

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

БЛІХАР МАРІЯ МИРОНІВНА

УДК 347.73:336.531.2(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРАВОВА ПРИРОДА ІНВЕСТИЦІЙНИХ ВІДНОСИН:
ФІНАНСОВО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ**

12.00.07 «адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право»
Юридичні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М. М. Бліхар

Науковий консультант –
Ортинський Володимир Львович,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Львів – 2018

АНОТАЦІЯ

Бліхар М. М. Правова природа інвестиційних відносин: фінансово-правове регулювання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2018.

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми фінансово-правової регламентації суспільних відносин у сфері інвестиційної діяльності, що лягло в основу вироблення відповідної концепції, яка розв'язує важливу науково-прикладну проблему в галузі фінансового права і може бути використана для розробки комплексних підходів до реформування вітчизняного фінансово-інвестиційного правового регулювання.

У дисертації крізь призму різноманітних аспектів публічності визначено фінансово-правову природу інвестиційних відносин. Окреслено основні напрями фінансово-правового регулювання у сфері інвестиційної діяльності. До них віднесено бюджетний вектор (відображає ресурсну дієвість держави як інвестора, передусім через бюджетні асигнування), податковий напрям (характеризується заохочувально-стимулювальною і мобілізаційною спрямованістю), контрольньо-деліктний вектор (виражає пошуково-аналітичний та карально-компенсаційний вплив), валютний напрям (демонструє динамізм, зовнішньо-внутрішній дуалізм, безпосередньо пов'язаний з початком та результатами інвестування).

Сформульовано авторське визначення поняття «фінансово-інвестиційна правова політика» – активна, цілеспрямована, планова діяльність держави з вибору стратегічної мети і постановки завдань у сфері інвестування, з їх легалізації і вирішення через фінансово-правове регулювання відповідних відносин.

Визначено поняття фінансово-інвестиційної безпеки як належного стану захищеності інвестицій, що забезпечується за допомогою фінансово-правового регулювання та дозволяє гарантувати вкладення інвесторів, інтереси держави і нівелює негативні чинники (наявні загрози) в цій сфері. Зазначено, що цей комплекс питань обов'язково потрібно вивчати під час проведення державної експертизи інвестиційних проєктів, а відповідні результати викладати у висновку окремим підрозділом. Встановлено необхідність формування і прийняття Верховною Радою України Стратегії фінансово-інвестиційної безпеки України.

У дисертації обстоюється позиція щодо доцільності заснування спеціалізованого інвестиційного державного банку (Банку розвитку) за сегментною моделлю – задля фінансування інвестиційних програм та проєктів національного масштабу, для надання інвестиційних кредитів та здійснення інших послуг за фінансово-інвестиційними операціями.

Аргументовано важливість створення Інвестиційно-інноваційного агентства України як державного органу «патронажного» типу. Його основними завданнями мають стати синхронізація інвестиційно-інноваційної діяльності, сприяння іноземному інвестуванню та впровадженню інновацій у нашій державі, зокрема через створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні, позитивного іміджу нашої країни, через системний і комплексний конструктивний вплив у цій сфері. Реалізації передбачених завдань та функцій Агентства сприятиме визначення та нормативно-правове закріплення відповідних повноважень (зокрема фінансово-правових), ключовим серед яких повинно стати надання йому права законодавчої ініціативи.

Сформульовано дефініцію фінансово-інвестиційного контролю як різновиду фінансового контролю, як функціонування органів, що здійснюють публічну фінансову діяльність у сфері інвестування із встановлення фактів порушення законності, фінансової дисципліни, доцільності й ефективності формування, розподілу й використання публічних фінансів як інвестиційних ресурсів, протидії правопорушенням, забезпеченню реалізації фінансово-

інвестиційної політики держави та досягненню режиму правопорядку. Вироблено класифікацію фінансово-інвестиційного контролю за таким критерієм, як метод: ревізія фінансово-інвестиційної діяльності; фінансово-інвестиційний аудит; тематична фінансово-інвестиційна перевірка; фінансово-інвестиційний аналіз; експертиза інвестиційних проектів (їх фінансового сегменту), обстеження та фінансовий моніторинг.

Доказано необхідність формування спеціалізованого фінансово-контрольного органу (Фінансово-інвестиційної інспекції України), головним призначенням якого має стати реалізація контрольної функції фінансів у сфері інвестування.

Виокремлено групу інвестиційних (за своїм цільовим спрямуванням) податкових платежів. У ретроспективному плані до них належали, зокрема, збір на розвиток рекреаційного комплексу в Автономній Республіці Крим, збір на розвиток пасажирського електротранспорту в Автономній Республіці Крим, а також збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства. Зараз до окресленого різновиду податкових платежів можна віднести військовий збір (з деякими застереженнями). Запропоновано дефініцію інвестиційного податкового платежу як збору, одним з основних призначень коштів від справляння якого є фінансування суспільно вагомих програм та проектів (інвестування).

Доведено потребу введення до системи судоустрою України Вищого суду з питань інвестиційної діяльності як вищого спеціалізованого суду (поряд з Вищим антикорупційним судом та Вищим судом з питань інтелектуальної власності) для розгляду спорів у сфері інвестування.

Запропоновано виокремлювати фінансово-інвестиційне право як складову частину науки фінансового права та автономної навчальної дисципліни, розроблено програму відповідного спецкурсу.

Удосконалено систему принципів фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності. Набула подальшого розвитку характеристика особливої ролі держави як інвестора на сучасному етапі розвитку України.

Сформульовано авторську дефініцію правової категорії «бюджетне інвестування». Набув дальшого розвитку аналіз стадійності бюджетно-правового регулювання інвестування.

Модернізовано підхід до визначення критеріїв віднесення тієї чи іншої особи до інвестора. Як такі запропоновано вибрати: 1) кількісний параметр – інвестиції у вартісному вимірі (виходячи з їх мінімально припустимого розміру). При цьому залежно від того, чи є вони загальнодержавними, регіональними або місцевими, додаткова диференціація повинна враховувати ще й внутрішню градацію, зважаючи на масштабність завдань, на вирішення яких спрямоване інвестування (оперативні, тактичні, стратегічні), на залежність від темпоральних чинників (короткострокові, середньострокові, довготривалі); 2) якісний показник – характер інвестицій, при цьому доцільно йти шляхом визначення і законодавчого закріплення переліку ресурсів, що не відносяться до інвестицій.

Удосконалено аргументацію щодо недоречності прийняття Інвестиційного кодексу України як законодавчого акта, що за своєю природою і призначенням спрямований на розірвання сталих галузево-інституційних зв'язків.

Здійснено диференціацію суб'єктів бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності. Зокрема, запропоновано виокремлювати чотири групи цих осіб: I група (умовно пасивні суб'єкти) – держава та територіальні громади, які безпосередньо не беруть участі в бюджетній інвестиційній діяльності, а делегують відповідним органам публічної влади свої повноваження; II група (активні суб'єкти-організатори) – органи публічної влади (органи державної влади та органи місцевого самоврядування), які діють від імені держави й територіальних громад у межах наданої компетенції (уповноважені суб'єкти) або від власного імені в межах своїх повноважень (зобов'язані суб'єкти); III група (безпосередні суб'єкти-донори) – інвестори; IV група (безпосередні суб'єкти-реципієнти) – розпорядники та одержувачі бюджетних коштів (асигнувань) для здійснення

інвестиційних програм (проектів), що проводяться або повністю за кошти бюджету, або за опосередкованою участю держави.

Отримала подальший розвиток класифікація видів податкових режимів, що застосовуються під час здійснення інвестиційної діяльності. Так, виокремлено: 1) загальний; 2) спеціальний (системний); 3) спеціальний (комплексний) та 4) особливий податкові режими.

Здійснено характеристику функцій юридичної відповідальності за фінансово-інвестиційне правопорушення. З'ясовано, що ця відповідальність виконує не тільки каральну та компенсаційну, а й інші функції у сфері інвестування – блокувальну, стимулювальну, запобігання правопорушенням (профілактичну), контрольну та інформаційну.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в науково-дослідній сфері ці результати можуть бути основою для подальшого розв'язання проблемних аспектів фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності. Висновки, пропозиції та рекомендації, викладені в дисертації, можуть бути використані для удосконалення чинного законодавства України у правотворчій сфері, зокрема фінансового, бюджетного і податкового. У навчальному процесі матеріали дисертації використано для підготовки методичних розробок і викладання навчальних дисциплін фінансово-правового циклу у Львівському державному університеті внутрішніх справ, Хмельницькому університеті управління та права та Національному університеті «Львівська політехніка». У правозастосовній діяльності використання одержаних результатів дозволило поліпшити практичну діяльність органів місцевого самоврядування та діяльність Управління інвестиційної політики Департаменту економічної політики Львівської обласної державної адміністрації в частині публічної фінансової діяльності у сфері інвестування.

Ключові слова: бюджетно-інвестиційна діяльність, інвестиції, інвестиційні відносини, інвестування, податково-інвестиційні правовідносини, фінансовий контроль, фінансово-правове регулювання, юридична відповідальність.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Бліхар М. М. Фінансово-правова природа інвестиційних відносин: монографія. Львів: Ліга-прес, 2017. 792 с.

Статті в наукових фахових виданнях України

та наукових періодичних виданнях інших держав:

2. Бліхар М. М. Державно-правові гарантії захисту іноземних інвестицій. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2012. № 4 (82). С. 254–259.

3. Бліхар М. М. Правовий механізм регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2012. № 3 (81). С. 248–252.

4. Бліхар М. М. Адміністративно-правові форми та методи регулювання інвестиційної діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. юридична*. 2013. Вип. 3. С. 171–183.

5. Бліхар М. М. Адміністративно-правовий режим здійснення інвестиційної діяльності. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*: в 2 ч. 2013. № 10 (36), ч. 1. С. 37–40.

6. Бліхар М. М. Правовий статус інвестора як суб'єкта інвестиційних відносин. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2013. № 4 (88). С. 296–305.

7. Бліхар М. М. Правовое обоснование инвестиционной деятельности и необходимость ее активизации в Украине. *Теория и практика общественного развития*. 2013. № 9. С. 334–338.

8. Бліхар М. М. Формування наукових поглядів на сутність і зміст інвестиційної діяльності в історії економіко-правової думки України. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2013. Вип. 2. С. 253–260.

9. Бліхар М. М. Засади законодавчого забезпечення адміністративно-правових режимів в інвестиційній діяльності. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2014. № 5. С. 143–150.

10. Бліхар М. М. Інвестиційна діяльність як об'єкт правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: «Юриспруденція»*. 2014. № 10/1. С. 174–178.

11. Бліхар М. М. Методи адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. юридична. 2014. № 807. С. 16–21.

12. Бліхар М. М. Правова природа договорів, які опосередковують здійснення іноземних інвестицій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. юридична. 2014. № 782. С. 204–208.

13. Бліхар М. М. Теоретико-правові засади адміністративного регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: «Юридичні науки»*. 2014. № 5. С. 60–65.

14. Бліхар М. М. Інвестиційні відносини як об'єкт фінансово-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: «Право»*. 2015. Вип. 35, ч. 1, т. 2. С. 97–101.

15. Бліхар М. М. Правова природа інвестиційної діяльності: адміністративно-правове дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: «Право»*. 2015. Вип. 31, т. 2. С. 105–110.

16. Бліхар М. М. Публічність як критерій виокремлення частки відносин інвестиційної діяльності. *Право і суспільство*. 2015. № 6, ч. 2. С. 112–117.

17. Бліхар М. М. Публічно-правова діяльність держави в фінансово-інвестиційній сфері. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2015. № 825. С. 18–26.

18. Бліхар М. М. Система інвестиційних відносин, що складають предмет фінансово-правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: «Юриспруденція»*. 2015. № 16, т. 1. С. 75–78.
19. Бліхар М. М. Суб'єкти фінансового права і фінансово інвестиційних правовідносин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 215–219. URL: http://www.pap.in.ua/4_2015/67.pdf.
20. Бліхар М. Финансово-правовое регулирование инвестиционной деятельности в Украине: основы формирования их правосубъектности. *Leges si Viata*. 2015. № 11. С. 20–23.
21. Blikhar M. Financial and legal nature of investment activity. *European political and law discourse*. 2015. Vol. 2, iss. 6. P. 59–65.
22. Бліхар М. М. Дефініція поняття податкового регулювання інвестиційної діяльності. *Молодий вчений: науковий журнал*. 2016. № 8(35). С. 66–69.
23. Бліхар М. М. Об'єкт інвестиційного регулювання під час здійснення бюджетної діяльності. *Форум права*. 2016. № 1. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FR_index.htm_2016_1_5.pdf.
24. Бліхар М. М. Правова природа податку з огляду на його юридичні ознаки та елементи. *The scientific heritage*. 2016. № 2 (2). С. 64–68.
25. Бліхар М. М. Правова характеристика стадій бюджетного процесу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2016. № 855. С. 323–329.
26. Бліхар М. М. Правове регулювання інвестиційної діяльності в податкових правовідносинах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: «Юридичні науки»*. 2016. № 6. С. 38–41.
27. Бліхар М. М. Суб'єктивний склад бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності. *Історико-правовий часопис: науковий журнал*. 2016. № 1(7). С. 87–91.

28. Blikhar M. Regulation of investment relations as a legal factor of investment security of state. *Zbiór artykułów naukowych: Bezpieczeństwo prawne państw demokratycznych w procesie integracji europejskiej*. 2016. S. 127–132.

29. Бліхар М. М. Правовий статус органів фінансового контролю при здійсненні інвестиційної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 161–165.

30. Бліхар М. М. Правові засади фінансового контролю при здійсненні інвестиційної діяльності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1. P. 17–22.

31. Бліхар М. М. Фінансово-правова відповідальність при здійсненні інвестиційної діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2017. № 865. С. 169–176.

Матеріали наукових та науково-практичних конференцій:

32. Бліхар М. М. Вплив міжнародного правопорядку на державотворчі процеси. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 25 квіт. 2012 р.). Львів: ІНПП, 2012. Ч. I. С. 269–272.

33. Бліхар М. М. Проблеми правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку*: матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 19–20 трав. 2012 р.). Суми: Папірус, 2012. Ч. I. С. 313–316.

34. Бліхар М. М. Інвестиційний договір як засіб регулювання інвестиційної діяльності. *Правове регулювання суспільства та проблеми юридичної техніки*: матер. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, листоп.–груд. 2012 р.). Івано-Франківськ: ЛАДПРІЮТ, 2012. С. 35–39.

35. Бліхар М. М. Захист іноземних інвестицій: державно-правові гарантії. *Гуманітарний всесвіт: люди, ідеї, події*: матер. II Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Львів, 25–31 берез. 2013 р.). URL: <http://ubgd.lviv.ua/moodle/mod/folder/view.php?id=5818>.

36. Бліхар М. М. Сучасний міжнародний правопорядок та його роль у функціонуванні правової держави. *Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку*: тези І Регіон. наук.-практ. конф. (м. Львів, 11 квіт. 2013 р.). Львів: ІНПП, 2013. С. 23–26.

37. Бліхар М. М. Форми і методи адміністративно правового регулювання інвестиційної діяльності. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 12 черв. 2013 р.). Львів: ІНПП, 2013. С. 158–160.

38. Бліхар М. М. Адміністративно-правова обумовленість інвестиційної діяльності в Україні. *Litteris et Atribus*: матер. ІV Міжнар. молодіж. фестивалю науки LPS – 2013 (м. Львів, 21–23 листоп. 2013 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. С. 18–20.

39. Бліхар М. М. Теоретико-правові обґрунтування інвестиційної діяльності в Україні. *Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку*: матер. учасн. І заоч. наук.-практ. конф. (м. Львів, 10 квіт. 2014 р.). Львів: ІНПП, 2014. С. 151–155.

40. Бліхар М. М. Адміністративно-правові режими як форми правового регулювання інвестиційної діяльності. *Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 11–12 квіт. 2014 р.). Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2014. С. 142–145.

41. Бліхар М. М. Правова інтерпретація інвестиційних договорів. *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку*: зб. матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 17–18 трав. 2014 р.). Суми: Сум. держ. ун-т, 2014. С. 163–166.

42. Бліхар М. М. Особливості адміністративно-правових засад регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Правова система в умовах розвитку сучасної державно-правової реальності: генезис та напрями вдосконалення*: матер. XVI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 11 квіт. 2014 р.). Тернопіль: Терно-граф, 2014. С. 99–104.

43. Бліхар М. М. Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21 трав. 2014 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2014. С. 107–109.

44. Бліхар М. М. Конституційно-правові гарантії забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*: матер. учасн. Першої наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 квіт. 2015 р.). Львів: Ліга-прес, 2015. С. 61–65.

45. Бліхар М. М. Фінансово-правова природа частки відносин, пов'язаних з інвестиційною діяльністю. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 квіт. 2015 р.). Львів: ІНПП, 2015. С. 237–239.

46. Бліхар М. М. Правові основи суб'єктів інвестиційної діяльності у системі українського фінансового права. *Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин*: зб. тез учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2–3 жовт. 2015 р.). Харків: Східноукр. наук. юрид. орг., 2015. С. 43–47.

47. Бліхар М. М. Правове регулювання інвестиційної діяльності у системі фінансового права України. *Людина і закон: публічно-правовий вимір*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 2–3 жовт. 2015 р.). Дніпропетровськ: Правовий вимір, 2015. С. 49–53.

48. Бліхар М. М. Фінансові інститути та органи як суб'єкти фінансово-інвестиційних правовідносин у сфері державного інвестування. *Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні*: зб. тез учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 9–10 жовт. 2015 р.). Херсон: Гельветика, 2015. С. 114–117.

49. Бліхар М. М. Аналіз та шляхи удосконалення фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні*: матер.

Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 30–31 жовт. 2015 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2015. С. 89–93.

50. Бліхар М. М. Класифікація суб'єктів бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*: матер. учасн. Другої наук.-практ. конф. (м. Львів, 29 квіт. 2016 р.). Львів: ІНПП, 2016. С. 94–100.

51. Бліхар М. М. Визначення поняття податкового регулювання інвестиційної діяльності. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 22–23 лип. 2016 р.). Запоріжжя: Істина, 2016. С. 75–78.

52. Бліхар М. М. Генезис і сутність інвестиційної діяльності: фінансово-правовий вимір. *Evropska tradicia v medzinarodnom prave: uplatnovanie ľudských prav*: Medzinarodna vedenska konferencia, 6–7 maj 2016. Bratislava, 2016. S. 149–152.

53. Бліхар М. М. Бюджетна інвестиційна діяльність: об'єкти та напрями бюджетного інвестування. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11–12 берез. 2016 р.). Київ: Центр правових наук. дослідж., 2016. С. 96–98.

54. Бліхар М. М. Баланс інтересів як мета ефективного фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності в умовах євроінтеграції. *Inovacia pravne veda v procese europskej integracie: zbornik prispevkov z medzinarodna vedecko-prakticka konferencia* (Sladkovicovo, 10–11 marca 2017 r.). Slovenska republika: Vysoka skola Danubius, 2017. S. 195–198.

55. Бліхар М. М. Фінансовий контроль при здійсненні інвестиційної діяльності. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*: матер. учасн. Третьої наук.-практ. конф. (м. Львів, 19 трав. 2017 р.). Львів: ІНПП, 2017. С. 46–50.

56. Бліхар М. М. Юридична відповідальність за порушення встановленого порядку при здійсненні інвестиційної діяльності. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 трав. 2017 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017. С. 81–83.

SUMMARY

Blikhar M. M. Legal nature of investment relations: financial and legal regulation. – Qualifying scientific work (manuscript copyright).

The thesis for the degree of Doctor of Law, speciality 12.00.07 «administrative law and process; finance law; information law». – Lviv Polytechnic National University, Lviv, 2018.

In the dissertation, the theoretical generalization and a new solution to the scientific problem of financial and legal regulation of social relations in the sphere of investment activity were made, which laid the basis for the development of an appropriate concept that solves an important scientific and applied problem in the field of financial law and can be used for the purpose of developing integrated approaches to the reform of domestic financial and investment legal regulation.

In the dissertation, through the prism of various aspects of publicity, the financial and legal nature of investment relations is determined. The main directions of financial and legal regulation in the sphere of investment activity are outlined. These include the budget vector (which reflects the resource efficiency of the state as an investor, primarily through budget allocations), the tax direction (which is characterized by incentive-stimulating and mobilizing orientation), the control delict vector (which expresses search-analytical and punitive-compensatory effects) and currency vector (which demonstrates dynamism, external-internal dualism, directly related to the beginning and results of investing).

Author's definition of «financial and investment legal policy» as active, purposeful, planned activity of the state to choose the strategic goal and setting

objectives in the field of investment, their legalization and resolution through the financial and legal regulation of certain relations, is formulated.

The definition of financial and investment security as an appropriate state of investment protection, which is ensured by means of financial and legal regulation and guarantees the investment of investors, the interests of the state and offsets the negative factors (present threats) in this sphere, is provided. It is noted that this complex of issues needs to be studied during the state examination of investment projects and the corresponding results should be presented in the conclusion in a separate subdivision. The necessity of formation and adoption of the Strategy of financial and investment security of Ukraine by the Verkhovna Rada of Ukraine was defined.

In the dissertation, the position regarding the expediency of setting up a specialized investment state bank (the Development Bank) based on a segment model – in order to finance investment programs and projects of a national scale, to provide investment loans and other services for financial and investment operations, is asserted.

The importance of creating an Investment and Innovation Agency of Ukraine as a «patronage» type government agency is argued. Its main tasks should be synchronization of investment and innovation activity, promotion of foreign investment and introduction of innovations in our country, in particular through creation of favorable investment climate in Ukraine, positive image of our country, and systemic and complex constructive influence in this sphere. The definition and formulation of the relevant powers (including financial and legal), the key among which should be the provision of the right of legislative initiative, will contribute to the implementation of the tasks and functions of the Agency.

The definition of financial and investment control as a type of financial control, as the activity of bodies engaged in public financial activity in the field of investing in establishing the facts of violation of legality, financial discipline, expediency and effectiveness of the formation, distribution and use of public finances as investment resources, counteraction to offenses, provision of

implementation of the state's financial and investment policy and achievement of the rule of law regime, is formulated. The classification of the control according to a specified criterion (method) is presented: audit of financial and investment activity; financial and investment audit; thematic financial and investment check; financial and investment analysis; examination of investment projects (its financial segment), surveys and financial monitoring.

The necessity of forming a specialized financial control body (Financial and investment Inspection of Ukraine) has been proved. Its main purpose should be the implementation of the control function of the finances in the field of investment.

A group of investment tax payments (in its target direction) is identified. In retrospect, they included, in particular, a fee for the development of a recreational complex in the Autonomous Republic of Crimea, a fee for the development of passenger electric transport in the Autonomous Republic of Crimea, as well as a fee for the development of viticulture, horticulture and hopping. Currently, it can include a military fee (with some reservations). The definition of investment tax payment as a fee, one of the main allocations of funds from the collection of which is the financing of socially significant programs and projects (investing), is proposed.

The necessity of creation of the Supreme Court on Investment Activity for the resolution of investment disputes as a higher specialized court (along with the Supreme Anti-Corruption Court and the Supreme Intellectual Property Court) is proved.

The selection of financial and investment law as a component of the science of financial law and as an autonomous academic discipline is proposed, and the program of a corresponding special course is developed.

The system of principles of financial regulation of investment activity has been improved. The characteristic of the special role of the state as an investor at the present stage of development of Ukraine has been further developed.

The author's definition of the legal category «budget investment» is formed. A further analysis of the stages of fiscal regulation of investment has been developed.

The approach to determining the criteria for assigning an «investor» status is modernized. Criteria proposed are: 1) the quantitative indicator – investments in value measurement (based on their minimal allowable size). In this case, depending on whether they are national, regional or local, additional differentiation should also take into account the internal gradation paying attention to the scale of the tasks for which investment is directed (operational, tactical, strategic), the dependence on temporal factors (short-term, medium-term, long-term); 2) a qualitative indicator – the nature of investment, though it is advisable to move through the definition and legislative consolidation of the list of resources that are not related to investments.

The argument regarding the inappropriateness of the adoption of the Investment Code of Ukraine as a legislative act, which by its nature and purpose is aimed at dissolving the sustained institutional ties, is improved.

The differentiation of subjects of budgetary relations related to investment activity is made, in particular, it is proposed to distinguish four groups: Group I (passive entities) – the state and territorial communities that do not directly participate in budget investment activities, but delegate their functions to the corresponding authorities; Group II (active organizers) – bodies of public authority (state authorities and local authorities) acting on behalf of the state and territorial communities within the limits of the given competence (authorized representatives) or on their own behalf within the limits of their authority (obligated subjects); Group III (direct donors) – investors; Group IV (direct recipients) – managers and recipients of budgetary funds (allocations) for implementation of investment programs (projects), carried out either entirely for budgetary funds or indirectly by the state.

Classification of tax regimes applied in the implementation of investment activities was further developed with 4 types identified: 1) general; 2) special (systematic); 3) special (complex) and 4) specific.

Characterization of the functions of legal liability for financial and investment violations was carried out. It is revealed that it fulfills not only punitive

and compensatory, but also other functions in the sphere of investment: blocking, stimulating, preventive, control and informative.

The practical significance of the results obtained is that in the research field these results can be the basis for further development of the problem aspects of the financial and legal regulation of investment activity. The conclusions, suggestions and recommendations set forth in the dissertation can be used to improve the current legislation of Ukraine in the field of lawmaking, in particular, financial, budget and tax legislation. In the educational process, the materials of the dissertation were used for the preparation of methodological materials of the disciplines at Lviv State University of Internal Affairs, Khmelnytskyi University of Management and Law and Lviv Polytechnic National University. In law enforcement, obtained results allowed to improve the practical activities of local authorities and the activities of the Department of Investment Policy of the Department of Economic Policy of Lviv Regional State Administration concerning public financial activity in the field of investment.

Keywords: financial and legal regulation, investments, investing, investment relations, budget and investment activity, tax and investment legal relations, financial control, legal responsibility.

DEGREE-SEEKING CANDIDATE'S LIST OF PUBLICATIONS

1. Blikhar, M. M. (2017), *Finansovo-pravova pryroda investytsiinyhk vidnosyn* [Financial and legal nature of investment relations], "Liha-pres", Lviv, Ukraine.
2. Blikhar, M. M. (2012), "State and legal guarantees of protection of foreign investments", *Mytna sprava: naukovo-analitychnyi zhurnal*, no. 4 (82), pp. 254–259 [in Ukrainian].
3. Blikhar, M. M. (2012), "Legal mechanism of regulation of investment activity in Ukraine", *Mytna sprava: naukovo-analitychnyi zhurnal*, no. 3 (81), pp. 248–252 [in Ukrainian].

4. Blikhar, M. M. (2013), “Administrative and legal forms and methods of regulation of investment activity”, *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnih sprav. Seriya: yurydychna*, iss. 3, pp. 171–183 [in Ukrainian].

5. Blikhar, M. M. (2013), “Administrative and legal regime for investment activities”, *Istoricheskiye, filosofskiyе, politicheskyye i yuridicheskyye nauki, kulturolohiya i iskvstvovedeniye. Voprosy teorii i praktiki*, no. 10 (36), part 1, pp. 37–40 [in Russian].

6. Blikhar, M. M. (2013), “Legal status of the investor as a subject of investment relationships”, *Mytna sprava: naukovо-analitychnyi zhurnal*, no. 4 (88), pp. 171–183 [in Ukrainian].

7. Blikhar, M. M. (2013), “Legal justification of investment activity and the need for its activation in Ukraine”, *Teoriya i praktika obshchestvenoho razvitiya*, no. 9, pp. 334–338 [in Russian].

8. Blikhar, M. M. (2013), “Formation of scientific views on the essence and content of investment activity in the history of economic and legal thought of Ukraine”, *Mytna sprava: naukovо-analitychnyi zhurnal*, no. 2, pp. 253–260 [in Ukrainian].

9. Blikhar, M. M. (2014), “Principles of legislative support of administrative and legal regimes in investment activity”, *Mytna sprava: naukovо-analitychnyi zhurnal*, no. 5, pp. 143–150 [in Ukrainian].

10. Blikhar, M. M. (2014), “Investment activity as an object of legal regulation”, *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: «Yurysprudentsiya»*, no. 10/1, pp. 174–178 [in Ukrainian].

11. Blikhar, M. M. (2014), “Methods of administrative and legal regulation of investment activity in Ukraine”, *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska Politekhnikа»*. Seriya: yuridichni nauky, no. 807, pp. 16–21 [in Ukrainian].

12. Blikhar, M. M. (2014), “The legal nature of treaties that mediate the implementation of foreign investment”, *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska Politekhnikа»*. Seriya: yuridichni nauky, no. 782, pp. 204–208 [in Ukrainian].

13. Blikhar, M. M. (2014), “Theoretical and legal principles of administrative regulation of investment activity in Ukraine”, *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: yuridichni nauky*, no. 5, pp. 60–65 [in Ukrainian].
14. Blikhar, M. M. (2015), “Investment relations as an object of financial and legal regulation”, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: pravo*, iss. 35, part 1, vol. 2, pp. 97–101 [in Ukrainian].
15. Blikhar, M. M. (2015), “Legal nature of investment activity: administrative and legal research”, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: pravo*, iss. 31, vol. 2, pp. 105–110 [in Ukrainian].
16. Blikhar, M. M. (2015), “Publicity as a criterion for distinguishing the proportion of investment activity relations”, *Pravo i suspilstvo*, no. 6, part 2, pp. 112–117 [in Ukrainian].
17. Blikhar, M. M. (2015), “Public and legal activity of the state in the financial and investment sphere”, *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska Politekhnikha»*. *Seriya: yuridichni nauky*, no. 825, pp. 18–26 [in Ukrainian].
18. Blikhar, M. M. (2015), “The system of investment relations, which constitute the subject of financial and legal regulation”, *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: «Yurysprudentsiya»*, no. 16, vol. 1, pp. 75–78 [in Ukrainian].
19. Blikhar, M. M. (2015), “Subjects of financial law and financial and investment legal relations”, *Porivnyalno-analitychne pravo*, no. 4, pp. 215–219. URL: http://www.pap.in.ua /4_2015/67.pdf [in Ukrainian].
20. Blikhar, M. M. (2015), “Financial and legal regulation of investment activity in Ukraine: the basis for the formation of their legal subjectivity”, *Legea si Viata*, no. 11, pp. 20–23 [in Russian].
21. Blikhar, M. M. (2015), “Financial and legal nature of investment activity”, *European political and law discourse*, vol. 2, iss. 6, pp. 59–65 [in English].
22. Blikhar, M. M. (2016), “Definition of the concept of tax regulation of investment activity”, *Molodyi vchenyi: naukovyi zhurnal*, no. 8 (35), pp. 66–69 [in Ukrainian].

23. Blikhar, M. M. (2016), “The object of investment regulation in the process of carrying out the budget activity”, *Forum prava*, no. 1, pp. 16–22. URL: http://www.nbu.gov.ua/jpdf/FR_index.htm_2016_1_5.pdf [in Ukrainian].

24. Blikhar, M. M. (2016), “The legal nature of the tax due to its legal features and elements”, *The scientific heritage*, no. 2 (2), pp. 64–68 [in Ukrainian].

25. Blikhar, M. M. (2016), “Legal characteristic of the stages of the budget process”, *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska Politehnika». Seriya: yuridichni nauky*, no. 855, pp. 323–329 [in Ukrainian].

26. Blikhar, M. M. (2016), “Legal regulation of investment activity in tax legal relations”, *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: yuridichni nauky*, no. 6, pp. 38–41 [in Ukrainian].

27. Blikhar, M. M. (2016), “Subjective composition of budgetary legal relations concerning the investment activity”, *Istoryko-pravovyi chasopys: naukovyi zhurnal*, no. 1(7), pp. 87–91 [in Ukrainian].

28. Blikhar, M. M. (2016), “Regulation of investment relations as a legal factor of investment security of state”, *Zbiór artykułów naukowych: Bezpieczenstwo prawne panstw demokratycznych w procesie integracji europejskiej*, pp. 127–132 [in English].

29. Blikhar, M. M. (2017), “Legal status of financial control bodies in carrying out investment activity”, *Pidpryyemstvo, gospodarstvo i pravo*, no. 5, pp. 161–165 [in Ukrainian].

30. Blikhar, M. M. (2017), “Legal principles of financial control in the course of investment activity”, *Visegrad Journal on Human Rights*, no. 1, pp. 17–22 [in Ukrainian].

31. Blikhar, M. M. (2017), “Financial and legal responsibility in carrying out investment activity”, *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska Politehnika». Seriya: yuridichni nauky*, no. 865, pp. 169–176 [in Ukrainian].

32. Blikhar, M. M. (2012), “The impact of international law and order on state-forming processes”, *Zahyst prav i svobod lyudyny ta hromadyanyna v*

umovakh formuvannya pravovoyi derzhavy: Zbirnyk tez uchasnykiv I Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi [Protection of rights and freedoms of a human and a citizen in the conditions of formation of legal state: a collection of abstracts of participants of the Ist All-Ukrainian scientific and practical conference], Lviv, April 25, 2012, pp. 269–272 [in Ukrainian].

33. Blikhar, M. M. (2012), “Problems of legal regulation of investment activity in Ukraine”, *Derzhava i pravo: problemy stanovlennya i stratehiya rozvytku: materialy V mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [State and law: problems of formation and development strategy: materials of the Vth international scientific and practical conference], Papirus, Sumy, May 19–20, 2012, part 1, pp. 313–316 [in Ukrainian].

34. Blikhar, M. M. (2012), “The investment agreement as a means of regulating investment activity”, *Pravove rehulyuvannya suspilstva ta problemy yurydychnoyi tekhniky: materialy naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Legal regulation of society and problems of legal technology: materials of scientific and practical conference], LADPRYuT, Ivano-Frankivsk, November-December, 2012, pp. 35–39 [in Ukrainian].

35. Blikhar, M. M. (2013), “Protection of foreign investments: state and legal guarantees”, *Humanitarnyi vsesvit: lyudy, ideyi, podiyyi: materialy naukovo-praktychnoyi Internet-konferentsiyi* [The humanitarian universe: people, ideas, events: materials of scientific and practical Internet-conference], Lviv, March 25–31, 2013. URL: <http://www.ubgd.lviv.ua/moodle/mod/folder/view.php?id=5818> [in Ukrainian].

36. Blikhar, M. M. (2013), “Modern international law and order and its role in functioning of legal state”, *Derzhavotvorennya ta pravotvorennya v Ukrayini: problemy ta perspektyvy rozvytku: tezy I Rehionalnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [State formation and law creation in Ukraine: problems and prospects for development: abstracts of the Ist Regional scientific and practical conference], INPP, Lviv, April 11, 2013, pp. 23–26 [in Ukrainian].

37. Blikhar, M. M. (2013), “Forms and methods of administrative and legal regulation of investment activity”, *Zahyst prav i svobod lyudyny ta hromadyanyna v umovakh formuvannya pravovoyi derzhavy: Zbirnyk tez uchasnykiv II Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi* [Protection of rights and freedoms of a human and a citizen in the conditions of formation of legal state: a collection of abstracts of participants of the IInd All-Ukrainian scientific and practical conference], INPP, Lviv, June 12, 2013, pp. 158–160 [in Ukrainian].

38. Blikhar, M. M. (2013), “Administrative and legal conditionality of the investment activity in Ukraine”, *Litteris et Atribus: materialy IV Mizhnarodnoho molodizhnoho festyvalyu nauky LPS-2013* [Litteris et Atribus: materials of the IVth International youth science festival LPS-2013], Publishing house of Lviv Polytechnic National University, Lviv, November 21-23, 2013, pp 18-20 [in Ukrainian].

39. Blikhar, M. M. (2014), “Theoretical and legal foundation of investment activity in Ukraine”, *Derzhavotvorennya ta pravotvorennya v Ukrayini: problemy ta perspektyvy rozvytku: materialy uchasnykiv I zaochnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [State formation and law creation in Ukraine: problems and prospects for development: materials of the Ist correspondence scientific and practical conference], NNIPP, Lviv Polytechnic National University, Lviv, April 10, 2014, pp. 151–155 [in Ukrainian].

40. Blikhar, M. M. (2014), “Administrative and legal regimes as forms of legal regulation of investment activity”, *Aktualni pytannya publichnoho ta pryvatnoho prava u konteksti suchasnykh protsesiv reformuvannya zakonodavstva: materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Current issues of public and private law in the context of modern processes of legislative reform: materials of the international scientific and practical conference], Kherson state university, Kherson, April 11-12, 2014, pp. 142–145 [in Ukrainian].

41. Blikhar, M. M. (2014), “Legal interpretation of investment treaties”, *Derzhava i pravo: problemy stanovlennya i stratehiya rozvytku: zbirnyk materialiv VII Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [State and Law: Problems

of formation and development strategy: collection of materials of the VIIth International scientific and practical conference], Sumy state university, Sumy, May 17-18, 2014, pp. 163–166 [in Ukrainian].

42. Blikhar, M. M. (2014), “Peculiarities of the administrative and legal principles of regulation of investment activity in Ukraine”, *Pravova systema v umovakh rozvytku suchasnoyi derzhavno-pravovoyi realnosti: henezys ta napryamy vdoskonalennya: materialy XVI Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [The legal system in the conditions of development of modern state and legal reality: genesis and directions of improvement: materials of the XVIth All-Ukrainian scientific and practical conference], Terno-graph, Ternopil, April 11, 2014, pp. 99–104 [in Ukrainian].

43. Blikhar, M. M. (2014), “Theoretical and methodological principles of administrative and legal regulation of investment activity”, *Zahyst prav i svobod lyudyny ta hromadyanyna v umovakh formuvannya pravovoyi derzhavy: Zbirnyk tez uchasykiv III Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Protection of rights and freedoms of a human and a citizen in the conditions of formation of legal state: a collection of abstracts of participants of the IIIrd All-Ukrainian scientific and practical conference], Publishing house of Lviv Polytechnic, Lviv, May 21, 2014, pp. 107–109 [in Ukrainian].

44. Blikhar, M. M. (2015), “Constitutional and legal guarantees of the protection of human and citizen’s rights and freedoms in Ukraine”, *Teoriya i praktyka konstytutsionalizmu: ukrayinskyi ta zarubizhnyi dosvid: materialy uchasykiv I naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [The theory and practice of constitutionalism: Ukrainian and foreign experience: materials of the participants of the Ist scientific and practical conference], Liha-pres, Lviv, April 30, 2015, pp. 61–65 [in Ukrainian].

45. Blikhar, M. M. (2015), “The financial and legal nature of the share of relations concerning the investment activity”, *Zahyst prav i svobod lyudyny ta hromadyanyna v umovakh formuvannya pravovoyi derzhavy: Zbirnyk tez uchasykiv IV Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Protection of rights and freedoms of a human and a citizen in the conditions of formation of

legal state: a collection of abstracts of participants of the IVth All-Ukrainian scientific and practical conference], NNIPP, Lviv Polytechnic National University, Lviv, April 30, 2015, pp. 237–239 [in Ukrainian].

46. Blikhar, M. M. (2015), “Legal bases of subjects of investment activity in the system of Ukrainian financial law”, *Tsinnist prava yak naiefektyvnishoho rehulyatora suspilnykh vidnosyn: Zbirnyk tez uchasnykiv Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [The value of law as the most effective regulator of social relations: Collection of abstracts of participants of the International scientific and practical conference], East-Ukrainian scientific legal organization, Kharkiv, October 2-3, 2015, pp. 43–47 [in Ukrainian].

47. Blikhar, M. M. (2015), “Legal regulation of investment activity in the system of financial law of Ukraine”, *Lyudyna i zakon: publichno-pravovyi vymir: materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Man and law: public and legal dimension: materials of the international scientific and practical conference], Legal Dimension, Dnipropetrovsk, October 2-3, 2015, pp. 49–53 [in Ukrainian].

48. Blikhar, M. M. (2015), “Financial institutions and bodies as subjects of financial and investment legal relations in the field of state investment”, *Polityko-pravovi reformy ta stanovlennya hromadyanskoho suspilstva v Ukrayini: Zbirnyk tez uchasnykiv Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Political and legal reforms and formation of civil society in Ukraine: Collection of abstracts of participants of the All-Ukrainian scientific and practical conference], Helvetyka, Kherson, October 9-10, 2015, pp. 114–117 [in Ukrainian].

49. Blikhar, M. M. (2015), “Analysis and ways of improving the financial and legal regulation of investment activity in Ukraine”, *Aktualni pytannya rozvytku derzhavnosti ta pravovoyi systemy v suchasniy Ukrayini: materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Current issues of development of statehood and legal system in modern Ukraine: materials of the international scientific and practical conference], ZNU, Zaporizhzhya, October 30-31, 2015, pp. 89–93 [in Ukrainian].

50. Blikhar, M. M. (2016), “Classification of subjects of budgetary legal relations concerning investment activity”, *Teoriya i praktyka konstytutsionalizmu: ukrayinskyi ta zarubizhnyi dosvid: materialy uchasnykiv druhoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [The theory and practice of constitutionalism: Ukrainian and foreign experience: materials of participants of the second scientific and practical conference], NNIPP NU "Lviv Polytechnic", Lviv, April 29, 2016, pp. 94–100 [in Ukrainian].

51. Blikhar, M. M. (2016), “Definition of the concept of tax regulation of investment activity”, *Pravove rehulyuvannya suspilnykh vidnosyn: aktualni problemy ta vymohy syohodennya: materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Legal regulation of social relations: actual problems and requirements of the present: materials of the International scientific and practical conference], Istyna, Zaporizhya, July 22-23, 2016, pp. 75–78 [in Ukrainian].

52. Blikhar, M. M. (2016), “Genesis and essence of investment activity: financial and legal dimension”, [Evropska tradicia v medzinarodnom prave: uplatnovanie Ľudskych prav: Medzinarodna vedencka konferencia], Bratislava, 6-7 maj 2016, S. 149–152 [in Ukrainian].

53. Blikhar, M. M. (2016), “Budgetary investment activity: objects and directions of budgetary investment”, *Suchasni pravovi systemy svitu v umovakh hlobalizatsiyi: realiyi ta perspektyvy: materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Modern legal systems of the world in the conditions of globalization: realities and prospects: materials of the international scientific and practical conference], Center of Legal Research, Kyiv, March 11-12, 2016, pp. 96–98 [in Ukrainian].

54. Blikhar, M. M. (2017), “The balance of interests as an objective of effective financial and legal regulation of investment activity in conditions of European integration”, [Inovacia pravne veda v procese europeskej integracie: Zbornik prispevkov z medzinarodna vedecko-prakticka konferencia], Vysoka skola Danubius, Sladkovicovo, Slovenska respublika, 10-11 marca 2017, S. 195–198 [in Ukrainian].

55. Blikhar, M. M. (2017), “Financial control in the course of investment activity”, *Teoriya i praktyka konstytutsionalizmu: ukrayinskyi ta zarubizhnyi dosvid: materialy uchasnykiv tretyoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [The theory and practice of constitutionalism: Ukrainian and foreign experience: materials of participants of the third scientific and practical conference], NNIPP NU "Lviv Polytechnic", Lviv, May 19, 2017, pp. 46–50 [in Ukrainian].

56. Blikhar, M. M. (2017), “Legal liability for violations of the established procedure during the investment activity”, *Zahyst prav i svobod lyudyny ta hromadyanyina v umovakh formuvannya pravovoyi derzhavy: Zbirnyk tez uchasnykiv III Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Protection of rights and freedoms of a human and a citizen in the conditions of formation of legal state: a collection of abstracts of participants of the IVth All-Ukrainian scientific and practical conference], Publishing house of Lviv Polytechnic National University, Lviv, May 30, 2017, pp. 81–83 [in Ukrainian].

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	30
ВСТУП	32
РОЗДІЛ 1 ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ПРИРОДА ВІДНОСИН, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	46
1.1 Публічність як підстава виокремлення фінансово-інвестиційних правовідносин	46
1.2 Фінансово-правова компетенція суб'єктів інвестиційної діяльності	73
1.3 Об'єкти інвестиційної діяльності	96
Висновки до розділу 1	121
РОЗДІЛ 2 ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЮДЖЕТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	127
2.1 Об'єкти, види та форми інвестиційної діяльності у бюджетній сфері	127
2.2 Специфіка суб'єктного складу бюджетно-інвестиційних правовідносин	156
2.3 Особливості регламентації інвестиційної діяльності на окремих стадіях бюджетного процесу	182
Висновки до розділу 2	208
РОЗДІЛ 3 ПОДАТКОВО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З ІНВЕСТУВАННЯМ	212
3.1 Специфіка податково-інвестиційних правовідносин	212
3.2 Податки і збори, що справляються при здійсненні інвестиційної діяльності: проблема класифікації	237

3.3 Податково-процедурне регулювання відносин у сфері інвестування	268
Висновки до розділу 3	300
РОЗДІЛ 4 ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	304
4.1 Повноваження органів фінансового контролю щодо інвестування	304
4.2 Види, форми та методи фінансового контролю за здійсненням інвестиційної діяльності	329
4.3 Контрольно-інвестиційні процедури: фінансово-правовий вимір	353
4.4 Фінансово-правова компонента системи юридичної відповідальності у сфері інвестиційної діяльності	376
Висновки до розділу 4	400
ВИСНОВКИ	404
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	414
ДОДАТКИ	474

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АРК – Автономна Республіка Крим
- АМКУ – Антимонопольний комітет України
- БКУ – Бюджетний кодекс України
- ВЕЗ – вільна економічна зона
- ВР АРК – Верховна Рада Автономної Республіки Крим
- ВРУ – Верховна Рада України
- ГКУ – Господарський кодекс України
- ДАСУ – Державна аудиторська служба України
- ДКСУ – Державна казначейська служба України
- ДСФМУ – Державна служба фінансового моніторингу України
- ДФСУ – Державна фіскальна служба України
- ЄРПН – Єдиний реєстр податкових накладних
- ЄС – Європейський Союз
- ЗУ – Закон України
- ІКУ – Інвестиційний кодекс України
- ІСІ – інститут спільного інвестування
- КМУ – Кабінет Міністрів України
- КСУ – Конституційний Суд України
- КУ – Конституція України
- КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
- МВФ – Міжнародний валютний фонд
- МЕРІТУ – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
- МКПДП – Міжвідомча комісія з питань державних інвестиційних проектів
- МКУ – Митний кодекс України
- МФУ – Міністерство фінансів України
- НБУ – Національний банк України
- НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
- ПДВ – податок на додану вартість

ПКУ – Податковий кодекс України

РМ АРК – Рада Міністрів Автономної Республіки Крим

РП – Рахункова палата

СЕЗ – спеціальна економічна зона

СІ – спільне інвестування

ТПР – територія пріоритетного розвитку

ФДМУ – Фонд державного майна України

ФСП – фіксований сільськогосподарський податок

ЦКУ – Цивільний кодекс України

ВСТУП

Актуальність теми. Події останніх років у нашій країні, які супроводжуються кардинальними змінами внутрішньополітичної ситуації й фінансовою кризою, гостро актуалізували проблему пошуку ефективних ресурсів для нарощення економічного потенціалу держави. Саме інвестиції можуть і повинні стати тим «локомотивом», за допомогою якого не тільки кількісно зростуть економічні макропоказники, але й настане якісна трансформація суспільного життя, від якої виграють всі верстви населення, оскільки конструктивні зміни стосуватимуться кожного. У вітчизняних реаліях на особливу увагу заслуговують державні інвестиції, адже фінансові ресурси органів місцевого самоврядування, зважаючи на їхній жалюгідний стан, навряд чи варто розглядати як вагомий інвестиційний резерв. Крім того, враховуючи високий рівень корупції та рейдерства, вади судової системи та зовнішню агресію проти нашої держави, іноземне інвестування ще не скоро зможе позитивно вплинути на стан вітчизняної економіки. Водночас перспектива суттєвого поліпшення ситуації в окресленій сфері з набуттям від 1 вересня 2017 р. асоціативного членства України в Європейському Союзі є реальною, і юридична наука повинна виконати свою прогностичну функцію, створити теоретичне підґрунтя для забезпечення в майбутньому стрімкого інвестиційного зростання.

У вітчизняних законах та інших нормативно-правових актах, що регламентують інвестиційну діяльність, досі є прогалини та неоднозначні тлумачення основних понять, інколи положення законодавства не узгоджені між собою, що й провокує виникнення правових колізій. У сфері ж фінансового контролю за інвестиційною діяльністю така ситуація призводить до нелогічного розподілу владних функцій, дублювання повноважень між органами, що здійснюють фінансовий контроль.

Фахівці з фінансового права нечасто звертаються до наукового аналізу інвестиційної діяльності, цей аспект фінансово-правового регулювання

залишається на периферії їхніх наукових інтересів. Попри те, що окремі вітчизняні науковці аналізували проблематику регулювання інвестиційної діяльності фінансово-правовими методами (можна згадати кандидатські дисертації Д. Кравцова та С. Лісніченка), комплексного дослідження правової природи інвестиційних відносин з урахуванням особливостей регулювання інвестиційної діяльності в бюджетних, податкових, фінансово-контрольних правовідносинах на рівні докторської дисертації раніше в Україні не здійснювалося.

Отже, важливе значення інвестицій у сучасних українських реаліях, наявність низки невирішених фінансово-правових питань у сфері інвестиційної діяльності та необхідність пошуку й реалізації нових векторів удосконалення фінансово-правового регулювання у цій царині зумовлюють актуальність вибраної теми дисертаційного дослідження.

Робота ґрунтується на працях відомих фахівців з фінансового права, серед яких: К. Андрієвський, В. Білоус, М. Вишемирський, Л. Воронова, Д. Гетманцев, Е. Дмитренко, О. Дмитрик, О. Грачова, М. Жернаков, А. Іванський, Л. Касьяненко, Д. Кобильник, Ю. Крохіна, І. Криницький, М. Кучерявенко, О. Мінаєва, А. Монаєнко, О. Музика-Стефанчук, А. Нестеренко, С. Ніщима, Ю. Оніщик, О. Орлюк, П. Пацурківський, М. Перепелиця, Н. Пришва, М. Рассолов, Г. Романова, Л. Савченко, Н. Сидорова, Є. Смичок, Є. Усенко, Г. Фоміна, Н. Хімичева, О. Худяков, В. Чернадчук, Л. Чуприна, Н. Якимчук та ін. Їхні наукові праці становлять основу для теоретичного осмислення проблематики цієї дисертаційної роботи й розроблення авторського бачення її розв'язання.

У дослідженні використано також праці науковців у галузі філософії права та загальної теорії держави і права: С. Алексєєва, Т. Гарасиміва, В. Горшеньова, О. Грищук, І. Жаровської, О. Зайчука, П. Захарченка, В. Канціра, М. Кельмана, В. Ковальчука, А. Козловського, А. Колодія, В. Лазарева, О. Лейста, В. Макарчука, О. Максимюка, В. Нерсесянца, М. Никифорака, О. Омельчука, П. Рабіновича, М. Романинець, С. Сливки,

Б. Стецюка, А. Токарської, І. Шахова та ін., які мали вагоме значення для формулювання авторських висновків. Деякі положення дослідження сформульовано під впливом наукових праць учених-адміністративістів: В. Авер'янова, О. Бандурки, А. Берлача, Н. Бортник, Т. Гуржій, Р. Ігоніна, Л. Ковалю, В. Колпакова, О. Кузьменко, І. Личенко, Д. Лук'янця, А. Луцик, І. Пахомова, В. Ортинського, О. Остапенка, А. Суббота, Р. Усенка та ін.

Істотний вплив на результати дисертаційного дослідження мали ідеї фахівців з приватного права: О. Вінника, В. Кудрявцевої, Г. Кулінченко, Т. Мараховської, В. Поєдинок, В. Полатая, Б. Пшика, О. Рожко, О. Сімсон, В. Сухоноса та ін. Проаналізовано й наукові праці вітчизняних і закордонних фахівців, у яких розкрито різноманітні ракурси фінансового контролю. Це, зокрема, роботи А. Аренса, О. Барановського, М. Білухи, М. Бондара, М. Гупаловської, Л. Гуцаленка, Г. Дмитренка, І. Дрозда, І. Іванової, Дж. Лоббека, В. Максимової, О. Пащенко, В. Піхоцького, Т. Пожар, Н. Рубан, Ю. Слободяника, І. Стефанюка, В. Шевчука та ін.

Оскільки інвестиційні відносини – категорія не тільки правова, а й економічна, на формування позиції автора та вирішення поставлених в дисертації завдань вплинули також праці вчених-економістів: М. Артуса, В. Баранової, І. Бланка, О. Буткевича, О. Василика, А. Дуки, Я. Жаліла, Р. Желізняка, Т. Затонацької, В. Колесника, Б. Малиняка, О. Музиченко, В. Сідляр, Т. Паянка, А. Пересади, Д. Серебрянського, А. Слюсар, А. Соколовської, В. Федосова, С. Юрія, П. Юхименко, У. Шарпа, Г. Александера, Дж. Бейлі та ін.

Віддаючи належне результатам попередніх наукових досліджень, все-таки потрібно зазначити, що фінансово-правові аспекти інвестиційних відносин, які аналізували згадані вище науковці, мали подекуди фрагментарний характер і частково втратили своє значення у зв'язку з кардинальним оновленням бюджетного та податкового законодавства України. Отож, трансформації, які відбуваються у сфері інвестування, її правового забезпечення, потребують комплексного дослідження змісту і

специфіки фінансово-правового регулювання інвестиційних ресурсів, побудови відповідної сучасної концепції. Усе вищезазначене й зумовило вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана у відповідності до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року; спрямована на реалізацію Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 та відповідає вимогам Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 року (ст. 3).

Тема дисертаційної роботи відповідає науковому напрямку Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»: «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», затвердженому Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» від 24.06.2014 р., протокол № 5. Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»: «Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (державний реєстраційний номер 046U004099).

Мета та завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу правової доктрини, положень вітчизняного й зарубіжного законодавства та практики його застосування розкрити фінансово-правову природу інвестиційних відносин, комплексно розробити підходи до реформування фінансово-інвестиційного регулювання, аргументувати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України у цій сфері.

Реалізація окресленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- обґрунтувати правову природу і фінансово-правове регулювання відносин, пов'язаних з інвестиційною діяльністю;
- розкрити теоретичні підходи щодо аналізу публічності як критерію виокремлення фінансово-інвестиційних правовідносин;
- визначити фінансово-правові повноваження суб'єктів інвестування;
- охарактеризувати об'єкти інвестиційної діяльності;
- виокремити та класифікувати види і форми бюджетно-інвестиційної діяльності;
- з'ясувати особливості суб'єктного складу бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності;
- дослідити стадійність як природну властивість бюджетно-інвестиційного процесу;
- виявити і розкрити специфіку податково-інвестиційних правовідносин;
- проаналізувати податки і збори, що справляються при інвестуванні, та розробити їхню класифікацію;
- окреслити специфіку податково-процедурного регулювання у сфері інвестиційної діяльності;
- надати характеристику компетенції фінансово-контрольних органів щодо інвестування;
- сформулювати поняття та визначити види і методи фінансово-інвестиційного контролю;
- розкрити фінансово-правовий ракурс контрольних процедур у сфері інвестиційної діяльності;
- дослідити підстави і види фінансової відповідальності за інвестиційні правопорушення;

– виробити пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності, запропонувати відповідні зміни до чинного законодавства України.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, що виникають під час реалізації фінансово-інвестиційної політики держави.

Предмет дослідження – правова природа інвестиційних відносин: фінансово-правове регулювання.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і завдань, забезпечення достовірності отриманих результатів та висновків використано загальнонаукові і спеціальні методи наукового пізнання, зокрема: діалектичний – для дослідження теоретичних положень фінансово-правового регулювання у сфері інвестування (розділи 1–4); структурно-логічний – для визначення об'єктної та суб'єктної складової фінансово-інвестиційних правовідносин (підрозділи 1.2, 1.3); системний – для аналізу фінансово-інвестиційних правовідносин як багатоаспектного правового явища, для виокремлення складових інвестиційної діяльності (підрозділи 1.1–1.3, 2.1, 3.1, 4.2); класифікації та групування – для диференціації податково-інвестиційних процедур, фінансово-контрольних процедур щодо інвестиційної діяльності (підрозділи 3.3, 4.3); логіко-семантичний метод та метод наукової абстракції – для поглиблення понятійного апарату (підрозділи 2.1–2.3, 3.1, 3.2, 4.1). Порівняльно-правовий метод використано під час огляду й вивчення юридичної літератури, основних наукових підходів щодо вирішення поставлених завдань дослідження й аналізу вітчизняного законодавства у процесі з'ясування його співвідношення з аналогічними нормами зарубіжного законодавства (підрозділи 1.1, 2.1, 3.1, 3.3, 4.2, 4.4). Формально-юридичний метод застосовано під час дослідження нормативних джерел наукової роботи, що дало змогу виявити недоліки чинного законодавства України, яке регулює інвестиційну діяльність, та сформулювати пропозиції щодо його вдосконалення (підрозділи 3.1, 3.2, 4.1–4.4).

Вищевказані методи, у взаємозв'язку із загальними логічними методами і прийомами (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія), дозволили всебічно й ефективно дослідити виявлену фінансово-правову проблему.

Нормативну основу роботи склали Конституція України, закони України, інші нормативно-правові акти, які регулюють інвестиційну діяльність, а також законодавство деяких держав ЄС та СНД у вказаній сфері. *Інформаційну та емпіричну базу* дослідження становлять узагальнення практики застосування чинного законодавства України, довідкові видання, публікації в періодичних виданнях, статистичні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науковій літературі комплексним дослідженням, у якому на докторському рівні концептуалізуються сучасні теоретичні та практичні перспективи фінансово-правового регулювання інвестиційних відносин.

Основні результати роботи, що становлять наукову новизну і практичну значущість, полягають у такому:

вперше:

– крізь призму різноманітних аспектів публічності визначено фінансово-правову природу інвестиційних відносин. Окреслено основні напрями фінансово-правового регулювання у сфері інвестиційної діяльності: а) бюджетний вектор (відображає ресурсну дієвість держави як інвестора, передусім через бюджетні асигнування); б) податковий напрям (характеризується заохочувально-стимулювальною і мобілізаційною спрямованістю); в) контрольньо-деліктний вектор (виражає пошуково-аналітичний та карально-компенсаційний вплив); г) валютний напрям (підтверджує динамізм, зовнішньо-внутрішній дуалізм, безпосередньо пов'язаний з початком та результатами інвестування);

– сформульовано авторське визначення фінансово-інвестиційної правової політики як активної, цілеспрямованої, планової діяльності держави з вибору стратегічної мети і формування завдань у сфері інвестування, з їх легалізації і вирішення через фінансово-правове регулювання відповідних

відносин;

– визначено поняття «фінансово-інвестиційна безпека» – належний стан захищеності інвестицій, що забезпечується за допомогою фінансово-правового регулювання, дозволяє гарантувати вкладення інвесторів, інтереси держави і нівелює негативні чинники (наявні загрози) у сфері інвестування. Зазначено, що цей комплекс питань обов'язково потрібно вивчати під час здійснення державної експертизи інвестиційних проектів і відповідні результати викладати у висновку окремим підрозділом. Встановлено необхідність формування і прийняття Верховною Радою України Стратегії фінансово-інвестиційної безпеки України;

– відстоюється позиція щодо доцільності заснування спеціалізованого інвестиційного державного банку (Банку розвитку) за сегментною моделлю – задля фінансування інвестиційних програм та проектів національного масштабу, надання інвестиційних кредитів та здійснення інших послуг за фінансово-інвестиційними операціями;

– аргументовано важливість створення Інвестиційно-інноваційного агентства України. Основними завданнями цього державного органу «патронажного» типу мають стати: синхронізація інвестиційно-інноваційної діяльності, сприяння іноземному інвестуванню та впровадженню інновацій у нашій державі, зокрема через створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні, позитивного іміджу нашої країни, через системний і комплексний конструктивний вплив у цій сфері. Реалізації передбачених завдань та функцій Агентства сприятиме визначення та нормативно-правове закріплення відповідних повноважень (зокрема фінансово-правових), ключовим серед яких має бути надання йому права законодавчої ініціативи;

– сформульовано дефініцію фінансово-інвестиційного контролю як різновиду фінансового контролю функціонування органів, що здійснюють публічну фінансову діяльність у сфері інвестування, для встановлення фактів порушення законності, фінансової дисципліни, доцільності й ефективності формування, розподілу і використання публічних фінансів у вигляді

інвестиційних ресурсів, для протидії правопорушенням, забезпечення реалізації фінансово-інвестиційної політики держави та досягнення режиму правопорядку. Здійснено класифікацію зазначеного контролю за критерієм методу: ревізія фінансово-інвестиційної діяльності; фінансово-інвестиційний аудит; тематична фінансово-інвестиційна перевірка; фінансово-інвестиційний аналіз; експертиза інвестиційних проектів (їх фінансового сегмента), обстеження та фінансовий моніторинг;

– стверджено необхідність формування спеціалізованого фінансово-контрольного органу (Фінансово-інвестиційної інспекції України), головним призначенням якого має стати реалізація контрольної функції публічних фінансів у сфері інвестування;

– виокремлено групу інвестиційних (за своїм цільовим спрямуванням) податкових платежів. У ретроспективному плані до них належали, зокрема: збір на розвиток рекреаційного комплексу в Автономній Республіці Крим, збір на розвиток пасажирського електротранспорту в Автономній Республіці Крим, а також збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства. Зараз до окресленого різновиду податкових платежів можна віднести військовий збір (з деякими застереженнями). Запропоновано дефініцію інвестиційного податкового платежу – це збір, одним з основних призначень коштів від справляння якого є фінансування суспільно вагомих програм та проектів (інвестування);

– доведено потребу введення у систему судоустрою України Вищого суду з питань інвестиційної діяльності як вищого спеціалізованого суду (поряд з Вищим антикорупційним судом та Вищим судом з питань інтелектуальної власності) для розгляду спорів у сфері інвестування;

– запропоновано виокремити фінансово-інвестиційне право як складову науки фінансового права та автономну навчальну дисципліну; розроблено програму відповідного спецкурсу;

удосконалено:

– систему принципів фінансово-правового регулювання інвестиційної

діяльності;

– дефініцію правової категорії «бюджетне інвестування»;

– визначення критеріїв, за якими особу можна вважати інвестором. У переліку чинників запропоновано обрати: 1) кількісний параметр – інвестиції в їхньому вартісному вимірі (виходячи з їх мінімально припустимого розміру). При цьому залежно від того, чи є вони загальнодержавними, регіональними або місцевими, додаткова диференціація повинна враховувати ще й внутрішню градацію, зважаючи на масштабність завдань, на вирішення яких спрямоване інвестування (оперативні, тактичні, стратегічні), на залежність від темпоральних чинників (короткострокові, середньострокові, довготривалі); 2) якісний показник – характер інвестицій, при цьому доцільно йти шляхом визначення і законодавчого закріплення переліку ресурсів, які не належать до інвестицій;

– аргументацію щодо недоречності прийняття Інвестиційного кодексу України як акта, що за своєю природою та призначенням спрямований на розірвання сталих галузево-інституційних зв'язків;

набули подальшого розвитку:

– характеристика особливої ролі держави як інвестора на сучасному етапі розвитку України;

– диференціація суб'єктів бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності. Зокрема, запропоновано виокремлювати чотири групи цих осіб: I група (умовно пасивні суб'єкти) – держава і територіальні громади, які безпосередньо не беруть участі в бюджетній інвестиційній діяльності, а делегують відповідним органам публічної влади свої повноваження; II група (активні суб'єкти-організатори) – органи публічної влади (органи державної влади та органи місцевого самоврядування), які діють від імені держави й територіальних громад у межах наданої їм компетенції (уповноважені суб'єкти) або від власного імені в межах своїх повноважень (зобов'язані суб'єкти); III група (безпосередні суб'єкти-донори)

– інвестори; IV група (безпосередні суб'єкти-реципієнти) – розпорядники та одержувачі бюджетних коштів (асигнувань) для здійснення інвестиційних програм (проектів), що реалізуються або повністю за кошти бюджету, або за опосередкованою участю держави;

– аналіз стадійності бюджетно-правового регулювання інвестування;

– класифікація видів податкових режимів, що застосовуються під час здійснення інвестиційної діяльності на: 1) загальний; 2) спеціальний (системний); 3) спеціальний (комплексний); 4) особливий;

– характеристика функцій юридичної відповідальності за фінансово-інвестиційне правопорушення. З'ясовано, що ця відповідальність виконує не тільки каральну та компенсаційну, а й інші функції у сфері інвестування – блокувальну, стимулювальну, запобігання правопорушенням (профілактичну), а також контрольну та інформаційну.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять і науково-теоретичний, і практичний інтерес, а саме – можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшого подолання проблемних аспектів фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності;

– у сфері правотворчості – для удосконалення чинного фінансового законодавства України, зокрема бюджетного і податкового;

– у навчальному процесі – під час організації освітньої діяльності та викладання навчальних дисциплін фінансово-правового циклу, а також для підготовки методичних розробок, підручників, навчальних посібників з дисциплін «Фінансове право», «Податкове право», «Бюджетне право», «Фінансово-інвестиційне право» (акти впровадженень у діяльність Львівського державного університету внутрішніх справ від 15 березня 2017 р. № 27; у діяльність Хмельницького університету управління та права від 20 березня 2017 р.; у діяльність Національного університету «Львівська політехніка» від 23 жовтня 2017 р. № 67-01-1702);

– у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності діяльності органів, що здійснюють публічну фінансову діяльність у сфері інвестування (довідка про впровадження Комітету Верховної Ради України з питань бюджету від 13 грудня 2017 р. № 04-13/12-2623(286369); акт впровадження Департаменту економічної політики Львівської облдержадміністрації у практичну діяльність органів місцевого самоврядування від 3 жовтня 2017 р. № 1-11-3729).

Апробація результатів дослідження. Дисертаційна робота обговорювалася на засіданні кафедри адміністративного та інформаційного права Національного університету «Львівська політехніка». Окрім цього, основні положення дисертації висвітлено в доповідях і повідомленнях на таких науково-практичних заходах: I Всеукраїнська науково-практична конференція «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 25 квітня 2012 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (м. Суми, 19–20 травня 2012 р.); Науково-практична конференція «Правове регулювання суспільства та проблеми юридичної техніки» (м. Івано-Франківськ, листопад–грудень 2012 р.); II Всеукраїнська Інтернет-конференція «Гуманітарний всесвіт: люди, ідеї, події» (м. Львів, 25–31 березня 2013 р.); I Регіональна науково-практична конференція «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 11 квітня 2013 р.); II Всеукраїнська науково-практична конференція «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 12 червня 2013 р.); IV Міжнародний молодіжний фестиваль науки LPS – 2013 «Litteris et Atribus» (м. Львів, 21–23 листопада 2013 р.); I заочна науково-практична конференція «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 10 квітня 2014 р.); XVI Всеукраїнська науково-практична конференція «Правова система в умовах розвитку сучасної державно-правової реальності: генезис та напрями вдосконалення»

(м. Тернопіль, 11 квітня 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства» (м. Херсон, 11–12 квітня 2014 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (м. Суми, 17–18 травня 2014 р.); III Всеукраїнська науково-практична конференція «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 21 травня 2014 р.); Перша науково-практична конференція «Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід» (м. Львів, 30 квітня 2015 р.); IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 30 квітня 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків, 2–3 жовтня 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Людина і закон: публічно-правовий вимір» (м. Дніпропетровськ, 2–3 жовтня 2015 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Херсон, 9–10 жовтня 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні» (м. Запоріжжя, 30–31 жовтня 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Київ, 11–12 березня 2016 р.); Друга науково-практична конференція «Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід» (м. Львів, 29 квітня 2016 р.); *Medzinarodna vedenska konferencia* «*Evropska tradicia v medzinarodnom prave: uplatnovanie ľudskeho prava*» (Bratislava, 6–7 maj 2016 r.); Міжнародна науково-практична конференція «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (м. Запоріжжя, 22–23 липня 2016 р.); *Międzynarodowa Konferencja Naukowa* «*Bezpieczeństwo prawne państw demokratycznych w procesie integracji europejskiej*» (Lublin, 15–17 wrzesnia

2016 r.); Medzinarodna vedecko-prakticka konferencia «Inovacia pravne veda v procese europskej integracie» (Sladkovicovo, 10–11 marca 2017 r.); Третя науково-практична конференція «Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід» (м. Львів, 19 травня 2017 р.); III Всеукраїнська науково-практична конференція «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 30 травня 2017 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано в одноосібній монографії і 55 публікаціях, з них 30 наукових статей, 23 з яких – у журналах і збірниках, що входять до переліку фахових наукових видань України; 7 статей – у періодичних іноземних виданнях (Республік Молдови, Польщі та Чехії, Російської Федерації, Словацької Республіки), а також у 25 тезах виступів на науково-практичних заходах.

Структура роботи та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що містять тринадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, розміщених на 60 сторінках (625 найменувань) та додатків, що розміщені на 15 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 488 сторінок, з них 371 сторінка основного тексту.

РОЗДІЛ 1
ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ПРИРОДА ВІДНОСИН,
ЩО ВИНΙΚАЮТЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Публічність як підстава виокремлення фінансово-інвестиційних правовідносин

Інвестування – це складний, багатовекторний феномен, тому відносини в цій сфері можуть регламентуватися і на приватноправовому, і на публічно-правовому рівнях. У першому випадку інвестиційні правовідносини регулюються нормами цивільно-правової та господарсько-правової галузей. У другому – вони зазнають впливу норм, зокрема, конституційного, адміністративного, фінансового права. З уваги на це С. Запольський стверджує, що такий комплексний правовий феномен, як інвестиційне право, має у своєму складі фінансово-правові норми в ролі системоутворювальних, а публічне начало, властиве нормам інвестиційного права, визначає зміст і сутність інвестиційної діяльності загалом [1, с. 689–690]. Водночас автор будує досить складну та нелогічну модель, формуючи інвестиційне право за рахунок «галузей-донорів». У такий спосіб порушується єдність, наприклад, фінансово-правового регулювання. Безсумнівно, відносини у сфері інвестиційної діяльності, в яких бере участь держава, характеризуються публічною складовою. Зосередимо увагу на цьому моменті.

За умови, коли інвестиційні правовідносини врегульовані нормами фінансового права, тобто є своєрідним різновидом фінансових правовідносин, їм властиві риси публічних правовідносин [2, с. 433]. Публічність таких правовідносин свідчить про зіткнення в них різноманітних інтересів, які часто не тільки спрямовані на досягнення певної економічної цілі, а водночас можуть бути різнонапрямленими та містити суперечності інтересів їхніх учасників (на загальнодержавному, регіональному, місцевому,

груповому чи індивідуальному рівнях). Тому варто враховувати можливості формування синергетичного, тобто «результуючого» суспільного інтересу, необхідного для нормального функціонування всіх учасників фінансово-інвестиційної діяльності. На наш погляд, ці відносини мають переважно імперативний характер, повинні визначатися крізь призму застосування державою на правовій основі тих чи інших економічних важелів, що впливають на утворення, розподіл і використання грошових фондів із врахуванням суспільних інтересів, основними представниками яких є держава чи територіальна громада. При цьому особливу вагу мають питання контролю за додержанням фінансово-інвестиційної дисципліни всіма суб'єктами цієї діяльності, субсидування вітчизняних інвесторів, політики протекціонізму як форми захисту національного виробника. У зазначеному аспекті держава виступає гарантом стабільності фінансового ринку України, що є дуже важливим чинником усіх процесів, які відбуваються на ньому, оскільки вони надзвичайно динамічні і з погляду діяльності окремих секторів фінансового ринку, і з погляду розвитку та стійкості позицій вітчизняних інвестиційних інститутів.

Варто погодитися з Ю. Оніщиком, який вказує на публічний характер фінансової діяльності держави, зазначаючи, що немає значення, хто із суб'єктів фінансової діяльності виступає учасником конкретних правовідносин, оскільки в її основі лежать інтереси держави [3, с. 419]. Кінцеве завдання фінансової діяльності держави полягає в розвитку продуктивних сил країни, створенні ринкових структур економіки, забезпеченні високої якості життя широких верств населення [4, с. 82]. Тож публічно-правовий сегмент інвестиційної діяльності представлений насамперед фінансовими правовідносинами. Цілком зрозуміло, що вони регулюються сукупністю норм однойменної галузі права. Такі правовідносини виникають, еволюціонують та втрачають чинність передусім у сфері фінансової діяльності держави, оскільки саме держава є регулятором процесу утворення, розподілу, перерозподілу та витрачання інвестиційних ресурсів.

Публічність фінансово-інвестиційних правовідносин як частини фінансових правовідносин зумовлена такими важливими чинниками: по-перше, правове регулювання інвестиційних фінансів охоплює широкі сфери суспільного життя країни і є частиною загального фінансово-правового регулювання грошових потоків (інвестиції входять до фінансової системи держави); по-друге, інвестиційна діяльність – це складова частина цілісного механізму управління фінансами відповідно до вибраних орієнтирів у розвитку країни (її економіки, соціальної сфери); по-третє, інвестиції є однією із системоутворювальних категорій фінансового права, яка за допомогою різноманітних проявів організаційно-економічного механізму та правової регламентації відповідних суспільних відносин має забезпечувати конструктивний розвиток України, її подальшу еволюцію згідно з цінностями об'єднаної Європи.

Хоча ухвалення рішення про участь в інвестиційній діяльності, про надання інвестиційних ресурсів є правом тільки суб'єктів інвестування через їхнє одностороннє волевиявлення, зважаючи на важливість у цьому процесі публічного зацікавлення (навіть щодо приватних інвесторів), простежується орієнтація суспільства на задоволення суспільно корисних інтересів. Взагалі, процеси і явища, які потребують публічно-правового регулювання, зароджуються в різних сферах життя суспільства, держави і громадянина. Визрівають потреби, задоволення яких відповідає соціальним інтересам. Щодо публічного права, тут маються на увазі загальні потреби, відносини, зацікавлення, без забезпечення яких неможливе задоволення ні особистих інтересів, ні загальнозначущих, публічних інтересів суспільства загалом [5, с. 6]. Своєю чергою, публічність при здійсненні фінансової діяльності накладає свої особливості на правовий статус суб'єктів фінансово-правових відносин, що можна простежити в певних розбіжностях правового статусу осіб, які беруть участь у фінансово-правових відносинах, «ієрархічності» їхнього становища відповідно до «місцерозташування» у цих правовідносинах або в різному обсязі повноважень при їх здійсненні.

Заразом дослідники нинішнього стану правового забезпечення інвестиційної діяльності відзначають недостатню дієвість механізму правового забезпечення прав і свобод інвесторів, що спричинює незадовільний рівень захисту інвестиційної діяльності.

Реалізація фінансових повноважень у процесі публічного володарювання – провідний напрям управлінської діяльності держави. Фінансова діяльність держави, як зазначено в літературі, ґрунтується на принципах публічного характеру, розподілу функцій між представницькими та виконавчими органами влади, пріоритетності публічних видатків щодо прибутків казни, фінансування безпеки держави, єдності фінансової діяльності та грошової системи держави, соціальної спрямованості, плановості, гласності [6, с. 9]. При цьому, як відзначає С. Запольський, держава виступає учасником фінансової діяльності у двох аспектах: як суб'єкт публічної влади, оскільки публічна влада реалізується саме через фінансову діяльність держави, а також як носій приватного майнового інтересу, що реалізується через організаційно-правову форму [7, с. 22]. Це пояснює комплексну участь держави в регулюванні різноманітних фінансових відносин, незалежно від того, хто є її прямими учасниками, адже результати цієї діяльності надзвичайно важливі для всіх суб'єктів фінансово-економічної діяльності. Потрібно також наголосити, що держава, поряд з тим, що через законодавчу гілку влади встановлює «власні правила гри», приймаючи законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, водночас виступає і власником отриманих коштів.

Як свідчить світова та вітчизняна практика, держава часто бере участь у підтримці діяльності учасників інвестиційного процесу (як за допомогою безпосереднього та активного втручання, так й через опосередкований вплив). Так, вона має можливість застосовувати специфічні методи державного управління інвестиційними процесами, наприклад, створення відповідного інвестиційного клімату, стимулювання попиту і пропозиції на певний вид інвестицій (в економіку, соціальну, наукову чи іншу сферу діяльності). Державі властива особлива економічна функція, яка дозволяє їй

самостійно визначати напрями використання суспільного продукту, що важливо для загального розвитку економіки. Використання цього інструментарію, з іншого боку, є об'єктивною економічною необхідністю суспільства здійснювати розподіл і перерозподіл грошових фондів та участь в обігу фінансів для дотримання значущих пропорцій суспільного виробництва.

До ознак фінансової діяльності держави відносять, зокрема, базованість на фінансовому плані, пов'язаність з акумуляцією доходів і проведенням необхідних витрат, а також діяльність у правовій площині [8, с. 6]. Тому можна погодитися із твердженням О. Лукашева, що державне управління через використання правових форм і важелів у ширшому розумінні вже означає державне втручання як засіб реалізації владних повноважень, оскільки за вимогою обов'язкового дотримання правових норм і приписів однозначно стоїть можливість застосування державою свого примусу для дотримання цих норм [9, с. 185–191]. Таке втручання, що є основою державно-правового примусу і здійснюване компетентними (вповноваженими) державними органами, має спиратися на принципи фінансово-правової відповідальності. Отже, держава через власну стратегію активного втручання в інвестиційну діяльність підприємств шляхом законодавчої ініціативи, бюджетного, валютного та податкового правового регулювання та інших важливих важелів визнає інвестиційну діяльність суттєвим чинником соціально-економічного зростання країни і здійснює на неї відповідний вплив. При цьому державні інституції не лише опосередковано беруть участь у реалізації інвестиційних програм (проектів), але й визначають масштаб та пріоритетність інвестиційно-інноваційного розвитку національного господарства, підвищують фінансове забезпечення необхідних суспільно значущих результатів тощо. Прямий вплив держави на інвестиційний процес здійснюється як безпосередньо через державний сектор економіки, так і через державні інституційні органи, наприклад, Національний банк України (далі – НБУ), Антимонопольний комітет України

(далі – АМКУ), Фонд державного майна України (далі – ФДМУ), а також через державні місцеві адміністрації та органи місцевого самоврядування.

З іншого боку, децентралізоване регулювання інвестиційної діяльності у вітчизняній економіці реалізується через опосередковану участь держави в інвестиційному розвитку окремих суб'єктів господарювання чи організацій. Своєю чергою, держава впливає на реалізацію власної інвестиційної політики шляхом сприяння інноваційним нововведенням у державному секторі економіки та соціальній сфері. Для здійснення цієї мети можуть створюватися початковий попит і пропозиція на суспільні новації, визначатися і виділятися відповідні фінансові та науково-дослідницькі ресурси, пропонуватися податкові пільги та інші преференції, встановлюватися квоти. Ефективна публічна інвестиційна діяльність має важливе значення для соціально-економічного розвитку країни, збільшення її науково-інноваційного потенціалу.

Держава як складний публічний інститут, що поєднує функціональні та організаційні складові, зобов'язана забезпечувати всі потреби суспільства. Вона повинна постійно й неухильно реалізовувати функції з планомірного і цілеспрямованого утворення, розподілу та використання державних централізованих та децентралізованих грошових фондів, тобто здійснювати фінансову діяльність. У цьому зв'язку варто згадати про наявний в літературі термін «публічні фінанси», який охоплює два види фінансів: державні та місцеві (муніципальні). У той час, коли вплив на економічний і соціальний розвиток місцевих утворень чиниться значною мірою за допомогою місцевих фінансів, державні фінанси забезпечують економічний та соціальний розвиток держави. Акцентуємо увагу на тому, що державні фінанси майже завжди стосуються грошей. При цьому регулювальна функція фінансів полягає у втручанні держави в процес відтворення (із застосуванням фінансового і бюджетного планування тощо). Ці напрями державного управління неможливо здійснювати без наявності відповідних джерел фінансування. Своєю чергою, через перерозподільні функції публічних

фінансів та створення централізованих і децентралізованих публічних грошових фондів відбувається соціально спрямований перерозподіл грошових потоків у національному масштабі. Отож, політика держави у сфері інвестиційних фінансів спрямована на законодавче та інституційне забезпечення інвесторів й інших учасників інвестиційного процесу належними умовами для їх діяльності, на формування та розвиток вітчизняного інвестиційного ринку.

У будь-якому разі фінансова діяльність держави, як і її діяльність за іншими суспільно значущими напрямками, спирається на публічність державної влади як на її визначальну ознаку. Фінансування народної життєдіяльності – об'єктивна суспільна необхідність, яку реалізує державно-владний апарат для забезпечення потреб народу, який проживає на території країни. Ця необхідність, знову ж таки, зумовлена реальними умовами буття суспільства, незалежними ні від волі цієї спільноти, ні від волі керівної верхівки, яка її очолює. Зазначеними об'єктивними умовами продиктовано, що завдання, які стоять перед державою в конкретний історичний період, не можуть бути реалізовані без фінансів і їх раціонального використання. Товарно-грошовий характер суспільних відносин не залишає державі, територіальним громадам іншого вибору, аніж вступати у фінансові відносини, єдиним легітимним управлінським важелем яких є такий абстрактний публічний суспільний інститут, як держава, яка діє в особі органів, наділених нею ж відповідними повноваженнями. Фінанси як публічно-правова категорія проявляються тоді, коли держава у правовій формі здійснює послідовне накопичення і цілеспрямований планомірний поділ суспільних благ у вигляді видатків грошових фондів для забезпечення функціонування різних сфер суспільного буття.

Як і в фінансовій діяльності, публічний характер інвестиційної діяльності держави має цілком об'єктивне і прагматичне обґрунтування. Так, реальна об'єктивна необхідність в управлінні фінансовими ресурсами обґрунтована важливістю забезпечення нагальних народних потреб й

економічно та соціально виправданим вкладенням фінансів у різні сфери суспільного буття. При цьому інвестиції є вагомим грошовим та матеріальним інструментарієм, який здійснює прив'язку фінансової діяльності суб'єктів до власних чи залучених грошових фондів, тобто фінансових ресурсів. Не даремно серед проблем державного фінансування поруч з необхідністю збалансування бюджетів та вдосконаленням податкової системи дослідники відзначають необхідність розширення інвестиційного фінансування [10, с. 43–44]. Саме крізь призму різноманітних аспектів публічності, на наш погляд, потрібно визначати фінансово-правову природу інвестиційних відносин. Принагідно зазначимо, що публічність в окресленому аспекті знаходить своє відображення через:

- 1) суб'єктний склад інвестиційної діяльності (суб'єктами-лідерами можуть виступати територіальні громади, держава та інші публічні суб'єкти);
- 2) категорію «фінанси» (як публічно-правовий термін);
- 3) спрямування інвестиційної діяльності (публічна мета в тій чи іншій мірі завжди їй властива);
- 4) фінансово-інвестиційний процес. До основних напрямів фінансово-правового регулювання у сфері інвестиційної діяльності належать:
 - а) бюджетний вектор (відтворює ресурсну дієвість держави як інвестора, передусім через бюджетні асигнування);
 - б) податковий напрям (характеризується заохочувально-стимулювальною і мобілізаційною спрямованістю);
 - в) контрольньо-деліктний вектор (виражає пошуково-аналітичний та карально-компенсаційний вплив);
 - г) валютний напрям (демонструє динамізм, зовнішньо-внутрішній дуалізм, безпосередньо пов'язаний з початком та результатами інвестування).

Цілком зрозуміло, що всіма функціональними повноваженнями для реалізації нагальних суспільних потреб з інвестування володіє саме держава як публічний управлінський інститут. Однак постає запитання: наскільки ефективно вона використовує наявний арсенал? Тож перед фінансистами-науковцями та фінансистами-практиками стоїть завдання пошуку й реалізації, окрім бюджетного, альтернативних механізмів

фінансування важливих економічних та соціальних проектів в Україні. Як варіант, скажімо, можна розглядати публічно-приватне партнерство, яке дає змогу залучити нові джерела приватного фінансування та управління з одночасним збереженням за державним сектором і прав власності, і контролю щодо визначення та досягнення цілей та завдань інвестиційного проекту. Водночас публічно-приватне партнерство дозволяє поряд із залученням приватного капіталу для підвищення ефективності використання бюджетних коштів реалізовувати також переваги від об'єднання зусиль із спеціалізованими приватними підприємствами, створюючи в такий спосіб «ефект важеля».

Важливо зауважити, що інвестиційна діяльність із застосуванням умов публічно-приватного партнерства має подвійний характер. З одного боку, вона є переважно безперервним, послідовним, циклічним процесом пошуку і залучення різноманітних видів інвестиційних ресурсів, необхідних для реалізації того чи іншого проекту, з іншого боку – є складною організаційною системою, що охоплює сукупність джерел інвестиційних ресурсів, а також відповідних форм та інструментів, які дають змогу обґрунтувати, вибрати спосіб ресурсного забезпечення, оцінити його ефективність, і загалом дозволяють комплексно підходити до вирішення питання інвестування [11, с. 363–373]. Зазначені особливості застосування інвестиційних ресурсів через приватно-публічне партнерство створюють додаткові умови для підвищення ефективності інвестиційного процесу, дозволяють оптимізувати співвідношення джерел інвестування і водночас досягти інноваційного ефекту.

Зосередження державних коштів на інвестиціях є об'єктивною потребою і зумовлене двома чинниками – економічним та правовим, які є взаємопов'язаними і взаємозумовленими. При цьому в літературі назріла думка про пріоритетне значення одного з них. Так, О. Худяков цілком справедливо вважав, що фінансово-економічні відносини, які виникають в процесі фінансової діяльності держави, можуть реалізуватись лише у формі

правових відносин. По-перше, тому що ці відносини є продуктом фінансової діяльності держави, і важко припустити, що держава може здійснювати їх неправовими методами. По-друге, держава є суб'єктом фінансових відносин і повинна визначити свій правовий статус у ролі такого суб'єкта. По-третє, держава здійснює регулювання цих відносин тільки правовими засобами. По-четверте, відносини, пов'язані з формуванням грошових фондів, втілюють те чи інше грошове зобов'язання перед державою, яке може виникнути лише в законодавчому полі [12, с. 65].

Державне фінансування інвестицій майже завжди передбачає здійснення нею передбачених в законодавчих актах видатків. Юридичний механізм впливу на державні витрати – це фактично практичне застосування приписів фінансово-правових норм, що встановлюють порядок нормування витрат держави на конкретні заходи, визначення їх щорічних обсягів і видачу бюджетних коштів на їх покриття, а також правові форми, в межах яких діють органи державної влади і державного управління [13, с. 107]. Водночас нагромадження фінансів не є самоціллю держави. Одне з головних призначень фінансів – примножувати суспільні багатства у вигляді економічного і людського потенціалу за посередництвом інвестування. Інвестування як сфера публічної фінансової діяльності держави існує тому, що суспільство об'єктивно потребує здійснення державою вкладень матеріальних цінностей у різні галузі економіки, а також у соціальну сферу. Кожен член суспільства відчуває потребу в забезпеченні принаймні елементарних умов буття: отриманні заробітної плати, стипендії, у житлі та комунальних послугах, транспорті, охороні здоров'я, культурі тощо. Базові такі права описано в Конституції України (далі – КУ), де передбачено, зокрема, право кожного індивіда на достойний рівень життя, охорону здоров'я, безпечне навколишнє середовище, соціальне забезпечення, а також низку інших життєво важливих прав. Окреслені питання регламентовані статтями 46, 48, 50 Основного закону держави. Відповідно, публічні фінанси можна розглядати як потужний, визначальний інструмент

загальносуспільного поступу конкретної країни, вони ж є підставою для складення подальшого фінансового плану суспільного розвитку. Фінанси також виступають показником, який дозволяє контролювати доцільність розподілу, вкладення цінностей у ті чи інші сфери життя людей.

Оскільки роль держави в управлінні публічними фінансами є владною, аналогічний характер (імперативний) мають і фінансово-правові норми. Держава як публічно-владний інститут визначає суб'єктам фінансово-інвестиційної діяльності єдино правильний варіант поведінки у фінансових правовідносинах, якого учасники цієї діяльності повинні в загальнообов'язковому порядку дотримуватись згідно із законодавчим полем. Характерними ознаками фінансових приписів є категоричність, загальнообов'язковість та караність за їх недотримання. При цьому право і правову сторону фінансової й інвестиційної діяльності суспільство сприймає як певний сумарний вектор інтересів держави та соціально-економічних груп, задіяних у цих процесах безпосередньо чи опосередковано, оскільки до сфери фінансового впливу потрапляють майнові інтереси учасників цих правовідносин. Інвестиційній діяльності як фінансово-правовому явищу властиві риси фінансів. Інвестування як публічне владно-управлінське явище виникає в процесі фінансової діяльності на основі норм фінансового права; має переважно форму видатків; одним із суб'єктів цих відносин є уповноважений орган місцевого самоврядування, який реалізує належні йому права й виконує покладені на нього обов'язки.

Про важливість інвестиційної політики та її правового забезпечення з боку держави свідчать активні парламентські дебати щодо прийняття найважливіших інвестиційних законів та проведення перед цими дебатами інтенсивних консультацій з фінансово-промисловими групами та представниками ділових кіл, суспільно-політичними організаціями і профспілками задля вироблення спільної позиції з найважливіших фінансових питань із врахуванням суспільного та приватного інтересу. Законодавчі норми, які приймаються в такий спосіб, є складовою частиною

ефективного фінансово-правового регулювання інвестиційних проектів загальнодержавного значення. Вони підвищують ділову активність всередині країни, розвиток підприємництва відповідно до заданих проектних параметрів фінансового регулювання економіки країни, запобігають витоку капіталу з країни, а отже, позитивно впливають на складні процеси у вітчизняній фінансово-кредитній сфері.

Постійного та значного залучення державних інвестицій в Україні потребують промисловість, зокрема видобувна галузь, електроенергетика, газові та водні мережі, агропромисловий комплекс, транспорт, будівництво, телекомунікаційний зв'язок, охорона здоров'я, науково-технічні розробки, культура тощо. Залучення інвестицій в окремі галузі народного господарства передбачено не тільки законами, а й рішеннями уряду, зокрема чинною постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) «Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва» від 12 вересня 2011 р. № 1130, у якій йдеться про інвестування розробки родовищ, реконструкції нафтопереробних заводів [14]. Яскравим прикладом реалізації стратегічного інвестиційного проекту може слугувати підготовка до Євро-2012, перша державна цільова програма такого рівня і масштабу в Україні. До речі, вона була практично всеохопною в територіальному розрізі, адже містила 24 регіональні програми. У підсумку було побудовано стадіони та аеропорти, істотно поліпшено транспортну інфраструктуру, створено та реконструйовано об'єкти комунальної інфраструктури тощо. Досягнути такого конструктивного результату було б неможливо без зміни вітчизняного законодавства.

Представляючи інтереси народної спільноти, у правовідносинах в фінансово-інвестиційній сфері держава діє в особі органів, які сама наділила владними повноваженнями. Державно-владний апарат, який бере участь у фінансових правовідносинах, в Україні є частково виборним, а частково – призначається уповноваженими суб'єктами. Так, до виборних елементів публічного апарату, який реалізує фінансово-інвестиційні повноваження,

належать Президент України і Верховна Рада України (далі – ВРУ), до призначуваних – Міністр фінансів України, Голова Рахункової палати та низка інших суб'єктів. Делегуючи компетенцію у сфері вкладення матеріальних цінностей зазначеним суб'єктам, суспільство має на меті забезпечити економічні, фінансові і соціальні інтереси кожного свого члена та інтереси суспільної життєдіяльності загалом. Адже загальні суспільно значущі інтереси громадян не лише становлять публічний суспільний інтерес, який визнається державою як соціальна цінність, але й повною мірою повинні гарантуватися нею. Тому держава бере на себе організацію механізмів «імплементатії» такого суспільного інтересу, знаходить джерела фінансування соціально значущих проблем, через державно-владний апарат здійснює управління та регулювання у цій сфері.

Реалізуючи себе в інвестиційному процесі, держава нарівні з громадянами і юридичними особами може чинити певні практичні дії (ч. 1 ст. 2 Закону України (далі – ЗУ) «Про інвестиційну діяльність») із вкладення матеріальних цінностей. Порядок і спектр цих дій докладно регламентовано низкою законодавчих актів України. У разі безпосереднього виконання державою ролі інвестора здійснюється фінансування тих галузей і виробництв, продукція яких має загальнонаціональне значення та які найближчим часом не підлягають приватизації (оборонна промисловість, загальнодержавна інфраструктура, соціальна сфера). Втім, окрім прямої участі держави в інвестиційному процесі, її участь може бути й опосередкованою – через гарантування суб'єктам інвестиційної діяльності рівних прав при її здійсненні, забезпечення стабільності цих прав, удосконалення системи податків шляхом встановлення спеціальних податкових режимів суб'єктам інвестиційної діяльності, визначення механізмів нарахування амортизації і використання амортизаційних відрахувань, регулювання умов інвестиційної діяльності за посередництвом грошово-кредитної, антимонопольної політики та інших заходів [15, с. 44]. Водночас варто зауважити, що опосередкованість у зазначеному контексті є

відносною. Наприклад, загально визнаним фактом є те, що корупція в нашій державі є тотальною і вкрай негативно впливає на інвестиційний клімат. Подолати її без держави, без політичної волі, залучаючи тільки громадських активістів, неможливо.

Частиною публічності фінансово-інвестиційного процесу є дотримання державою принципу гласності та прозорості під час здійснення фінансової діяльності. Це засадниче начало фінансової роботи держави, зокрема й у сфері інвестицій, проявляється в процедурі доведення до відома громадян змісту проектів фінансово-правових актів, прийнятих звітів про їх виконання, результатів перевірок та ревізій фінансової діяльності тощо за допомогою засобів масової інформації. Неабияким поступом на шляху реалізації принципу гласності у сфері фінансових правовідносин стало прийняття 11 лютого 2015 р. ЗУ «Про відкритість використання публічних коштів», який передбачає оприлюднення відомостей щодо використання публічних коштів на відповідному ресурсі в інтернет-мережі [16]. Окрім цього, Основним законом України передбачено регулярне оприлюднення звітів про доходи і видатки Державного бюджету України (ч. 4 ст. 95 КУ) та подання урядом звіту ВРУ з приводу виконання Державного бюджету України (ст. 97 КУ). Покладення зазначених обов'язків на суб'єктів публічно-управлінської діяльності також є частиною реалізації принципу гласності при здійсненні державою фінансово-інвестиційної діяльності.

Фінансову діяльність держави, як знаряддя публічної влади, варто відмежовувати від згаданої вище й зумовленої законом можливості держави бути учасником інвестиційного процесу через органи управління. У сфері загальнодержавних фінансів як економічної основи для інвестицій держава у правових формах здійснює мобілізацію, розподіл, перерозподіл і використання фондів грошових коштів. На створення і використання децентралізованих фондів грошових коштів держава уповноважує відповідні органи влади та організації. При цьому в літературі зауважується, що останнім часом над безпосередньою фінансовою діяльністю держави

переважає діяльність держави, опосередкована господарськими організаціями. Пояснюється це тим, що держава «перестала бути тотальним фінансовим монстром» [17, с. 19]. Годі й говорити, що ця теза є вкрай дискусійною – не можна ігнорувати того моменту, що фінансові можливості держави є неспівставними з ресурсною базою будь-якого вітчизняного бізнес-суб'єкта.

Формами прямого впливу держави на інвестування, як зазначає А. Пересада, є адміністративна та цільова. Перша полягає в прямому дотаційному фінансуванні, що здійснюється відповідно до спеціальних законів; друга є елементом системи контрактних відносин, згідно з якими укладають угоди між підрядником і замовником або відбувається конкретне фінансування шляхом державних цільових програм підтримки. Опосередкований вплив держави на інвестиційну діяльність полягає в державному кредитуванні, роздержавленні і приватизації, податковому регулюванні, амортизаційній політиці, державному лізингу, ліцензуванні і квотуванні, антимонопольних заходах, стандартизації тощо [18, с. 23]. Тобто до основних векторів державної фінансової діяльності можна віднести директивну та договірну. На прийняття рішення на користь того чи іншого напрямку в кожному конкретному випадку впливає низка факторів (мета і завдання інвестування, його терміни, стан державних фінансів, об'єкт інвестиційної діяльності тощо). Не відкидаємо й можливості одночасного використання зазначених форм.

Отже, на основі досліджених положень юридичної науки і чинного законодавства можна дати визначення інвестування як фінансово-правової категорії. Інвестування у фінансово-правовому значенні – це одна з функцій держави, яка здійснюється у правовій формі і полягає у спрямуванні державою в особі наділених відповідною компетенцією органів централізованих і децентралізованих публічних фондів грошових коштів у певні галузі економіки та в соціальну сферу з метою отримання конструктивного економічного та/або соціального ефекту.

Здійснення інвестиційної діяльності із врахуванням публічності фінансових відносин має відповідати певним засадам прийняття та

виконання фінансово-правових рішень у цій сфері. Наприклад, залучення і реалізація інвестиційних проектів має враховувати приватні і публічні інтереси. При цьому інвестиційний капітал через участь у регулюванні публічних фінансів, через державно-правовий механізм здійснює реальний вагомий вплив на формування державної фінансової політики, передусім інвестиційної. Принципи у фінансовій системі виступають як «сукупність суспільно визнаних правил та настанов, фундаментальні орієнтири, дотримуючись яких, можливо формувати і розвивати фінансову систему держави, в тому числі її складові (елементи)» [19, с. 41–45]. Принципи не тільки залишаються необхідними складовими фінансово-правового регулювання, вони надають йому послідовності, логічності, балансуючи наявні інтереси учасників цих відносин.

До системи принципів фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності можемо віднести: 1) принцип свободи здійснення економічної діяльності згідно з поставленими завданнями розвитку господарства (підприємства), зокрема – вибору сфери економічно-інвестиційної діяльності, напрямів фінансового розвитку суб'єкта економічних відносин; 2) принцип адекватності фінансово-економічних умов (заборона вибіркового, індивідуальних пільг, особливих режимів фінансування тощо); 3) принцип балансу економічних інтересів усіх учасників фінансово-інвестиційної діяльності; 4) принцип правової рівності, 5) принцип справедливості; 6) принцип доступності і достовірності економічної інформації для учасників фінансово-інвестиційних правовідносин; 7) принцип балансу противаг; 8) принцип об'єктивності, 9) принцип добросовісної конкуренції; 10) принцип юридичної відповідальності за порушення інвестиційних договорів та умов інвестиційного фінансування; 11) принцип гласності, який реалізується шляхом поширення інформації в суспільне і державне життя через інформування населення, державних органів, органів місцевого самоврядування тощо (окрім випадків, передбачених законами України); 12) принцип публічності. При цьому принципи публічності і гласності

стосуються насамперед відкритості (прозорості) діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування.

Для фінансово-інвестиційних відносин як відносин, яким властива правова форма, вагомою є роль правотворчості – однієї з функцій держави. О. Харитонova вказує на ту особливість сучасної юриспруденції в частині класифікації правових явищ і формування системи права, яка відносить нас до більш вузького застосування поняття «публічність» у розумінні його лише як того, що стосується частини права, що регулює функціонування держави як суб'єкта правовідносин [20, с. 7–9]. Правову основу діяльності у цих відносинах напруцьовують уповноважені представницькі органи влади. Що ж до законотворчості, то в цій площині особливе місце посідає ВРУ – єдиний (монопольний) орган законодавчої влади в нашій державі.

Серед прийнятих Верховною Радою України законів, які регулюють фінансово-інвестиційну діяльність, слід звернути увагу на: Конституцію України, Бюджетний кодекс України (далі – БКУ), Податковий кодекс України (далі – ПКУ), Митний кодекс України (далі – МКУ), закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про публічні закупівлі», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», «Про інститути спільного інвестування». При цьому основи для реалізації фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків, згідно з ч. 2 ст. 92 Конституції України, можуть встановлюватись лише на рівні законів України. Підзаконні фінансово-правові акти приймаються на основі законів і повинні відповідати їм. Сюди належать укази і розпорядження Президента України, постанови та розпорядження КМУ, інструкції й накази Міністерства фінансів України (далі – МФУ) тощо.

Як зазначалося, інвестиції передбачають насамперед виділення коштів з Державного бюджету України або місцевих бюджетів, причому ефект від інвестування зазвичай поділяють на економічний (досягнення тих чи інших економічних параметрів) та соціальний (досягнення соціальних показників).

Баланс, якого повинна прагнути держава в забезпеченні високих показників у кожній із сфер суспільного буття, ілюструється, зокрема, у визначенні поняття фінансового регулювання, яке в літературі розуміють як вплив на економічні й соціальні процеси, спрямований на запобігання можливим або усунення наявних диспропорцій, забезпечення розвитку передових технологій і соціальної стабільності шляхом концентрації фінансових ресурсів в одних сегментах ринку й обмеження зростання обсягу фінансових ресурсів в інших [21, с. 120]. Вирішуючи публічно значущі завдання, передусім важливо прагнути досягнути гармонії інтересів особи, суспільства і держави. Так, основоположною метою регулювання фінансово-інвестиційної діяльності є збалансованість інтересів суспільства, держави та приватних інвесторів. Досягнути цього можна економічними, політичними, правовими засобами. Причому останні посідають чільне місце.

Побудову бюджетної системи за принципом справедливого та безстороннього поділу суспільного багатства задекларовано в ч. 1, 3 ст. 95 Основного закону України. Інвестування, як намагався в такий спосіб продемонструвати законодавець, – не тільки економічне явище, для інвестування ЗУ «Про інвестиційну діяльність» на нормативному рівні передбачає також соціальну мету. Водночас висновки науковців щодо розуміння поняття «соціальна держава» мають не лише теоретичний, але й практичний зміст. По-перше, соціальне ідентичне суспільному, спільному; соціальна держава зобов'язується нести відповідальність за існування всього суспільства. По-друге, термін «соціальний» вказує на статус людини, її зв'язок з державою та наявність обов'язків у взаєминах з іншими людьми й суспільством. Нарешті, соціальна держава – це організація, яка допомагає слабкій людині і прагне вплинути на розподіл благ у дусі принципів справедливості, щоб забезпечити кожному гідне життя [22, с. 387]. Економічний і соціальний ефекти від інвестування йдуть поруч, проте можуть і вступати в суперечність, адже досягненню соціального ефекту від вкладення матеріальних цінностей певною мірою протиставляються цінності

сучасного капіталізму, який набув глобального характеру і в якому людина розглядається як агрегат для нагромадження матеріальних благ і споживання, а держава – як механізм для розвитку економіки і накопичення багатства. Така парадигма цінностей має своє підґрунтя, адже фінанси, як вже було з'ясовано, є об'єктивною необхідністю й одним з найвагоміших предметів діяльності держави в ринковій економіці. Суспільство, в якому існують товарно-грошові відносини, не може обійтись без фінансів [23, с. 22; 24, с. 238].

Знов-таки, варто зауважити, що інвестування характерне саме для ринкової економіки, побудову якої можна вважати суспільним надбанням, вона є наслідком економічного прогресу в країні. Однак тільки важелями ринку неможливо досягнути соціальної справедливості, рівномірного розподілу благ, задовольнити потреби найбідніших. Серед вад ринку С. Чистов, зокрема, цілком слушно виділяє його неспроможність забезпечувати людей суспільними товарами, що, серед іншого, виявляється в нездатності індивіда, який бажає скористатися благом, за нього платити [25, с. 8]. Потрібно визнати, що економіка ринку завжди передбачає певну соціальну нерівність. Виникає конфлікт інтересів матеріально антагоністичних прошарків суспільства. Тому природа виникнення фінансово-правового конфлікту (як реального зіткнення інтересів учасників публічної фінансової діяльності [26, с. 71]), зокрема в інвестиційній сфері, є закономірною, адже нинішнє суспільство – заручник панування грошей. Відомо, що характерною ознакою фінансового права є тісний взаємозв'язок з економіко-правовою категорією «гроші». Проте для держави поруч із значущістю грошових відносин не меншою мірою потребують реалізації і соціальні потреби суспільства. Власне саме держава є тим публічним суспільним інститутом, покликаним забезпечити реалізацію соціальної мети інвестування.

У контексті функціонування грошової системи можна розглядати її не тільки як сукупність і взаємозв'язок окремих елементів, що впливають на

економіку країни, а також і створення та функціонування за її допомогою взаємозалежних підсистем – керуючої і керованої (або регулювальної та регульованої), де грошова система в економіці діє як ефективна форма реалізації впливу керуючої підсистеми поруч з іншими економічними та правовими регуляторними важелями й елементами. Кожне право передбачає соціальну нерівність, – писав дослідник прав людини О. Бережнов, – вона, як найбільш характерна риса в історії людського суспільства, означає передусім нерівномірний фактичний розподіл соціальних можливостей та обов'язків між соціальними суб'єктами [27, с. 21]. Заразом баланс інтересів як мета ефективного регулювання інвестиційної діяльності не є ефемерною. Основою цього балансу мають стати правові, зокрема фінансово-правові, інструменти регулювання суспільних відносин. Враховуючи протиріччя між соціальною справедливістю і ринковими відносинами, законодавцем встановлено, що метою інвестування є досягнення певного соціального ефекту. Вказівка законодавця на таку ціль інвестицій – логічна фіксація на правовому рівні соціальної ідеї, яка лежить в основі інвестиційної діяльності нарівні з економічною ідеєю. Тож інвестиції в широкому розумінні мають соціальну спрямованість, яка полягає у створенні перспектив для соціального захисту найширших верств населення, розвитку науково-технічного прогресу, стимулюванні до задоволення підвищеного суспільного запиту на певні товари і послуги, поглибленні духовно-ідеологічного змісту нації. Законодавчий акцент на соціальному призначенні інвестицій є виправданим і логічним, адже саме держава повинна виступати тим важелем управління, який встановлює «правила гри» на інвестиційному ринку, а також визначати межі капіталізації інвестиційного процесу з метою уникнути тих дій суб'єктів інвестиційної діяльності, що можуть послабити або звести нанівець очікуваний суспільством соціальний ефект від вкладення ресурсів.

Інвестиційна діяльність тісно пов'язана з терміном «гарантування». Саме вона слугує впевненості інвестора у захисті його інтересів, мінімізує певну частину ризику (який природно характерний для інвестування). У

теорії фінансів виділяють три напрями здійснення соціально-економічного гарантування. Перший – гарантувати кожному мінімальний рівень заробітної платні, її індексацію, помірні податки і невтручання в підприємницьку діяльність. Другий – задоволення пріоритетних потреб суспільства, які держава не може довірити кожному громадянину самотійно, і третій – вирівнювання рівнів життя окремих груп населення [28, с. 193]. Досягнення успіхів за означеними напрямками, а особливо останнім, і має стати завданням публічної роботи державного апарату у фінансово-інвестиційній сфері. Стратегічною метою втручання держави у процес поділу фінансових засобів є недопущення занепаду людського ресурсу, адже саме людина є джерелом суспільного прогресу, багатства і процвітання держави. Постійне якісне зростання людського потенціалу в країні реалізується через фінансову підтримку незаможних верств населення, вкладень в освіту, наукові дослідження, сучасні суспільні реформи, прищеплення здорового способу життя, засоби відповідної пропаганди, формування й утримання тих структурних одиниць в системі органів влади, на які було б покладено всі ці функції та низку інших заходів [23, с. 24; 29, с. 250–252]. Інвестиційна діяльність відіграє в цьому контексті особливу роль.

У той час, коли економічний ефект від реалізації інвестиційних проектів розглядають як критерій, що характеризує раціональність дій, виконуваних під час реалізації проекту, соціальні результати відображають внесок проекту в покращення соціального середовища і, в підсумку, – у поліпшення якості життя. Якість життя характеризується такими оцінками, як рівень, спосіб життя, а також здоров'я і тривалість життя. Рівень життя – це доходи населення, його забезпеченість товарами і послугами споживчого значення, ціни і тарифи на товари і послуги тощо. Спосіб життя – це зайнятість населення, підготовка кадрів, забезпечення населення об'єктами освіти, культури і мистецтва, охорони здоров'я, спорту, транспортного обслуговування, враховуючи соціальну безпеку. Здоров'я і тривалість життя – це поліпшення умов праці, розвиток сфери охорони здоров'я, рівень

обслуговування [30, с. 48–49]. У зв'язку із зазначеним варто наголосити, що не тільки кількість, але й якість інвестицій є надзвичайно важливою. Досягнення високих показників у зазначених сферах соціального життя і має стати найвищою метою публічно-владної діяльності, а фінансово-інвестиційні правовідносини – ефективним засобом її реалізації [23, с. 24; 31, с. 256–258]. Адже держава не існує сама для себе, діяльність владного апарату лише у власних інтересах можлива тільки в нерозвинених і недемократичних суспільствах. Натомість держава як організація публічної влади в особі її апарату є соціально відповідальною перед суспільством, яке делегувало повноваження цьому апарату. Тому держава повинна керуватись не лише метою забезпечення дотримання фінансової дисципліни і правопорядку, а ставити собі за стратегічне завдання всебічний суспільний поступ, який, своєю чергою, є неможливим без забезпечення нормального функціонування і розвитку кожного індивіда як найвищої соціальної цінності, якою може володіти держава.

Водночас у літературі, присвяченій інвестиційній діяльності, побутує переконання в тому, що «вкладенням завжди має протистояти оплатний здобуток, в іншому випадку вони економічно недоцільні і не можуть бути віднесені до інвестицій» [32, с. 21]. Такої думки дотримуються і економісти [33, с. 1; 34, с. 114–115; 36, с. 10; 37, с. 173], і правники-теоретики [38, с. 10; 39, с. 4; 40, с. 6; 41, с. 336–337]. Наведена думка, вочевидь, виходить суто з «бізнес-розуміння» інвестицій і повністю нівелює соціальний ефект від інвестування, досягнення якого повинна прагнути кожна демократична, соціальна і правова країна. Враховуючи зазначені застереження, маємо пам'ятати, що держава передусім є соціальним інститутом, який діє заради суспільного блага, заради інтересу людини як найвищої цінності, якою вона володіє. У зв'язку із соціальною функцією і соціальним призначенням держави немає жодних сумнівів, що функціональна спрямованість її діяльності в фінансово-інвестиційних правовідносинах є значно ширшою за досягнення максимального економічного ефекту, «оплатний здобуток» від інвестицій.

Інвестування «в людину», як у найвищу соціальну цінність, має в Україні правові передумови. У Конституції України – нормативному документі, який має в нашій країні найвищу юридичну силу і норми якої є нормами прямої дії, зазначено, що людина в нашій державі визнається найвищою соціальною цінністю. Шляхом фінансування соціальних програм із власного бюджету через розвиток інвестицій на освіту, охорону здоров'я, пенсійне забезпечення, виплати з безробіття, соціальний захист недержавних фінансових засобів й одночасно через розвиток усієї ринкової інфраструктури, отримання доходів в суспільстві відбувається опосередкований вплив ліберальної моделі соціальної держави на соціальні відносини [22, с. 389]. В основі цього впливу – законодавче забезпечення. Зокрема, потреба сталого розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 3 ЗУ «Про вищу освіту», є одним з принципів державної політики у сфері вищої освіти. В означеному законі також передбачено засади інвестування в освіту громадян шляхом державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економіки, фундаментальних і прикладних наукових досліджень тощо [42]. Одним із чинників економічного і соціального прогресу суспільства є зміст освіти, і він має бути орієнтований на забезпечення самовизначення особистості, створення умов для самореалізації, розвиток суспільства, зміцнення, вдосконалення правової держави [43, с. 119]. Створення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня, естетичного виховання громадян, згідно з ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про культуру», є однією із засад політики України у сфері культури [44].

Соціальна мета інвестицій втілюється також в адресному наданні державою пільг тим інвесторам, які провадять діяльність у соціально значущих сферах суспільного буття. Передусім, відповідно до ч. 2 ст. 11 ЗУ «Про інвестиційну діяльність», ними є соціальна сфера, покращення технічного оснащення виробничого процесу, введення новацій, програми з усунення наслідків катастрофи в Чорнобилі тощо. Інвестування в соціальну

сферу передбачено також законами України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про соціальний захист дітей війни» та низкою інших актів чинного законодавства України.

Реалізація соціальних ідей українського законодавця для досягнення балансу інтересів є складним процесом вдосконалення системи економічних, соціальних, політичних, правових відносин на всіх рівнях, де вони виникають. Йдеться і про інтерес конкретного бізнесу, і економічний інтерес держави, а також інтерес суспільства загалом як соціальної спільноти й окремого індивіда. Отож, досягнення балансу інтересів у цій сфері – безперервна та послідовна науково й законодавчо обґрунтована робота з фінансово-економічним підтекстом. Зрозуміло, що проблема балансу інтересів держави, інвесторів і суспільства в інвестиційній діяльності є тим питанням діяльності держави, яке не можна вирішити одним кроком у фінансовій, економічній чи соціальній сферах.

Врахування балансу приватногосподарських та державних інтересів під час здійснення інвестиційної діяльності має велике значення також для забезпечення ефективної інтеграції вітчизняної економіки у світове господарство завдяки сучасній виробничій та технічно-технологічній кооперації національних економік. При цьому інвестиційні капіталовкладення відбуваються переважно в сучасні технології і засоби виробництва, що значно підвищує якість продукції, продуктивність суспільної праці, сприяє охороні навколишнього середовища та збереженню енергії. Водночас, як правило, відбувається залучення вітчизняних підприємств та організацій до використання передового виробничого та управлінського досвіду, впроваджуються інновації в їх діяльність, що в підсумку сприяє підвищенню рівня життя і добробуту населення нашої країни.

Отже, аналіз публічності та балансу інтересів у процесі здійснення фінансово-інвестиційної діяльності свідчить, що ці моменти утворюють складний, системний комплекс, який охоплює три найбільш значущі, чітко пов'язані між собою фінансово-правові проблемні блоки – публічність,

розподільну та контрольну функції, спрямовані на здійснення певних фінансово-інвестиційних дій та участь держави як гаранта публічності й дотримання інтересів учасників цих правовідносин. Роль держави в публічності фінансово-інвестиційної діяльності полягає у встановленні та забезпеченні правового режиму здійснення цього виду діяльності, у досягненні поєднання суспільних й особистих інтересів її учасників.

Узагальнюючи вищевикладене, наголосимо, що ефективність соціально-економічної системи великою мірою залежить від збалансованості інтересів при здійсненні інвестиційної політики на державному і приватному рівнях. Звичайно, досягти цієї умови нелегко. Дотримання балансу інтересів може виявитися, на перший погляд, витратним і більш ризикованим. Адже інвестиційні кошти вкладаються із врахуванням не тільки інтересів сторін інвестиційної діяльності, а й можливості досягнення найбільшого соціально-економічного синергетичного ефекту. Проте якщо ці інвестиційні розрахунки було виконано правильно, здійснені інвестиційні витрати окупляться не лише прямим учасникам інвестиційного процесу, але й для всього суспільства. Цілком зрозуміло, що в позаправовому полі ця діяльність є неможливою. Зважаючи на те, що ефективність інвестування залежить від різноманітних суспільних, політичних, економічних, соціальних, екологічних, демографічних та інших обставин, які очікують на інвестора в майбутньому, важко абсолютно точно передбачити з високою вірогідністю результативність здійснених інвестицій. Тому дослідження інвестиційних процесів із врахуванням широкого аспекту суспільного балансу інтересів, як важливої складової для інвестиційного розвитку економіки країни, вимагає докладного вивчення всіх чинників, механізмів інвестиційної діяльності та прогнозування на цій основі результатів інвестиційної стратегії і тактики.

Чималого впливу держави на публічність фінансових та інвестиційних інтересів, розвиток і здійснення інвестиційної активності підприємств та організацій можна досягти за допомогою створення ефективного фінансово-інвестиційного ринку (одними із складових якого повинні стати ринок

капіталу, а також приватизаційні ресурси). Але для цього в нинішніх умовах спаду вітчизняної економіки, значного рівня інфляційних процесів, що негативно впливають на курс національної валюти, державні органи задля відродження ринку фінансових інвестицій і капіталів у коротко- та середньострокові періоди особливу увагу мають приділити стабільності функціонування вітчизняної банківської системи. Без цього неможливе масштабне залучення іноземних інвестицій для розвитку окремих галузей економіки, регіонів чи підприємств. Потрібно широко впроваджувати податкові пільги, надавати пільгові інвестиційні кредити, застосовувати інструменти державного субсидування тощо.

Щоб уникнути довільності, хаотичності і сегментарності, державний вплив повинен мати комплексний, системний і гармонійний характер. Сприяти досягненню цього може формування фінансово-інвестиційної правової політики України – активної, цілеспрямованої, планової діяльності держави з вибору стратегічної мети і постановки поточних завдань у сфері інвестування, а також з їх легалізації і вирішення через фінансово-правове регулювання відповідних відносин. Вона повинна визначатися на певний період (мабуть, середньостроковий) і мати законодавчу легітимізацію (наприклад, через постанову ВРУ).

Досліджуючи баланс фінансових та інших інтересів учасників інвестиційних відносин, важливо прискіпливо враховувати всі об'єктивні властивості фінансово-інвестиційних ресурсів (зокрема фінансового капіталу), особливо приділяючи увагу практиці їх функціонування на фінансовому та інвестиційному ринках України. Адже активне вторгнення інвесторів на зазначені ринки без врахування об'єктивних закономірностей їхнього розвитку через брак досвіду державної регуляції може призвести до великих втрат в економічній сфері, втрат індивідуальних нагромаджень та заощаджень громадян, а відтак й до економічної чи фінансової кризи загалом.

Вага та специфіка, властиві фінансово-правовому регулюванню у сфері інвестиційної діяльності, дають змогу виокремити фінансово-інвестиційне

право як складову частину (перебуває лише на стадії формування) науки фінансового права та водночас як навчальну дисципліну (курс лекцій з цього предмета не викладають в жодному вищому навчальному закладі України). Ми розробили програму спецкурсу «Фінансово-інвестиційне право» для студентів вишів, що вивчають право. Водночас вважаємо за доцільне поглянути на цей момент ширше. На нашу думку, на впровадження заслуговує і відповідна магістерська програма. Підготовка фахівців такого рівня та такої спеціалізації буде корисною для повноцінного функціонування і подальшого розвитку інвестиційної сфери.

На завершення розгляду питання виокремлення фінансово-інвестиційних правовідносин зазначимо, що вони набувають низки особливостей, які, окрім широкого суб'єктного кола, пояснюються й тим, що інвестиції стають особливим видом фінансів, оскільки містять різноманітні активи, які інвестор надає для здійснення конкретної інвестиційної діяльності (власні, позикові чи залучені). Саме такий систематизований розгляд фінансово-інвестиційних правовідносин передбачає дослідження їх поелементного складу, розкриття внутрішньої побудови і функціонального призначення наявних структурних елементів, зокрема суб'єктів інвестиційної діяльності та об'єктів інвестування, на дослідженні яких ми зосередимо увагу в наступних двох підрозділах дисертаційної роботи.

1.2 Фінансово-правова компетенція суб'єктів інвестиційної діяльності

Держава визначає суб'єктів фінансово-інвестиційної діяльності шляхом нормативного закріплення в актах законодавства їхнього правового статусу для реалізації фінансових повноважень і в інвестиційній сфері зокрема.

У «Великому юридичному словнику» поняття «суб'єкт права» інтерпретовано як державу, державне або муніципальне утворення, що володіє (за законом) здатністю мати і здійснювати безпосередньо або через представника права і юридичні обов'язки. Суб'єкт права, – продовжують автори, – є необхідним елементом правовідносин у всіх галузях права, хоча в кожній з них становище його суб'єктів має свої особливості [45, с. 532]. Специфіка суб'єктів фінансового права передусім пов'язана з предметним зрізом, характером об'єкта правовідносин, щодо яких діють ці суб'єкти. Водночас не можемо утриматися від критичного зауваження у зв'язку з наведеною тезою. Адже фактично такий підхід обмежує коло суб'єктів тільки державою та державними і муніципальними органами, всі інші юридичні особи не входять до суб'єктного складу.

Правовий статус владних суб'єктів фінансово-інвестиційної діяльності має свої особливості, пов'язані з публічністю діяльності як визначальною рисою реалізації повноважень органами, наділеними фінансовою компетенцією (зокрема з інвестування). Вони мають публічні державно-владні повноваження й ухвалюють з приводу інвестицій управлінські рішення, які поширюються на максимально широке коло суб'єктів. Публічність діяльності у фінансово-інвестиційній сфері також передбачає можливість відповідальності за ухвалення протиправних рішень. Це характерно і для представницьких органів влади, які, реалізуючи повноваження у фінансовій сфері, відповідальні перед суспільством як публічний виборний інститут.

Як справедливо зауважує Ю. Крохіна, точне визначення суб'єкта фінансового права має важливе практичне значення, оскільки дозволяє виявити коло осіб, які вступають у фінансові відносини і дії яких мають юридично значущі наслідки. Водночас до суб'єктів фінансового права

авторка зараховує осіб (фізичних чи юридичних), державно-територіальні утворення та їхні органи, за якими фінансове законодавство визнає особливу юридичну властивість правосуб'єктності, що дає змогу брати участь у різноманітних фінансових правовідносинах [46, с. 113]. М. Перепелиця ознаками суб'єкта фінансового права називає індивідуалізацію, правовий інтерес та правосуб'єктність. Індивідуалізація, на її погляд, є способом конкретизації суб'єкта фінансового права, індивідуального закріплення через позначення і можливість ідентифікації, що надає суб'єктові можливість виступати в ролі відомої, юридично розпізнаваної і самостійної особи в публічних фінансових правовідносинах. Правосуб'єктність як ознака суб'єкта фінансового права є самостійним галузевим видом загальної правосуб'єктності, яка визначається межами встановленої законодавцем публічної сфери – сфери фінансової діяльності. При цьому, на думку М. Перепелиці, юридична сила фінансового обов'язку і суб'єктивного фінансового права є нерівнозначною, і юридичний фінансовий обов'язок має перевагу над суб'єктивним фінансовим правом [47, с. 208, 214, 216, 224]. Заради справедливості варто зауважити, що формально вітчизняне законодавство не містить такої дискримінації. Вочевидь, твердження про нерівність суб'єктів фінансового права, по-перше, виступає своєрідним рудиментом точки зору, сформованої ще за радянської доби; по-друге, це твердження пов'язане з тим, що чимало обов'язків є конституційними (наприклад, податкові), що й додає їм особливої ваги.

Серед ознак суб'єкта фінансового права найбільш досліджуваною є їх правосуб'єктність (тобто визнана фінансовим законодавством здатність бути учасником конкретних фінансових правовідносин), яка охоплює фінансову правоздатність і фінансову дієздатність. Під фінансовою правоздатністю розуміють здатність мати фінансові права й обов'язки, передбачені нормативними фінансово-правовими актами. Фінансова дієздатність – це здатність суб'єкта самостійно або через представників набувати, здійснювати, змінювати і припиняти фінансові права й обов'язки, а також

нести відповідальність за їх неправомірну реалізацію [46, с. 113]. Відмінність між фінансовими правоздатністю і дієздатністю суб'єктів фінансового права М. Карасьова ілюструє на прикладі фізичних осіб, які, будучи фінансово правоздатними, набувають фінансової дієздатності лише з досягненням певного віку. У таких суб'єктів фінансового права як державні органи, організації – продовжує вчена, – правосуб'єктність являє собою правоздатність і дієздатність одночасно, тобто «праводієздатність», межі якої в організаціях визначені фінансовими правами й обов'язками, а в державних органах – компетенцією у сфері фінансової діяльності, встановленої законодавством [48, с. 102]. При цьому, на відміну від фізичних осіб, такі суб'єкти фінансового права як державні органи й організації, зазвичай набувають фінансової правоздатності і фінансової дієздатності одночасно з їх утворенням, а в деяких випадках – з моменту їх державної реєстрації.

Зважаючи на наведені положення, переконуємося, що коли йдеться про правовий статус суб'єктів фінансово-інвестиційних правовідносин, а ними переважно виступають тільки органи держави та місцевого самоврядування, то сукупність їхніх прав та обов'язків у фінансово-інвестиційній сфері доцільно позначати терміном «фінансово-інвестиційна компетенція» або «фінансово-інвестиційні повноваження». Коли ж йтиметься про таких суб'єктів публічно-владної діяльності як суди (судова гілка влади), їхня здатність реалізувати владні фінансові права та обов'язки у сфері інвестицій виражається поняттям «фінансова юрисдикція» (цей сегмент фактично виходить за межі фінансового права).

Щодо загальної і спеціальної дієздатності у фінансово-інвестиційній сфері, то така диференціація дієздатності має важливе практичне значення у зв'язку з поділом органів, які здійснюють фінансові повноваження, на ті, для яких ці повноваження є визначальними (основними), і ті, що реалізують їх разом з іншими повноваженнями, якими вони наділені законом.

Правовий статус суб'єктів фінансово-інвестиційних правовідносин утворюється з прав та обов'язків, які прямо встановлені фінансово-

правовими актами або впливають з них. У суб'єкта державно-владної діяльності одночасно із вступом на посаду з'являються права й обов'язки, пов'язані із забезпеченням суспільству його потреб шляхом прийняття нормативно-владних актів, здійснення заходів з розподілу фінансів на інвестиції тощо. Принципова відмінність суб'єктивного права і юридичного обов'язку у фінансовому праві виражена у розмежуванні поведінки суб'єкта фінансового права на «міру дозволеної» і «міру необхідної». При цьому юридичний обов'язок як елемент правового статусу суб'єкта фінансового права в інвестиційній сфері полягає в обов'язковій, неухильній для суб'єкта фінансової діяльності поведінці, у необхідності вчинення комплексу дій щодо інвестицій під страхом державного примусу. Водночас права являють собою передбачену законом можливість діяти в той чи інший спосіб, вибирати конкретний варіант поведінки серед сукупності можливих. Держава ж, зі свого боку, виступає гарантом реалізації суб'єктами фінансово-інвестиційної діяльності своїх свобод. Так, держава гарантує рівність прав усім інвесторам, незалежно від форми власності (ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про інвестиційну діяльність»).

Наскільки широким і різноманітним є коло відносин, які становлять об'єкт фінансово-інвестиційної діяльності, настільки ж багатогранними є компетенція, якою наділені суб'єкти фінансово-інвестиційних правовідносин.

Визначаючи поняття суб'єкта фінансово-інвестиційної діяльності, особливо важливо з'ясувати сутнісні, основні ознаки цього правового явища. Принциповим є те, що ці риси мають бути обов'язковими для поняття «суб'єкт права», і відсутність бодай однієї з них унеможлиблює наявність суб'єкта права загалом. Основні ознаки певного суб'єкта інвестиційної діяльності важливо враховувати ще й з уваги на те, що інвестиційній діяльності властиві особливості здійснення правочинів у правовому полі. Передовсім відзначимо, що суб'єкта права пов'язують з поняттям «особа» (persona), «правова особа» [49, с. 72; 50, с. 28], «правова воля» [51, с. 292; 52,

с. 22; 53, с. 45–46; 54, с. 46] та «інтерес» [49, с. 74; 52, с. 23–24; 51, с. 294; 55, с. 28]. Водночас важливими для визначення суб'єкта права є такі правові категорії: правосуб'єктність [56, с. 139; 52, с. 18; 57, с. 521]; сукупність правових зв'язків та відносин [50, с. 34; 58, с. 167–168; 59, с. 68; 60, с. 237]; соціально-правова цінність [53, с. 465; 61, с. 358–387; 62, с. 235; 63, с. 247–252] і правова свідомість [51, с. 247; 64, с. 98; 65, с. 70–84]. Із цієї сукупності ознак суб'єкта права потрібно окреслити основні (а точніше специфічні), які й характеризують суб'єкт інвестиційної діяльності як суб'єкт права, розкриваючи його сутнісні риси. Такий підхід до розуміння суб'єкта інвестиційної діяльності дає змогу розглядати його як цілісну і відокремлену категорію.

Однією з найважливіших ознак, що визначає суб'єкт права і подальші його характеристики, необхідні для участі у фінансово-інвестиційних правовідносинах, є індивідуалізація. Суб'єкт права повинен виступати єдиною особою (це може бути одна особа, колектив або організація), тобто володіти ознакою відособленості або персоніфікації. Як вказує М. Дювернуа, «поняття особи, правоздатної особи, маємо там, де особа несе ознаку відокремленості та розпізнаваності» [60, с. 250]. Таке виокремлення суб'єкта інвестиційної діяльності необхідне для можливості надання йому комплексу юридичних прав та обов'язків [52, с. 46], а отже, забезпечує чітке визначення (адресність) і баланс правової дійсності для суб'єктів, що беруть участь у фінансово-інвестиційному процесі.

Іншою обов'язковою ознакою суб'єкта фінансово-інвестиційної діяльності виступає правовий інтерес. Згідно з теорією «інтересу» Р. Ієрінга, саме суб'єкт права є його носієм і саме за допомогою права суб'єкт захищає, забезпечує і реалізує використання цього інтересу як користі. Водночас варто зауважити, що юридичний інтерес через вираження у своїй сутності суспільного або соціального значення не може бути завжди вигідним для окремого суб'єкта інвестиційної діяльності, оскільки у правовій сфері інтерес встановлюється правом, базуючись на принципах необхідності, доцільності,

об'єктивності публічного інтересу, який може бути відокремлений від індивідуального інтересу, від конкретних потреб суб'єкта, його носія [66, с. 156]. Звичайно, з уваги на розвиток інвестиційної діяльності не можна остаточно стверджувати, що зазначені ознаки повною мірою характеризують всі його правові сторони.

Фінансово-інвестиційна компонента повноважень органів різних гілок державної влади, по-перше, полягає в діях, спрямованих на передбачення (нормопроекування) та закріплення виділення коштів на інвестиції в актах законодавства, по-друге, розкривається в суспільних відносинах з приводу надання та використання коштів на інвестиції. У цих діях виражається матеріальний склад фінансово-інвестиційних правовідносин. Обов'язок суб'єктів фінансово-інвестиційних правовідносин як елемент їх правового статусу реалізується шляхом цільового та своєчасного використання коштів державного і місцевих бюджетів, Пенсійного фонду, фондів соціального страхування тощо. Щодо передбачення виділення коштів на державні інвестиції в ту чи іншу сферу суспільного життя чи надання державних кредитів, то в разі вчинення таких дій у них реалізується юридична можливість, міра дозволеної поведінки публічного органу державної влади як суб'єкта фінансово-інвестиційної діяльності. При цьому важливою й обов'язковою умовою є те, що всі дії, які чинять державно-владні суб'єкти фінансово-інвестиційної діяльності, мають відповідати процесуальній формі. Процесуальний аспект реалізації повноважень суб'єктів фінансово-інвестиційної діяльності полягає в дотриманні строків і порядку вчинення дій, дотриманні документальної форми, передбаченої законодавством, дотриманні статусу акта. Інвестування регламентується, як правило, законами, зокрема профільними актами, часто конкретним кодексом). Наприклад, фінансовий законопроект має бути оформлений згідно з вимогами законодавства, підписаний особою, наділеною правом законодавчої ініціативи, містити норми, які регулюють порядок приведення його в дію, мати в наявності список його авторів та прогнозування соціальних, економічних та інших наслідків введення його в дію [64].

Теоретичне положення щодо необхідності дотримання процесуальної форми також втілювалося в нормі ст. 12² ЗУ «Про інвестиційну діяльність» (у 2017 р. вилучена), яка передбачала обов'язкову державну реєстрацію тих інвестиційних проектів, задля втілення яких може надаватися державна підтримка.

До конкретних суб'єктів фінансових правовідносин зазвичай зараховують державу, її територіальні підрозділи, органи державної влади, підприємства, установи, організації та окремих громадян [68, с. 77]. Основним обов'язковим суб'єктом фінансово-інвестиційних правовідносин, який визначає умови, ролі та відповідальність інших учасників інвестиційного процесу, є держава. Вона виступає суб'єктом інвестиційної діяльності через власні інститути (органи, підприємства, фінансово-кредитні установи тощо). Цей вплив може здійснюватися не тільки через пряме управління державною власністю, але й опосередковано, тобто через такі інституції як, наприклад, НБУ, ФДМУ, Державну аудиторську службу України (далі – ДАСУ). Держава здійснює особливий нагляд за діяльністю з інвестування в ті галузі й виробництва, продукція яких має загальнонаціональний характер, а також сприяє активізації інвестиційної діяльності, зокрема й через інвестування власних коштів у розвиток виробництв, доцільність яких обґрунтовано необхідністю науково-технічного і технологічного прогресу, пришвидшенню розвитку економіки. Крім того, держава активно впливає на інвестиційні процеси через державне кредитування, проведення процесів роздержавлення, антимонопольні заходи, податкове та митне регулювання, ліцензування і квотування, стандартизацію, амортизаційну політику тощо. Загальні аспекти щодо державного регулювання інвестиційної діяльності стосуються сфери управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності, нагляду й контролю за її здійсненням усіма суб'єктами цієї діяльності.

Особлива роль держави як суб'єкта фінансово-інвестиційних правовідносин полягає в тому, що вона: по-перше, сама встановлює «правила

гри» і водночас «дорожню карту» інвестиційного процесу (йдеться про формування законодавства); по-друге, через можливість застосування державного примусу забезпечує виконання законодавства; по-третє, може виступати як інвестором, так і реципієнтом, або навіть одночасно поєднувати ці два статуси; по-четверте, за певних обставин є власником інвестиційних ресурсів, їх отримувачем, а також виступає гарантом інвестицій; по-п'яте, формує та реалізує фінансово-інвестиційну правову політику, створює інвестиційний клімат в країні, сприяє залученню інвестиційних ресурсів; по-шосте, здійснює керівництво і контроль у сфері інвестиційної діяльності, забезпечує притягнення правопорушників до відповідальності. Зрозуміло, що наведені напрями держава реалізує не безпосередньо, а через уповноважені нею органи (особи). Водночас у сучасних складних умовах слід виходити з особливої ролі держави як інвестора. Адже, зважаючи на корумпованість вітчизняного державного апарату, відсутність в країні дієвого судового захисту інвестицій, зовнішньої агресії проти України, саме держава, з одного боку, повинна взяти на себе головне навантаження з інвестування не тільки в соціальну сферу, але й у сферу обороноздатності, захисту державності (які або є неприбутковими, або є утаємниченими), з іншого – слугувати прикладом для інших інвесторів (бо не викликають довіри заклики державних службовців до інвестування, якщо навіть держава уникає участі в ролі інвестора).

Держава активно втручається в інвестиційний процес, є ініціатором виконання інвестиційних завдань, вагомих в економічному сенсі або тих, що стосуються важливих для всього суспільства соціальних питань. У цьому разі вона, як правило, виступає організатором фінансових інвестиційних відносин, забезпечує правові й економічні форми та гарантії для їх успішної реалізації, беручи в такий спосіб участь у створенні якісно нової інвестиційної ініціативи, що відповідає сучасному етапу розвитку суспільства, технологій та економіки. Фінансові правовідносини у сфері інвестиційної діяльності є системоутворювальними, оскільки держава

виступає не тільки як суб'єкт права, що регулює відповідні норми фінансового, господарського і цивільного права щодо мобілізації, розподілу, перерозподілу й використання фондів коштів господарських суб'єктів тощо, але й суб'єктом права, що виконує інші свої функції. У цьому проявляється публічна діяльність держави в інвестиційному процесі. Це відповідає змісту фінансової діяльності держави щодо особливостей розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, національного доходу, що є важливим чинником розвитку продуктивних сил країни, створення сучасної ринкової структури економіки, забезпечення високої якості соціального й економічного життя населення.

Як зазначає Н. Еріашвілі, юридичні права й обов'язки державних органів як суб'єктів фінансового права виражають їх компетенцію щодо здійснення частини фінансової діяльності держави, яка підлягає обов'язковій реалізації, а компетенція державного органу розподіляється між його структурними підрозділами й посадовими особами і через свою обов'язковість вимагає від них активних дій [13, с. 66]. Причинами, своєю чергою, зазвичай виступають юридичні факти, що виражаються в активній поведінці і можуть бути і правомірними, і неправомірними. Публічні функції державного значення, якими наділені органи державної влади, охоплюють регулятивні, координаційні та інші форми управлінської діяльності у певній сфері або галузі. Правовий статус державного органу, як правило, визначає вищий державний орган. Ухвалюючи рішення, органи державної влади керуються КУ та законами України. Серед інших ознак державних органів називають складну внутрішню структуру; наявність підрозділів, держслужбовців згідно із штатним розписом як складової цієї структури; фінансування з державного бюджету [69, с. 107]. При цьому фінансово-правового статусу у вигляді повноважень у фінансово-інвестиційній сфері суб'єкт фінансового права набуває із вступом на свою посаду, одночасно з покладенням на нього трудової функції.

Для реалізації інвестиційного плану суб'єкт інвестиційної діяльності має бути наділений відповідними засобами ведення, що належать саме до сфери інвестування, це, передусім, матеріальні активи (власність, споруди, обладнання, фінансово-грошові кошти тощо). Як зауважує Ю. Тихомиров, різні комбінації цих предметів як об'єктів впливу і відрізняють компетенцію різних суб'єктів права [70, с. 56]. Їхня компетенція розмежовується відповідними владними повноваженнями, які мають бути виділені не хаотично, а для досягнення найбільшого економічного і соціального ефекту, тобто злагоджено, що виявляється вже в самому понятті «владні повноваження». Адже, як свідчить практика ефективного господарювання в публічних (зокрема, фінансових) правовідносинах, важливо, щоб обов'язки і права були функціонально об'єднані, не суперечили одні одним на різних рівнях суспільної та правової взаємодії.

Ю. Тихомиров виокремлює найтипівіші види владних повноважень суб'єктів правовідносин: 1) керування – вирішення питань у повному обсязі і виконання всіх інших повноважень; 2) вирішення – встановлення, визначення, затвердження, створення, оформлення; 3) участь – формування, розробка, узгодження, порядок використання майна; 4) нормування – введення правил, прийняття правових актів, встановлення науково-технічних та інших документів; 5) організація – створення умов, стимулювання, підтримка, виконання, здійснення, інструктування; 6) розробка – проектів, програм, прогнозів, пропозицій, аналітичної інформації; 7) координація – об'єднання планів і програм, узгодження актів, дій та позицій, цільові установки, інформаційне забезпечення; 8) контроль – перевірки, ревізії, відгуки, інша інформація; 9) заборона – скасування, визнання недійсним, призупинення дій [70, с. 58]. Усіма цими видами владних повноважень наділені суб'єкти не тільки фінансового права, але й фінансово-інвестиційної діяльності. Водночас далеко не кожний суб'єкт наділяється всім зазначеним компетенційним комплексом. Держава чітко дозує права й обов'язки своїх органів відповідно до тих завдань, для вирішення яких вони і створюються.

Так, не завжди робота цих державних структур полягає у виконанні організаційних моментів інвестиційної діяльності, тобто створенні умов, що стимулюють, підтримують інвестування на державному рівні.

У літературі з фінансового права можна знайти різноманітні класифікації суб'єктів фінансово-інвестиційної діяльності. Однією з найпоширеніших класифікацій органів влади, які здійснюють фінансову діяльність, є їх поділ на ті, для яких фінансова діяльність є визначальною (органи спеціальної компетенції), і ті, що реалізують фінансові повноваження разом з іншими належними їм функціональними повноваженнями (органи загальної фінансової компетенції) [71, с. 46; 72, с. 22; 73, с. 23]. Першу групу державних органів утворюють органи, спеціально створені для фінансово-інвестиційної діяльності, для здійснення контролю у цій сфері. Ці органи охоплюють своїм впливом усі ланки фінансової системи (бюджети, цільові позабюджетні фонди, фінанси підприємств, установ, організацій тощо). Сюди належать: МФУ та його органи на місцях, Державна казначейська служба України (далі – ДКСУ), Рахункова палата (далі – РП) та інші. Ці органи наділені спеціальною компетенцією, повноваженнями, які вони реалізують лише у фінансово-інвестиційній сфері, відповідно до місця і ролі в інвестиційному процесі. Органами, які здійснюють фінансові повноваження разом з іншими, наділеними згідно з чинним законодавством, є ВРУ, Президент України, КМУ, органи місцевого управління. Третя ланка (видова, конкретна) – це органи виключної фінансово-інвестиційної компетенції, їхні повноваження обмежуються тільки фінансово-інвестиційною діяльністю. Так, свого часу в нашій державі функціонувало Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України (ліквідовано у 2015 р.), яке відповідало за реалізацію інвестиційної реформи. Результати роботи цього центрального органу виконавчої влади були негативними. Однак це не впливає на можливість створення в майбутньому подібного органу.

Суб'єкти фінансово-інвестиційної діяльності також підлягають поділу на одноосібні (індивідуальні) і колективні. Прикладом одноосібного державного органу, який реалізує фінансово-інвестиційні повноваження, є Президент України. До одноосібних суб'єктів фінансових відносин традиційно зараховують й окремих фізичних осіб. До колективних суб'єктів фінансового права належать колективні органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання державної форми власності тощо. В Україні колективними суб'єктами фінансово-інвестиційної діяльності є МФУ, КМУ, ВРУ тощо.

Залежно від обов'язковості участі у фінансово-інвестиційних правовідносинах їхніх суб'єктів поділяють на обов'язкових і факультативних. До обов'язкових належать: держава, її органи та муніципальні утворення, а до факультативних – фізичні особи [74, с. 12]. Пропозиція виокремлювати державу як суб'єкт фінансової діяльності ґрунтується на тому, що вона є «основним, первинним, вічним та ідеальним суб'єктом фінансової діяльності, який збирає, розподіляє та використовує усі публічні фонди грошових коштів на території усієї країни в цілях розподілу і перерозподілу національного доходу» [74, с. 53]. У фінансово-інвестиційних відносинах держава як первинний суб'єкт наділена спеціальною компетенцією. Можна стверджувати, що ця компетенція виражається в абсолютному суверенітеті над фінансово-інвестиційною сферою. Юридично визнаною можливістю володіти і самостійно здійснювати визначені права й обов'язки держава наділена апріорі, без додаткового визнання з боку тих чи інших органів, посадових осіб чи суспільства. Такий стан справ є об'єктивною реальністю.

Насправді держава запроваджує ідеологію інвестиційної діяльності, визначає засади, її динаміку і пріоритети: у що варто вкладати в довго-, середньо- і короткостроковому періодах, куди мають спрямовуватись фінанси (в економіку чи соціальну сферу, промисловість чи інфраструктуру), а також вирішує багато інших важливих питань з інвестування. У цьому

значенні фінансова діяльність держави є засадничою, визначальною. Натомість держава практично не є безпосереднім учасником фінансово-інвестиційних правовідносин [75, с. 23; 76, с. 183; 77, с. 46]. В особі держави, як ми вже зазначали, ці функції здійснюють уповноважені нею органи. Тому вважаємо, що наукову дискусію з приводу можливості визнання держави суб'єктом фінансово-інвестиційних правовідносин варто вирішити так: держава є суб'єктом фінансового права, адже лише на державному рівні вирішуються принципові питання фінансово-інвестиційної діяльності, інвестиційної політики, її правового підґрунтя. Водночас безпосередньої участі у фінансових правовідносинах, зокрема і в інвестиційній сфері, держава як абстрактне утворення брати не може. Тому учасниками фінансових відносин від імені держави як суспільно-владного інституту є органи державної влади, а також уповноважені нею особи.

Під час реалізації функцій держави у фінансово-інвестиційній сфері законодавець проектує і затверджує фінансово-правові норми, а правовиконавча гілка їх реалізує. Прикладом фінансово-інвестиційної правореалізації є виділення необхідних коштів з державного бюджету на фінансування інвестиційних проектів. Наприклад, розпорядження КМУ від 17 липня 2013 р. № 603-р «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року» передбачає фінансування програми в рамках можливостей державного бюджету, виходячи з наявних фінансових ресурсів та залучення фінансів підприємств, організацій, а також кредитів та інвестицій [78]. Правотворча діяльність суб'єктів фінансового права виражається в юридичних фактах – правомірних діях, які можуть полягати у внесенні законопроектів з фінансово-інвестиційних питань, їх розробці, голосуванні за їх прийняття в різних читаннях. Відповідно до правотворчої функції суб'єктів фінансового права здійснюється підготовка і прийняття у встановленому порядку фінансово-правових актів. В основному цю функцію реалізує Верховна Рада України, проте не тільки вона. Окрім народних

депутатів України, право законодавчої ініціативи також належить главі держави, уряду і центральному банку нашої держави.

На виконання фінансових законів КМУ приймає підзаконні нормативні акти з фінансових питань, спрямовані на конкретизацію законів для ефективнішого їх виконання. Правотворчу функцію у фінансово-інвестиційній сфері, як зазначалося, реалізує представницький орган законодавчої влади – Верховна Рада України. Фінансово-правотворча діяльність ВРУ в інвестиційній сфері є визначальною. ВРУ є єдиним в державі органом влади, який володіє повноваженнями на внесення змін до КУ. Основний закон держави, своєю чергою, визначає засади фінансової, інвестиційної політики, повноваження органів, які здійснюють фінансову діяльність тощо. Фінансові закони приймаються на основі КУ, вони повинні відповідати їй. До основоположних для фінансово-інвестиційних відносин законодавчих актів належать: Бюджетний, Митний та Податковий кодекси України, закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про публічні закупівлі» та чимало інших. При цьому лише у формі законів на нормативному рівні фіксуються питання державного бюджету країни, бюджетної системи, засад діяльності фінансового та інвестиційного ринків, порядку емісії та обігу державних цінних паперів, їх видів і типів. Регулювання зазначених суспільних відносин підзаконними нормативними актами в Україні не допускається.

Крім того, ВРУ контролює фінансову діяльність уряду (зокрема і в інвестиційній сфері), за поданням Президента України здійснює призначення Прем'єр-міністра України, інших членів КМУ, Голови АМКУ, звільняє їх з посад; призначає на посади та звільняє з посад Голову та інших членів РП та Голову НБУ. Цей же виборний орган щороку приймає головний фінансовий план країни – Державний бюджет України, визначає засади внутрішньої і зовнішньої (зокрема й фінансової) політики (п. 5 ч. 1 ст. 85 КУ). Контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України і їх використанням від імені ВРУ провадить РП (ст. 98 КУ). Це положення Основного закону

України дає підстави говорити про делегування ВРУ частини фінансово-владних повноважень РП задля більш кваліфікованої, повної і всебічної реалізації контрольної функції у фінансовій сфері.

У літературі з фінансового права висловлено думку про пріоритет у сфері фінансової діяльності представницьких органів перед виконавчими органами державної влади [79, с. 27]. Водночас найбільше повноважень у фінансово-інвестиційній сфері реалізує виконавча гілка влади, ланки якої вживають заходів для реалізації фінансових законів, здійснюють правотворчі повноваження, видаючи підзаконні акти. І якщо функції законодавчої гілки влади зведені до створення і прийняття правових норм, які регулюють фінансові відносини в інвестиційній сфері у вигляді законів, то функції виконавчої влади спрямовані на забезпечення їх виконання. Окрім виконавчих повноважень, КМУ та МФУ здійснюють підзаконну нормотворчість. Конституцією України, ЗУ «Про Кабінет Міністрів України» регламентовано право КМУ видавати постанови і розпорядження, які мають обов'язкову силу та видаються на підставі і на виконання КУ і законів держави, актів Президента України, постанов законодавчого органу (ВРУ), прийнятих згідно з Основним законом України та іншими законами [80]. У постановах уряду виражаються правові норми управлінської діяльності у сфері фінансів, кредитної та грошової політики, культури, освіти, охорони здоров'я тощо. Це нормативні акти загального міжвідомчого характеру, що встановлюють основні засади управлінської діяльності в зазначених сферах і виражають основні напрями правової політики уряду [81, с. 42–43]. Прикладом підзаконних нормативних актів цього суб'єкта, наділеного фінансово-інвестиційними повноваженнями, може слугувати постанова КМУ від 7 листопада 2014 р. № 595 «Деякі питання фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей» (як оперативної реакції на зміну суспільних відносин); постанова КМУ від 2 лютого 2011 р. № 389, якою затверджена Програма розвитку

інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні [82] і яка передбачає започаткування системи фінансової підтримки інвестиційної та інноваційної діяльності (як приклад перспективного регулювання).

Більшість державних органів – суб'єктів фінансово-інвестиційної діяльності є колективними. Винятком з цієї закономірності є Президент України, який також наділений фінансово-інвестиційними повноваженнями. Передбачена КУ можливість Президента України видавати укази і розпорядження може стосуватися питань фінансово-інвестиційної сфери. Окрім того, він підписує фінансові закони і кодекси, здійснює кадрові призначення тощо. Як бачимо, функції глави держави в наведеній сфері є досить обмежені, але не знівельовані.

Важливе місце в системі фінансово-інвестиційних органів посідає МФУ. Воно належить до органів галузевої компетенції виконавчої гілки влади, фахово «очолюючи» фінансову галузь в нашій країні. МФУ є спеціалізованим органом, який реалізує повноваження тільки у фінансовій сфері. Компетенцію МФУ можна поділити на три групи. До першої належать повноваження, пов'язані з функціями щодо складання і виконання Державного бюджету України, звіту та контролю за його виконанням; до другої – повноваження щодо вжиття заходів у разі порушення встановленого порядку виконання Державного бюджету України; до третьої – повноваження, які стосуються регулювання співвідношення коштів Державного бюджету України і місцевих бюджетів у процесі їх формування [83, с.17]. Згідно з п. 1 Положення про МФУ, фінансові повноваження цього міністерства зводяться до формування і забезпечення реалізації національної фінансової політики, політики щодо державного фінансового контролю; організації процесу випуску цінних паперів, контролю за цим процесом. До завдань Міністерства належать: реалізація заходів щодо покращення ефективності управління державними фінансами, забезпечення зосередження фінансів у пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку України (п. 3 Положення) [84]. Вказані повноваження належать до обов'язків суб'єкта

фінансово-інвестиційної діяльності, тобто вони мають реалізовуватись в обов'язковому порядку. Іншою частиною компетенції МФУ є надані йому Положенням юридично оформлені можливості діяти певним чином, тобто це та частина повноважень, які іменуються правами. Зокрема, до прав МФУ як суб'єкта фінансово-інвестиційної діяльності належить отримання інформації від позичальників щодо кредитів, які вони одержали під державне гарантування, та низка інших прав.

Найважливішою функцією Кабінету Міністрів України у фінансово-інвестиційній сфері є виключне право уряду вносити на розгляд ВРУ проект закону про Державний бюджет України [67]. Ексклюзивність адресованого уряду Конституцією України права означає, що КМУ є єдиним в Україні органом, уповноваженим на подання проекту закону про фінансовий план країни на конкретний рік і жоден інший орган чи посадова особа такою можливістю не наділені.

До окремої групи органів, які здійснюють фінансову діяльність у науці фінансового права, цілком обґрунтовано зараховують органи місцевого управління. Поряд з цим варто зауважити, що органи місцевого самоврядування й органи місцевого управління не є тотожними поняттями. Так, фінансові органи місцевих державних адміністрацій є органами МФУ на місцях і належать до органів управління. Фінансово-інвестиційна діяльність органів місцевого самоврядування здійснюється згідно з інтересами населення, зважаючи на його історичні та місцеві традиції, а населення, своєю чергою, здійснюючи самоврядування, самостійно вирішує питання місцевого значення на свої кошти і під свою відповідальність [85, с. 51]. Не випадково в нормах ЗУ «Про інвестиційну діяльність», які регулюють питання коштів інвестиційних фондів, поряд з державою майже завжди згадуються органи місцевого самоврядування.

Національний банк України є одним з основних суб'єктів фінансового права. У літературі наголошено на «подвійній правовій природі» НБУ, який є органом державної влади, що володіє повноваженнями на здійснення

державного управління у сфері банківської діяльності, й одночасно – банківською установою, що проводить банківські операції та виступає кредитором останньої інстанції для інших банків [86, с. 67]. При цьому ЗУ «Про Національний банк України» цей орган наділяє статусом «особливого центрального органу державного управління» [87]. Таке рішення є цілком логічним. «Особливий статус» центральних банків у літературі з банківського права пояснюють відособленістю майна банку від майна держави як «характерною ознакою центральних банків». Попри те, що формально майно є у власності держави, НБУ має право розпоряджатися ним як власник. У цьому й полягає відмінність центрального банку від державного банку, майно якого повністю контролює держава [86, с. 67–68]. Хоч НБУ й виконує нормотворчу, виконавчу та попереджувально-карну функції, Д. Гетманцев та Н. Шукліна вважають недоречним вести мову про поєднання Національним банком України функцій трьох гілок влади. Свою позицію вони пояснюють тим, що НБУ виконує ті функції, які за своєю правовою природою не відрізняються від функцій інших центральних органів державної виконавчої влади [88, с. 31]. Такий підхід є доволі спірним, адже законодавство не випадково не зараховує НБУ до виконавчої гілки влади. Функції Національного банку України дуже специфічні, і жодний орган держави таких повноважень не має. З іншого боку, ми підтримуємо тезу щодо неможливості поєднання центральним банком нашої країни функцій трьох гілок влади. Та й як судову компетенцію можна віддати несудовому органу, а законодавчу – незаконодавчому? Такий крок суперечитиме не тільки чинному законодавству, але й елементарним канонам правової доктрини.

Ключовим для визначення правового статусу НБУ є поняття його автономії, яка означає свободу дій центрального банку та заборону переглядати чи скасовувати рішення керівних органів центрального банку будь-якими органами законодавчої або виконавчої влади, за винятком їх оскарження в судовому порядку [88, с. 33]. При цьому Національний банк

України є економічно самостійним органом, він не відповідає за зобов'язання органів державної влади або інших банків, як і вони не відповідають за зобов'язання НБУ.

Профільним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері інвестування свого часу було Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України. Це був центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовувалася та координувалася КМУ. Воно було створено шляхом реорганізації центральних органів виконавчої влади у межах заходів щодо вдосконалення інституційно-правового забезпечення інвестиційної діяльності [89, с. 30]. Фінансові повноваження зазначеного Державного агентства полягали в підготовці пропозицій Міністерству фінансів України щодо приведення в дію національних цільових програм, участі в підготуванні пропозицій щодо формування і втілення національних податкової, митної та бюджетної політики тощо [90]. У будь-якому разі вважаємо, що дискусія щодо доцільності існування спеціалізованих державних органів у сфері інвестиційної діяльності потребує продовження. Ми не наполягаємо на відновленні органу, подібного за форматом окресленому Агентству, натомість «прогалина», що виникла в системі фінансово-інвестиційних органів, не вплине позитивно на загальну справу.

Інколи разом з державою, її територіальними підрозділами й органами влади чимало дослідників проблем фінансового права виділяють громадян як повноцінних суб'єктів фінансового права [68, с. 54]. Зокрема, стверджується, що громадяни як суб'єкти фінансово-інвестиційної діяльності можуть вступати у фінансові правовідносини в галузі державного і банківського кредиту, державного страхування, з приводу оподаткування. Коли говорять про фізичних осіб як суб'єктів фінансово-інвестиційних відносин, то традиційно мають на увазі не лише громадян держави, але й іноземців та осіб без громадянства. Фізичними особами вважаються люди, волевиявлення яких не пов'язане з будь-якою посадою, службовим становищем чи спеціальним

статусом. Іноземці й особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, мають ті самі права і наділені тими ж обов'язками, що й громадяни України. Усі вони – фізичні особи, коли вступають у ті чи інші відносини під власним іменем, від свого імені й у своїх інтересах [91, с. 195]. Водночас варто зауважити, що громадянство як критерій зв'язку фізичної особи і держави не має суттєвого значення для фінансово-правового регулювання.

Цікавим є питання реалізації фінансових повноважень наддержавними організаціями й органами, які можуть ухвалювати рішення, щоб зобов'язувати державу до дії, здійснюючи в такий спосіб верховну фінансову юрисдикцію над державою. У зв'язку із цим існує трактування міжнародних фінансів у вузькому розумінні – як міжнародної централізації коштів і фінансових ресурсів [92, с. 183]. Така міжнародна фінансова діяльність відбувається через створення низки наддержавних фінансових інституцій, фінансових альянсів, єдиної валюти. Прийняті цими організаціями нормативні акти є загальнообов'язковими для країн-членів, створюють у них права й обов'язки, держава ж втрачає частину фінансового верховенства на своїй території або повністю передає його організації, що дозволяє вести мову про наддержавну фінансову компетенцію міжнародних утворень. Приймаючи подібні «правила гри» наддержавних організацій, Україна може наблизитись до впорядкування власної фінансової системи, спростити залучення іноземного інвестування, вноормувати юридичні аспекти внутрішніх фінансово-інвестиційних відносин [93, с. 218]. Усе це може сприяти розвитку правової системи країни, поліпшенню її економічної ефективності, встановленню політичної стабільності і, як наслідок – позитивно вплине на фінансово-інвестиційні явища. Розумне балансування між дотриманням власних фінансово-правових традицій та рецепцією міжнародних актів дасть Україні шанс стати фінансово-інвестиційним центром Східної Європи, заповнити прогалини нормативного регулювання фінансово-інвестиційної сфери, інвестувати в людину як найвищу соціальну цінність, підняти

соціальну сферу, економіку і моральний дух суспільства задля його подальшого процвітання [94, с. 77]. Водночас беззастережне прийняття наддержавного регулювання має зворотну сторону, а вступ та беззастережне виконання їхніх рішень потребує внесення змін до КУ. До речі, ЗУ «Про інвестиційну діяльність» не зараховує до суб'єктів такої діяльності (ст. 5) ні територіальні громади, ні міжнародні організації, ні міждержавні утворення. Враховуючи зазначену прогалину, окреслена законодавча норма потребує відповідної корекції.

Для суб'єктів фінансово-інвестиційних правовідносин під час їхньої співучасті в інвестиційній діяльності основним об'єднувальним чинником виступає забезпечення існування об'єкта інвестування на відповідному економічному (або економічно-соціальному) рівні, тобто реалізація публічного інтересу, який найчастіше полягає в економічній вигоді. Саме для досягнення такої мети і здійснюється інвестиційна діяльність у сфері мобілізації, розподілу й використання інвестиційних фондів, а також реалізація контрольної функції за цими процесами. Заразом можна говорити про диференціацію публічних функцій суб'єктів інвестиційної діяльності, яка полягає в задоволенні суспільних потреб від рівня окремого суб'єкта господарювання, на який спрямовані здійснювані інвестиції, і до рівня загальнодержавного або загальносуспільного. Отож, учасники інвестиційного процесу, будучи публічно-правовими суб'єктами, набувають характерних сутнісних ознак, виконують відповідні публічні функції на своєму рівні, тобто вони здійснюють визначені інвестиційним процесом компетенції учасників фінансових правовідносин. При цьому кожен з них містить сутнісні характеристики суб'єкта правовідносин, що виражається у здійсненні ним публічних функцій (реалізації повноважень) у сфері мобілізації, розподілу, перерозподілу й використання публічних грошових фондів під час здійснення інвестиційної діяльності.

Як зазначає М. Перепелиця, важливо звернути увагу й на те, що дослідження суб'єктів фінансового права як учасників компетенційних

правовідносин виражається в такому їх системному розумінні, коли вони взаємодіють між собою в процесі виконання відповідних функцій у сфері функціонування публічних фінансів [95, с. 178–184]. При цьому, як ми вже зазначали, кожен із суб'єктів інвестиційної діяльності володіє компетенційним функціоналом, що відрізняється за змістом, обсягом, рівнем впливу, ступенем важливості, проте їхні рішення сприяють досягненню загальної мети – забезпеченню за допомогою мобілізації на належному рівні вільних коштів суб'єкта-інвестора життєдіяльності всього суспільства, тобто реалізації публічного інтересу через досягнення власних інтересів. Разом з тим інвестиційний процес виконує завдання у сфері мобілізації, розподілу, перерозподілу або використання публічних грошових коштів задля виконання стратегічних завдань у сфері фінансової діяльності. Отже, для суб'єкта інвестиційної діяльності важливим є обумовлення економічного (фінансового) і правового аспектів, що надають його господарській діяльності фінансово-інвестиційної правосуб'єктності, тобто додаткових якостей галузевого правового характеру в конкретній юридично значущій ситуації, а саме, здійсненні інвестиційної діяльності із врахуванням особливостей реалізації суб'єктивних фінансових прав та обов'язків.

Окрім основних суб'єктів фінансово-інвестиційних правовідносин, якими виступають держава (в особі уповноважених органів), відповідні адміністративно-територіальні одиниці (в особі органів державної влади) або територіальні громади (в особі органів місцевого самоврядування), під час здійснення інвестицій виокремлюється більш індивідуалізована конкретна особа, яка безпосередньо (через свої владні повноваження) має змогу реалізувати конкретні фінансові повноваження, вступаючи у правовий зв'язок з іншими суб'єктами інвестиційної діяльності від імені державного органу, адміністративно-територіального утворення або органу місцевого самоврядування.

До суб'єктів інвестиційного процесу відповідно до ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» також належать: фінансові установи, зокрема банки, кредитні спілки, ломбарди,

лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи нагромаджувального пенсійного забезпечення, інститути спільного інвестування та інші юридичні особи, які надають фінансові послуги [96]. Їхня участь в інвестиційному процесі відбувається через делегування їм таких фінансових функцій: випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків, цінних паперів та/або їх обслуговування; довірче управління фінансовими активами; залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо їх повернення; інвестиційне кредитування та проектне фінансування; депозитарії; фінансовий лізинг; надання коштів у позику, зокрема й на умовах фінансового кредиту; надання гарантій; переказ грошей; послуги у сфері страхування та нагромаджувального пенсійного забезпечення; торгівля цінними паперами; факторинг та інші операції. Активним суб'єктом інвестиційної діяльності є також інститут спільного інвестування, до якого входить корпоративний інвестиційний фонд та пайовий інвестиційний фонд. Їхня діяльність спрямована на об'єднання (залучення) грошових коштів інвесторів задля отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість. Варто зауважити, що наразі ще не достатньо на практиці і в теорії інвестиційної діяльності приділено увагу участі в інвестиційному процесі такого суб'єкта як аудитор (аудиторська фірма), якому відведено функції перевірки фінансово-господарської діяльності, самого інвестора, його партнерів під час здійснення інвестиційного процесу. Водночас вітчизняним законодавцем встановлені випадки, коли проведення аудиту є обов'язковим.

Отже, суб'єкт фінансово-інвестиційної діяльності є своєрідним суб'єктом фінансового права, ознаки якого характеризують його в інвестиційній сфері з погляду цієї галузі права, а також її підгалузей (бюджетного і податкового права) та інститутів. Загалом же суб'єкти фінансово-інвестиційної діяльності можна класифікувати на три групи: суспільно-територіальні утворення, колективні суб'єкти та індивідуальні суб'єкти. За вторинною ознакою, такою як ступінь участі в інвестиційному

процесі, суб'єктів цієї діяльності можна класифікувати більш детально. Згідно із змістом фінансово-інвестиційних правовідносин їхні суб'єкти наділяються суб'єктивними юридичними правами й обов'язками. Економіко-правова природа цих прав та обов'язків визначає механізм їх реалізації через фінансово-правову модель.

Як бачимо, суб'єкти фінансово-інвестиційної діяльності створюють комплексну цілісну систему суб'єктів права, компетенція яких виявляється взаємопов'язаною з публічним інтересом, вираженим через завдання інвестиційної діяльності. Сюди ж можна зарахувати і складові елементи, що слугують забезпеченням функціонування суб'єктів фінансово-інвестиційної діяльності: об'єкт та предмет інвестування, права й обов'язки щодо розпорядження об'єктом інвестиційної діяльності, нормативно встановлені цілі щодо забезпечення бюджетного фінансування, виконання завдань інвестиційної діяльності, котрі мають бути нормативно закріплені в акті про бюджет тощо. Компетенція суб'єкта інвестиційної діяльності на нашу думку повинна передбачати межі розпорядження ним інвестиційними коштами та здійснення фінансово-правового регулювання.

1.3 Об'єкти інвестиційної діяльності

Питання, які стосуються об'єктів інвестиційної діяльності держави у фінансово-правовій доктрині, практично не досліджувалися. Не набагато ліпша ситуація склалася на цей час і в економічній науці. Водночас, відводячи фінансово-інвестиційним відносинам вагомую роль в економічній системі держави, вчені визнають, що визначення об'єкта державного регулювання економіки є складною теоретичною проблемою, особливо в інвестиційній сфері [97, с. 9].

У кожній із галузей права об'єкт інвестиційної діяльності має своє специфічне забарвлення. Фінансовому праву властивий підхід до розуміння

об'єкта інвестиційної діяльності крізь призму публічних фінансів, у розрізі владно-майнової діяльності держави. При цьому визначення об'єкта інвестиційної діяльності як фінансово-правового поняття ускладнюється його комплексністю, необхідністю враховувати специфіку підгалузевих підходів, а також особливостей низки інститутів фінансового права, які регулюють чимало питань інвестування.

У цьому аспекті варто спиратися на твердження С. Братуся, що фінансові відносини не можуть існувати без спеціального об'єкта – грошових коштів, які, своєю чергою, не можуть бути врегульовані окремо від фінансової діяльності держави як владно-організаційної діяльності [98, с. 88]. Традиційно у фінансовому праві в ролі об'єкта визначаються суспільні відносини у сфері обігу публічних грошових ресурсів. Проте без врахування особливостей функціонування та управлінського регулювання фінансово-інвестиційної діяльності характеристика цих правовідносин буде неповною. Водночас для підвищення їхньої організаційно-функціональної складової потрібно орієнтуватися не тільки на монетарний аспект цього процесу, а й враховувати взаємовпливи і взаємозв'язки всіх паралельно існуючих матеріальних, економічних, соціальних та інших відносин. Саме тому дослідникові важливо враховувати і підгалузево-інституційну компоненту фінансового права, і ту обставину, що фінансово-інвестиційні відносини не можуть функціонувати поза економічним простором.

У разі спрямування централізованих фінансових ресурсів на інвестиції мають місце правові відносини, пов'язані з розподілом централізованих фондів грошових коштів. Так, у ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про інвестиційну діяльність» об'єктами інвестиційної діяльності передусім вказано власне основні фонди грошових коштів. Ключовим централізованим грошовим фондом держави і водночас центральною формалізованою економіко-правовою ланкою державного фінансування є Державний бюджет України у якому міститься фінансовий план утворення, розподілу, перерозподілу і використання фінансових ресурсів держави.

Як зазначає А. Нестеренко, фінансова основа не може бути сформована поза спеціалізованою організуючою ланкою, а саме, поза відокремленими фондами, які акумулюють і розподіляють грошові кошти в межах фінансової системи загалом. Бюджет повинен і може забезпечити збільшення обсягу фінансових ресурсів, необхідних для реалізації його функцій, зокрема соціально-економічних завдань, які сукупно мають бути спрямовані на стійкий розвиток економіки [99, с. 16]. Тому центральний бюджет країни виступає основною ланкою всієї національної фінансової системи. А вже в тісному безпосередньому взаємозв'язку із центральним бюджетом і великою мірою під впливом його параметрів функціонують усі інші важливі сегменти фінансово-економічної системи країни.

Зазвичай вважається, що фінансову систему держави утворюють бюджети країни на державному і місцевому рівнях, позабюджетні фонди, фінанси організацій, державний і банківський кредит. Практично кожна із зазначених ланок може слугувати реальним резервом для інвестування. Що ж до фінансування інвестицій із бюджетів, то воно відбувається переважно шляхом здійснення бюджетних асигнувань бюджетів різних рівнів. Інвестиційна діяльність держави як фінансово-правове явище полягає у фінансуванні проектів власне коштом державного та місцевих бюджетів, адже саме в них концентруються публічні фінанси.

Суспільно-економічна роль фінансів на різних рівнях національного господарства постійно зростає, оскільки їх наявність та ефективність використання впливають на матеріальне виробництво і соціальну сферу країни чи стан самого суб'єкта господарювання, а також слугують для створення додаткового грошового фонду в інших галузях народного господарства. Вони ж можуть послужити і вагомим джерелом доходів бюджетів різного рівня. Водночас державні фінанси також впливають на підприємництво загалом, особливо через вплив на загальний стан всієї фінансової системи країни. Отже, категорії «державні фінанси» та «державний бюджет» перебувають у найтіснішому змістовому зв'язку.

Спрямування державних фінансів на інвестиції – один з провідних напрямів фінансової діяльності держави. Основи фінансового забезпечення інвестиційної діяльності держави, яке відбувається через виявлення потреби інвестування в активізацію і реалізацію проектів, регулюються спеціальними нормативними актами. Задля цього залучаються різноманітні види фінансових активів. Фінансове забезпечення може відбуватися через формування достатньої кількості грошових коштів і завдяки самофінансуванню, проте найчастіше – за допомогою кредитування або залучення бюджетних коштів, що мають бути використані для фінансування конкретного інвестиційного проекту. За їхньою допомогою забезпечується безперервність процесу інвестування. Як свідчить практика інвестиційної діяльності вітчизняних компаній, інвестиційний процес відбувається здебільшого коштом не власних, а запозичених ресурсів. Проте очевидно, що така інвестиційна схема не є єдиною можливою та й навіть життєздатною, оскільки для здійснення ефективної виробничо-господарської та фінансової діяльності власний капітал має домінувати над позиковим у діяльності будь-якої фірми.

В законі про Державний бюджет України та в інших актах законодавства йдеться не просто про передбачення коштів на інвестиції але, насамперед, про публічну й організаційну роль держави у цьому напрямі, створення оптимального механізму фінансово-правового регулювання для ефективного розподілу фінансових ресурсів. Аналіз співвідношення фінансового і бюджетного права дає підстави стверджувати, що бюджетна діяльність держави, порівняно з її фінансовою діяльністю щодо інвестицій, є набагато вужчим за змістом поняттям. Є всі підстави констатувати, що фінансово-правові відносини, які складаються навколо інвестицій на рівні держави, та бюджетні відносини з приводу утворення, розподілу, перерозподілу і використання централізованих інвестиційних ресурсів співвідносяться як загальне і часткове. Відповідно, відрізняються й об'єкти цих правовідносин.

Ми підтримуємо позицію В. Протасова, який вважає, що об'єктом правової діяльності є різноманітні фактичні суспільні відносини [100, с. 45]. Виходячи з означеного розуміння об'єкта правової діяльності, потрібно передусім з'ясувати, які саме суспільні відносини регулюються в процесі інвестиційної діяльності держави як публічно-правового інституту. Своєю чергою, як зазначає Л. Туркін, «сутність об'єкта – це сукупність головних факторів, які обумовлюють у своєму необхідному зв'язку існування об'єкта» [101, с. 21]. Отож, методологічне завдання під час визначення поняття об'єкта інвестиційної діяльності полягає в тому, щоб з'ясувати сутнісні й обов'язкові ознаки цього економіко-правового явища.

Управління інвестиційною діяльністю у фінансово-правовому ракурсі можна розглядати у трьох значеннях. По-перше, – як організуючий владний вплив держави в особі уповноважених фінансових органів на поведінку осіб в інвестиційній сфері. По-друге, управління інвестиційною діяльністю полягає в розпорядженні грошовими коштами, які перебувають у державній власності, на користь інвестицій у різні сфери суспільного буття. По-третє, управління фінансово-інвестиційною діяльністю можна розуміти як систему державних органів, наділених фінансовими повноваженнями [102, с. 97–98; 103, с. 259]. Третє означене розуміння управління фінансово-інвестиційною діяльністю фактично становить суб'єктний склад фінансово-інвестиційних правовідносин, а з перших двох можна окреслити суспільні відносини, які становлять собою їх об'єктний склад. Отож, до складу об'єкта фінансово-інвестиційної діяльності держави входять: а) суспільні відносини, пов'язані з організуючим впливом уповноважених органів, наділених фінансовими повноваженнями на поведінку осіб – суб'єктів інвестиційної діяльності у фінансових відносинах; б) суспільні відносини, які виникають у зв'язку з розпорядженням грошовими коштами, що перебувають у державній чи муніципальній власності, на користь державних (місцевих) інвестицій.

Поділ фінансових правовідносин можна побудувати «за особливостями об'єкта» цих відносин на майнові і немайнові. Об'єктом перших виступають

безпосередньо гроші, податок, бюджетний кредит, трансферт тощо; а других – інші явища, пов'язані з грошми – проект бюджету, закон про бюджет, фінансовий контроль [104, с. 5]. Об'єкти фінансових правовідносин поділяють на відокремлювані від матеріального змісту самих правовідносин і невідокремлювані. До перших зараховують фінансові ресурси держави і муніципальних утворень та нормативні акти, зокрема податки, бюджетні асигнування, субсидії, проекти бюджетів, бюджети тощо. До невідокремлюваних від матеріального змісту правовідносин об'єктів належать ті, що не зафіксовані у фінансово-правових нормах і можуть бути виділені лише в процесі наукової абстракції: державний фінансовий контроль, діяльність з приводу встановлення державному підприємству порядку розподілу прибутку тощо [105, с. 75]. Тобто у цьому випадку йдеться спершу про процесуальні явища. Водночас важливо наголосити, що їх віддаленість від матеріальної складової – уявна, адже повне абстрагування від матеріальної складової у фінансово-правовому регулюванні є неможливим.

Отже, об'єктом майнових (матеріальних) фінансово-інвестиційних відносин виступають відносини щодо міжбюджетних трансфертів, державного кредиту, а немайнових (процесуальних) фінансово-інвестиційних відносин, своєю чергою – відносини з приводу прийняття бюджету із закладеними в ньому доходами і видатками на інвестиції, відносини з приводу фінансового контролю тощо.

В умовах, коли в науковій літературі широко висвітлюють суспільні відносини, які становлять предмет фінансового права, а питання об'єкта фінансово-правового регулювання представлені значно рідше, виправданою видається спроба окреслити суспільні відносини, коло яких утворює поняття об'єкта фінансово-інвестиційного правового регулювання за допомогою з'ясування тих відносин, які становлять його предмет. Особливо з огляду на висловлену в правовій теорії позицію, що відмінності між предметом та об'єктом мають не кількісний, а якісний характер: предмет – це не складова

частина, не «сфера» об'єкта, а його особливе бачення, особливий проблемний підхід до нього [106, с. 86, 110]. Відповідно, на думку О. Грачової та Е. Соколової, предметом правового регулювання фінансового права є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із здійсненням державою та місцевим самоврядуванням фінансової діяльності, зумовленої наявністю в країні товарно-грошових відносин, необхідністю розподілу і перерозподілу вартості валового суспільного продукту і частини національного доходу [107, с. 3]. Своєю чергою, у підручнику за редакцією С. Запольського предмет інвестиційної діяльності, як інститут фінансового права, витлумачено як відносини з акумулювання, перерозподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів грошових засобів, що мають особливу фінансову специфіку, які полягають в інвестиційному призначенні [1, с. 692]. Предметом правового регулювання інвестицій у широкому значенні цього слова виступають конкретні правовідносини, що складаються в окремих сферах економіки [108, с. 3]. Тож предметом правового регулювання фінансово-інвестиційних правовідносин, згідно з означеним підходом, є суспільні відносини, виникнення яких зумовлене фінансуванням окремих сфер економіки. При цьому інвестування є точковою, а не тотальною (всеохопною) діяльністю. Отже, нівелюється різниця між предметом й об'єктом інвестиційної діяльності (фінансовими відносинами з приводу розподілу грошових коштів, які мають інвестиційне призначення). Відповідно, наведене розуміння предмета фінансово-інвестиційної діяльності призводить до плутанини, до викривленого об'єктивного розуміння співвідношення об'єкта та предмета як фінансово-правових категорій. У будь-якому разі наведена позиція є цікавою і навіть корисною, якщо абстрагуватися від посилання на категорію «предмет» і виходити з того, що фактично за такої інтерпретації розглядається об'єкт фінансово-інвестиційних правовідносин, один з ключових термінів у контексті теми дисертації. На нашу думку, якщо спробувати побудувати спрощену схему їх

зіставлення, то предмет – це матеріальні активи, а об'єкт – це суспільні відносини щодо їх кругообігу.

Як і джерела фінансів, джерела формування інвестицій поділяють на централізовані і децентралізовані [108, с. 3]. Централізовані фонди створюються на макрорівні. Сюди, окрім центрального бюджету країни, належать фонди соціального страхування, Пенсійний фонд, кредитування, державне страхування. Мікрорівень утворюють децентралізовані фінанси, зокрема фінанси господарюючих одиниць державної форми власності. Хоча фонди грошових коштів держави у вигляді централізованих і децентралізованих фінансових ресурсів становлять диференційоване ціле, відмінність централізованих і децентралізованих фінансів виражається в різному підході держави до регулювання суспільних відносин на цих двох рівнях. Переважно централізовані фінанси орієнтовані на реалізацію суспільних інтересів, децентралізовані – на отримання прибутку. Зокрема, щодо останніх державне регулювання має враховувати той основоположний факт, що стан і динаміка фінансів приватних підприємств залежать від законів ринкової економіки [109, с. 14]. Суспільні інтереси краще гарантувати, маючи відповідні ресурси, і вони утворюються та витрачаються на зазначених «поверхах». Водночас до основних їхніх рис належить комплексність. У будь-якому разі суспільний інтерес наявний в обох окреслених складових, хоча його рівень (його концентрація) може істотно відрізнитися.

У науковій літературі також знаходимо спроби розширеного окреслення відносин, які становлять предмет фінансового права. Е. Соколова, зокрема, зазначає, що до предмета фінансового права входять не лише суспільні відносини в процесі створення фондів грошових засобів, але й частина відносин, які виникають під час створення фондів грошових засобів суб'єктів господарювання, які діють на праві приватної власності [110, с. 59]. Є. Євстігнєєв та Н. Вікторова описують фінансову систему як сукупність трьох основних ланок, одну з яких утворюють приватні фінанси. Першою

ланкою в цій системі є державні фінанси. Другу ланку утворюють місцеві фінанси, які охоплюють місцеві бюджети. Третя ланка – приватні фінанси – грошові засоби юридичних осіб та інших організацій, побудованих на праві приватної власності, і грошові засоби фізичних осіб [109, с. 17]. З огляду на публічність фінансового права, останню з наведених позицій щодо предмета фінансового права навряд чи можна вважати обґрунтованою (тим паче зважаючи на її категоричність). Тож відносини за участю приватних осіб, з погляду фінансового права, не становлять об'єкт інвестиційної діяльності.

Якщо розглядати об'єкт інвестиційної діяльності як систему суспільних відносин, що виникають у процесі вкладення матеріальних цінностей, то власне економічні суспільні відносини, що виникають в системі грошових відносин і за допомогою яких відбувається цей специфічний розподіл грошових фондів, і є узагальненим об'єктом фінансово-інвестиційної діяльності держави як інвестора. При цьому центральною ланкою фінансової системи України залишається її бюджетна система, в якій для забезпечення життєдіяльності країни діють грошові фонди. Загальновідомо, що зміст предмета регулювання галузі охоплюється її об'єктом, і фінансове право не є винятком з цього правила. Об'єкт – те, на що спрямована поведінка учасників цих фінансових правовідносин під час здійснення інвестиційної діяльності, визначена відповідно до їхніх інтересів, у межах належних їм суб'єктивних прав та покладених на них обов'язків як учасників інвестиційного процесу.

Нормативним визнанням суб'єктами інвестиційної діяльності найважливіших публічних інтересів в процесі реалізації інвестиційного проекту є прийняття бюджету відповідного рівня фінансування. При цьому сторона, яка його приймає, повинна намагатися якнайповніше врахувати не тільки власні інтереси, але зацікавленість муніципалітетів та регіонів, економіки, окремих соціальних груп, суспільства загалом. Затвердження бюджету на необхідному для успішного інвестування фінансовому рівні наділяє, своєю чергою, суб'єктів інвестиційної діяльності повноваженнями

щодо отримання і використання бюджетних коштів, строки, напрями та обсяги яких зумовлені публічними потребами. Водночас можна стверджувати про наявність у фінансових правовідносинах залученого в інвестиційний процес особливого юридичного інтересу, який можна визначити як компетенційний або службовий інтерес суб'єктів інвестування щодо об'єкта цих правовідносин у межах їхніх публічних повноважень. Отже, можна визначити об'єкт інвестиційної діяльності як відносини щодо матеріальних (фінансових) та нематеріальних благ, результатів дій, з приводу яких виникає правовий зв'язок між суб'єктами фінансово-інвестиційних правовідносин, котрі великою мірою визначаються публічними інтересами бюджетного фінансування для задоволення визнаних інвестиційною програмою (проектом) публічних потреб у межах їх фінансової правосуб'єктності. Окремо в цьому контексті стоїть діяльність держави, коли вона здійснює інвестування через кредитування.

Заразом, на нашу думку, можна виокремити загальний, спеціальний (видовий) і первинний об'єкти інвестиційної діяльності. Найчіткіше таку градацію можна відстежити на рівні бюджетно-інвестиційних правовідносин. Так, загальним об'єктом інвестиційної діяльності із залученням бюджетного фінансування є відносини щодо бюджетних коштів, з приводу яких, зрештою, виникає правовий зв'язок між суб'єктами щодо інвестування (тобто йдеться про кошти бюджету загалом). Спеціальний (видовий) об'єкт інвестування може фігурувати у вигляді відносин щодо певного різновиду матеріальних (фінансових) чи нематеріальних засобів, первинна належність яких виявляється тісно пов'язана з матеріальним об'єктом, а саме – бюджетними коштами, які належать стороні, що здійснює інвестування (наприклад, міжбюджетні трансферти). Його створення, оновлення чи модернізація здійснюються внаслідок послідовного впливу на первинний об'єкт фінансово-інвестиційних правовідносин і переходу нагромадженої кількості змін у нову якість завдяки використанню бюджетного фінансування зазначеного процесу. При цьому первинним

об'єктом фінансово-інвестиційних правовідносин виступають відносини щодо матеріального або нематеріального результату дії, з приводу якого виникає правовий зв'язок між суб'єктами інвестиційної діяльності із врахуванням бюджетних правовідносин. Таким первинним об'єктом фінансово-інвестиційних правовідносин наприклад, можуть бути відносини з конкретного міжбюджетного трансферту – субвенції на виконання інвестиційних проектів (ч. 1 ст. 97 БКУ).

Теоретики права зазначають, що суспільні відносини – досить складна і багатоелементна реальність, а норми права і правовідносини, що складаються на їх основі, опосередковують не всі, а тільки окремі види, фрагменти, ділянки, сфери цих відносин. Якщо постає запитання, що ж конкретно може бути і фактично виступає об'єктом різнобічних правовідносин, то відмінність між об'єктом права загалом та об'єктами конкретних правовідносин, що виникають у результаті його дій, полягає в ступені конкретизації [111, с. 277]. Фінансові правовідносини, які виникають навколо інвестування як публічної діяльності держави, є настільки багатогранним явищем, що цілком можуть бути конкретизовані за принципом означеної концепції. Відповідно, об'єкт фінансово-правових відносин в інвестиційній сфері може бути узагальнений. Постає запитання: на якій же підставі можна конкретизувати й узагальнити суспільні відносини, які становлять об'єкт інвестиційної діяльності у фінансовому праві?

У теорії правовідносин існує два підходи до розуміння об'єкта правовідносин: моністичний і дуалістичний. За першим, об'єктом правовідносин є поведінка зобов'язаної особи або те фактичне суспільне відношення, на яке діє правовідношення. З позиції плюралістичної теорії розуміння об'єкта правовідносин, до нього належать матеріальні і нематеріальні блага, з приводу яких ці відносини виникають: речі, продукти інтелектуальної творчості, особисті нематеріальні блага, дії або утримання від них, результати дій суб'єктів правовідносин. А в підсумку наукової інтеграції обох підходів до розуміння об'єкта правовідносин фактичну правомірну

поведінку називають юридичним об'єктом правовідносин, а пов'язані із цією поведінкою блага – матеріальним об'єктом, або навпаки [100, с. 45]. З позиції моністичного підходу до розуміння об'єкта діяльності держави як інвестора, його можна визначити як суспільні відносини за участю держави як публічно-правового інституту, що регулюються нормами фінансового права, які виникають під час розподілу національного доходу, а саме – акумулювання, розподілу, перерозподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів публічних грошових засобів задля утворення спеціальних фондів для подальшого вкладення коштів з метою досягнення економічного та/або соціального прогресу суспільства.

Таке визначення об'єкта інвестиційної діяльності держави сформульовано на основі розуміння під об'єктом правовідносин правомірної поведінки. Важливість саме такого фінансово-інвестиційного впливу на об'єкт інвестиційної діяльності випливає з безпосереднього взаємозв'язку юридичного та фактичного змісту інвестиційного процесу, тобто взаємозв'язку прав та обов'язків учасників інвестиційних відносин і їхньої поведінки, спрямованих на функціонування об'єкта інвестиційної діяльності згідно з вимогами забезпечити в підсумку ефективний результат (найчастіше йдеться про підвищення ефективності використання цього об'єкта). Водночас інтерпретація об'єкта інвестиційної діяльності, виходячи з дуалістичного розуміння об'єкта правовідносин – як фактичної правомірної поведінки (юридичний об'єкт правовідносин) та матеріального блага, на яке ця поведінка спрямована (матеріальний об'єкт правовідносин), – відкриває шлях до максимально широкого осягнення змісту об'єкта інвестиційної діяльності держави як публічно-правового інституту і вже згаданої максимальної конкретизації відповідних суспільних відносин.

Вище було з'ясовано, що юридичним об'єктом фінансово-інвестиційної діяльності держави є відповідні суспільні відносини. Якщо ж розглядати об'єкт інвестиційної діяльності як матеріальне явище (тобто предмет), то вважаємо, що в загальному фінансово-правовому розумінні саме

державні фінанси є об'єктом інвестиційної діяльності держави. У такий спосіб здійснюється узагальнення об'єкта фінансових правовідносин в інвестиційній сфері. Отже, у конкретному матеріальному значенні предметом інвестиційної діяльності держави є державні фінанси, що обґрунтовано спрямовуються на державні інвестиції. У цьому випадку держава розпоряджається фінансами на користь інвестицій. У процесі розподілу коштів суб'єкти владної діяльності ухвалюють рішення щодо адресного спрямування частини державного централізованого фонду грошових коштів на ті чи інші галузі економіки, до вибраних сегментів соціальної сфери.

Об'єкт фінансово-інвестиційних відносин є максимально широким поняттям, відповідно, потребує подальшої конкретизації та диференціації. Інвестиційні відносини, які виникають в системі державних фінансів, класифікують, зокрема, на внутрішні і зовнішні. Прикладом внутрішніх фінансових відносин, які становлять об'єкт інвестиційної діяльності, є перерахування з бюджету до Пенсійного фонду на виплату пенсій військовослужбовцям та інвалідам з дитинства (щоправда, таке перерахування здійснюється як виняток). У зовнішніх фінансових відносинах виділяють купівлю державних цінних паперів, внески в цільові фонди, асигнування і виплати з бюджету і цільових фондів [92, с. 118]. На наш погляд, наведений підхід до групування потребує удосконалення, адже він містить певні суперечності. Наприклад, в обох випадках автор зараховує до цих відносин внески до цільових фондів (у першій групі – це Пенсійний фонд).

Ще одна теорія подвійного об'єктного складу відносин, пов'язаних з інвестуванням, виходить з того, що, з одного боку, інвестиції виступають як інвестиційні ресурси, які відображають величину невикористаного доходу. До складу цих ресурсів входять грошові засоби і фінансові інструменти, матеріальні цінності, а також майнові, інтелектуальні права, що мають грошову оцінку. З іншого боку, інвестиції є вкладеннями в об'єкти тієї чи іншої діяльності, які визначають приріст вартості капітального майна [112,

с. 28]. Тобто в першому випадку йдеться про розуміння інвестицій в матеріальному сенсі, а в другому – про процес, діяльність. Якщо застосувати ці положення теорії інвестицій до фінансової діяльності держави у сфері інвестиційної політики, можна зробити висновок, що об'єктний склад фінансово-інвестиційних відносин утворюють, по-перше, відносини з приводу інвестиційних ресурсів, які спрямовуються на фінансування тих чи інших сфер суспільного буття; по-друге, відносини з приводу безпосереднього вкладення фінансових ресурсів в об'єкти народної життєдіяльності задля досягнення економічного ефекту. Отже, враховуючи ці два підходи до визначення об'єктного складу фінансово-інвестиційних відносин, а також механізм правового регулювання, специфіку об'єкта інвестиційного регулювання, можна виокремити його матеріальну та процесуальну складову.

Матеріальна складова об'єкта фінансово-інвестиційних відносин, що повинна врегульовуватися фінансово-правовими нормами, має містити елементи, які визначали б зміст дій правового регулювання фінансово-інвестиційних відносин, сутність прав, обов'язків, заборон, спрямованих на їх упорядкування, а також виражали б зміст діяльності і уповноважених, і зобов'язаних осіб. Оскільки матеріальна складова належить до бюджетно-фінансових відносин, то вона повинна відображатися в бюджеті у вигляді напрямів доходів і видатків, які можуть бути розмежовані між різними ланками бюджетної системи тощо. Процесуальними фінансово-правовими нормами, що здійснюють таке розмежування, пропонуємо вважати норми, які визначають форму реалізації матеріально-правових норм, встановлюють порядок, засоби і методи діяльності у сфері фінансово-інвестиційної діяльності суб'єктів – учасників інвестиційного проекту, із застосуванням конкретних організаційно-правових форм реалізації матеріальних фінансово-правових відносин. Ці норми мають врегульовувати порядок складання, розгляду, затвердження, виконання інвестиційних бюджетів, а також звітів про їх виконання, бюджетні повноваження державних органів, органів

місцевого самоврядування чи інших учасників інвестування тощо. Варто відзначити, що більшість цих фінансово-інвестиційних правових норм врегульовують відносини, які виникають у межах бюджетного процесу. Ці норми зазвичай мають процедурний характер, їх виконання прискіпливо контролюється. Відповідно до бюджетного права вони природно, мимовільно розподіляються, насамперед, за стадіями бюджетного процесу.

Як зауважує М. Піскотін, на відміну від норм матеріального права, які мають на меті впливати на поведінку громадян, посадових осіб, державних органів, регулювати відносини між ними в різних сферах громадського життя, процесуальні норми не мають такої самостійної «зовнішньої» мети. Вони визначають склад учасників тієї чи іншої діяльності, порядок ухвалення рішень; указують на види потрібних дій і їх обов'язкову послідовність; передбачають організаційну форму кожної дії [113]. Тобто йдеться про своєрідну «дорожню карту», про визначення та унормування плану-графіка, згідно з яким здійснюється інвестиційна діяльність.

Вище вже йшлося про те, що роль держави в інвестиційній діяльності є організуючою, спрямовувальною, визначальною. Водночас бюджет – це лише план формування, розподілу та витрачання коштів на інвестиції. Бюджетні відносини зосереджені власне навколо безпосередньо фондів грошових коштів і не виходять за межі виділення цих коштів. З теоретичного погляду, саме тут можна провести межу між об'єктом фінансових правовідносин, що виникають під час здійснення державою фінансово-інвестиційної діяльності, та бюджетними правовідносинами.

З погляду відмежування фінансових відносин від тих, які виникають в інших галузях права, особливий інтерес становить наукова позиція О. Худякова, котрий вважає, що державні фінанси є відносинами з формування й розподілу державних грошових фондів. При цьому розподіл грошових фондів здійснюється у зв'язку з фінансуванням видатків на різні галузі шляхом переходу грошей до державних установ, які виконують функції органів державної влади. До фінансової діяльності, на думку автора,

застосовується поняття «розподіл» грошових фондів, яке ширше, ніж термін «використання», оскільки охоплює будь-які форми виходу грошових коштів в інший фонд, тобто розподіл і витрачання грошей в еквівалентних відносинах [12, с. 12, 14]. Ця досить неординарна думка потребує критичної реакції. Навіть поверховий аналіз дає змогу констатувати, що, з одного боку, автор штучно збільшує периметр категорії «розподіл», що навряд чи можна схвалювати. При цьому його підхід не тільки суперечить сталій у фінансовому праві позиції з цих питань, він не відповідає й чинному законодавству. З іншого боку, науковець взагалі не згадує про термін «перерозподіл».

Первинною ланкою фінансово-інвестиційних відносин є формування державних грошових коштів. У такий спосіб відбувається пошук тих грошових ресурсів, які можна було б інвестувати. Розподіл грошових фондів, як складової частини фінансової діяльності держави, здійснюється у зв'язку з фінансуванням інвестицій та полягає в ухваленні державно-владним апаратом відповідного рішення. Отож, фінансова діяльність держави в інвестиційній сфері є визначальною, засадничою, регламентованою правом. Використання ж грошових коштів пов'язане з передбаченням у державному бюджеті країни конкретних видатків на інвестиції.

Вище було з'ясовано, що в матеріальному сенсі об'єктом інвестиційної діяльності держави є її фінанси, які спрямовуються на інвестиції, і частиною цього об'єкта є діяльність з виділення коштів на інвестиції. Щодо законодавчого визначення предметного кола фінансово-інвестиційної діяльності держави, варто зауважити, що в законодавстві немає спеціального переліку таких речей. Водночас перелік об'єктів інвестиційної діяльності держави можна визначити на основі складових, які входять до системи державних фінансів. Це, як вже було зазначено вище, відносини, які складаються навколо коштів позабюджетних фондів, відносини з приводу державного боргу і кредитування тощо. Однак, окреслюючи коло суспільних відносин, які становлять об'єкт інвестиційної діяльності як категорії

фінансового права, потрібно зважати на положення фінансового законодавства.

Відсутність законодавчого переліку об'єктів інвестиційної діяльності держави ускладнює фінансово-правове розуміння категорії «об'єкти інвестиційної діяльності» як частини власне фінансової діяльності публічного апарату держави. У ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про інвестиційну діяльність» перелічено об'єкти інвестиційної діяльності як такі, проте об'єкти публічного інвестування мають свою специфіку.

Частково ясність у законодавчу розмитість об'єкта державно-владної діяльності у фінансових відносинах внесло прийняття відносно нещодавно ЗУ «Про відкритість використання публічних коштів». До публічних коштів цим Законом віднесено кошти Державного бюджету України та бюджету Автономної Республіки Крим; кошти децентралізованих бюджетів; кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії; кошти, якими володіє Національний банк України, банки, віднесені до державної форми власності; кошти Пенсійного фонду, фондів загальнодержавного соціального страхування; нарешті, кошти окремих господарюючих одиниць, що перебувають у державній та комунальній власності, котрі ці одиниці заробляють самостійно [16]. Частина з наведених предметів, описана в цьому Законі, належить до бюджетних відносин, інша частина охоплена іншими фінансово-правовими відносинами і може існувати абстраговано від бюджетних (наприклад, відносини з приводу коштів підприємств та організацій державної та комунальної власності, котрі ці одиниці господарювання заробляють самостійно).

Однак інвестиційна діяльність держави реалізується не тільки завдяки формуванню, розподілу та використанню бюджетних коштів, але й за рахунок коштів позабюджетних фондів, фондів державних підприємств, фінансових ресурсів Національного банку України тощо. Ці кошти належать до об'єкта інвестиційної діяльності в іншому фінансово-правовому контексті. Окрім того, ринок об'єктів фінансового інвестування охоплює фондовий

ринок, куди входять акції, державні зобов'язання, опціони і ф'ючерси; а також грошовий ринок, куди належать депозити, кредити, валютні цінності [114, с. 9]. До видів державного фінансування інвестиційної діяльності також зараховують: субсидії, розміщення коштів бюджетів для фінансування інвестиційних проектів у порядку, передбаченому законодавством про розміщення замовлень на постачання товарів, виконання робіт, надання послуг для державних і муніципальних потреб, податкові пільги, а також гранти – грошові та інші засоби, які передаються безповоротно на реалізацію інноваційних проектів, проведення конкретних наукових досліджень [115, с. 85]. Серед форм опосередкованої участі держави в інвестиційному процесі виділяють, зокрема, державне кредитування, державні позики, роздержавлення, приватизацію, державне і валютне регулювання, амортизаційну політику, державний лізинг, ліцензування, квотування, стандартизацію [116, с. 74]. Фактично йдеться про багаторакурсну систему, до якої входить чи не максимум наявних різновидів фінансових ресурсів (предметів фінансово-інвестиційної діяльності). Головне – вибрати найоптимальніший варіант (і в матеріальному сенсі, і в процесуальній площині).

Від бюджетних відносин можна відокремити відносини, що виникають на державно-владному рівні з приводу кредитних ресурсів держави, наданих під державні або місцеві гарантії. Це впливає з ч. 4 ст. 17 БКУ. У цій нормі сказано, що надання зазначених гарантій за рахунок коштів державного або місцевого бюджетів не відбувається, за винятком зобов'язань за кредитами, які надано міжнародними фінансовими організаціями. При цьому, якщо фінансування безповоротно і надається підприємствам державної форми власності, кредитування – поворотне і може надаватись, зокрема, й приватним суб'єктам господарювання. Як мету безповоротного фінансування з державних джерел у літературі вказано розвиток принципово нових напрямів і промислової діяльності, а також реалізацію конверсійних, екологічних та інших подібних об'єктів, не розрахованих на швидку віддачу.

Поворотне ж фінансування зорієнтоване на комерційний ефект від здійснення проекту [117, с. 46]. У цьому аспекті заслуговує на увагу й аналіз цих відносин з позиції характеристики договору кредитування. Його умови можуть істотно відрізнятись. Так, якщо ми звернемося до кредитів, що надаються Міжнародним валютним фондом (далі – МВФ), то на відміну від звичного комерційного кредиту – це чи не найдешевші кредитні кошти у світі, до того ж це, як правило, «довгі» гроші.

Як зазначено в ч. 1 ст. 10 Господарського кодексу України (далі – ГКУ), створення господарюючим одиницям умов для залучення і зосередження коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва та реалізація ефективного й відповідального їх використання є частиною інвестиційної політики держави [118]. Змістом державного гарантування є надання господарським одиницям державних гарантій за кредитами, які ці особи отримують. Правовий режим кредитних ресурсів держави, наданих під державні або місцеві гарантії, регулюється БКУ, а також постановою КМУ «Про заходи щодо залучення державою або під державні гарантії іноземних кредитів і надання державних гарантій» від 11 липня 2001 р. № 787. Юридичною підставою для отримання гарантії є письмова угода між центральним органом виконавчої влади у сфері фінансів або місцевим органом – з одного боку, та господарюючою одиницею – з іншого. Предметом такої угоди є зобов'язання господарюючої одиниці щодо ліквідації нею заборгованості перед державою, АРК чи місцевою громадою (ч. 3 ст. 17 БКУ). БКУ також містить перелік істотних умов письмової угоди про надання гарантії: обов'язок господарюючої одиниці щодо сплати за надання гарантії; компенсації видатків держави, що були здійснені у зв'язку з виконанням зобов'язань, сплата пені, уповноваження гаранта на списання банком коштів на користь гаранта. Проте реалії в Україні такі, що кредити під гарантію уряду не тільки не мають переваг, але й навіть становлять серйозну економічну проблему, пов'язану з борговими зобов'язаннями

держави [119, с. 385]. Зважаючи на низку негативних моментів, зокрема на незадовільне виконання своїх зобов'язань ініціаторами отримання таких коштів і, відповідно, на зростання державного/місцевого боргу, у нас також є сумніви щодо доцільності державного гарантування в наявному форматі.

Щодо можливості вважати формою державного інвестування державний кредит, то одностайності в цьому питанні вчені не дійшли. Дехто вважає, що державний кредит є самостійним фінансово-правовим інститутом, що складається з однорідних відособлених фінансових відносин, які регулюються певною групою правових норм. Його визначають як врегульовані нормами права відносини із залучення й використання державою тимчасово вільних грошових засобів юридичних і фізичних осіб задля поповнення дохідної частини бюджету [120, с. 164–165]. Існує й протилежна думка, за якою державне кредитування, як і міжбюджетна позика, державне запозичення і відомча позика, є класичними цивільно-правовими договорами, що належать до цивільно-правової юрисдикції [121, с. 17]. Ми не можемо підтримати зарахування державного кредиту до цивільно-правових угод. Вважаємо, що така позиція потребує додаткової аргументації, оскільки суперечить і теорії фінансового права, і чинному законодавству. Проте головне в контексті теми нашого дослідження – підпадає під сумнів твердження, що це фінансово-інвестиційний інститут.

Ще одним видом відносин, які входять до об'єкта фінансово-правової діяльності держави в інвестиційній сфері, передбачені ЗУ «Про відкритість використання публічних коштів» і підлягають відокремленню від бюджетних відносин, є суспільні відносини, що виникають в процесі діяльності позабюджетних фондів держави. На погляд М. Карасьової, державні позабюджетні фонди є фінансово-правовим інститутом, який тісно пов'язаний з бюджетним правом і містить норми, що регулюють порядок формування і виконання бюджетів державних позабюджетних фондів [48, с. 55]. Власне фондова організація фінансових відносин, як стверджують дослідники цієї проблеми, і є унікальною ознакою фінансів [122, с. 35].

Кошти позабюджетних (цільових) фондів, хоч і є публічними фінансами, не виступають джерелом наповнення державного бюджету, а формуються за рахунок обов'язкових платежів, добровільних внесків фізичних і юридичних осіб тощо. За посередництвом суспільних відносин, які пов'язані з діяльністю позабюджетних фондів, фінанси реалізують соціальну функцію і соціальне призначення держави. Тому відповідна діяльність держави в особі зазначених фондів опосередковує інвестування в людину як найвищу соціальну цінність.

Державний позабюджетний фонд часто розглядають у двох значеннях: по-перше, як форму утворення і витрачання грошових засобів, що утворюються поза державним бюджетом і бюджетом державних суб'єктів; по-друге, як фонд грошових засобів, утворений поза державним бюджетом і бюджетом державних суб'єктів та призначений для реалізації конституційних прав громадян на пенсійне забезпечення, охорону здоров'я і медичну допомогу [109, с. 22]. Одним з визначальних фондів у системі соціального інвестування, здійснюваного державою задля вкладень в людський капітал суспільства, є Пенсійний фонд України. Він має статус самостійної фінансово-банківської системи, що не входить до складу Держбюджету України, а формується за рахунок коштів підприємств та організацій, які відраховуються на заходи соцстраху [123]. Пенсійний фонд України є найбільшим позабюджетним фондом в Україні. На нормативному рівні йому надано статус центрального органу виконавчої влади, що має реалізовувати національну політику у сфері пенсійного забезпечення [124]. Метод обов'язкових платежів до Пенсійного фонду О. Грачова цілком слушно розглядає як один з методів мобілізації фондів грошових коштів державою як частини її фінансової діяльності [125, с. 5]. Така мобілізація здійснюється для того, аби в подальшому забезпечити соціальну сферу необхідними фінансовими ресурсами, вкладаючи в такий спосіб в людину і людський потенціал та примножуючи загальний потенціал українського суспільства. На виконання цієї місії органи державної влади здійснюють

керівництво позабюджетними фондами. Кошти позабюджетних фондів використовують точно за призначенням, а саме: для соціального забезпечення населення, стимулювання розвитку галузей народного господарства, що занепали тощо. До суспільних відносин, які становлять об'єкт інвестиційної діяльності, також входять фінансово-правові відносини, що виникають в процесі формування і виконання бюджетів інших державних позабюджетних фондів: Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду загальнообов'язкового державного страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. Тобто інвестування в окреслених випадках можна розглядати тільки в «широкому» розумінні.

Ще одним видом відносин, передбачених ЗУ «Про відкритість використання публічних коштів», які належать до об'єкта інвестиційної діяльності як фінансово-правового поняття, є суспільні відносини з приводу фінансів суб'єктів господарювання державної або муніципальної власності. Фінанси державних і муніципальних підприємств як об'єкт фінансово-правового регулювання визначають як майнові та інші організаційні відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням грошових доходів і нагромаджень цих суб'єктів і, будучи врегульовані нормами фінансового права, є правовідносинами [126, с. 84]. Метою прямого фінансування інвестицій суб'єктами господарювання за рахунок коштів державного бюджету є виконання державних цільових програм, збереження і розвиток виробничого і невиробничого потенціалу країни, розв'язання соціальних та інших проблем, які неможливо вирішити коштом інших джерел [127, с. 69]. Відповідно, значення інвестування суб'єктами господарської діяльності держави для суспільства й економіки країни є вкрай важливим. Фінанси підприємств займають вихідне, визначальне становище у фінансовій системі держави, оскільки обслуговують основну ланку суспільного виробництва, де створюються матеріальні і нематеріальні блага,

формується більшість фінансових ресурсів країни. Роль фінансів підприємств зумовлена, зокрема, економічною стабілізацією, адже стабілізація на мікрорівні є невіддільною від фінансової стабілізації в економіці, тому фінансова стабільність підприємств – це стійкий прибуток від вкладеного капіталу, можливість залучення джерел фінансування на ринку капіталів, нагромадження засобів для розширення діяльності [128, с. 107]. Суб'єкти господарювання державної форми власності перебувають в організаційно-правовому полі держави. Держава в особі владного апарату визначає правовий статус державних господарюючих одиниць, їх організаційне та інституційне забезпечення. Здійснюючи організаційно-політичні заходи, держава регулює економічне життя країни; з іншого боку – держава сама є підприємцем, адже на неї припадає близько третини всіх вироблених товарів і наданих комунальних послуг. Тому відносини «держава – підприємство» багатогранні. Держава є і провідником, і носієм своєї політики [129, с. 22]. У зв'язку із зазначеним зауважимо, що якою є базова ланка, такою є й економіка в цілому. Водночас, враховуючи ту обставину, що відстань між інвестором, інвестиціями та результатами від них у цьому випадку є мінімальною, відповідно, й ефект від такого інвестування за визначенням повинен бути вкрай позитивним.

До об'єктів інвестиційної діяльності держави також належать цінні папери, емітовані державою (крім векселів). Особливістю українського фондового ринку є домінування власне державних цінних паперів, до яких належать облігації внутрішніх і зовнішніх державних позик, облігації місцевих позик і казначейські зобов'язання [25, с. 122]. Серед ознак цінного паперу в ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок» наведено наявність встановленої форми, посвідчення майнового, зокрема грошового, права, визначення порядку взаємостосунків емітента та особи, що має право на цінний папір, передбачення в цінному папері зобов'язання, яке має бути виконане, можливість передачі прав на цінний папір іншим особам [130]. Основними інвестиційними якостями цінних паперів називають дохідність,

обіговість, ліквідність і ризик [131, с. 106]. Емісію цінних паперів, тобто їх первинне розміщення серед перших власників, здійснює НБУ [130]. Справді, портфельні інвестиції можуть слугувати дієвим важелем конструктивної трансформації економіки. Проте на такому ризикованому та нерозвинутому фондовому ринку як вітчизняний, досить поширені негативні прояви (зокрема спекуляції). Але відмовлятися від зазначеного вектора інвестування, на наш погляд, недоречно, адже в сучасних умовах кожна гривня не є зайвою. Вважаємо, що певним компенсатором наявних негативних моментів може стати вдосконалення контролю в цій сфері.

Ще одна об'єктна категорія фінансово-правових суспільних відносин в інвестиційній сфері – це суспільні відносини щодо коштів НБУ, які перебувають у державній власності. НБУ є центральним банком нашої держави. Статтею 27 Статуту НБУ передбачено, що майно Національного банку утворюють фонди, основні й оборотні кошти та інші цінності [132]. Отже, центральний банк діє як касир уряду, його кредитор, фінансовий консультант [133, с. 23]. Діяльність НБУ у фінансово-інвестиційній сфері зводиться в основному до монопольної емісії державних цінних паперів, функції кредитора останньої інстанції (верховної ланки) для банків та організатора системи рефінансування, представлення інтересів України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де організована міжнародна співпраця між подібними банківськими установами.

Важливими вимогами щодо залучення об'єктів інвестиційної діяльності є розмежування дії закону і права, визнання первинності останнього відносно держави, розуміння права як міри свободи рівних суб'єктів щодо володіння, розпорядження та впливу на об'єкти інвестування. Можливі такі форми реалізації цих вимог: 1) втілення права розпоряджатися об'єктами інвестиційної діяльності в законодавчих актах (законодавстві, тобто в нормах позитивного права). Але такі імперативи можуть бути реалізовані на цьому найвищому рівні лише тоді, коли вони стосуються

найважливіших або найзагальніших питань інвестиційного процесу, які мають бути зафіксовані на державному рівні. Суб'єктом, що реалізує це втілення правових норм, виступає законодавець; 2) втілення прав щодо володіння, розпоряджання об'єктами інвестиційної діяльності із врахуванням особливостей функціонування бюджетної сфери. Ця форма має бути реалізована в індивідуально-правових актах; 3) втілення права щодо володіння, розпоряджання об'єктами інвестиційної діяльності під час здійснення інвестиційного процесу, пов'язаного з тлумаченням відповідних правових норм. Реалізація права тут виражена у формі інтерпретаційних актів; 4) втілення права у фактичній правомірній діяльності різних суб'єктів інвестиційної діяльності. У цьому випадку фінансово-інвестиційні правочини представлені у формі різноманітних правових дій. Кожна із цих форм відображає конкретну стадію (етап) інвестиційної діяльності, починаючи від реалізації обов'язкових моментів і відповідних законодавчих приписів та закінчуючи правомірною діяльністю фізичних і юридичних осіб, органів держави та місцевого самоврядування в інвестиційній сфері. При цьому державний вплив на об'єкти інвестування охоплює і правотворчу, і правозастосовну діяльність, спрямований на гарантування правомірної поведінки всіх учасників інвестиційного процесу.

Зважаючи на викладене вище, пропонуємо визначити об'єкт інвестиційної діяльності як елемент фінансово-інвестиційної системи, сукупність централізованих і децентралізованих публічних грошових фондів, за допомогою яких задовольняються публічні потреби різноманітних суб'єктів (держави, територіальних громад, підприємницьких структур, установ, організацій тощо), функціонування яких регулюється імперативними правовими нормами та які мають бути об'єктом публічного фінансового контролю з боку держави й суспільства, якщо обсяги, зміст чи напрями цього інвестиційного процесу є значними або істотно впливають на розвиток економіки, соціальної сфери чи навколишнього середовища. Отож, по-перше, це фінансово-правова матерія, по-друге, вона завжди має цільовий характер,

по-третє, є конкретною, по-четверте, є виняток із загального правила, це не звичний бізнес, а особлива діяльність (інакше не було б підстави передбачати особливе правове регулювання інвестування); по-п'яте, передбачає особливу якість предмета інвестиційної діяльності (це не можуть бути «старі тапці»); по-шосте, відповідає регламентованим кількісним параметрам. Адже навряд чи буде справедливо розглядати як інвестицію внесок на 50 гривень. Тому варто встановити мінімальну суму інвестицій, а також передбачити певну градацію інвестицій і відповідно розмежувати правовий режим залежно від цього чинника.

Отже, визначаючи сутність об'єкта інвестиційної діяльності, із врахуванням критерію публічності та особливостей фінансових правовідносин, в ролі об'єктів інвестиційної діяльності можна виділити відносини з приводу матеріальних активів та суспільних (нематеріальних) благ, на які спрямовані дії і результати, з приводу яких виникає правовий зв'язок між суб'єктами інвестиційних правовідносин. Такий правовий зв'язок виявляється детермінований великою мірою сукупністю публічних інтересів усіх учасників інвестиційного процесу в межах їхньої правосуб'єктності.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи розглянуту в цьому розділі дисертації проблематику, можна зробити такі висновки:

1. Інвестування – це складний, багатовекторний економіко-правовий феномен, тому відносини в цій сфері можуть регламентуватися і на приватноправовому, і на публічно-правовому рівнях. У першому випадку інвестиційні відносини регулюються нормами приватноправових галузей, в іншому – зазнають впливу норм, зокрема, конституційного, адміністративного або фінансового права. Особливе значення набуває останнє з наведених галузево-правових утворень, зважаючи на фінансово-правову природу інвестиційних відносин. Адже, по-перше, інвестиції мають вартісний (фінансовий) вимір; по-друге, позитивний результат інвестування,

врешті-решт, зумовлює наповнення централізованих публічних фондів коштів; по-третє, важливий сегмент у сучасних вітчизняних реаліях становлять інвестиції, що здійснюються крізь призму бюджетів (коли інвестором виступає держава чи територіальна громада); по-четверте, надзвичайно широкий діапазон застосування має у сфері інвестицій фінансовий контроль (як у площині стадій інвестиційної діяльності, так й у розрізі суб'єктів інвестування).

2. Аналіз фінансово-інвестиційних правовідносин свідчить про зіткнення в них різноманітних інтересів. Варто враховувати процес формування та реалізації синергетичного суспільного інтересу, необхідного для нормального функціонування механізму інвестування. Публічність фінансово-інвестиційних правовідносин зумовлена такими важливими чинниками: а) інвестиційна діяльність – це складова частина цілісного механізму управління фінансами згідно з вибраними орієнтирами розвитку країни (взагалі інвестиції входять до фінансової системи держави); б) правове регулювання інвестиційної діяльності охоплює широкі сфери суспільного життя країни і є частиною загального фінансово-правового регулювання грошових потоків; в) «інвестиції» є однією із системоутворювальних категорій фінансового права.

3. Публічність фінансово-правового регулювання у сфері інвестування знаходить своє віддзеркалення через: 1) суб'єктний склад інвестиційної діяльності (суб'єктами-лідерами є держава, територіальні громади та інші публічні суб'єкти); 2) категорію «фінанси» (як публічно-правовий термін); 3) спрямування інвестиційної діяльності (публічна мета тією чи іншою мірою завжди їй властива); 4) фінансово-інвестиційний процес (як публічну діяльність).

4. Компетенція суб'єктів інвестування виявляється взаємопов'язаною з публічним інтересом, вираженим через мету і завдання інвестиційної діяльності. Визначаючи зазначену компетенцію, потрібно враховувати, передусім, що наділення суб'єктів інвестиційної діяльності відповідними

фінансовими повноваженнями та їх реалізація відбувається через фінансово-правове регулювання. Кожен із суб'єктів інвестиційної діяльності володіє компетентним функціоналом, що відрізняється за змістом, обсягом, рівнем впливу, ступенем важливості, проте їхні рішення сприяють досягненню загальної мети, реалізації публічного інтересу через реалізацію власних інтересів. Хоча не кожний суб'єкт наділяється всім зазначеним компетенційним комплексом. Держава чітко дозує права й обов'язки своїх органів згідно з тими завданнями, для вирішення яких вони створюються.

5. Повноваження суб'єктів інвестування можуть бути підставою їх диференціації. Так, наведений критерій дозволяє здійснити такий умовний поділ. Першу групу державних органів утворюють органи, спеціально створені для фінансово-інвестиційної діяльності, для здійснення контролю у цій сфері. Ці органи охоплюють своїм впливом усі ланки фінансової системи, вони наділені спеціальною компетенцією, повноваженнями, які реалізують лише у фінансово-інвестиційній сфері, відповідно до місця і ролі в інвестиційному процесі. Другу ланку утворюють органи, які здійснюють фінансові повноваження поряд з іншими, котрими вони наділені згідно з чинним законодавством. Третій різновид – це органи виключної фінансово-інвестиційної компетенції, їхні повноваження обмежуються тільки фінансово-інвестиційною діяльністю. Особливе місце у фінансово-інвестиційних відносинах займає держава. Як первинний суб'єкт, вона наділена спеціальною компетенцією, що виражається в абсолютному суверенітеті над фінансово-інвестиційною сферою.

6. Фінансовому праву властивий підхід до розуміння об'єкта інвестиційної діяльності крізь призму публічних фінансів, у розрізі владно-майнової діяльності держави. При цьому його визначення як фінансово-правового поняття ускладнено через наявну комплексність, необхідність враховувати специфіку підгалузевих підходів, особливостей низки інститутів фінансового права, які регулюють чимало питань інвестування. У ролі об'єктів інвестиційної діяльності можна виділити відносини з приводу

матеріальних активів та суспільних (нематеріальних) благ, на які спрямовані дії і результати, з приводу яких виникає правовий зв'язок між суб'єктами інвестиційних правовідносин. Наведена пов'язаність виявляється детермінована великою мірою сукупністю публічних інтересів усіх учасників інвестиційного процесу в межах їхньої правосуб'єктності.

7. Об'єкт інвестиційної діяльності: 1) це фінансово-правова матерія; 2) завжди має цільовий характер; 3) повсякчас є конкретним; 4) є винятком із загального правила; 5) передбачає особливу якість предмета інвестиційної діяльності; 6) відповідає регламентованим кількісним параметрам.

Результати дослідження, отримані в цьому розділі, висвітлено в таких публікаціях автора:

1. Бліхар М. М. Державно-правові гарантії захисту іноземних інвестицій. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2012. № 4 (82). С. 254–259.

2. Бліхар М. М. Правовий механізм регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2012. № 3 (81). С. 248–252.

3. Бліхар М. М. Правовое обоснование инвестиционной деятельности и необходимость ее активизации в Украине. *Теория и практика общественного развития*. 2013. № 9. С. 334–338.

4. Бліхар М. М. Формування наукових поглядів на сутність і зміст інвестиційної діяльності в історії економіко-правової думки України. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2013. Вип. 2. С. 253–260.

5. Бліхар М. М. Інвестиційна діяльність як об'єкт правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: «Юриспруденція»*. 2014. № 10/1. С. 174–178.

6. Бліхар М. М. Інвестиційні відносини як об'єкт фінансово-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: «Право»*. 2015. Вип. 35, ч. 1, т. 2. С. 97–101.

7. Бліхар М. М. Публічно-правова діяльність держави в фінансово-інвестиційній сфері. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2015. № 825. С. 18–26.

8. Бліхар М. М. Система інвестиційних відносин як об'єкт фінансово-правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: «Юриспруденція». 2015. № 16, т. 1. С. 75–78.

9. Бліхар М. М. Суб'єкти фінансового права і фінансово інвестиційних правовідносин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 215–219. URL: www.pap.in.ua/4_2015/67.pdf.

10. Бліхар М. Финансово-правовое регулирование инвестиционной деятельности в Украине: основы формирования их правосубъектности. *Leges et Viata*. 2015. № 11. С. 20–23.

11. Бліхар М. М. Вплив міжнародного правопорядку на державотворчі процеси. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 25 квіт. 2012 р.). Львів: ІНПП, 2012. Ч. I. С. 269–272.

12. Бліхар М. М. Проблеми правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку*: матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 19–20 трав. 2012 р.). Суми: Папірус, 2012. Ч. I. С. 313–316.

13. Бліхар М. М. Інвестиційний договір як засіб регулювання інвестиційної діяльності. *Правове регулювання суспільства та проблеми юридичної техніки*: матер. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, листопад-грудень 2012 р.). Івано-Франківськ: ЛАДПРЮТ, 2012. С. 35–39.

14. Бліхар М. М. Захист іноземних інвестицій: державно-правові гарантії. *Гуманітарний всесвіт: люди, ідеї, події*: матер. II Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Львів, 25–31 берез. 2013 р.). URL: <http://ubgd.lviv.ua/moodle/mod/folder/view.php?id=5818>.

15. Бліхар М. М. Сучасний міжнародний правопорядок та його роль у функціонуванні правової держави. *Державотворення та правотворення в*

Україні: проблеми та перспективи розвитку: тези I Регіон. наук.-практ. конф. (м. Львів, 11 квіт. 2013 р.). Львів: ІНПП, 2013. С. 23–26.

16. Бліхар М. М. Теоретико-правові обґрунтування інвестиційної діяльності в Україні. *Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку: матер. учасн. I заоч. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 10 квіт. 2014 р.). Львів: ІНПП, 2014. С. 151–155.

17. Бліхар М. М. Фінансово-правова природа частки відносин, пов'язаних з інвестиційною діяльністю. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: зб. тез учасн. IV Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 30 квіт. 2015 р.). Львів: ІНПП, 2015. С. 237–239.

18. Бліхар М. М. Правові основи суб'єктів інвестиційної діяльності у системі українського фінансового права. *Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин: зб. тез учасн. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 2–3 жовт. 2015 р.). Харків: Східноукр. наук. юрид. орг., 2015. С. 43–47.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

БЮДЖЕТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1 Об'єкти, види та форми інвестиційної діяльності у бюджетній сфері

Основною нормою Конституції України щодо бюджетно-правового регулювання інвестиційної діяльності є ч. 2 ст. 91, в якій зафіксовано, що виключно законами України встановлюється Державний бюджет України й бюджетна система України, система оподаткування, податки і збори; засади створення й функціонування фінансового, грошового, кредитного й інвестиційного ринків [134, с. 60–61]. Отже, вітчизняний законодавець демонструє розуміння ваги цього питання. На рівні Основного закону держави регламентується два основні вектори інвестування: а) директивний (коли згадується закон про Державний бюджет на конкретний рік); б) договірний (коли йдеться про інвестиційний ринок країни). Потрібно зауважити, що саме бюджетне право, як підгалузь фінансового права, є досить динамічним утворенням, а тому інвестиційні процеси, пов'язані з бюджетними правовідносинами, найбільш схильні до законодавчих змін, на відміну від інших норм фінансового права. Адже бюджетне право та відповідні правовідносини «вибудовуються» на бюджеті, який приймається щорічно, і зміни в бюджетному законодавстві відображають основні тенденції бюджетно-правової політики держави на черговий фінансовий рік.

Циклічний характер бюджетної діяльності має принципове теоретичне і практичне значення, оскільки дає змогу досліджувати її як систему взаємопов'язаних спеціально впорядкованих послідовних дій та операцій, що мають спільну мету й поетапно приводять до компромісного результату. Якщо кінцевий результат (один з можливих) цієї діяльності збігається з поставленою метою, то таку діяльність вважають раціональною, вона

свідчить про адекватні дії й виправдані шляхи досягнення мети. Так, у бюджетній діяльності держави виконання бюджету з профіцитом є одним із поставлених завдань, що приведе до підвищення добробуту і якості життя всього суспільства [135, с. 227]. Загалом погоджуючись з наведеною тезою, зауважимо, що виконання бюджету з профіцитом не є пріоритетною метою бюджетного процесу, головне – це виконання бюджету, досягнення балансу його дохідної та видаткової частин.

Оскільки переважно усім фінансовим відносинам держава надає правової форми [136, с. 19], то науковці дійшли цілком логічного висновку, що бюджетні відносини мають існувати лише у формі правовідносин [137, с. 41]. Тому для подальшого розкриття об'єктів інвестиційного регулювання під час здійснення бюджетної діяльності передусім потрібно, хай і стисло, з'ясувати сутність бюджетних правовідносин, які, безперечно, є одним з видів фінансових відносин та ґрунтуються на фінансово-правових нормах.

Сферою виникнення і розвитку бюджетних правовідносин є бюджетна діяльність держави та її адміністративно-територіальних одиниць [138, с. 8]. Однак правова наука і надалі продукує численні визначення поняття бюджетних правовідносин, які, на наш погляд, не містять фундаментальних розбіжностей, а основна полеміка науковців так чи інакше стосується ознак бюджетних правовідносин. Отже, майже весь науковий загаль погоджується з тим, що бюджетні правовідносини – це «суспільні відносини, врегульовані бюджетно-правовими нормами» [137, с. 41; 139, с. 223; 140, с. 214; 141, с. 46; 142, с. 24] чи «захищені державою суспільні відносини, що виникають у сфері бюджетної діяльності» [138, с. 13; 143, с. 37; 144, с. 199]. Поодинокі відступи від такого розуміння загальних ознак бюджетних правовідносин знаходимо у працях таких науковців, як В. Денисенко [147, с. 4], І. Борбич [145, с. 72] та М. Маркуш [146]. Видається достатньою для розуміння загальних ознак бюджетних правовідносин вказівка на те, що це суспільні відносини, врегульовані бюджетно-правовими нормами, тому, на наш суб'єктивний погляд, дефініція бюджетних відносин, яку запропонував

В. Чернадчук, містить зайве посилання на те, що суспільні відносини в бюджетній діяльності «захищені державою», адже саме право – це система відповідних суспільних відносин і правил поведінки, реалізація яких охороняється державою. Іншими словами, держава охороняє все, що є правовим (за визначенням), а законодавство (у нашому випадку бюджетно-правові норми), будучи джерелом права, є вираженою законодавцем «можливістю» для існування й зовнішнього вираження суспільних відносин, щодо яких держава передбачає правову регламентацію, відтак вони підлягають державній охороні.

Щодо визначення істотних ознак бюджетних правовідносин, які відрізняють їх від інших видів правовідносин, то можна виокремити кілька науково обґрунтованих підходів. Так, Ю. Крохіна вважає, що «в бюджетних відносинах за допомогою спеціальних методів реалізується встановлена чи санкціонована державною волею система фінансово-правових норм в конкретні правовідносини щодо взаємодії держави та її адміністративно-територіальних утворень у бюджетній діяльності» [148, с. 69]. Аналогічну позицію обстоює і О. Музика-Стефанчук [137, с. 42]. На переконання О. Орлюк, видовими особливостями бюджетних правовідносин є те, що вони «пов'язані з розподілом і витрачанням ресурсів, акумульованих бюджетною системою країни» [139, с. 223]. В. Чернадчук переконаний, що бюджетні правовідносини «є правовим зв'язком між суб'єктами цих відносин внаслідок реалізації суб'єктивних бюджетних прав та обов'язків (бюджетних повноважень)» [138, с. 13]. М. Кучерявенко розглядає бюджетні правовідносини як суспільні відносини, пов'язані з бюджетом і позабюджетними фондами, які закріплюють права й обов'язки суб'єктів відповідних бюджетних правовідносин і є критерієм оцінки поведінки як правомірної (належної) або неправомірної. При цьому бюджетно-правові норми, на його погляд, мають відповідні тимчасові обмеження, оскільки регулюють ті чи інші відносини впродовж бюджетного періоду [149, с. 57]. У такий спосіб формується специфічна особливість бюджетних правовідносин

– періодичність, яка полягає в чіткому обмеженні дії бюджетних правових норм за часом. Із початком нового бюджетного періоду і набуттям чинності нового закону про державний бюджет або рішення місцевої ради про відповідний місцевий бюджет виникають бюджетні правовідносини на новій правовій підставі, які тривають до кінця цього бюджетного періоду. Узагальнюючи вищенаведені підходи, бюджетні правовідносини варто розглядати як суспільні відносини, врегульовані бюджетно-правовими нормами, які виникають, змінюються та припиняються у сфері бюджетної діяльності органів публічної влади; суб'єкти яких реалізують надані їм правомочності щодо розподілу, перерозподілу чи витрачання публічних фінансових ресурсів, акумульованих в окремих бюджетах, що складають бюджетну систему країни, та які забезпечуються державним примусом.

Зазначимо, що, розглядаючи правові норми, які регламентують бюджетні відносини, варто виокремлювати матеріальні та процесуальні норми бюджетного права, які відрізняються за змістом. Бюджетно-матеріальні норми закріплюють структуру бюджетної системи України, визначають перелік доходів і видатків, повноваження суб'єктів правовідносин у галузі бюджетної діяльності тощо. Бюджетно-процесуальні норми регламентують порядок «життя» бюджету: від складання та розгляду проекту бюджету – до його затвердження і виконання, а також складання, розгляду і затвердження звіту про виконання. При цьому бюджетно-інвестиційні правовідносини (як й інші фінансові правовідносини) виявляються, з одного боку, як владні (оскільки одна сторона завжди наділена владними повноваженнями), з іншого – їм властивий грошовий характер.

Звернімо увагу ще на один інвестиційний аспект бюджетних правовідносин. Л. Попель зауважує, що наближенішим до міжнародних стандартів є трактування інвестицій українським законодавством, коли інвестиції розглядають як всі види майнових інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в

результаті чого утворюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [150]. Водночас науковець наголошує, що виокремлення бюджетних інвестицій як складової із загальної сукупності інвестицій в економіку країни викликане їхніми специфічними особливостями та наявністю в бюджетах інвестиційної складової, через яку держава бере участь у забезпеченні соціального розвитку та економічного зростання всієї країни й окремих її регіонів [151, с. 206]. Заразом потрібно вказати на відсутність на законодавчому рівні визначення категорії «бюджетні інвестиції». Вочевидь, варто акцентувати на спрямованості бюджетних інвестицій на фінансування державних цільових програм економічного, науково-технічного, технологічного, а також соціального розвитку країни чи регіонів, найважливіших галузей економіки, фінансування інвестиційних проектів та програм розвитку окремих регіонів. Досі не вирішено питання, чи варто до бюджетних інвестицій зараховувати участь у придбанні частки акцій чи прав на управління підприємством.

У зв'язку з потребою визначення поняття «бюджетні інвестиції» важливим елементом постає їхній об'єкт. Формулюючи термін «об'єкт бюджетних інвестицій», потрібно звернути увагу на те, що інвестиційна складова бюджету може бути наявна і в дохідній, і у видатковій частині бюджету. Базовою для розуміння окресленої категорії нам видається позиція В. Чернадчука, який об'єктами бюджетних правовідносин називає матеріальну і нематеріальну субстанції, у результаті дій з приводу яких виникає правовий зв'язок між суб'єктами бюджетних правовідносин, детермінований публічними інтересами бюджетного фінансування визнаних публічних потреб у межах їх бюджетної правосуб'єктності [138, с. 84]. Дослідник виокремлює такі об'єкти бюджетних правовідносин: 1) загальний (бюджетні кошти, з приводу яких виникає правовий зв'язок між суб'єктами бюджетних правовідносин); 2) спеціальний (характерний тільки для деяких видів бюджетних правовідносин), до якого учений зараховує закон про державний бюджет, звіт про виконання бюджету, рішення про місцевий

бюджет, доходи та видатки тощо) [138, с. 84–85]; 3) первинний (матеріальний або нематеріальний результат дії, з приводу якого виникає правовий зв'язок між суб'єктами бюджетних правовідносин) [152, с. 15].

Сучасна юридична наука цілком безпідставно недооцінює роль і значення бюджетних інвестицій як одного з визнаних в економічно розвинених країнах світу інструментів державного управління економікою. Сьогодні регулювання бюджетного інвестування у фінансовому законодавстві провадиться лише в загальному вигляді, що частково можна пояснити й відсутністю комплексного погляду на проблеми функціонування системи бюджетного інвестування та її правової основи, а також нерозумінням сутності бюджетно-інвестиційних правовідносин. Водночас саме бюджетні інвестиції мають забезпечувати здатність держави ставити й виконувати завдання, спрямовані на забезпечення стратегічних орієнтирів соціально-економічного розвитку, а також покликані нейтралізувати загрози економічній безпеці країни із застосуванням важелів, властивих ринковій економіці.

Вважаємо, що питання бюджетного інвестування потрібно досліджувати в комплексі з механізмом його фінансового забезпечення, що цілком вписується у контекст та межі дослідження інвестиційної складової бюджету, яку зазвичай розуміють як «частину видатків бюджету держави, що спрямовується на інвестиційні цілі та бюджетні надходження, які й забезпечують фінансування зазначених видатків капітального характеру» [153, с. 39; 154, с. 27] або ж як «сукупність бюджетних інвестицій» [155, с. 38; 156, с. 38–52]. Отже, усім фінансовим (бюджетним) правовідносинам інвестиційного спрямування властивий владно-майновий характер. Саме держава в особі уповноважених державних органів або органів місцевого самоврядування реалізує ці відносини і надає їм розподільчого характеру, що виявляється закладеним уже в функціях фінансів, передусім крізь призму створення інвестиційних грошових фондів і їх спрямування на задоволення актуальних потреб суспільства.

Оскільки інвестиції (зокрема бюджетні) є категорією і правовою, і економічною, нас цікавитимуть обидва підходи до визначення поняття «бюджетні інвестиції», адже це дасть змогу правильно визначити об'єкти інвестиційної бюджетної діяльності.

Економічну природу «бюджетних інвестицій» визначають за допомогою таких критеріїв: а) призначення бюджетних інвестицій та інструменти їх реалізації; б) джерела фінансового забезпечення; в) пріоритетні напрями інвестування бюджетних коштів; г) рівень досягнення економічного та соціального ефекту. В економічному словнику бюджетні інвестиції потрактовано як вкладення бюджетних коштів у розвиток продуктивних сил, в об'єкти інтелектуальної власності, розвиток підприємств, удосконалення робочої сили тощо [157, с. 155]. Загалом серед вчених-економістів існує два підходи до вирішення цього питання. Частина науковців розглядають бюджетне інвестування як форму нагромадження суспільного капіталу та вивчають питання його продуктивності. Друга група дослідників трактує його як процес формування й обслуговування основного капіталу, необхідного для виконання таких функцій державних фінансів: макроекономічне регулювання, перерозподіл ресурсів і надання суспільних благ. Отже, враховуючи вищенаведені трактування, вважаємо, що під бюджетними інвестиціями варто розуміти вкладення бюджетних коштів у відтворення основного капіталу з метою зростання державних (муніципальних) активів та реалізації загальнодержавних (муніципальних) завдань. Відтак, з економічного погляду, бюджетні інвестиції доцільно розглядати як інструмент, за допомогою якого можна сформувати необхідні за обсягом та структурою активи, які перебуватимуть у народній власності.

Бюджетні інвестиції як правова категорія, на наш погляд, можуть використовуватися і у фінансово-правовому аспекті, і в ракурсі інших галузей права, і в міжгалузевому (так, відносини з приводу отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту регулюються цивільним, трудовим, господарським правом, правом соціального забезпечення тощо). Правова

складова поняття бюджетних інвестицій великою мірою виражає суспільне призначення бюджетного інвестування, що полягає у формуванні та використанні об'єктів такого інвестування; визначенні форм бюджетного інвестування через розподіл та перерозподіл інвестиційних ресурсів; виокремленні напрямів бюджетного інвестування для забезпечення рівномірного економічного та соціального розвитку країни, регіонів чи окремих територіальних громад; створенні правового підґрунтя для сталого економічного розвитку і стабілізації соціально-економічних процесів.

Термін «бюджетні інвестиції» є досить часто вживаним у правових наукових джерелах, у бюджетній практиці деяких держав. Так, п. 16 ч. 1 ст. 3 Бюджетного кодексу Республіки Казахстан містить таке визначення: бюджетні інвестиції – фінансування з республіканського або місцевого бюджету, спрямоване на збільшення вартості активів держави за рахунок формування та збільшення статутних капіталів юридичних осіб, створення активів держави шляхом реалізації бюджетних інвестиційних проектів, концесійних проектів на умовах співфінансування з бюджету [158]. Бюджетний кодекс РФ містить визначення близької категорії – «державні інвестиції»: бюджетні кошти, спрямовані на створення або збільшення за рахунок коштів бюджету вартості державного (муніципального) майна [159]. Як бачимо, за своїм змістом це тотожні терміни. Відсутність у вітчизняному законодавстві визначення цього поняття є на сьогодні вагомим недоліком, який потребує усунення шляхом внесення відповідних змін до БКУ. Водночас деякі вітчизняні підзаконні нормативні акти містять визначення поняття «державні інвестиції». Так, у п. 1.2 Положення про порядок консервації та розконсервації об'єктів будівництва, затвердженого наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України № 2 від 21 жовтня 2005 р. [160], державні інвестиції визначено як інвестиції, спрямовані на створення або відновлення основних фондів, джерелом яких є кошти Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим (далі – АРК), інших місцевих

бюджетів, власні та позичкові кошти державних підприємств, установ та організацій.

Своєю чергою, об'єкт бюджетно-інвестиційного правового регулювання можна визначити як суспільні відносини, що складаються у процесі реалізації бюджетних інвестицій, інвестором в яких виступає держава чи територіальні громади (в особі уповноважених органів та їхніх посадових осіб), які зазнають впливу відповідних імперативних приписів.

Зважаючи на законодавчі прогалини щодо визначення базового поняття «бюджетні інвестиції», закономірною виглядає й відсутність законодавчого переліку об'єктів бюджетної інвестиційної діяльності, що навряд чи є прийнятним у контексті дослідження її фінансово-правових аспектів.

Оскільки бюджетна інвестиційна діяльність держави як фінансово-правове явище полягає у фінансуванні вищевказаних форм бюджетного інвестування коштом державних та місцевих бюджетів та із врахуванням того, що об'єкт бюджетної інвестиційної діяльності держави складають суспільні відносини з розпорядження грошовими коштами, які перебувають у державній (муніципальній) власності, на користь державних (місцевих) інвестицій, можемо вважати, що матеріальними об'єктами (предметами) бюджетної інвестиційної діяльності виступають усі без винятку бюджетні кошти, що витрачаються на бюджетні інвестиції. Отож, узагальнено предметом бюджетної інвестиційної діяльності, на наш погляд, є лише ті бюджетні кошти, щодо яких прийнято рішення про спрямування на бюджетні інвестиції, адже саме щодо них вчиняють визначені дії учасники бюджетних правовідносин. Іншими словами, такими об'єктами є кошти (матеріальне благо), які акумулюються в бюджетах [161, с. 87], а після прийняття уповноваженими державою (територіальною громадою) органами або посадовими особами відповідного рішення вони розподіляються, перерозподіляються та використовуються на інвестиції.

Для розкриття сутності й удосконалення дефініції правової категорії бюджетного інвестування доцільно сформулювати характерні ознаки цього

поняття. Вони полягають в: 1) особливій ролі держави (територіальної громади) як інвестора – власника, розпорядника та своєрідного гаранта фондів грошових коштів (інвестицій); 2) найвищій мірі самостійності під час здійснення інвестицій, адже держава (територіальна громада) володіє правом власності на відповідний обсяг бюджетних коштів; 3) високому суспільному значенні, адже вони здійснюються з метою економічного, науково-технічного і соціального розвитку суспільства. А також особливості правового регулювання бюджетних відносин, що виникають під час реалізації бюджетних інвестицій, зумовлюють специфічний порядок здійснення [162, с. 20; 163, с. 144–145].

У науковій літературі наводяться різні класифікації бюджетних інвестицій, які враховують і специфіку планування кожного виду інвестицій, і визначають чинники, що впливають на спрямування бюджетних ресурсів на інвестиційні цілі. Зокрема, власні класифікації бюджетних інвестицій наводили у своїх працях Б. Малиняк [164, с. 25–37; 165, с. 94–100; 166, с. 87–103], С. Захарін [167, с. 50–63], Т. Затонацька [168, с. 37–41], О. Мітал [169, с. 56–59], О. Вікарчук [170], О. Гордієнко [171] та ін. Нам більше імпонує класифікація бюджетних інвестицій, що передбачає їх поділ на: 1) інвестиції в бюджетний сектор; 2) інвестиції в інфраструктуру; 3) інвестиції для забезпечення соціального захисту; 4) інвестиції в реальний сектор економіки; 5) інвестиції соціального призначення [151, с. 208; 172, с. 74]. Цілком зрозуміло, що вдалий вибір векторів бюджетного інвестування є одним з визначальних чинників у досягненні конструктивного результату в цій специфічній сфері. Тому наведена класифікація бюджетно-інвестиційної діяльності повинна передбачати й виокремлення фінансового (портфельного) та спеціального інвестування.

Формами бюджетного інвестування, які функціонують зараз в Україні, є державні програми, державні інвестиційні проекти, інвестиційні проекти, державні трансферти, субвенції на виконання інвестиційних проектів, бюджетні кредити. Хоча деякі науковці істотно звужують їх коло та

вважають, що бюджетні інвестиції можуть здійснюватися лише у вигляді фінансування капітальних вкладень, проектного фінансування конкретного інвестиційного проекту та придбання частки акцій чи прав участі в управлінні підприємством [173, с. 100] або ж, навпаки, значно розширюють перелік форм участі держави в інвестиційному процесі за рахунок державного кредитування, державної позики, роздержавлення, приватизації, податкового і валютного регулювання, квотування, амортизаційної політики, державного лізингу, стандартизації тощо [174, с. 37]. У подальшому докладніше зупинимося на правовому регулюванні зазначених форм бюджетного інвестування.

Розпочнімо з бюджетних програм. Вони були і досі є одним з найголовніших напрямів фінансового забезпечення розвитку економіки [175; 176, с. 11–15; 177, с. 70–77]. Залежно від змісту, об'єкта та напрямку дії Н. Антонова поділяє державні програми на соціально-економічні, науково-технічні, виробничо-економічні, територіальні, організаційно-господарські, а також національні, регіональні, надзвичайні, цільові [178, с. 103]. Що ж до нормативного визначення поняття «бюджетна програма», то його дефініцію містить п. 4 ч. 1 ст. 2 БКУ, згідно з яким це «сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій» [179]. Правовий режим реалізації бюджетних програм встановлюється, окрім БКУ, 3У «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 р.; постановою КМУ «Про затвердження порядку розроблення та виконання державних цільових програм» від 31 січня 2007 р. № 106 та розпорядженням КМУ «Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі» від 14 вересня 2002 р. № 538-р; наказами МФУ «Про затвердження Інструкції про статус відповідальних виконавців бюджетних програм та особливості їх участі в бюджетному процесі» від 14 грудня 2001 р. № 574, «Про паспорти бюджетних програм» від 29 грудня 2002 р. № 1098 тощо. Отже, із

загальнотеоретичного й нормативного визначень, бюджетна програма – це адресний плановий документ директивного характеру, який передбачає фінансування за рахунок бюджетних коштів. При цьому вважаємо, що об'єктами цільових бюджетних програм мають бути найвагоміші економічні і соціальні проблеми, а також різноманітні напрями наукових досліджень.

Іншою формою інвестування є інвестиційні проекти. Із прийняттям ЗУ «Про внесення змін до ЗУ «Про інвестиційну діяльність» від 22 грудня 2011 р. вперше на законодавчому рівні було визначено категорію «інвестиційний проект» та врегульовано проведення оцінювання економічної ефективності інвестиційних проектів, які потребують державної підтримки у 2011 р. [152]. З погляду підвищення рівня правового регулювання бюджетної інвестиційної діяльності важливе значення мало прийняття КМУ розпорядження від 1 серпня 2013 р. № 774-р про затвердження плану заходів щодо реалізації Стратегії розвитку системи управління державними фінансами. Окреслений документ визначав, що «метою розвитку цієї складової є використання державних інвестицій як стимулу зростання економіки, запобігання зменшенню витрат на реалізацію неефективних інвестиційних проектів, створення уніфікованої системи реєстрації та оцінки таких проектів» [181] (зазначений документ втратив чинність, натомість прийнято новий акт – «Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки» (розпорядження КМУ від 8 лютого 2017 р. № 142-р) [182]). Тобто в умовах дефіциту інвестиційних ресурсів в реальному секторі національної економіки, ускладненого доступу державних і бюджетних підприємств до кредитних ресурсів банківської системи та ресурсів міжнародних фінансових організацій такі проекти стають дієвою формою бюджетного інвестування.

Фінансування інвестиційних проектів передбачає виділення бюджетних асигнувань для здійснення капітальних вкладень у виробничій сфері. Справді, категорія капітальних видатків бюджету найближча до інвестицій. Нормативне

визначення цієї категорії містить п. 20-2 ч. 1 ст. 2 БКУ, за яким державні капітальні вкладення – це капітальні видатки державного бюджету (надання кредитів з державного бюджету), що спрямовуються на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів державної власності, очікуваний термін корисної експлуатації яких перевищує один рік [179]. Згідно із затвердженою бюджетною класифікацією, капітальні видатки охоплюють придбання основного капіталу, необоротних активів, будівництво (придбання), ремонт, модернізацію, реконструкцію та реставрацію, створення державних запасів і резервів; придбання капітальних активів; компенсацію втрат, пов'язаних з пошкодженням основного капіталу [183]. На думку Д. Кравцова, фінансування капітальних вкладень – це базована на правових нормах діяльність державних органів щодо визначення джерел покриття прямих видатків на створення нових, розширення, реконструкцію і переозброєння діючих основних фондів, їх планування, мобілізацію, нормування витрат і контроль за їх використанням [2, с. 434]. А капітальні інвестиції, своєю чергою, є складовою частиною капітальних вкладень підприємства і трактуються як майнові та інтелектуальні цінності, що вкладаються в необоротні матеріальні та нематеріальні, довгострокові біологічні активи підприємства, що призводить до збільшення їх первинної вартості, та спрямовані на отримання прибутку (доходу) або досягнення певного соціального ефекту [184, с. 82]. Як бачимо, бюджетні капітальні інвестиції спрямовані переважно на будівництво та реконструкцію об'єктів соціальної інфраструктури, тобто тих об'єктів, які є інвестиційно непривабливими для приватних інвесторів, тому що не передбачають суттєвого економічного ефекту. Відтак саме завдяки бюджетним капітальним інвестиціям суспільство отримує позитивний соціальний результат шляхом набуття можливості одержувати послуги у сфері освіти, охорони здоров'я, культури тощо.

Інвестиційний проект – це єдиний комплекс документів, у якому детально прописано сукупність цілеспрямованих заходів, необхідних та

достатніх для обґрунтування, організації й управління роботами з його реалізації [186, с. 14]. Відповідно до п. 20-1 ч. 1 ст. 2 БКУ, державний інвестиційний проект – це інвестиційний проект, який реалізується шляхом державного інвестування в об'єкти державної власності з використанням державних капітальних вкладень та/або кредитів (позик), залучених державою або під державні гарантії [179]. При цьому термін «інвестиційний проект» БКУ визначає як комплекс заходів, вибраних на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється з використанням коштів державного та/або місцевих бюджетів чи шляхом надання державних та/або місцевих гарантій [179]. Як бачимо з наведених вище термінів, БКУ не надає інвестиційним проектам організаційно-правових форм та не обмежує їх бюджетом. Водночас ЗУ «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» від 6 вересня 2012 р. у ч. 2 ст. 4 регламентує, що інвестиційний проект у пріоритетній галузі економіки реалізують на новоствореному або діючому підприємстві, на якому буде проведено реконструкцію або модернізацію (за обов'язкової умови виокремлення структурного підрозділу, на якому реалізовуватимуть інвестиційний проект) та який одночасно відповідатиме таким критеріям: 1) загальна кошторисна вартість перевищує суму, еквівалентну: 3 мільйонам євро – для суб'єктів великого підприємництва; 1 мільйону євро – для суб'єктів середнього підприємництва; 500 тисячам євро – для суб'єктів малого підприємництва; 2) кількість створених нових робочих місць для працівників, безпосередньо задіяних у виробничих процесах, перевищує: 150 – для суб'єктів великого підприємництва; 50 – для суб'єктів середнього підприємництва; 25 – для суб'єктів малого підприємництва; 3) середня заробітна плата працівників щонайменше у 2,5 разу перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року [187]. Тут потрібно зазначити,

що вищенаведені вимоги до інвестиційних проектів були затверджені КМУ шляхом прийняття постанови від 14 серпня 2013 р. № 715 «Про затвердження Порядку відбору, схвалення і реєстрації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки та вимог до таких проектів» [188]. Своєю чергою, бюджетне фінансування інвестиційних проектів за окремими виробничими напрямками розглядається як «державне інвестування на незворотній основі» [167, с. 53]. Водночас потрібно зауважити, що таке загальне визначення не дозволяє чітко відокремити бюджетно-інвестиційне фінансування від інших споріднених феноменів.

Ще одним нормативно-правовим актом, що безпосередньо стосується бюджетної інвестиційної діяльності, є ЗУ «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»» від 21 жовтня 2010 р. [189]. Закон визначає три основні для правового регулювання інвестицій категорії: інвестиційний проект – комплекс організаційно-правових, фінансових й інженерно-технічних заходів, що здійснюються суб'єктами інвестиційної діяльності відповідно до планово-розрахункових документів, які містять обґрунтування необхідності здійснення таких заходів; принцип «єдиного вікна» – спосіб взаємодії уповноваженого органу і суб'єкта інвестиційної діяльності з метою підготовки та видачі пакета документів, який дає право на реалізацію інвестиційного проекту; а також відповідний уповноважений орган – регіональний центр з інвестицій та розвитку (державна бюджетна установа, що належить до сфери управління центрального органу виконавчої влади у сфері інвестиційної діяльності), який організовує надання суб'єкту інвестиційної діяльності послуг, пов'язаних з підготовкою та реалізацією інвестиційного проекту, за принципом «єдиного вікна» [189]. Раніше, а саме постановою КМУ від 13 листопада 2013 р. № 835 «Про затвердження Порядку відбору проектних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проектів, для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка» [190] визначалося, що Державний реєстр інвестиційних проектів та проектних (інвестиційних) пропозицій ведеться відповідно до

ст.12² ЗУ «Про інвестиційну діяльність» (виключена на підставі Закону № 1981-VIII від 23 березня 2017 р.). Зараз постановою КМУ від 18 липня 2012 р. № 650 «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру інвестиційних проектів та проектних (інвестиційних) пропозицій» регламентовано, що «реєстр створюється як єдина державна інформаційна система обліку інвестиційних проектів та проектних (інвестиційних) пропозицій, на основі яких готуються інвестиційні проекти» [191]. Відповідно до ст. 15 ЗУ «Про інвестиційну діяльність», державній експертизі підлягають інвестиційні проекти, що реалізуються із залученням бюджетних коштів, коштів державних підприємств, установ та організацій, а також за рахунок кредитів, наданих під державні гарантії. При цьому державну експертизу здійснюють центральні органи виконавчої влади, які реалізують державну політику у сфері, яка стосується інвестиційних проектів, або Рада Міністрів Автономної Республіки Крим (далі – РМ АРК), обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації у разі, коли інвестиційний проект стосується розвитку відповідного регіону згідно з Порядком проведення державної експертизи інвестиційних проектів, затвердженого постановою КМУ від 9 червня 2011 р. № 701 (із змінами, внесеними згідно з постановою КМУ від 18 липня 2012 р. № 683) [192]. Методика проведення державної експертизи інвестиційних проектів та форма висновку за її результатами затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (далі – МЕРІТУ) від 13 березня 2013 р. № 243. Тобто йдеться про офіційну, публічну фахову оцінку інвестиційних проектів.

Аналіз вказаних законодавчих положень дає підстави стверджувати, що витяг з Державного реєстру інвестиційних проектів та проектних (інвестиційних) пропозицій визначає такі види державної підтримки, необхідної для реалізації інвестиційного проекту: 1) державні гарантії з метою забезпечення виконання боргових зобов'язань за запозиченнями суб'єкта господарювання (при цьому максимальні обсяги державного (місцевого) боргу та державних (місцевих) гарантій визначені у ст. 18 БКУ, а

постановою КМУ від 3 червня 2013 р. № 404 «Деякі питання здійснення головними розпорядниками бюджетних коштів капітальних видатків понад обсяги встановлених бюджетних призначень» було затверджено відповідні положення); 2) фінансування реалізації інвестиційного проекту за рахунок коштів державного бюджету; 3) співфінансування інвестиційного проекту з державного бюджету; 4) повна компенсація за рахунок державного бюджету відсотків за кредитом для реалізації інвестиційного проекту; 5) фінансування реалізації інвестиційного проекту за рахунок коштів державного бюджету. Аби ввести прозору і публічну процедуру відбору інвестиційних проектів, 22 липня 2015 р. була затверджена постанова КМУ № 571 «Деякі питання управління державними інвестиціями» [193], уряд утворив Міжвідомчу комісію з питань державних інвестиційних проектів, затвердив положення про неї, а також Порядок відбору державних інвестиційних проектів.

У сучасних умовах важливе місце в бюджетно-інвестиційному регулюванні займають інвестиційні (державні) трансферти («трансферт» – переказ іноземної валюти або золота з однієї країни до іншої, перенесення банківських операцій з одного на інший рахунок; кошти, що передаються з державного бюджету до місцевих бюджетів нижчого рівня у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій та в інших формах [194, с. 544]). Чинне законодавство України встановлює: трансферти – це кошти, що передаються з державного бюджету до місцевих бюджетів або з місцевих бюджетів вищого рівня до бюджетів нижчого рівня у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій та в інших формах [195], або ж узагальнено, як це подано в п. 32 ст. 2 БКУ, розглядає міжбюджетні трансферти як кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого [179]. При цьому нова редакція ст. 96 БКУ від 28 грудня 2014 р. називає такі види міжбюджетних трансфертів [179]: 1) базову дотацію (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій); 2) субвенції; 3) реверсну дотацію (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для

горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);
4) додаткові дотації.

Правовий режим субвенцій на виконання інвестиційних проектів має свою специфіку. Так, відповідно до ч. 2 ст. 108 БКУ, порядок перерахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам, реверсної дотації, а також порядок перерахування міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами визначаються КМУ і мають забезпечувати своєчасність, рівномірність, гарантованість та повноту перерахування трансфертів. Відповідно до розпису Державного бюджету України, органи Казначейства України перераховують базову дотацію та реверсну дотацію щодавно, а освітню субвенцію, субвенцію на підготовку робітничих кадрів і медичну субвенцію – двічі на місяць. Задля нормативного регулювання порядку надання субвенцій на інвестиційні проекти КМУ прийняв 15 грудня 2010 р. постанову № 1132 «Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів» [196]. Субвенції на виконання інвестиційних проектів надаються на засадах конкурентності між бюджетами місцевого самоврядування та передбачають фінансову участь бюджету отримувача субвенції у здійсненні програми чи проекту. Органи місцевого самоврядування, у яких середньорічний фактичний обсяг видатків на утримання бюджетних установ за три останні бюджетні періоди менший за обсяг, визначений згідно з фінансовими нормативами бюджетної забезпеченості, мають пріоритетне право на отримання субвенції на виконання інвестиційних проектів. Як зазначено у ст. 105 БКУ, надання субвенцій на виконання інвестиційних проектів ґрунтується на таких основних принципах: 1) об'єктивності та відкритості – отримувач субвенції визначається за прозорими процедурами; 2) єдності – розподіл коштів має забезпечити реалізацію системи національних цінностей і завдань інноваційного розвитку та сприяти зменшенню відмінностей рівня життя населення різних регіонів країни; 3) збалансованого розвитку – надання державної підтримки територіям з урахуванням їхнього потенціалу;

4) цільового використання коштів – субвенція використовується лише з метою, визначеною її надавачем, з урахуванням прогнозних та програмних документів економічного і соціального розвитку країни й відповідної території, державних цільових програм, прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди.

У процесі надання інвестиційних субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам враховуються: 1) показники економічної ефективності досягнення цілей інвестиційного проекту із залученням мінімального обсягу бюджетних коштів на виконання інвестиційних проектів; 2) скерування субвенції лише на створення, приріст чи оновлення основних фондів комунальної форми власності (насамперед на завершення будівництва та реконструкцію об'єктів із ступенем будівельної готовності понад 70%); 3) фінансова забезпеченість інвестиційних проектів, термін впровадження яких довший, ніж бюджетний період, необхідними фінансовими ресурсами місцевих бюджетів, кредитами (позиками), залученими під державні та/або місцеві гарантії, та коштами субвенції на їх виконання впродовж усього строку впровадження; 4) рівень забезпеченості об'єктами виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури, що підвищує інвестиційну привабливість території; 5) участь бюджету – отримувача субвенції: для бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення – не менш як 1% від обсягу такої субвенції; для бюджету АРК, обласних і районних бюджетів, бюджетів міста Севастополя, міст республіканського (АРК) та обласного значення, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад – не менш як 3% від обсягу такої субвенції; для бюджету міста Києва – не менш як 5% від обсягу такої субвенції; 6) обґрунтування спроможності подальшого утримання за рахунок коштів місцевих бюджетів об'єктів комунальної власності.

При цьому розподіл субвенції на виконання інвестиційних проектів здійснюється в порядку, визначеному КМУ, з урахуванням низки параметрів.

Постановою КМУ № 520 від 18 травня 2011 р. затверджено Порядок та умови надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на виконання інвестиційних програм (проектів) [197], згідно з п. 2 якого вони надаються винятково на створення, приріст або оновлення основних фондів комунальної форми власності та спрямовуються на: впровадження енерго- і ресурсозберігаючих технологій; будівництво і реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери; розвиток дорожнього та комунального господарств; здійснення екологічних та природоохоронних заходів; здійснення спільних заходів, передбачених угодами щодо регіонального розвитку, укладеними відповідно до ЗУ «Про стимулювання розвитку регіонів». Крім цього, вищенаведений Порядок встановлює такі умови надання субвенцій: 1) відповідність інвестиційних програм (проектів) програмним і прогнозним документам економічного і соціального розвитку держави, відповідного регіону, державним цільовим програмам, а також пріоритетним напрямам розвитку регіонів (вказані в додатку 3 до Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [198], затвердженої постановою КМУ від 6 серпня 2014 р. № 385); 2) наявність проектно-кошторисної документації інвестиційних програм (проектів), оформленої відповідно до встановлених вимог; 3) забезпеченість інвестиційних програм (проектів), термін впровадження яких довший, ніж бюджетний період, необхідними фінансовими ресурсами місцевих бюджетів, кредитами (позиками), залученими під державні та/або місцеві гарантії, та субвенцією на їх виконання упродовж усього терміну впровадження.

Щодо нових видів субвенцій (запроваджених у 2015-му), то потрібно вказати, що їхній обсяг на наступний бюджетний період визначається законом про Державний бюджет України на відповідний рік. Наприклад, формули для розрахунку субвенцій на 2015 рік містяться лише у ст. 25–27 ЗУ «Про Державний бюджет на 2015 рік» [199], а загальні вимоги до надання зазначених субвенцій наведені у ст. 103², 103³, 103⁴, 103⁵ БКУ. Задля нормативного врегулювання цих практичних аспектів КМУ прийняв низку

підзаконних актів. Так, постановою КМУ від 14 січня 2015 р. № 6 «Деякі питання надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам» було затверджено відповідний Порядок та умови [200]. Цього ж дня уряд прийняв постанову № 7 «Деякі питання надання субвенції на підготовку робітничих кадрів з державного бюджету місцевим бюджетам», якою затвердив Порядок та умови надання субвенції на підготовку робітничих кадрів [201] (втратив чинність згідно з постановою КМУ від 18 січня 2016 р. № 15). Постановою від 23 січня 2015 р. № 11 «Деякі питання надання медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам» уряд затвердив відповідні Порядок та умови [202]. Аналіз положень, які містяться в наведених постановах КМУ, дає підстави стверджувати, що тепер щодо бюджетних установ, які отримують субвенцію, дозволено здійснювати впродовж бюджетного періоду видатки на фінансування одночасно з державного та місцевого бюджетів та/або одночасно з різних бюджетів. Більшою мірою таке рішення уряду є правильним, оскільки, згідно з новим підходом, медичні заклади та деякі заклади освіти одночасно фінансуються з місцевих бюджетів й отримують субвенцію з державного бюджету. Загалом субвенція може спрямовуватись лише на оплату поточних видатків установ. Проте освітню субвенцію і субвенцію на підготовку робітничих кадрів можна використовувати на капітальні видатки за умови: 1) забезпечення в повному обсязі потреби в поточних видатках на бюджетний період за рахунок зазначених субвенцій; 2) відсутності протермінованої бюджетної заборгованості за захищеними видатками. Така можливість передбачена ЗУ «Про внесення змін до Бюджетного кодексу» від 2 березня 2015 р. № 212 [204], яким внесено відповідні зміни до ст. 103², 103³ БКУ.

Якщо проаналізувати вищенаведені нормативні положення щодо освітньої субвенції, субвенції на підготовку робітничих кадрів та медичну субвенцію, зважаючи на те, що вони розраховуються на основі фінансового нормативу бюджетної забезпеченості, то тут, на наш погляд, є ще багато нерозв'язаних питань. Наприклад, спочатку видатки на всі вказані вище

програми визнаються видатками місцевих бюджетів (ст. 89, 90 БКУ), а це означає, що їх здійснення – це прямі видаткові бюджетні повноваження органів місцевого самоврядування. Проте згодом у розподілі бюджетних коштів для виконання своїх же повноважень органи місцевого самоврядування реальної участі не беруть. Визначення їх обсягів та критеріїв розподілу – це фактично повноваження органів державної влади. Виникає чимало запитань й щодо розрахунку цих субвенцій. Передбачається, що їх розраховуватимуть на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості, які визначатимуться шляхом ділення загального обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію бюджетних програм, на кількість населення чи споживачів гарантованих послуг тощо. Проте не зрозуміло, про який «загальний обсяг фінансових ресурсів» йдеться і на реалізацію яких «бюджетних програм» він спрямовується (чи тут йдеться про фінансовий ресурс державного бюджету й бюджетні програми, які за рахунок цього ресурсу здійснюються, чи про фінансовий ресурс місцевих бюджетів?). Загалом наведена пропозиція щодо досліджуваних бюджетно-правових норм, на наш погляд, є суперечливою.

Зважаючи на внесення змін до БКУ щодо запровадження нових підходів до фінансування субвенцій та нових їх видів, вочевидь, доцільно вдосконалити нормативне регулювання інвестиційних субвенцій. Так, досі не врегульовано питання щодо: 1) удосконалення бюджетної класифікації, що дасть змогу, зокрема, виокремити групи субвенцій, передбачені БКУ; 2) закріплення в нормативно-правових актах вимоги щодо обов'язкового розміщення всієї інформації про використання субвенцій державними адміністраціями на їхніх офіційних інтернет-сайтах; 3) розробки й ухвалення закону (або окремого розділу БКУ), який визначатиме основні засади надання інвестиційних субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам; 4) визначення необхідності застосування формалізованих методик розподілу інвестиційних субвенцій тощо. Отже, аналіз нормативної бази щодо інвестиційних трансферів наводить на міркування про те, що в країні

розпочато структурні зміни в напрямі раціоналізації структури трансфертів, шляхом зміни основоположних підходів щодо законодавчого забезпечення пріоритетності надання субвенцій, збільшення частки субвенцій на соціально-економічні програми. Проте процес реформування варто деталізувати за різноманітними правовими формами діяльності держави в цій сфері, враховуючи її нормотворчу, правотлумачну, установчу, правозастосовну складові тощо.

Зараз розробляється механізм фінансово-процесуального регулювання і впорядкування фінансової діяльності уповноважених органів і посадових осіб щодо організації, розподілу та використання фінансових ресурсів, зокрема й у сфері бюджетного інвестування, що сприятиме визначенню процесуально-правового регулювання діяльності учасників інвестиційного процесу із врахуванням особливостей бюджетного права [205, с. 111–114; 206, с. 4–7]. Однак досі, хоч і наявні кілька проектів відповідних підзаконних нормативних актів, не вироблено дієвого механізму (процедури) вибору фінансування окремих інвестиційних проектів, ініційованих місцевими органами влади, з відданням переваги тим, які спроможні найшвидше дати економічний ефект і, відповідно, сприяти розвитку інших місцевостей. Перехід до ефективніших методів бюджетного інвестування органами місцевого самоврядування вимагає принципово нового пошуку джерел фінансування соціально значущих проблем через зовнішнє (щодо державного чи місцевого бюджету) інвестування. Таке фінансування об'єктів місцевої інфраструктури через додаткові інвестиційні ресурси бюджетування упродовж кількох років не тільки уможливить реально забезпечити фінансування важливих соціоекономічних завдань, але й оптимальніше та рівномірніше розподілити фінансові потоки впродовж цього періоду, водночас оптимізуючи поточні місцеві доходи і видатки.

Ще однією формою бюджетних інвестицій є інвестиційні кредити, які в Україні не дуже поширені. Зазначимо, що в науковій літературі донині дискутують про те, чи належать державні кредити до бюджетних інвестицій.

Одні науковці вважають їх опосередкованою формою бюджетних інвестицій [167, с. 50–63; 207; 208, с. 138], інші взагалі заперечують можливість їх зарахування до будь-якої форми державного інвестування [173, с. 100], треті обґрунтовують необхідність введення їх до переліку форм бюджетного інвестування [209, с. 23–30; 211, с. 167–176; 212; 213, с. 67–77]. Ми поділяємо думку третьої групи науковців, адже такий кредит надається на капітальні вкладення виробничого призначення, а сама мета надання державних кредитів полягає в активізації інвестиційно-інноваційного розвитку економіки, підвищенні екологічної безпеки підприємств, енергозбереження тощо.

Узагальнено бюджетні (інвестиційні) кредити – це надання з бюджету коштів на платній та поворотній основі суб'єктам підприємницької діяльності. Їхньою особливою рисою, якщо порівнювати з банківськими кредитами, є те, що за ними значно нижчі відсоткові ставки, причому надаються вони на пільгових умовах. Такий кредит вважається інвестицією, оскільки надається державним підприємствам і, відповідно, перебуває в юрисдикції держави [209, с. 29]. До переваг інвестиційних кредитів О. Вікарчук зараховує те, що вони мають найменший перерозподільний ефект та найбільший стимулювальний, оскільки бюджетні ресурси надаються в позиковій формі [170]. Ми вважаємо, що в сучасних умовах реально створити механізм надання кредитної допомоги з бюджетних коштів державним та іншим підприємствам, результати роботи яких свідчать про перспективність виробництва і високу ліквідність продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. В Україні неодноразово траплялися випадки, коли уряд списував заборгованість зі збиткових підприємств, що рівнозначно наданню цим підприємствам дотації у вигляді безповоротної фінансової допомоги. Водночас, враховуючи низку проблем у банківському кредитуванні інвестицій (це, зокрема, недостатня ресурсна база вітчизняних банків і високі відсотки за кредитами), ми обстоюємо позицію щодо доцільності створення спеціалізованого інвестиційного державного

банку (Банку розвитку) за сегментною моделлю – задля фінансування інвестиційних програм та проектів національного масштабу, для надання інвестиційних кредитів та здійснення інших послуг за фінансово-інвестиційними операціями. У такому разі спеціалізація банківської установи, цільове спрямування її діяльності можуть стати рушійними в досягненні позитиву у сфері інвестування.

Узагальнюючи виклад законодавчо врегульованих форм бюджетного інвестування, можемо констатувати, що пропорції цих форм в загальному обсязі інвестицій залежать від рішення, прийнятого на державному рівні, та заходів щодо проведення економічної політики. Наприклад, у межах планової економіки бюджетні інвестиції спрямовувались переважно у формі прямих капіталовкладень. У сучасних умовах ринкової економіки державні капітальні вкладення спрямовуються на основі певної процедури виділення коштів для здійснення державних інвестиційних програм.

Зараз бюджетне інвестування активно здійснюється й через державно-приватне партнерство. 1 липня 2010 р. було прийнято Закон України «Про державно-приватне партнерство», у якому визначено організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними та сформульовано основні принципи державно-приватного партнерства на договірній основі. Згідно із цим Законом під державно-приватним партнерством розуміють співробітництво між державою Україна, АРК, територіальними громадами (в особі відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування (державними партнерами)) та юридичними особами, окрім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами – підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами [214]. Потрібно зазначити, що для вироблення дієвого механізму реалізації законодавчих положень про державно-приватне партнерство було прийнято низку нормативно-правових актів: постанову КМУ від 9 лютого 2011 р. № 81 «Про затвердження Порядку надання приватним партнером

державному партнеру інформації про виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства» [215] (запроваджує строки подання звітності про стан виконання договору і для приватного, і для державного партнера та форму звіту про виконання укладеного договору); постанову КМУ від 16 лютого 2011 р. № 232 «Про затвердження Методики виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними» [216] (застосовується для аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства, при прийнятті рішень про його здійснення, розподілі ризиків між державним і приватним партнерами на кожному етапі; за результатами оцінки та розподілу ризиків складається перелік істотних ризиків та визначається план управління такими ризиками); постанову КМУ від 17 березня 2011 р. № 279 «Про затвердження Порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного партнерства» [217] (п. 5 якої встановлює, що державна підтримка може надаватися шляхом: 1) надання державних та місцевих гарантій; 2) фінансування здійснення заходів за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів та інших джерел згідно із загальнодержавними та місцевими програмами; 3) в іншій формі згідно із законом); постанову КМУ від 11 квітня 2011 р. № 384 «Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства» [218] (яка затверджує Порядок проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства та Порядок проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної, комунальної власності та об'єктів, які належать АРК). У межах державно-приватного партнерства можуть укладатись договори про концесію, спільну діяльність, розподіл продукції тощо, проте, як свідчить практика, основними формами державно-приватного партнерства є концесія та державний лізинг.

На сьогодні в Україні регулювання відносин концесії державного і комунального майна здійснюється законами України: «Про концесії» [219] (визначає концесію як надання з метою задоволення громадських потреб

уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі юридичній або фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та/або управління (експлуатацію) об'єкта концесії (строкове платне володіння), за умови взяття концесіонером на себе зобов'язань по створенню (будівництву) та/або управлінню (експлуатації) об'єктом концесії, майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику); «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» [220] (ст. 2 КМУ визначає об'єкти концесії у сфері будівництва та/або експлуатації автомобільних доріг і затверджує їх перелік згідно з державною програмою розвитку автомобільних доріг загального користування та з урахуванням соціально-економічної ефективності; рішення щодо будівництва та/або експлуатації автомобільних доріг на умовах концесії приймає КМУ на підставі техніко-економічного обґрунтування); «Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності» [221] (передачі в оренду чи концесію підлягають такі об'єкти паливно-енергетичного комплексу: 1) об'єкти, на яких можливе залучення сучасних технологій виробництва та які потребують модернізації (технічного переоснащення) технологічного процесу; 2) розрізи та шахти з видобутку вугілля та його переробки, які є неперспективними та підлягають закриттю; 3) об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти, що перебувають у державній власності, які можуть бути добудовані з метою їх використання для провадження діяльності у сфері видобування кам'яного вугілля та лігніту, його переробки); «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах тепlopостачання, водopостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності» [222] (регулює відносини, пов'язані з: 1) передачею в оренду чи концесію цілісних майнових комплексів підприємств, їхніх структурних підрозділів у сферах тепло-, водopостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній

власності; 2) передачею в концесію об'єктів незавершеного будівництва та законсервованих об'єктів, що перебувають у комунальній власності, які можуть бути добудовані з метою їх використання для провадження діяльності у сферах водопостачання, водовідведення та очищення стічних вод, надання послуг, пов'язаних з постачанням споживачам тепла; 3) наданням концесії на створення (будівництво) об'єкта у сферах тепло-, водопостачання та водовідведення; 4) господарським використанням об'єктів оренди чи концесії згідно із цим Законом). Навіть сама кількість законів з питань концесії, їх спеціалізація свідчать про розуміння законотворцем важливості цієї форми бюджетно-інвестиційної діяльності та намагання врахувати її специфіку.

У фаховій літературі наведено дієві пропозиції щодо підвищення рівня гарантування захисту інтересів приватних інвесторів та держави в реалізації державно-правового партнерства, наприклад: «внести зміни до ЗУ «Про державно-приватне партнерство» та пов'язані законодавчі акти із зазначенням про те, що у випадку якщо тарифи не включають інвестиційну складову або належним чином не скориговані державним партнером до економічно обґрунтованого рівня, то сторонам дозволяється внести відповідні зміни до інвестиційної програми. Перед тим, як така домовленість буде досягнута, приватний партнер матиме право призупинити виконання інвестиційної програми без будь-яких штрафних санкцій; визначити види підтримки проектів державно-приватного партнерства, що можуть надаватись органами державної влади або місцевого самоврядування, внести відповідні зміни до БКУ» [223, с. 92]. На наш погляд, для практичного запровадження основних форм державно-правового партнерства у сфері інвестицій державну політику потрібно спрямувати на формування сприятливого економічного й управлінського середовища для розробки і подальшої реалізації проектів державно-правового партнерства, зокрема, шляхом: 1) вдосконалення нормативно-правової бази регулювання таких відносин; 2) вдосконалення інституційного забезпечення розвитку державно-

правового партнерства; 3) підвищення гарантій захисту інтересів державних та приватних партнерів таких проектів.

Отже, узагальнюючи висвітлену в цьому підрозділі проблематику та поділяючи наведену в літературі думку про те, що бюджетні кошти, бюджети, які використовуються на бюджетні інвестиції, і є об'єктом бюджетної інвестиційної діяльності, розпоряджатися цими коштами можуть лише публічні суб'єкти, і при цьому єдино допустимим способом – затвердженням бюджету [137, с. 77]. Відзначимо, що такі об'єкти бюджетної інвестиційної діяльності отримують спеціальну правову форму – форму закону про бюджет та підлягають обов'язковому спеціальному обліку. Попри це, бюджетні інвестиції як фінансовий інструмент соціально-економічного розвитку держави наділені низкою специфічних ознак, які варто враховувати при визначенні цього феномену: по-перше, бюджетні інвестиції – це кошти бюджетів (державного і місцевих); по-друге, реалізація бюджетних інвестицій здійснюється в законодавчо визначеному порядку; по-третє, метою здійснення бюджетних інвестицій є не тільки збільшення вартості державних (муніципальних) активів, але й забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства. Також наголосимо, що публічні механізми, які використовуються в процесі освоєння державних інвестицій, є спільними для всієї системи державного управління, а особливістю бюджетного інвестування є те, що суб'єктами виступають органи влади різного рівня, які є розпорядниками бюджетних коштів, а реальний вступ такого суб'єкта до окресленої сфери пов'язаний з прийняттям політичного рішення і його законодавчого оформлення.

На наш погляд, вирішенню наявних проблемних моментів може сприяти створення Інвестиційно-інноваційного агентства України. Основними завданнями цього державного органу «патронажного» типу повинні стати синхронізація інвестиційно-інноваційної діяльності, залучення іноземного інвестування та впровадження інновацій у нашій державі, зокрема через створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні,

позитивного іміджу нашої країни, через системний і комплексний конструктивний вплив у цій сфері. Реалізації передбачених завдань та функцій Агентства сприятиме визначення та нормативно-правове закріплення відповідних повноважень (зокрема фінансово-правових), ключовим серед яких має стати надання права законодавчої ініціативи. Важливо, щоб система державних і комунальних органів, посадових осіб, що діють у цій сфері, координувала свої зусилля. Адже один орган або особа можуть дещо поліпшити ситуацію, проте не в змозі вирішити її кардинально та комплексно. Саме їх взаємодія, співпраця сприятимуть конструктивному прориву у сфері інвестування. Вважаємо, що у цій площині варто розглядати спеціалізований державний інвестиційний банк (Банк розвитку) та Інвестиційно-інноваційне агентство України (ми про них вже згадували), а також Фінансово-інвестиційну інспекцію України та Вищий суд з питань інвестиційної діяльності (про них йтиметься в інших підрозділах дисертації).

2.2 Специфіка суб'єктного складу бюджетно-інвестиційних правовідносин

Визначення кола суб'єктів бюджетно-інвестиційних правовідносин, з'ясування їхньої специфіки та характеру взаємовідносин є нагальною потребою сьогодення, адже дасть змогу чітко розмежувати повноваження між ними, ретельно дослідити їхні права й обов'язки у сфері інвестиційної діяльності. Особливістю бюджетних правовідносин є те, що вони виникають, видозмінюються і припиняються завжди у сфері бюджетної діяльності. При цьому як підвид фінансових правовідносин, вони стають формою реалізації публічних інтересів, а тому мають розглядатися саме як публічно-правові відносини суб'єктів, які виступають засобом реалізації інтересів суспільства (насамперед), держави чи соціальних груп.

Загальновідомо, що управління інвестиціями являє собою упорядкований вплив суб'єктів управління на об'єкт й охоплює послідовність дій, спрямованих на досягнення поставленої мети. На кожному з етапів реалізації інвестицій вирішуються специфічні завдання та ухвалюються рішення про вкладання коштів в об'єкти інвестування. Однак у будь-якому випадку засадничим принципом діяльності суб'єктів бюджетних правовідносин, що стосується інвестиційної діяльності, є «забезпечення дотримання публічного фінансового інтересу та соціальна спрямованість бюджетних повноважень» [224, с. 39]. Виокремлення бюджетних інвестицій як особливого виду інвестицій зумовлено, як було з'ясовано раніше, специфікою коштів, за рахунок яких відбувається інвестування. Однак як особливу рису бюджетного інвестування потрібно виділити й специфіку правового статусу учасників суспільних відносин з їх надання, суб'єктне коло цих відносин [225, с. 87; 226, с. 159–160]. При цьому фінансово-інвестиційні правові норми, задіяні в наведених правовідносинах (за всієї пріоритетності імперативного методу), можуть містити й елементи диспозитивного впливу, який для суб'єктів бюджетних правовідносин як учасників інвестиційної діяльності виражається в такому: а) їхні права й обов'язки (як сторін інвестиційної діяльності) формуються на основі нормативно-правового акта, що врегульовує особливості здійснення цих правовідносин та укладення між учасниками бюджетного процесу відповідного дво- чи багатостороннього договору; б) оскільки інвестиційна діяльність у бюджетних правовідносинах виступає насамперед пріоритетною сферою публічних інтересів, то односторонньо владні приписи держави мають конкретний характер, що дає змогу їхнім сторонам отримувати додаткові переваги для застосування права за власним бажанням; в) правовий акт, який регулює ці відносини, створює не лише додаткові права й обов'язки одного суб'єкта відносин стосовно іншого, а часто виступає також передумовою для виникнення фінансового обов'язку суб'єктів бюджетних правовідносин перед державою чи органами, що її представляють. Отже, визначаючи суб'єктний склад учасників

бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності, ми зосередимо увагу на виявленні тих особливостей, які дозволяють виокремити суб'єктів бюджетних правовідносин, що мають безпосередній стосунок до ухвалення й реалізації рішень щодо бюджетного інвестування. Але перед цим коротко зупинимось на загальних засадах суб'єктного складу бюджетних правовідносин.

Суб'єктами бюджетних правовідносин є держава, адміністративно-територіальні одиниці, територіальні громади в особі уповноважених органів, органи державної влади та місцевого самоврядування. До специфіки цих правовідносин можна зарахувати відсутність у їхньому суб'єктному складі фізичних осіб. Тож серед особливих рис, що характеризують бюджетні відносини, варто виокремити значно звуженіше, якщо порівнювати з іншими фінансовими правовідносинами, коло їхніх суб'єктів. Як вказують з цього приводу науковці, «суб'єктами у бюджетних правовідносинах є тільки державні органи, підприємства й організації, які одержують асигнування з бюджету, складають, розглядають або затверджують бюджет» [227, с. 121]. Зокрема, учасниками бюджетних відносин не є фізичні особи, оскільки згідно з чинним законодавством вони не можуть безпосередньо отримувати кошти з бюджетів будь-якого рівня на власне фінансування [209, с. 196; 210, с. 60–61]. Їхні взаємовідносини з бюджетом опосередковуються через податкові, кредитні або трудові правовідносини [230, с. 327]. У БКУ встановлено, що учасниками бюджетного процесу (а отже, й суб'єктами бюджетних правовідносин) є органи та посадові особи, що наділені бюджетними повноваженнями (тобто правами й обов'язками учасників бюджетних правовідносин [231, с. 123] чи правами й обов'язками учасників бюджетних правовідносин з управління бюджетними коштами [232, с. 129]). Водночас варто враховувати й ту обставину, що: по-перше, в окресленому аспекті терміни «суб'єкт» та «учасник» – нетотожні за своїм змістом; по-друге, нам видається, що основною рисою, яка має розрізняти суб'єктів бюджетних правовідносин, є саме бюджетні повноваження, а в контексті

нашого дослідження – це бюджетні повноваження щодо інвестиційної діяльності.

Регулювальний вплив будь-якого органу публічної влади на поведінку контрагентного суб'єкта бюджетних правовідносин виявляється не тільки як односторонньо-владний примус, але й у формі спонукання до дії з використанням в основному не політико-правових, а економічних стимулів, матеріальної зацікавленості. Обов'язки і права суб'єктів бюджетних правовідносин є більш-менш урівноваженими, тобто вони не виражаються в категоричній формулі права «влади» та «підпорядкування», адже пряме підпорядкування між ними, найімовірніше, є винятком із загального правила.

У бюджетних правовідносинах дієздатність суспільно-територіального утворення реалізують органи, наділені бюджетною компетенцією, які представляють це утворення і діють від його імені [225, с. 88]. Такі суб'єкти, з одного боку, реалізують власні суб'єктивні бюджетно-процесуальні права, а з іншого – суб'єктивні матеріальні бюджетні права відповідного суспільно-територіального утворення. Окрім суб'єктивних бюджетних прав, суб'єкти бюджетної діяльності виступають носіями певних юридичних обов'язків, зокрема й тих, що впливають з бюджетних правовідносин та правовідносин, які опосередковуються ними. При цьому юридичною формою для бюджетних правовідносин між суб'єктами часто стає бюджетно-правовий договір, внаслідок затвердження якого виникають фінансові права й обов'язки для суб'єктів цих правовідносин. Бюджетно-правовий договір може бути укладений тільки у випадку, коли це дозволяє правовий акт, що регулює ці бюджетні відносини, і лише з питань, які, згідно із цим актом, можуть на свій розсуд вирішувати суб'єкти бюджетних правовідносин. Це особливо актуально, коли застосовують такі способи формування і використання бюджету, які технічно або економічно недоцільно реалізовувати шляхом одностороннього волевиявлення, а конструювання відносин вимагає узгодження між сторонами умов руху бюджетних (зокрема інвестиційних) коштів.

Авторитетний дослідник бюджетних правовідносин в Україні В. Чернадчук обґрунтовує позицію щодо наявності і проблемних питань суб'єктного складу бюджетних правовідносин, і особливостей окремих категорій цих суб'єктів, зумовлених змінами у сфері бюджетної діяльності [152, с. 11]. Він стверджує, що аби стати суб'єктом бюджетних правовідносин, потрібно пройти два етапи наділення юридичними якостями. По-перше, бути суб'єктом бюджетного права через наділення правосуб'єктністю і, по-друге, набути додаткових якостей юридичного характеру в конкретній юридично значущій ситуації – здатності реалізовувати суб'єктивні бюджетні права й обов'язки, що й визначає правові зв'язки та взаємодію між суб'єктами [152, с. 13]. При цьому суб'єкти бюджетних правовідносинах не мають окремо вираженого власного інтересу, а діють заради публічного, і саме на його визнання та бюджетне фінансування спрямовується поведінка суб'єктів бюджетних правовідносин.

Сумнівною є думка В. Чернадчука, який пропонує розширити коло суб'єктів бюджетних правовідносин визнанням такими суб'єктами фізичних та юридичних осіб, які не мають статусу бюджетної установи (одержувачі бюджетних коштів) [152, с. 12]. Ми не можемо підтримати наведену думку, адже таким особам бюджетні кошти надаються тільки через розпорядників бюджетних коштів, тобто вони підлягають введенню до мережі головних розпорядників та розпорядників бюджетних коштів. Загалом для бюджетного інвестування характерно також те, що його суб'єктами виступають органи влади різного рівня, які є розпорядниками бюджетних коштів. Із цього приводу ми відзначали, що під правовим статусом суб'єкта інвестиційних правовідносин розуміють систему закріплених у нормативно-правових актах ознак, які визначають його роль, місце і призначення в системі правовідносин, вказують на його відмінність від інших суб'єктів та порядок взаємовідносин між ними [233, с. 304].

На наш погляд, визначаючи суб'єктний склад бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності, важливо

враховувати таку підставу диференціації осіб, як вольовий характер, адже саме він виражає правову волю цих суб'єктів. Зауважимо, що проблематиці класифікації суб'єктів бюджетних правовідносин за вольовим критерієм у фінансовому праві присвячено чимало праць. Узагальнені погляди науковців зводяться до поділу суб'єктів бюджетних правовідносин на дві категорії (колективні й індивідуальні суб'єкти) або три групи (держава, колективні та індивідуальні суб'єкти). Відмінність між цими підходами тільки в тому, що в першому випадку державу зараховують до групи колективних суб'єктів бюджетних правовідносин, а в другому – вчені вважають, що вона виступає окремим учасником цих правовідносин. Визначаючи суб'єктний склад учасників бюджетного процесу, що стосується інвестиційної діяльності, нам більше імпонує думка В. Чернадчука [152, с. 27], за яким держава й адміністративно-територіальні одиниці не є безпосередніми його учасниками, а реалізують свою бюджетну правосуб'єктність через органи публічної влади. На переконання О. Музики-Стефанчук та М. Федорова, особливість держави як суб'єкта бюджетних правовідносин полягає в тому, що вона, маючи бюджетні права, практично не має власних обов'язків. Останні покладаються на відповідні органи державної влади [234, с. 247]. Щобільше, свого часу відомий учений-цивіліст О. Красавчиков уже писав, що саме держава є специфічним суб'єктом, особливості якого виявляються в єдності політичного і господарського керівництва країною, єдності влади суверена та власника, у самостійному визначенні порядку, форми й характеру здійснення належних йому прав [235, с. 185]. Вважаємо правильною позицію тих науковців, які поділяють досліджувані суб'єкти на індивідуальні та колективні, із введенням до складу останніх держави, яка хоч і не є їхнім безпосереднім учасником, проте не може вилучатися з цього суб'єктного складу (вона завжди присутня в бюджетно-правовому регулюванні, хай і опосередковано).

Варто вказати й на те, що питання про індивідуальні суб'єкти бюджетних правовідносин також є досить дискусійним у науковій літературі.

Наприклад, А. Іванова стверджує: «Індивідуальні суб'єкти також є учасниками бюджетних правовідносин, але діють у своїй, чітко визначеній законодавством, сфері» [230, с. 327–328]. На думку інших учених, у бюджетних правовідносинах суб'єктами виступають ті індивідуальні суб'єкти, які є посадовими особами [236, с. 25]. Водночас чимало фахівців, повністю відкидаючи можливість участі фізичних осіб як суб'єктів бюджетних правовідносин, вважають, що на цій основі виокремлювати індивідуальних суб'єктів немає підстав.

БКУ називає й коло інших суб'єктів бюджетних правовідносин, зокрема розпорядників бюджетних коштів, які за обсягом наданих прав поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня, бюджетні установи та одержувачів бюджетних коштів. Головним розпорядником бюджетних коштів, відповідно до БКУ, є бюджетні установи в особі їх керівників, які одержують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень. Отже, розпорядники бюджетних коштів – це бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на одержання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету. Розпорядник коштів бюджету нижчого рівня у своїй діяльності підпорядковується визначеному головному розпоряднику. Ці суб'єкти фактично виконують відповідну частину бюджету та забезпечують ефективне і цільове використання виділених у їх розпорядження бюджетних коштів.

Згідно з положеннями ст. 22 БКУ головними розпорядниками бюджетних коштів можуть бути: 1) за бюджетними призначеннями, визначеними законом про Державний бюджет України, – установи, уповноважені забезпечувати діяльність ВРУ, Президента України, КМУ в особі їх керівників; міністерства, Національне антикорупційне бюро України, Конституційний Суд України (далі – КСУ), Верховний Суд України, вищі спеціалізовані суди та інші органи, безпосередньо визначені КУ, в особі їх керівників, а також Національна академія наук України, Національна

академія аграрних наук України, Національна академія медичних наук України, Національна академія педагогічних наук України, Національна академія правових наук України, Національна академія мистецтв України, інші установи, уповноважені законом або КМУ на реалізацію державної політики у відповідній сфері, в особі їх керівників; 2) за бюджетними призначеннями, визначеними рішенням про бюджет АРК, – уповноважені юридичні особи (бюджетні установи), що забезпечують діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим (далі – ВР АРК) та РМ АРК, а також міністерства та інші органи влади АРК в особі їх керівників; 3) за бюджетними призначеннями, визначеними іншими рішеннями про місцеві бюджети, – місцеві державні адміністрації, виконавчі органи та апарати місцевих рад (секретаріат Київської міської ради), структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевих рад в особі їх керівників. Якщо, згідно із законом, місцевою радою не створено виконавчий орган, функції головного розпорядника коштів відповідного місцевого бюджету виконує голова такої місцевої ради.

Головні розпорядники бюджетних коштів наділені широкими повноваженнями, зокрема: 1) розробляють плани діяльності на плановий та наступні два бюджетні періоди (включаючи заходи щодо реалізації інвестиційних програм (проектів)); 2) розробляють проект кошторису та бюджетні запити і подають їх Міністерству фінансів України чи місцевому фінансовому органу, доводять у встановленому порядку до розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (одержувачів бюджетних коштів) відомості про обсяги асигнувань згідно із затвердженими призначеннями і забезпечують управління бюджетними асигнуваннями. Також вони затверджують бюджетні призначення у відповідному бюджеті, мають право витратити кошти бюджету на утримання апарату установи, на централізовані заходи, що здійснюються безпосередньо цією установою, розподіляти передбачені бюджетні кошти розпорядникам нижчого рівня, а також затверджувати їх кошториси і плани асигнувань. У контексті ефективності

інвестиційної діяльності актуальним є наділення головних розпорядників бюджетних коштів правом здійснювати внутрішній контроль за повнотою надходжень, одержаних розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачами бюджетних коштів, і витрачанням ними отриманого державного фінансування.

Аналіз чинного законодавства щодо бюджетно-правового регулювання інвестиційної діяльності наводить на думку, що колективні суб'єкти – це найбільше і найвпливовіше коло суб'єктів бюджетно-інвестиційних правовідносин, до яких належать організовані, відокремлені, самоврядні групи людей, наділені правами вступати у відносини з іншими суб'єктами інвестиційних відносин персоніфіковано як єдине ціле.

У контексті проблематики дослідження основним, на нашу думку, критерієм виділення тих чи інших суб'єктів як учасників інвестиційної діяльності є наявність у них бюджетних повноважень щодо управління бюджетними коштами, спрямованими на інвестування. Під управлінням такими бюджетними коштами розуміємо сукупність дій учасників бюджетного процесу щодо планування майбутніх надходжень і витрачання (використання) бюджетних коштів на інвестиційну діяльність, а також здійснення бюджетного контролю, спрямованого на забезпечення цільового, своєчасного, ефективного і раціонального використання бюджетних коштів, виділених на інвестування [225, с. 90].

З уваги на зазначене та позицію В. Чернадчука про те, що за ступенем участі в них бюджетні правовідносини суб'єктів варто поділяти на безпосередні та опосередковані, вважаємо, що суб'єктний склад бюджетно-інвестиційних правовідносин потрібно визначати за такими ознаками, як наявність бюджетного повноваження в обов'язку, необхідному для ухвалення рішень, що стосуються інвестиційної діяльності, та можливість розпоряджатися, управляти бюджетними коштами. Отже, не всі суб'єкти бюджетних правовідносин можуть входити до складу суб'єктів бюджетних правовідносин, які беруть участь в інвестиційній діяльності. Тож до суб'єктів

бюджетно-інвестиційних правовідносин зараховують індивідуальні та колективні суб'єкти, наділені бюджетними повноваженнями щодо планування, мобілізації, розподілу, перерозподілу і витрачання бюджетних коштів на інвестиційну діяльність та здійснення відповідного контролю.

Спираючись на викладені вище думки науковців та враховуючи власне бачення, пропонуємо таку класифікацію суб'єктів бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності: I група (умовно пасивні, опосередковані суб'єкти) – держава та територіальні громади, які безпосередньо не беруть участі в бюджетній інвестиційній діяльності, а делегують відповідним органам публічної влади свої повноваження. Вони виступають своєрідними гарантами належної організації бюджетно-інвестиційного процесу, зокрема крізь призму можливого застосування державного примусу (наприклад, притягнення до юридичної відповідальності); II група (активні суб'єкти-організатори) – органи публічної влади (органи державної влади та органи місцевого самоврядування), які діють від імені держави та територіальних громад у межах наданої компетенції (уповноважені суб'єкти) або від власного імені та в межах своїх повноважень (зобов'язані суб'єкти); III група (безпосередні суб'єкти-реалізатори) – розпорядники та одержувачі бюджетних коштів. Для здійснення інвестиційних програм і проектів, які або повністю реалізуються за кошти бюджету, або за опосередкованою участю держави, бюджетні асигнування надаються розпорядникам бюджетних коштів. При цьому важливо визначити критерії зарахування тієї чи іншої особи до інвестора. Це може бути: 1) кількісний параметр – інвестиції у їх вартісному вимірі (виходячи з їх мінімально припустимого розміру). Окрім того, залежно від того, є вони загальнодержавними, регіональними чи місцевими, додаткова диференціація повинна враховувати ще й внутрішню градацію, з огляду на масштабність завдань, на вирішення яких спрямоване інвестування (оперативні, тактичні, стратегічні), залежно від термінів реалізації (короткострокові, середньострокові, довготривалі); 2) якісний показник –

характер інвестицій, при цьому доцільно йти шляхом визначення і закріплення переліку ресурсів, які не можуть бути зараховані до інвестицій.

Отже, за таких умов до складу суб'єктів бюджетно-інвестиційних правовідносин, на нашу думку, варто зараховувати органи і посадові особи законодавчої (представницької) та виконавчої влади, а саме: ВРУ, Комітет Верховної Ради з питань бюджету як профільний комітет у цій сфері, Президента України, КМУ, МФУ, МЕРІТУ, РП, ДКСУ, НБУ, місцеві ради; органи представницької та державної влади АРК, інші органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, головних розпорядників бюджетних коштів, розпорядників бюджетних коштів усіх рівнів, бюджетні установи та одержувачів бюджетних коштів. В аспекті бюджетної інвестиційної діяльності кожен з вищенаведених суб'єктів здійснює повноваження, які певною мірою впливають на її ефективність. Проте ми не вважаємо за доцільне докладно розглядати їх усіх, основну увагу зосередимо тільки на ключових суб'єктах.

Отож, єдину державну політику у сфері інвестиційної діяльності визначає ВРУ, яка, зокрема: створює законодавчу базу для сфери інвестиційної діяльності; затверджує її пріоритетні напрями; визначає обсяги асигнувань для фінансової підтримки інвестиційної діяльності в межах Державного бюджету України. Обласні й районні ради, згідно з їхніми компетенціями, затверджують регіональні інвестиційні програми та визначають для них кошти зі своїх бюджетів. Представницькі органи влади усіх рівнів – ВРУ, ВР АРК, місцеві ради – мають право розглядати і затверджувати бюджети і звіти про їх виконання, здійснювати контроль за виконанням бюджетів тощо.

Комітет ВРУ з питань бюджету наділений, зокрема, такими бюджетними повноваженнями в інвестиційній сфері: відстеження, опрацювання й узагальнення пропозицій і висновків комітетів Верховної Ради України, народних депутатів України до проекту закону про Державний бюджет та законопроектів, які впливають на дохідну та

видаткову частини бюджетів; підготовка висновків та необхідних матеріалів і представлення на засіданні ВРУ у першому, другому та третьому читаннях проекту закону про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період; заслуховування інформації міністрів, керівників державних комітетів, інших органів центральної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування й об'єднань громадян, а також головних розпорядників і розпорядників бюджетних коштів щодо виконання бюджетних повноважень на всіх стадіях бюджетного процесу; відстеження виконання, оцінювання та підготовка висновків про виконання закону про Державний бюджет України впродовж року [179]. Інші комітети ВРУ також беруть участь у розгляді питань бюджетної політики на наступний бюджетний період та проекту закону про Державний бюджет України, а також попередньо розглядають питання про виконання Державного бюджету України (враховуючи висновки і пропозиції РП щодо результатів контролю за дотриманням бюджетного законодавства) у частині, що стосується компетенції комітетів (ч. 3 ст. 109 БКУ). Отож, у бюджетних правовідносинах ВРУ та її комітети є активними і монопольними суб'єктами під час розгляду і прийняття закону про Державний бюджет України, внесення змін до нього, розгляду звіту про його виконання. Певні повноваження надаються ним також під час контролю за дотриманням бюджетного законодавства. У відносинах, які є похідними від зазначених і які стосуються місцевих фінансів, законодавчий орган бере участь дещо опосередковано.

Ще одним суб'єктом бюджетно-інвестиційних правовідносин є Рахункова палата, яка діє на підставі КУ та ЗУ «Про Рахункову палату», прийнятого 2015 р. [237]. Діяльність цього органу спрямована головню на здійснення фінансового контролю (докладніше розглянемо її компетенцію в розділі 4 нашого дисертаційного дослідження).

Вважаємо, що центральне місце серед суб'єктів бюджетної інвестиційної діяльності належить органам виконавчої влади, адже вони

забезпечують всю підготовчу роботу щодо складання проектів бюджетів, готують необхідні документи й матеріали, які разом з проектами бюджетів подають до ВРУ та місцевих рад. Крім того, ці органи безпосередньо забезпечують виконання бюджетів, контролюють їх виконання, готують звіт про виконання бюджетів.

КМУ як суб'єкт бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності, виявляє себе і як цілісний колективний орган, і як структурований. При цьому саме уряд України, будучи вищим органом виконавчої влади, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про Кабінет Міністрів України», забезпечує проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, зокрема амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці і зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування [80]. До бюджетних повноважень КМУ, що стосуються інвестиційної діяльності, належать: забезпечення опрацювання і виконання загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку; визначення доцільності розроблення державних цільових програм з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та забезпечення їх виконання; здійснення згідно із законом управління об'єктами державної власності, зокрема корпоративними правами, делегування в установленому законом порядку окремих повноважень щодо управління зазначеними об'єктами міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, місцевим державним адміністраціям та відповідним суб'єктам господарювання; забезпечення розроблення і виконання державних програм приватизації і подання ВРУ пропозицій щодо визначення переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації; забезпечення опрацювання і виконання програм структурної перебудови галузей національної економіки та інноваційного розвитку, вжиття заходів, пов'язаних з реструктуризацією та санацією підприємств й організацій, забезпечення проведення державної промислової політики,

визначення пріоритетних галузей промисловості, які потребують пришвидшеного розвитку; розробка проектів законів про Державний бюджет України та про внесення змін до Державного бюджету України, забезпечення виконання затвердженого ВРУ Державного бюджету України, подання ВРУ звіту про його виконання; забезпечення проведення державної соціальної політики, вжиття заходів щодо підвищення реальних доходів населення та забезпечення соціального захисту громадян; забезпечення підготовки проектів законів щодо державних соціальних стандартів і соціальних гарантій; забезпечення опрацювання і виконання державних програм соціальної допомоги, вжиття заходів щодо зміцнення матеріально-технічної бази закладів соціального захисту інвалідів, пенсіонерів та інших непрацездатних і малозабезпечених верств населення тощо.

Суттєві повноваження у сфері бюджетно-інвестиційної діяльності надані Міністерству фінансів України. На наше переконання, саме МФУ посідає найважливіше місце серед суб'єктів бюджетних правовідносин, що здійснюють інвестиційну діяльність. Воно діє на підставі Положення про МФУ [238], згідно з п. 1 якого: Міністерство є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову (у сфері організації і контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності) та бюджетну політику (у сфері державного пробірної контролю, бухгалтерського обліку, випуску і проведення лотерей), а також забезпечує формування й реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та забезпечує формування і реалізацію єдиної державної податкової, митної політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного

внеску, у сфері видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння, їх обігу й обліку. До того ж, МФУ виконує завдання, пов'язані з бюджетним процесом (зобов'язане готувати проект Державного бюджету України, забезпечувати методичне керівництво іншими органами щодо їх участі у складанні проекту бюджету, координувати діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету тощо).

Відповідно Міністерство фінансів України наділене бюджетними повноваженнями, що стосуються інвестиційної діяльності: складає й уточнює прогноз Державного бюджету України на наступні два бюджетні періоди; визначає основні організаційно-методичні засади бюджетного планування, які використовуються для підготовки бюджетних запитів і розроблення проекту Державного бюджету України та прогнозу Державного бюджету України на наступні два бюджетні періоди, загальний рівень доходів, видатків і кредитування бюджету, дає оцінку обсягу фінансування бюджету для складення проекту Державного бюджету України та індикативних прогнозних показників Державного бюджету України на наступні два бюджетні періоди; вживає заходи для підвищення ефективності управління державними фінансами; розробляє разом з іншими центральними органами виконавчої влади проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період; розробляє в установленому порядку проект закону про Державний бюджет України на відповідний рік та готує відповідні матеріали, що додаються до нього; організовує роботу, пов'язану із складенням та управлінням виконання Державного бюджету України, координує діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету; розробляє в установленому порядку прогноз Державного бюджету України на наступні два бюджетні періоди; удосконалює міжбюджетні відносини; забезпечує управління державним та гарантованим державою боргом; удосконалює методи фінансового і

бюджетного планування; розробляє і доводить до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів на плановий і наступні два бюджетні періоди для підготовки проекту Державного бюджету України та прогнозу Державного бюджету України на наступні два бюджетні періоди, встановлює строк і порядок їх подання; здійснює оцінку відповідності бюджетному законодавству бюджетних запитів, паспортів бюджетних програм, проектів зведених кошторисів для складення розпису державного бюджету; аналізує бюджетний запит, поданий головним розпорядником бюджетних коштів, щодо його відповідності меті, пріоритетності та ефективності використання бюджетних коштів; веде реєстр державних гарантій; запроваджує програмно-цільовий метод складення і виконання місцевих бюджетів та середньострокове бюджетне планування на місцевому рівні; формує програмну класифікацію видатків та кредитування державного і місцевих бюджетів; затверджує і вносить зміни до бюджетної класифікації; відкриває бюджетні програми головним розпорядникам коштів державного бюджету; ухвалює рішення щодо безспірного вилучення коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету; координує роботу, пов'язану з ініціюванням, підготовкою та реалізацією проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються іноземними державами, банками і міжнародними фінансовими організаціями, здійснює моніторинг виконання зазначених проектів та методичне забезпечення зазначеної роботи; організовує опрацювання і проведення експертизи проектних пропозицій щодо ініціювання інвестиційних проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються іноземними державами, банками і міжнародними фінансовими організаціями, з урахуванням експертного висновку про відповідність інвестиційних проектів пріоритетам державної політики у відповідній сфері, ухвалює рішення про доцільність підготовки відповідного проекту та визначає відповідального за його підготовку і реалізацію; вносить КМУ пропозиції щодо доцільності підготовки системного проекту, розробляє стратегічні та програмні

документи з питань фінансового співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема забезпечує розроблення плану співробітництва України з такими організаціями на відповідний рік; здійснює організаційне та аналітичне забезпечення діяльності представника України в Асамблеї вкладників Фонду Східноєвропейського партнерства з енергоефективності та довкілля; вносить в установленому порядку пропозиції щодо участі України в діяльності міжнародних фінансових організацій, призначення представників України в таких організаціях та визначення національних координаторів із співробітництва з ними; готує й надсилає іноземним державам, банкам і міжнародним фінансовим організаціям офіційні звернення щодо спільної підготовки інвестиційних проектів; укладає договори з підприємствами, установами й організаціями, які беруть участь у реалізації спільних з міжнародними фінансовими організаціями, іноземними державами, банками, іншими фінансовими установами та Європейським Союзом (далі – ЄС) проектів; здійснює спільно з міжнародними організаціями, іноземними державами, банками, іншими фінансовими установами проекти, облік надходження та використання кредитних коштів, контроль за їх цільовим використанням і проведенням розрахунків та виконанням фінансових зобов'язань за укладеними в межах таких проектів договорами; відбирає банки, що залучаються до реалізації спільних з міжнародними організаціями проектів; проводить оцінку фінансового стану потенційних бенефіціарів спільних з міжнародними фінансовими організаціями інвестиційних проектів; вживає заходи щодо виконання програм, які впроваджуються в Україні із залученням секторальної бюджетної підтримки ЄС, кредитних коштів ЄС та коштів на безповоротній основі; ініціює, здійснює підготовку та впроваджує проекти (програми) міжнародної технічної допомоги у сфері управління державними фінансами; організовує наукову, науково-технічну, інвестиційну, інформаційну, видавничу діяльність, пропагує досягнення і передовий досвід, сприяє створенню і впровадженню сучасних інформаційних

технологій та комп'ютерних мереж у сферах, які належать до відання МФУ; управляє об'єктами державної власності, що входять до сфери управління Міністерства; визначає пріоритети розвитку сфер, віднесених до відання МФУ; готує разом з іншими зацікавленими центральними органами виконавчої влади експертні висновки до законопроектів щодо їх впливу на показники бюджету (з обов'язковим визначенням вартісної величини такого впливу), можливостей фінансового забезпечення у відповідному бюджетному періоді та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини, і пропозиції щодо їх розгляду; розробляє план діяльності на плановий та наступні два бюджетні періоди (зокрема план заходів щодо реалізації інвестиційних програм (проектів)) тощо.

Із прийняттям 2015 р. реформованого законодавства у сфері інвестицій держава створила нову інституцію, яка, крім іншого, має враховувати й соціальний ефект від інвестицій. Отож, безпосереднім учасником бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності, є колегіальний суб'єкт – Міжвідомча комісія з питань державних інвестиційних проектів (далі – МКПДП), діяльність якої регламентується постановою Кабміну від 22 липня 2015 р. № 571. До основних завдань цього колегіального органу належить відбір державних інвестиційних проектів, для розробки і реалізації яких використовують державні капітальні вкладення (крім тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, а також з коштів державного фонду регіонального розвитку) [193]. Тобто метою діяльності МКПДП є здійснення відбору державних інвестиційних проектів, що відповідають пріоритетним напрямкам розвитку держави та мають позитивні перспективні показники економічної ефективності щодо їх реалізації. Згідно з п. 4 «Положення про Міжвідомчу комісію з питань державних інвестиційних проектів» ця Комісія: 1) подає МЕРІТУ пропозиції щодо визначення пріоритетних напрямів реалізації державних інвестиційних проектів за сферами, визначеними у п. 24 «Порядку відбору державних інвестиційних

проектів», затвердженого постановою КМУ від 22 липня 2015 р. № 571; 2) розглядає державні інвестиційні проекти; 3) вивчає результати діяльності центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, головних розпорядників коштів державного бюджету щодо розроблення та реалізації державних інвестиційних проектів, поданих на розгляд Комісії; 4) здійснює відбір державних інвестиційних проектів та визначає їх перелік у розрізі головних розпорядників коштів державного бюджету із зазначенням загальної вартості проекту, загальних обсягів витрат державного бюджету, необхідних для розроблення та реалізації проекту, зокрема для завершення його реалізації, а також обсягів таких видатків на відповідний плановий та наступні два бюджетні періоди в розрізі бюджетних програм; 5) готує та подає МЕРІТУ для прийняття відповідних рішень пропозиції та рекомендації щодо: коригування або припинення (зупинення) реалізації державних інвестиційних проектів; ефективності управління державним інвестиційним проектом, усунення порушень планових строків його реалізації; проведення незалежної експертизи державних інвестиційних проектів.

Згідно з п. 5 зазначеного Положення МКПДІП для реалізації повноважень у сфері бюджетної інвестиційної діяльності має право: 1) отримувати в установленому порядку від центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій інформацію, необхідну для виконання покладених на неї завдань; 2) залучати до участі у своїй роботі представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), а також незалежних експертів (за згодою); 3) утворювати у разі потреби для виконання покладених на неї завдань постійні або тимчасові робочі групи; 4) приймати для розгляду державні інвестиційні проекти або відхиляти їх за результатами розгляду документів, поданих для відбору проектів, або надавати рекомендації щодо можливості застосування інших механізмів

фінансування проекту (залучення кредитних коштів міжнародних фінансових організацій, державно-приватного партнерства, концесії тощо).

Міністр економічного розвитку і торгівлі України, який є головою МКПДШП, має такі повноваження: 1) затверджує її персональний склад та вносить при необхідності зміни до нього; 2) здійснює керівництво її діяльністю; 3) затверджує план її роботи на відповідний період та порядок денний засідань. Формою роботи МКПДШП є засідання, що проводяться у період опрацювання проекту Державного бюджету України на плановий бюджетний період та прогнозу Державного бюджету України на наступні два бюджетні періоди та при необхідності – за рішенням голови Комісії. При цьому підготовку матеріалів для розгляду на засіданнях наведеної Міжвідомчої комісії забезпечує її секретар. Рішення щодо прийняття інвестиційних проектів ухвалюється не одноосібно, а колегіально Міжвідомчою комісією, яка складається на 50% з представників уряду і на 50% – з представників парламенту [239]. Процедура його прийняття передбачає проведення державної експертизи інвестиційних проектів, а також розробку чіткого економічного обґрунтування і визначення очікуваного економічного ефекту. Підвищуються і вимоги до обрання інвестиційних проектів для здійснення інвестицій у бюджетну діяльність – тепер їх доцільність визначається за чіткими і прозорими показниками: економічний ефект (для неокупних проектів) або економічна ефективність (для самоокупних проектів), вигода, яку держава, як інвестор, очікує отримати (економічна чиста приведена вартість), соціальний та екологічний ефект, відповідність запропонованого технічного рішення проблемі, економія експлуатаційних витрат тощо [240]. Після затвердження нових державних інвестиційних проектів Міжвідомчою комісією здійснюється планування їхнього регулярного моніторингу. Важливе місце під час ухвалення рішення щодо реалізації інвестиційного проекту повинні займати питання фінансово-інвестиційної безпеки – належного стану захищеності інвестицій, що забезпечується за допомогою фінансово-правового регулювання та дозволяє

гарантувати вкладення інвесторів, інтереси держави і нівелює негативні чинники (наявні та можливі загрози) в цій сфері. Вважаємо, що цей комплекс питань обов'язково потрібно вивчати під час державної експертизи інвестиційних програм (проектів) і відповідні висновки викладати окремим розділом у підсумковому акті. Щоб уникнути хаотичності, поверховості та спонтанності у сфері інвестиційної діяльності, на нашу думку, необхідно сформулювати «Стратегію фінансово-інвестиційної безпеки України» як загальний плановий документ на тривалий час. У ньому варто зафіксувати мету і завдання фінансово-інвестиційної безпекової діяльності, а також визначити правові засоби їх досягнення.

Ще один суб'єкт бюджетно-інвестиційних правовідносин – Державна казначейська служба України, яка діє на підставі «Положення про Державну казначейську службу України» від 15 квітня 2015 р. № 215 [241]. Вона реалізує надані повноваження і безпосередньо, і через територіальні органи в АРК, областях, містах Києві та Севастополі, районах, районах у містах обласного, республіканського (АРК) значення (у разі їх утворення). Під час здійснення своєї діяльності ДКСУ взаємодіє з іншими органами законодавчої і виконавчої влади, Національним банком України та комерційними банками України, а також іншими учасниками бюджетного процесу та фінансовими інституціями. Отож, ДКСУ виступає поєднувальним ланцюжком у реалізації бюджетного процесу між органами виконавчої влади та установами банківської системи.

Стаття 105 БКУ визначає засади надання і використання субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів). Зокрема, надання таких субвенцій ґрунтується на принципах: 1) об'єктивності та відкритості – отримувач субвенції визначається за прозорими процедурами; 2) єдності – розподіл коштів має забезпечити реалізацію системи національних цінностей і завдань інноваційного розвитку та сприяти зменшенню відмінностей у рівні життя населення різних регіонів країни; 3) збалансованого розвитку – надання державної підтримки територіям з урахуванням їх потенціалу;

4) цільового використання коштів – субвенція використовується тільки для реалізації мети, визначеної її надавачем, з урахуванням прогнозних та програмних документів економічного і соціального розвитку країни та відповідної території, державних цільових програм, прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди. І саме ДКСУ має [241]: 1) щодавно перераховувати субвенцію на рахунки обласних, міських (м. Києва і міст обласного значення), районних бюджетів та інших бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті передбачено міжбюджетні трансферти, відкриті в органах ДКСУ, згідно з розписом державного бюджету і постанов КМУ № 1132 [196] і № 1407 [242]; 2) подавати щодаки МФУ, Міністерству охорони здоров'я України або Міністерству освіти і науки України (залежно від виду субвенції) інформацію про перераховані суми коштів у розрізі вищенаведених бюджетів та зведену інформацію в розрізі бюджетів. Субвенції з державного бюджету, визначені п. 6–8 ч. 1 ст. 97 БКУ, перераховуються ДКСУ обласним, міським (м. Києва і міст обласного значення), районним бюджетам та іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті передбачені міжбюджетні трансферти, щодаки рівними частинами в останній день декади згідно з розписом державного бюджету. Враховуючи зміни до ст. 108 БКУ, а також розпис Державного бюджету України, органи ДКСУ переглядають базову та реверсну дотації щодаки, а освітню субвенцію, субвенцію на підготовку робітничих кадрів і медичну субвенцію – двічі на місяць.

У науковій літературі стверджується, що до місцевих органів державної влади, які керують державними (бюджетними) інвестиціями, належать місцеві Ради народних депутатів та місцеві державні адміністрації, їх управління та відділи, а також регіональні консультативні ради з питань іноземних інвестицій при обласних державних адміністраціях [243, с. 291] (до речі, ми не підтримуємо сприйняття цитованим автором місцевих рад як органів державної влади). Отже, місцеві державні адміністрації також є

суб'єктами бюджетно-інвестиційних правовідносин. Вони утворюються і діють згідно із ЗУ «Про місцеві державні адміністрації» [244], у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці забезпечують підготовку та виконання відповідних бюджетів, звіт про їх виконання тощо. Загалом повноваження цих суб'єктів щодо бюджетної діяльності регламентовані у ст. 18 ЗУ «Про місцеві державні адміністрації», згідно з якою така державна адміністрація: 1) складає і подає на затвердження ради проект відповідного бюджету та забезпечує його виконання; звітує перед відповідною радою про його виконання; 2) подає в установленому порядку до органів виконавчої влади вищого рівня фінансові показники і пропозиції до проекту Державного бюджету України, пропозиції щодо обсягу коштів Державного бюджету України для їх розподілу між територіальними громадами, розмірів дотацій і субсидій, дані про зміни складу об'єктів, що підлягають бюджетному фінансуванню, баланс фінансових ресурсів для врахування їх при визначенні розмірів субвенцій, а також для бюджетного вирівнювання, виходячи із забезпеченості мінімальних соціальних потреб; 3) отримує від усіх суб'єктів підприємницької діяльності, незалежно від форм власності, інформацію, передбачену актами законодавства для складання і виконання бюджету; 4) здійснює фінансування підприємств, установ та організацій освіти, культури, науки, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, соціального захисту населення, переданих у встановленому законом порядку в управління місцевій державній адміністрації вищими органами державної та виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад, а також заходів, пов'язаних з розвитком житлово-комунального господарства, благоустроєм та шляховим будівництвом, охороною довкілля та громадського порядку, інших заходів, передбачених законодавством; 5) у спільних інтересах територіальних громад об'єднує на договірній основі бюджетні кошти з коштами підприємств, установ, організацій та населення для будівництва, розширення, реконструкції, ремонту й утримання виробничих підприємств,

транспорту, мереж тепло-, водо-, газо-, енергозабезпечення, шляхів, зв'язку, служб з обслуговування населення, закладів охорони здоров'я, торгівлі, освіти, культури, соціального забезпечення житлово-комунальних об'єктів, зокрема їх придбання для задоволення потреб населення та фінансує здійснення цих заходів; б) регулює інвестиційну діяльність в установленому порядку; 7) здійснює на відповідній території управління об'єктами, що перебувають у державній власності та передані до сфери її управління, сприяє створенню на цих об'єктах систем управління якістю, систем екологічного управління, інших систем управління згідно з національними або міжнародними стандартами, приймає рішення про створення, реорганізацію та ліквідацію підприємств, установ і організацій, що належать до сфери її управління, а також здійснює делеговані відповідною радою функції управління майном, що перебуває у спільній власності територіальних громад тощо. Сприяти й організовувати інвестиційну діяльність у бюджетній сфері місцевим державним адміністраціям допомагають повноваження в межах і формах, визначених КУ та законами України, до яких належать компетенції у вирішенні питань: забезпечення законності, охорони прав, свобод і законних інтересів, зокрема і під час здійснення підприємницької, бюджетної, інвестиційної діяльності; соціально-економічного розвитку відповідної території; управління майном, приватизації та підприємництва; використання землі, природних ресурсів, охорони довкілля; промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту і зв'язку; зовнішньоекономічної діяльності тощо. Крім того, місцеві державні адміністрації здійснюють на відповідних територіях державний контроль за: а) збереженням і раціональним використанням державного майна; б) станом фінансової дисципліни, обліку та звітності за виконанням державних контрактів і зобов'язань перед бюджетом, належним і своєчасним відшкодуванням збитків, завданих державі.

Отже, у сфері бюджетного інвестування можливість вибору власного варіанта поведінки у суб'єкта інвестування є досить обмеженою, а інколи це

практично неможливо. Невиконання вимог бюджетно-правових норм, відступ від приписаного варіанта поведінки (тобто вчинення правопорушення) спричинює застосування державного примусу, покарання стосовно суб'єкта бюджетно-інвестиційних правовідносин – винної особи. Застосування переважно імперативного методу у сфері регулювання бюджетних відносин пояснюється специфікою бюджетної діяльності: і держава, і інші інвестори суворо відстежують інвестиційно-бюджетні ресурси. Варто зауважити, що імперативність має місце і під час надання грошових коштів з бюджету. Зокрема, суб'єкти бюджетно-інвестиційних правовідносин – розпорядники бюджетних коштів, наприклад, бюджетні установи, зобов'язані використовувати інвестиційні кошти суто за цільовим призначенням. З іншого боку, суб'єкти бюджетних інвестиційних правовідносин отримують додаткові державні гарантії, що стає важливим інструментом забезпечення інвестиційної зацікавленості для залучення додаткових капіталовкладень у вітчизняну економіку, зокрема і в бюджетну сферу. У підсумку формується ще один функціональний правовий інститут – інститут державного гарантування захисту інвестицій. Суб'єкти бюджетно-інвестиційних правовідносин можуть отримувати від держави не тільки правові, а й політичні, міжнародні чи внутрішньонаціональні, часткові або повні, постійні чи тимчасові гарантії. Часто такі гарантії прописуються нормами бюджетного права, оскільки такі операції можуть отримувати підприємницький характер та враховувати потребу максимізації прибутку інвестиційної діяльності для суб'єкта бюджетних правовідносин – отримувача інвестиційних ресурсів.

Важливим питанням, яке потребує вирішення, є розподіл повноважень між суб'єктами бюджетно-інвестиційних правовідносин і між публічно-правовими утвореннями, що мало б стати запорукою безперешкодного функціонування бюджетної системи. Суб'єкти бюджетних правовідносин, що беруть участь в інвестиційній діяльності, мають отримати чітку, закладену в БКУ, правову основу для затвердження самостійності головних розпорядників бюджетних інвестиційних фондів, розпорядників бюджетних

інвестиційних ресурсів та отримувачів бюджетних інвестиційних коштів. Їхні права й обов'язки повинні бути чітко регламентовані із врахуванням деталізації асигнувань згідно з кодами бюджетної класифікації в бюджетах.

Держава (або уповноважений нею орган) виступає особою публічного права, що певним чином формує особливий суб'єктний склад бюджетних інвестиційних правовідносин. Розвиток цих правовідносин створює спеціальний режим господарювання та фінансової дисципліни для проведення бюджетного, фінансового контролю, що, відповідно, спричинює квотування державою суб'єктного складу цього виду правовідносин [245, с. 57–58]. Отже, суб'єкти бюджетних правовідносин утворюють комплексну систему економіко-правового вертикального і горизонтального взаємовпливу публічно-правових утворень в особі державних чи уповноважених державою органів, а також органів місцевого самоврядування, задіяних у регулюванні бюджетних інвестиційних потоків як ресурсів виконання соціально-економічних завдань для побудови ефективнішої моделі бюджетування.

Підсумовуючи, відзначимо: реформування суб'єктного складу бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності, яке розпочалося у 2014–2015 рр., внесло свої корективи в чинне законодавство України та поклало початок новим підходам до правового регулювання інвестування в нашій країні. Сьогодні важливо створити нові інституції, які комплексно впроваджуватимуть нову державну інвестиційну політику за успішним прикладом багатьох країн світу. Наприклад, у західному світі перспективним вважається створення інститутів, які консолідують бюджетні і залучені під державні гарантії кошти та скеровують їх на визначені пріоритетні напрями розвитку. У вітчизняних реаліях таким інститутом може стати спеціальна та особлива державна банківська установа (Банк розвитку) з ефективною структурою корпоративного управління, налагодженими бізнес-процесами, інституційною незалежністю та ефективним процесом ухвалення рішень.

Із цих позицій передумови ефективності та дієвості бюджетних важелів в інвестиційній сфері мають забезпечувати здатність держави ставити стратегічні орієнтири розвитку, враховуючи національні інтереси, та досягати їх, виконувати завдання, пов'язані із впливом на соціально-економічні процеси, дотримуватися визначених пріоритетів, а також нейтралізувати можливі загрози економічній безпеці із застосуванням важелів, властивих ринковій економіці.

2.3 Особливості регламентації інвестиційної діяльності на окремих стадіях бюджетного процесу

Бюджетно-інвестиційні правовідносини є результатом як опосередкування матеріальних бюджетно-правових норм, так і дії процесуальних бюджетно-правових норм. Ці правовідносини мають досить динамічний характер, а оскільки бюджетний процес є періодичним, то й вони більшою мірою мають бути періодичними. У підсумку бюджетно-інвестиційні правовідносини набувають безпосередньо або опосередковано нових організаційно-правових форм, що можуть проявлятися в різних сегментах макроекономіки, на загальнодержавному, регіональному чи місцевому рівнях. Особливості інвестиційної діяльності на тих чи інших стадіях бюджетного процесу в основному визначаються специфікою як загалом бюджетних правовідносин, так і певних бюджетних стадій. На кожній з них виникають особливі зв'язки, які вимагають регулювання в межах відповідних правових норм, оскільки інвестиційна діяльність та бюджетний процес не можуть існувати поза правом, і бюджетно-інвестиційні правовідносини виступають певним суспільним дво- чи багатостороннім зв'язком, який виникає, змінюється чи припиняється лише на підставі відповідного нормативно-правового акта, що регулює суб'єктивні права й обов'язки сторін, задіяних у певній стадії бюджетного процесу.

Реалізація обов'язків та прав суб'єктів бюджетно-інвестиційних правовідносин умовно складається зі стадій, засобів (субординаційних та координаційних нормативних актів правового регулювання інвестиційної діяльності), процесуальних форм реалізації цих правових норм, а також правових стимулів чи обмежень, викликаних особливостями участі державних органів чи органів місцевого самоврядування в інвестуванні, та додаткових прав й обов'язків суб'єктів бюджетних правовідносин, що при цьому виникають. На такі особливості реалізації інвестиційної діяльності в бюджетній сфері впливають також і способи реалізації інвестування вільних фінансових ресурсів.

З уваги на тезу про те, що зміст фінансової діяльності держави розкривається на «окремих стадіях, якими і визначаються особливості її здійснення» [232, с. 13], вважаємо, що особливості бюджетної інвестиційної діяльності в контексті проблематики нашого дослідження також виявляються на окремих стадіях бюджетного процесу. Держава, реалізуючи природні для неї функції, можливості виконання стратегічно важливих завдань соціально-економічного розвитку, забезпечує управління бюджетними коштами, регламентуючи за допомогою правових норм бюджетний механізм. Для цього державі та її органам, органам місцевого самоврядування потрібно здійснювати бюджетний менеджмент, тобто забезпечувати функціонування бюджетного механізму, що визначається як сукупність особливих бюджетних правовідносин, специфічних методів і прийомів, які проявляються в процесі формулювання, обґрунтування, вибору й ухвалення управлінських рішень з приводу формування, розподілу та використання бюджетних коштів на різних етапах та рівнях фінансування. Тому аби виявити особливості регулювання інвестиційної діяльності на окремих стадіях бюджетного процесу, доцільно з'ясувати основні засади вітчизняного бюджетного процесу. Оскільки особливості його здійснення в Україні мають важливе значення для всіх сфер людської життєдіяльності, то зрозумілим є наукове зацікавлення цим процесом і серед економістів, і серед правників.

Ми вважаємо безспірним з наукового погляду розуміння бюджетного процесу як одного з видів юридичного процесу. У правовій довідковій літературі зазвичай подано таке визначення: «Юридичний процес – комплексне і багатоаспектне поняття, що характеризує сукупність усіх правових форм діяльності державних органів (парламенту, президента, уряду, суду, прокуратури тощо) та інших уповноважених суб'єктів, яка пов'язана зі здійсненням у визначеному законом порядку юридично значущих дій і спричиняє певні правові наслідки» [246, с. 481]. Науковці розглядають юридичний процес здебільшого як діяльність уповноважених органів, спрямовану на вирішення юридичних справ, й аналогічних визначень цього терміна є багато. Досить розгорнуте визначення аналізованого поняття наводить А. Колодій. На його думку, юридичний процес – це система взаємопов'язаних правових форм діяльності уповноважених суб'єктів, що виражається у здійсненні операцій з вирішення юридичних справ, урегульована процесуальними нормами, закріплена у процесуально-правових документах і забезпечена засобами юридичної техніки [247, с. 83]. Як слушно наголошує Л. Касьяненко, з'ясування сутності поняття «юридичний процес» пов'язано з проблемою матеріальних і процесуальних норм права. Це твердження ґрунтується на тому, що юридичний процес, як правило, регулюється процесуальними нормами, а його реалізація пов'язана з матеріальними нормами. У зв'язку із цим, щоб зрозуміти сутність юридичного процесу, потрібно пам'ятати, що роль матеріальних і процесуальних норм у правовому регулюванні різна [248, с. 22]. Отож, юридичний процес у широкому значенні можна розглядати як нормативно закріплену цілісну систему процесуальних форм діяльності державних органів чи інших уповноважених осіб, спрямовану на ефективне застосування та реалізацію правових норм. Таке розуміння юридичного процесу дає підстави стверджувати, що бюджетний процес є одним з різновидів фінансового процесу, який законодавчо регламентовано у главі 4 БКУ.

Юридичний процес як правове явище має зміст і форму. Суть діяльності полягає у внутрішній характеристиці юридичного процесу та означає, що правова процесуальна форма як система правових засобів, за допомогою яких урегульовується діяльність – це зовнішній прояв юридичного процесу [249, с. 34]. З огляду на це С. Ніщима вважає помилковим ототожнювати процесуальну діяльність та юридичний процес. Свою позицію вона аргументує тим, що бюджетному процесу властива саме процесуальна діяльність, адже держава завжди здійснює організаційно-правову діяльність у певних процесуальних межах за допомогою спеціальної процедури [250, с. 249]. Втім, визначення поняття «бюджетний процес» досі є предметом наукових дискусій. Багатоманітність підходів до бюджетного процесу відображена в монографіях, статтях, посібниках, а в теоретичному аспекті – у різноманітних наукових категоріях, концепціях, положеннях.

Розглянемо кілька основних підходів до визначення бюджетного процесу. До першої групи науковців, які пропонують звужити весь бюджетний процес лише до стадії формування бюджету та розглядати його як «сукупність процедур з розробки бюджету, як обов'язковий державний акт», порівнюючи, отже, бюджетний процес із законодавчим, належать відомий радянський учений М. Гурвич [251, с. 152] та болгарський професор О. Ангелов [252, с. 248]. Щоправда, їхні позиції зазнають критики в науковій спільноті. Основний і, на наш погляд, справедливий аргумент, який висловлюють на користь широкого розуміння бюджетного процесу, полягає в тому, що закон про Державний бюджет України – особливий закон, змістом якого є фінансово-плановий акт, що має чітко визначений адресний характер, він «прямо та законно діє протягом певного відрізка бюджетного циклу, а саме до затвердження у передбаченому порядку звіту про його виконання» [253, с. 16], має конкретно-цільову спрямованість, зумовлену самим предметом фінансових (передусім бюджетних) правовідносин. Жоден інший закон не має таких особливостей.

Прихильники широкого розуміння бюджетного процесу наполягають на тому, що вся діяльність, основана на владних повноваженнях певних органів, має бути підпорядкована суворим процедурним формам, що забезпечують законність, доцільність та обґрунтованість цієї діяльності. Тому чіткий порядок, ретельно продуманий і розроблений у всіх своїх складових, потрібен не тільки для організації й узгодження роботи всієї системи державних органів з формування та виконання бюджету, а й для правильного вирішення численних питань, які при цьому виникають [254, с. 84; 256, с. 136; 256, с. 22]. Відповідно, можна стверджувати, що ці конкретні процедурні форми та правові норми повинні вирішувати найактуальніші проблемні моменти щодо усунення міжрівневих диспропорцій у бюджетних правовідносинах та забезпечувати відповідні правові й економічні гарантії суб'єктам інвестиційних правовідносин у бюджетній сфері. Відбувається, так би мовити, фінансове вирівнювання (балансування) місцевих бюджетів, їх залежність від фінансової допомоги (від бюджетів вищого рівня) знижується.

На думку Т. Бугай, у широкому розумінні бюджетний процес – це діяльність відповідних органів, базована на владних повноваженнях, суворо регламентована у сфері бюджету [257, с. 42]. Узагальнене визначення представників цієї групи наводить Л. Чуприна: «Бюджетний процес – це регламентована нормами бюджетного права діяльність учасників бюджетного процесу щодо складання проектів бюджетів; розгляду та затвердження проектів бюджетів; виконання бюджетів та здійснення бюджетного обліку; складання, зовнішньої перевірки, розгляду і затвердження бюджетної звітності, а також щодо здійснення фінансового контролю на всіх стадіях бюджетного процесу» [258, с. 126]. Ми вважаємо більш прийнятним саме другий підхід, коли бюджетний процес розглядають у широкому розумінні. При цьому, як бачимо, визначення бюджетного процесу формулюється саме крізь призму стадійності як його природної властивості.

Регламентация вітчизняного бюджетного процесу нормативно закріплена передусім в КУ. Так, у ст. 85, 92, 95, 96, 97 Основного закону

нашої держави закладено загальні положення бюджетного процесу, визначено його учасників та розмежовано їхні повноваження в цій сфері, а також закріплено, що Державний бюджет України і бюджетна система України встановлюються лише законами [259]. У БКУ термін «бюджетний процес» витлумачено як регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства (ст. 2) [179]. Отже, бюджетний процес є сукупністю дій уповноважених органів держави та місцевого самоврядування, що здійснюються на підставі норм бюджетного законодавства щодо складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів, а також складання, розгляду й затвердження звіту про їх виконання [260, с. 327; 261, с. 97]. У контексті досліджуваної проблематики під бюджетним законодавством розуміємо сукупність правових норм, що регламентують діяльність уповноважених органів та посадових осіб у сфері бюджету і які містяться в різноманітних джерелах бюджетного права. Це визначення бюджетного процесу, на наш погляд, містить основні його риси і як виду юридичного процесу, і як сукупності фінансово-правових норм.

Щодо юридичного процесу загалом та бюджетного процесу як його виду зокрема, прийнято говорити про його стадії [262, с. 28]. Дослідження стадій саме бюджетного процесу дає змогу чітко розмежовувати повноваження органів влади та сприяє ефективності в правовому регулюванні бюджетних відносин, у застосуванні бюджетно-правових норм. Проте в юридичній літературі дотепер немає єдиної думки щодо стадій бюджетного процесу, їхнього конкретного предметного змісту, функціонального призначення, підстав виникнення, суб'єктного складу, матеріально-правового та процедурно-процесуального вираження, самостійної нормативно-правової регламентації. Проблемні питання стадійності бюджетного процесу науковці розглядають досить суперечливо, що можна пояснити наявністю багатьох підходів до визначення самого поняття стадії бюджетного процесу.

Найцікавіші, з доктринального погляду, визначення поняття «стадія процесу» можна поділити на три основні види. До першого виду поняття «стадія» науковці зараховують: 1) сукупність процесуальних дій або процесуальних відносин, об'єднаних найближчою метою, або 2) сукупність взаємопов'язаних дій членів суспільства, встановлених процесуальними нормами, які становлять частину юридичного процесу [263, с. 653]. Другий вид – це «певний етап діяльності державних органів у галузі бюджету, що здійснюється у визначеній законодавством послідовності» [256, с. 22, 63; 264, с. 7]. Третій – встановлений законом порядок або самостійні етапи, що мають визначену мету і завдання [265, с. 63]. На нашу думку, найбільш виваженою є позиція науковців, які сформулювали суть поняття у другому виді, адже бюджетні повноваження суб'єктів відповідних правовідносин реалізуються саме на кожній з окремих бюджетно-процесуальних стадій. При цьому можна зробити висновок, що бюджетний процес щодібно відновлюється, проходячи одні й ті самі стадії.

Така різнобічність визначення поняття і змісту стадії бюджетного процесу та їх кількості стала приводом для наукової дискусії серед учених. У трактуванні цього поняття науковців можна умовно поділити на три групи. Перша група вчених (О. Ангелов та М. Гурвич) обмежила бюджетний процес лише формуванням бюджету, тобто його складанням і затвердженням [251, с. 158; 252, с. 248]. Цілком слушні критичні зауваження щодо цього підходу висловила Л. Воронова, зазначивши, що закон про державний бюджет, попри його основне місце серед інших бюджетно-правових актів, не є єдиним нормативним актом, покликаним регулювати суспільні відносини під час формування бюджету [266, с. 42]. Друга група дослідників (зокрема М. Піскотін та В. Зуєв) виділяє три стадії бюджетного процесу: 1) складання бюджету; 2) затвердження проекту бюджету; 3) виконання бюджету [113, с. 66; 267, с. 28]. Тобто вони не виокремлюють стадії розгляду і затвердження бюджету. М. Піскотін, обстоюючи свою позицію, апелює до аналогії бюджетного процесу з кримінальним чи цивільним процесом, де після стадії

ухвалення рішення настає його виконання. На наш погляд, у бюджетному процесі стадія виконання бюджету завершується у тій самій «інстанції», що і його затвердження – у парламенті. Третя група науковців (В. Антоненко, В. Бесчеревних, О. Дічкова, Н. Хімічова) виділяє п'ять стадій бюджетного процесу [268, с. 4; 269, с. 148; 270, с. 136; 271, с. 6–12]. Підтримує цей підхід і М. Кучерявенко, вважаючи його логічним, оскільки в такий спосіб охоплюється вся діяльність державних органів, починаючи від усвідомлення необхідності здійснення видатків на відповідні потреби, їх прогнозування до пошуку прибуткових джерел для їх покриття тощо [232, с. 127]. Зазначимо, що перші два підходи слугують віддзеркаленням, окрім суб'єктивного фактора, специфіки, властивої РФ. Ми ж схилиємося до іншої позиції: виходимо з існування чотирьох стадій бюджетного процесу, які ґрунтуються на чинному законодавстві. На нашу думку, такий підхід органічно поєднує і правотворчу, і правореалізаційну складові бюджетно-правового процесу.

Так, у ст. 19 БКУ закріплено чотири стадії бюджетного процесу: 1) складання проектів бюджетів; 2) розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет); 3) виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет); 4) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього [179].

До слова, низка науковців також поділяє позицію законодавця щодо такої кількості та назви стадій бюджетного процесу [153, с. 151; 272, с. 202–210]. Законодавчо визначені стадії бюджетного процесу послідовно змінюють одна одну, на кожній з них вирішуються питання, які в інший час не можуть бути вирішені. Крім того, чітка послідовність стадій бюджетного процесу впливає на його порядок, який законодавчо визначений так, що без здійснення і закінчення попередньої стадії, неможливе настання наступної стадії бюджетного процесу. До того ж, лише здійснення всіх стадій бюджетного процесу дає підстави стверджувати про завершення бюджетного процесу щодо відповідного бюджетного періоду [273, с. 123]. Варто

наголосити також, що кожна з наведених стадій характеризується особливим колом учасників, видом ухвалених рішень на цій стадії та часовими межами її здійснення.

З'ясувавши законодавчо встановлені стадії бюджетного процесу, висвітливо особливості регулювання бюджетної інвестиційної діяльності на окремих його етапах. Передусім потрібно вказати, що процедура надання бюджетних інвестицій – складна і передбачає проходження багатьох щаблів, адже кожна стадія бюджетного процесу характеризується комплексом різних за змістом організаційних відносин. І цей рух дублює бюджетний процес, здійснюється в загальному процесуальному «фарватері» (проте це єдино правильний шлях).

Фінансово-правовий механізм як система правових норм, що створює організаційно-управлінську підсистему в чинному правовому полі для застосування відповідних форм і методів, важелів та інструментів, використовуваних під час бюджетно-інвестиційного процесу і з боку держави (територіальної громади), і приватних інвесторів, має не тільки відповідати правовому полю, але й враховувати відповідність ефективності фінансової політики на мікро- та макрорівнях. Отже, процесуальний правовий механізм надання бюджетних інвестицій у соціально-економічній системі визначає послідовність регламентованих правовими нормами етапів здійснення бюджетно-інвестиційного процесу, що забезпечують досягнення поставленої мети, реалізацію ухвалених рішень. По суті, зміст кожної стадії бюджетного процесу зумовлений правотворчою діяльністю: подання проекту бюджету до ВРУ Кабінетом Міністрів України, розгляд та прийняття проекту закону про Державний бюджет України у ВРУ, виконання Державного бюджету України [274, с. 26]. З іншого боку, фундаментом бюджетного процесу слугує законодавство (КУ, БКУ тощо), яке також є результатом правотворчості. Втім, далеко не в усіх стадіях бюджетного процесу можна виявити особливості регулювання бюджетних інвестицій (головна специфіка проявляється на першій стадії, а далі процес рухається за «стандартною

схемою»). Подальший виклад матеріалу стосуватиметься переважно бюджетних процедур щодо державних інвестицій, зважаючи на їх важливість.

На наш погляд, початком бюджетного процесу можна вважати безпосереднє створення проекту бюджету країни в МФУ, порядок якого чітко регламентовано у главі 6 БКУ, та створення проектів місцевих бюджетів (відповідний порядок визначений у главі 12 БКУ). При цьому робота зі складання проекту Державного бюджету України чи місцевих бюджетів розпочинається задовго до початку нового бюджетного року. Отож, перша стадія бюджетного процесу (складання проекту бюджету) полягає у здійсненні: 1) планування; 2) прогнозування; 3) збалансування прибуткових можливостей та видаткових потреб. Як уже зазначалося, проект державного бюджету складає МФУ, а проекти місцевих бюджетів – місцеві фінансові органи. Під час проектної роботи беруться до уваги політичні й економічні документи: прогнози соціально-економічного розвитку, зведені фінансові баланси держави й адміністративно-територіальних одиниць, плани розвитку державного сектору економіки. Зокрема, саме такі документи було використано під час складання проекту ЗУ «Про Державний бюджет на 2017 рік» в розрізі державної інвестиційної діяльності [181]. Нововведенням чинного бюджетного законодавства є встановлення обов'язку МФУ складати прогноз Державного бюджету України на наступні два бюджетні періоди. На наше переконання, прогнозне бюджетування створює ефективні передумови для підвищення дієвості бюджетних важелів в інвестиційній сфері на довший термін і водночас свідчить про здатність держави забезпечувати постановку й досягнення стратегічних орієнтирів соціально-економічного розвитку країни згідно з національними інтересами держави. Прогнозне бюджетне планування із врахуванням інвестиційної складової дає змогу чіткіше формулювати основи державної інвестиційної політики, зважаючи на можливі загальносвітові тренди, процеси глобалізації і постіндустріальної модернізації.

На основі аналізу й оцінки цих документів (передусім прогнозу Державного бюджету України на наступні два бюджетні періоди впродовж усього строку їх реалізації з урахуванням вимог БКУ) МФУ складає проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний рік і подає їх до 20 березня року, що передує плановому, на розгляд до КМУ. Після цього уряд розглядає і схвалює зазначений акт, відтак подає його до ВРУ. За результатами парламентських слухань ухвалюється рішення про: 1) прийняття проекту постанови ВРУ щодо Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період; 2) скерування проекту цієї постанови до комітету ВРУ, до компетенції якого належать питання бюджету, для підготовки до повторного розгляду ВРУ (з визначенням строків).

Отже, у контексті теми дослідження варто наголосити, що на першій стадії бюджетного процесу спочатку відбувається планування бюджетних інвестицій, яке передбачає детальне опрацювання кожного інвестиційного проекту зокрема як елемента державної інвестиційної програми; далі визначають процедуру його відбору, формування та контролю, проводять експертизу згідно з розробленими критеріями оцінки результативності, уточнюють механізм і джерела його фінансування [275, с. 168]. Основні організаційні засади складання державного бюджету з урахуванням інвестиційної складової наведено у ст. 32 БК України [179]: 1) планові та прогнозні на наступні два бюджетні періоди обсяги державних капітальних вкладень на розроблення та реалізацію державних інвестиційних проектів визначаються з урахуванням: необхідності продовження (завершення) реалізації розпочатих державних інвестиційних проектів згідно з планами їх реалізації та визначених строків введення в експлуатацію основних засобів; необхідності передбачення державних капітальних вкладень на підготовку та початок реалізації нових державних інвестиційних проектів; витрат державного бюджету на розроблення та реалізацію державних інвестиційних проектів, здійснених у попередніх двох бюджетних періодах і запланованих на поточний бюджетний період; основних прогнозних макропоказників

економічного і соціального розвитку України на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди. МФУ до 15 травня року, що передує плановому, доводить до відома центральний орган виконавчої влади про те, що він забезпечує формування державної політики у сфері економічного і соціального розвитку, плановий та прогнозні на наступні за плановим два бюджетні періоди загальні обсяги державних капітальних вкладень на розроблення та реалізацію державних інвестиційних проектів для підготовки за участю Комітету ВРУ з питань бюджету у трижневий термін пропозицій щодо розподілу таких державних капітальних вкладень між головними розпорядниками бюджетних коштів за результатами відбору державних інвестиційних проектів; 2) відбір державних інвестиційних проектів здійснює МКПДІП у порядку, встановленому КМУ; 3) розподіл державних капітальних вкладень для реалізації нових державних інвестиційних проектів здійснюється за умови, що в межах загального обсягу державних капітальних вкладень на плановий бюджетний період не менше як 70% спрямовуватимуть на продовження (завершення) реалізації розпочатих державних інвестиційних проектів згідно з планами їх реалізації та строків введення в експлуатацію основних засобів; 4) державні капітальні вкладення на розроблення та реалізацію державних інвестиційних проектів вводяться до проекту закону про Державний бюджет України за результатами такого розподілу. При цьому не враховуються проекти, що здійснюються із залученням державою кредитів від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, а також коштів державного фонду регіонального розвитку.

Розроблений проект закону про Державний бюджет України МФУ подає до КМУ. Уряд приймає постанову щодо схвалення проекту закону про Державний бюджет України і схвалений проект не пізніше як 15 вересня року, що передує плановому, подає до ВРУ.

На стадії складання проектів бюджетів, а саме в частині інвестиційної діяльності держави, обов'язково враховують обмеження сфери бюджетних

інвестицій. Зазвичай проекти, здійснювані за участю бюджетних інвестицій, поділяють на соціальні проекти, некомерційні інфраструктурні проекти та комерційні проекти [276, с. 16]. До соціальних проектів належать проекти зі створення і розвитку бюджетних установ, що надають бюджетні соціально значущі послуги (лікарні, школи, культурні установи тощо). Це проекти, які пов'язані з виконанням функцій регіональних і місцевих органів влади і не фінансуються на комерційній основі за бізнес-схемою. До групи некомерційних інфраструктурних проектів належать проекти, спрямовані на розвиток економічної інфраструктури, зокрема: будівництво і реконструкція комунальних мереж; розвиток громадського транспорту; будівництво і реконструкція засобів комунікації; будівництво й оновлення житла, що перебуває в комунальній власності; створення центрів з перепідготовки та навчання кадрів; підтримка прикладних науково-технічних центрів тощо.

Основні організаційні засади складання проектів місцевих бюджетів в частині, що стосується регулювання інвестиційної діяльності, регламентовані у ст. 75, 76 БКУ. До них можна зарахувати такі: 1) у тижневий строк з дня схвалення КМУ проекту закону про Державний бюджет України МФУ забезпечує доведення місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад розрахунків прогнозних обсягів міжбюджетних трансфертів, методики їх визначення, організаційно-методологічних вимог та інших показників щодо складання проектів місцевих бюджетів, а також пропозицій щодо форми проекту рішення про місцевий бюджет; 2) разом з проектом рішення про місцевий бюджет перед його розглядом на сесії ВР АРК, відповідної місцевої ради схвалюється РМ АРК, місцевою державною адміністрацією чи виконавчим органом відповідної місцевої ради, крім іншого, подаються: а) показники витрат місцевого бюджету, необхідні на наступні бюджетні періоди для завершення інвестиційних проектів, що враховані в бюджеті, за умови якщо реалізація таких проектів триває більше одного бюджетного періоду; б) перелік інвестиційних проектів на плановий бюджетний період та наступні за

плановим два бюджетні періоди; 3) рішення про місцевий бюджет визначають: а) загальні суми прибутків, видатків та кредитування місцевого бюджету (з розподілом на загальний та спеціальний фонди); б) бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів (у додатках до рішення).

Чинне законодавство окремо регламентує порядок відбору державних інвестиційних проектів (постанова КМУ № 571 від 22 липня 2015 р.) та порядок відбору проектних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проектів, для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка (постанова КМУ № 835 від 13 листопада 2013 р.) [190]. Отже, на стадії складання проектів бюджетів законодавчо передбачено і процедуру відбору інвестиційних проектів, і механізм здійснення експертизи за опрацьованими критеріями оцінки їх результативності.

Управління бюджетними інвестиціями має свої особливості, пов'язані з їх нерегулярністю (інвестиційні витрати на певний об'єкт не відтворюються автоматично в наступному році після завершення інвестиційного проекту, тобто інвестиційні витрати належать завжди до зобов'язань бюджету [277, с. 53–64]) і довгостроковим характером, що вимагає особливих підходів до їх планування, оцінки і затвердження. Вони мають тісно пов'язуватися зі стратегією розвитку державного сектору економіки, довгостроковим фінансовим плануванням, борговою політикою органів публічної влади. Усе це вимагає особливого підходу до формування й управління інвестиційними проектами та програмами, укладання контрактів, що мають найчастіше довгострокову перспективу, а також до моніторингу і контролю за ефективністю інвестиційних витрат.

Визначений законодавчо порядок відбору державних інвестиційних проектів, розроблення та реалізація яких здійснюються з використанням державних капітальних вкладень, розпочинається із вжиття заходів щодо ініціювання, проведення економічної оцінки і державної експертизи, визначення доцільності розроблення та/або реалізації державних інвестиційних проектів. Отже, суб'єкт інвестиційної діяльності за

необхідності ініціювання нового державного інвестиційного проекту готує та подає головному розпорядникові коштів державного бюджету концептуальну записку, у якій мають бути вказані такі відомості: 1) мета інвестиційного проекту та її обґрунтування; 2) прогностичні обсяги витрат; 3) результати попереднього аналізу ефективності реалізації інвестиційного проекту; 4) строк та етапи реалізації інвестиційного проекту, результати попередньої оцінки можливостей реалізації, організації та управління виконанням робіт з реалізації інвестиційного проекту; 5) обґрунтування заходів щодо розроблення інвестиційного проекту. Головний розпорядник коштів державного бюджету може скликати комісію для визначення доцільності підготовки державного інвестиційного проекту, проведення його державної експертизи та надання висновків за її результатами, проведення внутрішнього моніторингу стану розроблення та реалізації державних інвестиційних проектів [193]. На наш погляд, вагомою особливістю цього етапу є те, що до складу такої комісії не можуть входити представники суб'єкта інвестиційної діяльності, що готував концептуальну записку або відповідатиме за розробку державного інвестиційного проекту, та відповідального виконавця (враховуючи замовника будівництва). Це, вважаємо, суттєво звужує можливість застосування корупційної складової інвестування, адже основні зацікавлені суб'єкти не можуть ні прямо, ні опосередковано впливати на рішення комісії, що сприятиме об'єктивності прийнятого нею рішення. За результатами розгляду концептуальної записки головний розпорядник коштів державного бюджету ухвалює рішення щодо доцільності розроблення нового державного інвестиційного проекту та визначення відповідального виконавця.

Зазначимо, що проект, розпочатий у попередні бюджетні періоди (як і новий державний інвестиційний проект), оформлюється у вигляді планово-розрахункового документа, що містить результати дослідження та економічної оцінки інвестиційних можливостей, необхідних та достатніх для обґрунтування інвестування, організації й управління виконанням робіт з

реалізації проекту на всіх етапах його життєвого циклу (інвестиційного та експлуатаційного), згідно з Додатком 1. Структурно він складається з трьох розділів: I. Резюме державного інвестиційного проекту; II. Техніко-економічний аналіз проекту; III. План реалізації та фінансування та стан його виконання. При цьому саме в II розділі мають бути наведені показники економічної ефективності та економічного ефекту. На стадії розроблення інвестиційного проекту оцінювати ефективність бюджетного інвестування можна у двох аспектах – соціально-економічному та фінансовому. Соціально-економічна ефективність ґрунтується на сукупних даних результативності інвестиційних програм та отриманому соціальному ефекті від їх впровадження. Саме ефективність бюджетних інвестицій виражає ступінь досягнення запланованого результату. При цьому найважчим, на нашу думку, є питання вибору тих вузьких пріоритетних напрямів, у яких за найменший час буде отримано максимальний результат [275, с. 168]. Також під час ухвалення рішень щодо інвестування доцільно враховувати загальну якість вкладень, яка залежить від частки інноваційних інвестицій у загальній їх сукупності, від вибраної форми інвестування тощо. При цьому цілком зрозуміло, що учасники бюджетного процесу оперують головню кількісними показниками (до того ж, вираженими у грошовій формі).

Завдяки економічній оцінці таких проектів під час їх складання можна виявити ризики державного інвестиційного проекту. Так, здійснюється техніко-економічний аналіз залежно від мети (отримання прибутку та/або досягнення соціального ефекту) й масштабності інвестиційного проекту, зокрема його вартості: до 30 млн грн включно – аналіз ефективності витрат; понад 30 млн грн – аналіз витрат і вигод. При цьому вигода або збиток для держави й суспільства охоплює: 1) податок на прибуток (оскільки податок – це частина ефекту, то його варто додати до величини комерційного ефекту); 2) податок на додану вартість (далі – ПДВ) (вплине на соціальний ефект, якщо після реалізації проекту споживання в суспільстві зросте);

3) екологічний ефект (суспільство може отримати вигоду чи збиток, пов'язані із впливом проекту на екологію) й загальний рівень безпеки;

4) вихід на нові ринки. Зазначену оцінку розробник державного інвестиційного проекту здійснює з урахуванням міжнародних рекомендацій та рекомендацій, розроблених і затверджених МЕРІТУ. Показники ж економічної ефективності реалізації державного інвестиційного проекту розраховуються з уваги на методичні рекомендації щодо розроблення інвестиційного проекту, для реалізації якого може надаватися державна підтримка, або щодо підготовки та проведення оцінки державного інвестиційного проекту, затверджених МЕРІТУ. Результати економічної оцінки відображаються в розділі II Додатка 1. Законодавцем також враховані і можливі зміни вартості інвестиційного проекту. Так, державний інвестиційний проект підлягає уточненню в разі зміни його вартості більш як на 10%, зокрема внаслідок інфляції, зміни технічних рішень та/або внесення додаткових витрат, додаткових компонентів (складових частин чи пускових комплексів), не передбачених затвердженою проектною документацією, або інших умов, що впливають на результати реалізації такого проекту.

Ми погоджуємося з Л. Сергєєвим та Д. Ревякіним у тому, що стратегічною метою здійснення бюджетних інвестицій є не приріст вартості державних (муніципальних) активів, а створення умов для стійкого соціально-економічного розвитку суспільства [278, с. 27]. Саме частково з цією метою законодавець і встановлює потребу в експертизі інвестиційного проекту. Згідно з постановою КМУ № 571 від 22 липня 2015 р., державний інвестиційний проект підлягає обов'язковій державній експертизі, яку здійснює головний розпорядник коштів державного бюджету. Визначено також строки проведення експертизи. Відповідно до згаданої постанови уряду, державну експертизу такого проекту проводять упродовж 30 календарних днів з дати надходження документів. За результатами проведення державної експертизи такого проекту відповідальному виконавцю видають висновок за формою згідно з Додатком 2 [193]: а) позитивний (рекомендується реалізація

державного інвестиційного проекту); б) негативний (містить чітко сформульовані та обґрунтовані зауваження до проекту, які потрібно істотно доопрацювати, або ж взагалі обґрунтовано неможливість реалізації проекту). Висновок державної експертизи державного інвестиційного проекту дійсний тільки впродовж півроку з дати його надання.

Особливістю регулювання інвестиційної діяльності на стадії складання проектів бюджетів є те, що головні розпорядники коштів державного бюджету подають щороку до 1 березня в електронному та паперовому вигляді МЕРІТУ для участі у відборі державних інвестиційних проектів такі документи щодо проектів, які вони пропонують для розроблення та/або реалізації у плановому та наступних двох бюджетних періодах: 1) перелік державних інвестиційних проектів у порядку пріоритетності їх розробки (реалізації); 2) прошиті, пронумеровані, засвідчені підписом уповноваженої особи відповідального виконавця, а також печаткою (за її наявності) копії державного інвестиційного проекту; 3) висновок державної експертизи державного інвестиційного проекту; 4) результати незалежної експертизи державного інвестиційного проекту (за необхідності). Якщо до складу державного інвестиційного проекту введено проекти будівництва, то додаються результати експертизи і таких проектів (за наявності) [193]. Упродовж п'яти робочих днів МЕРІТУ розглядає подані документи та приймає державні інвестиційні проекти для участі у відборі або повертає документи із зазначенням причин відмови в допуску до участі у відборі.

Особливістю регулювання інвестиційної діяльності на стадії складання проектів бюджетів є й те, що на відміну від приватних інвесторів, які можуть відмовитися від того чи іншого проекту і вибирають економічно найвигідніший варіант, інвестиційні рішення державних і місцевих органів повинні враховувати ту обставину, що інвестиції треба скеровувати, насамперед, на вирішення завдань розвитку соціально-економічної сфери, поліпшення екології і гарантування безпеки життєдіяльності населення регіонів. Саме тому значна частина державних інвестиційних проектів

повинна бути здійснена, навіть якщо рівень їхньої прибутковості невисокий чи проект не передбачає розрахунку термінів окупності. Отож, до участі у відборі не допускаються державні інвестиційні проекти, які не відповідають пріоритетним напрямам розвитку держави, визначеним стратегічними та актуальними програмними документами, щодо яких подана інформація не в повному обсязі або містить помилки в розрахунках, а також державні інвестиційні проекти з низькою ефективністю їх реалізації з порушенням строків реалізації та/або в разі підвищення їх вартості більш як на 50% без проведення додаткового аналізу та визначення шляхів й обсягу коштів, необхідних для усунення причин зміни термінів реалізації проекту. МЕРІТУ надає упродовж 10 робочих днів до МФУ прогностичні загальні обсяги фінансування державних інвестиційних проектів на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди на підставі показників цих проектів, прийнятих для участі у відборі.

Потрібно вказати і на деякі труднощі під час розрахунку соціального ефекту проекту: 1) через відсутність достовірних оцінок зазначених пунктів оцінити соціальний ефект складно. Тому на цьому етапі потрібно оцінити кількісно, а інші чинники якісно описати, роз'яснивши механізми їх впливу; 2) розрахунок не вказує, наскільки ефективно розподіляється соціальний ефект та чи сприяє його отримання подальшому поділу суспільства за рівнем доходів. Тобто соціальний ефект на практиці може стати джерелом збагачення державної бюрократії та олігархії; 3) відсутність єдиної думки з приводу ставки, за якою потрібно дисконтувати потоки соціального ефекту та, відповідно, бюджетної ефективності. Тому пропонуються три варіанти вирішення зазначених проблемних моментів: а) використовувати ту саму ставку, що й для розрахунку комерційного ефекту (NPV), тобто виходити з єдиного рівня ризику для всього проекту; б) використовувати для оцінки соціального ефекту єдину контрольну ставку дисконту (наприклад 10% річних); в) виразити потоки соціального ефекту в постійному масштабі цін, тобто розрахувати реальні грошові потоки та додати їх без дисконтування.

Отже, після планування інвестиційних проектів МЕРІТУ цей суб'єкт інвестиційної діяльності у семиденний термін після отримання від МФУ планового та прогнозних на наступні два бюджетні періоди загальних обсягів державних капітальних вкладень на розроблення та реалізацію державних інвестиційних проектів подає МКПДП відповідну інформацію. Міжвідомча комісія на підставі поданих державних інвестиційних проектів та інформації, отриманої від МЕРІТУ, згідно з п. 21 «Порядку відбору державних інвестиційних проектів» та з урахуванням вимог ст. 32 БКУ, відбирає державні інвестиційні проекти шляхом: 1) уточнення на плановий та наступні два бюджетні періоди показників видатків державного бюджету та надання кредитів на розроблення (реалізацію) розпочатих державних інвестиційних проектів, відібраних Міжвідомчою комісією для розроблення та реалізації в поточному бюджетному періоді; 2) визначення нових державних інвестиційних проектів та показників видатків державного бюджету на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди для їх розроблення (реалізації).

МКПДП може прийняти рішення про недоцільність реалізації державного інвестиційного проекту або доцільність його коригування для подальшої реалізації на будь-якому етапі його життєвого циклу згідно з поданою головним розпорядником коштів державного бюджету інформацією або за результатами моніторингу стану розроблення (реалізації) проекту. Відбір таких проектів здійснюється у два етапи. На першому етапі кожен член Міжвідомчої комісії розглядає подані МЕРІТУ документи, визначає пріоритетність напрямів розроблення та реалізації державних інвестиційних проектів згідно з пріоритетними напрямами державних капітальних вкладень, визначених в «Основних напрямах бюджетної політики на наступний бюджетний період», та орієнтовно розподіляє на плановий і наступні два бюджетні періоди прогнозні загальні обсяги державних капітальних вкладень на розроблення та реалізацію інвестиційних проектів. Міжвідомча комісія розглядає державні інвестиційні проекти в порядку

пріоритетності напрямів, яких вони стосуються, та приймає одне з таких рішень: 1) про підтримання розроблення і реалізації державного інвестиційного проекту за рахунок державних капітальних вкладень; 2) про відмову в підтриманні державного інвестиційного проекту; 3) про доцільність застосування інших механізмів фінансування інвестиційного проекту (залучення кредитних коштів міжнародних фінансових організацій, державно-приватного партнерства, концесії тощо).

На другому етапі Міжвідомча комісія на своєму засіданні ухвалює рішення про результати відбору проектів, у якому наводить їх перелік та обсяги державних капітальних вкладень на плановий і наступні два бюджетні періоди з розподілом за сферами в межах загального обсягу державних капітальних вкладень за формою згідно з Додатком 3 [193]. МЕРІТУ, згідно з ч. 4 ст. 32 БКУ, готує та доводить у трижневий строк МФУ узагальнений розподіл державних капітальних вкладень на підставі рішення МКПДП та перелік державних інвестиційних проектів відповідно до вимог п. 4 ч. 1 ст. 38 БКУ. За результатами відбору державних інвестиційних проектів МЕРІТУ розміщує їх перелік на своєму офіційному сайті. Зміни до цього переліку вносять з урахуванням рішень Міжвідомчої комісії та результатів моніторингу стану розроблення (реалізації) таких проектів, що проводиться у встановленому МЕРІТУ порядку.

Окремо варто розглянути процедуру відбору проектних пропозицій та інвестиційних проектів, для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка. Згідно з постановою КМУ № 835 від 13 листопада 2013 р., відбір таких інвестиційних проектів здійснюють на конкурсних засадах конкурсні комісії, які утворюють органи державної влади, органи влади АРК та органи місцевого самоврядування, що ухвалюють рішення про надання державної підтримки, окрім відбору інвестиційних проектів, що його здійснює конкурсна комісія, утворена МЕРІТУ [190]. Рішення конкурсної комісії оформляється протоколом, який підписують усі члени конкурсної комісії, присутні на засіданні. Засідання конкурсної комісії вважається правомірним,

якщо на ньому присутні не менш як дві третини її членів. Оголошення про проведення відбору публікується в офіційних засобах масової інформації та розміщується на офіційному веб-сайті МЕРІТУ не пізніше, ніж за 30 днів до початку відбору.

Основна відмінність відбору державних інвестиційних проектів та інвестиційних проектів, яким надається державна підтримка, полягає в тому, що до складу комісій з відбору державних інвестпроектів не можуть входити представники суб'єктів інвестиційної діяльності, дотичні до їх розробки і впровадження, а до складу конкурсних комісій з відбору інвестпроектів з державною підтримкою за рішенням голови конкурсної комісії можуть залучати представників суб'єктів інвестиційної діяльності, відповідно, вони братимуть участь у засіданнях комісії з розгляду проектних (інвестиційних) пропозицій та/або інвестиційних проектів. Такий крок законодавця деякою мірою виправданий, адже відповідальність за повноту й достовірність відомостей, зазначених у документах, які подаються відповідальному органу для участі у відборі, покладається на суб'єкта інвестиційної діяльності. Ще однією особливістю відбору проектних пропозицій та/або інвестиційних проектів (порівняно з процесом відбору державних інвестиційних проектів) є розширений перелік випадків недопуску до участі у відборі.

Для державної підтримки інвестпроектів шляхом надання державних гарантій МФУ, МЕРІТУ, центральний орган виконавчої влади, до сфери управління якого належить суб'єкт інвестиційної діяльності, забезпечують упродовж семи робочих днів здійснення ідентифікації та оцінки ризиків згідно з «Положенням про управління ризиками, пов'язаними з наданням державних гарантій, та розподіл таких ризиків між державою, кредиторами і позичальниками», затвердженого постановою КМУ від 23 лютого 2011 р. № 131 [279]. Щоправда, положення цієї постанови не поширюються на надання державних гарантій за зобов'язаннями НАК «Нафтогаз України», оскільки вони врегульовані окремою постановою КМУ (№ 540 від 24 липня 2015 р.) [280].

Другою стадією бюджетного процесу, згідно зі ст. 19 БКУ, є розгляд і прийняття закону про Державний бюджет, рішень про місцеві бюджети. При цьому розгляд і затвердження Державного бюджету України відбувається у ВРУ за спеціальною процедурою, визначеною Регламентом ВРУ. Аналіз чинного законодавства наводить на думку, що на другій стадії бюджетного процесу практично не відбувається інших дій щодо регулювання інвестиційної діяльності, окрім головної – прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) на відповідний рік, тобто фактично йдеться про легалізацію фінансування запланованих бюджетних інвестицій у різних їхніх формах. Після затвердження бюджет стає обов'язковим до виконання.

Виконання бюджету – центральна (третья) стадія бюджетного процесу. На думку В. Чернадчука, «виконання бюджету є третьою стадією бюджетного процесу, навколо якої сконцентровані й заради якої існують інші стадії бюджетного процесу, що є допоміжними та обслуговуючими цю стадію» [281, с. 236]. Згідно із ст. 115 КУ і ст. 42 БКУ Кабінет Міністрів України забезпечує і відповідає за виконання Державного бюджету України. МФУ здійснює загальну організацію та управління процесом виконання Державного бюджету України, координує діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету, зокрема й щодо його інвестиційної складової. Своєю чергою, ст. 46 БКУ передбачає такі стадії виконання державного бюджету за видатками: 1) встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі та в межах затвердженого розпису бюджету; 2) затвердження кошторисів, паспортів бюджетних програм (при застосуванні програмно-цільового методу в бюджетному процесі), а також порядків використання бюджетних коштів; 3) взяття бюджетних зобов'язань; 4) одержання товарів, робіт і послуг; 5) здійснення платежів згідно із взятими бюджетними зобов'язаннями; 6) використання товарів, робіт і послуг для виконання заходів бюджетних програм; 7) повернення кредитів до бюджету (щодо кредитування бюджету). Водночас

потрібно зауважити, що коректність побудови конструкції за схемою «стадія стадії» є сумнівною в логічному розрізі, у термінологічному сенсі.

Саме на третій стадії бюджетного процесу найповніше проявляються функції бюджетних інвестицій, зокрема: акумуляція ресурсів для розширеного відтворення конкурентоспроможної продукції; забезпечення мультиплікативного зростання доходів суб'єктів господарювання в національній економіці; оптимізація галузевої структури національної економіки; реструктуризація промислових підприємств у межах комплексної державної політики модернізації економічної системи; переорієнтація вектора розвитку національної економіки в напрямі інноваційного типу господарювання; соціальна функція, що полягає у розв'язанні соціально-культурних проблем суспільства [282, с. 77–78]. На цій же стадії бюджетного процесу виявляються й особливості регламентації державних інвестиційних проектів. Зокрема, це стосується процедури моніторингу стану розроблення (реалізації) державних інвестиційних проектів. Отож, якщо впродовж бюджетного періоду за результатами моніторингу встановлено порушення строків розроблення або реалізації державного інвестиційного проекту чи виявлено підвищення його вартості більш як на 10%, такий проект за пропозицією МЕРІТУ або інших органів державної влади підлягає повторному розгляду МКПДП, а рішення Міжвідомчої комісії є підставою для подання МЕРІТУ пропозицій щодо зміни обсягів видатків на розроблення та/або реалізацію державних інвестиційних проектів з метою перерозподілу державних капітальних вкладень на проекти, які реалізуються у визначені строки, для розгляду МФУ під час напрацювання пропозицій щодо внесення змін до закону про Державний бюджет України на відповідний рік у випадках, передбачених БКУ.

На стадії виконання бюджету відбувається власне фінансування об'єктів бюджетної інвестиційної діяльності. Оскільки фінансова підтримка держави має бути стимулювальною та вибірковою, тобто, з одного боку, державі не варто виступати конкурентом на ринку інвестицій, проводити

політику інвестування в ті види діяльності, у яких може бути повноправним партнером, а з іншого боку – бюджетне інвестування не повинно зводитися лише до перерозподілу грошових коштів через бюджетні механізми на користь приватних осіб з низьким потенціалом інвестиційної віддачі.

Четверта стадія – підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього – є завершальною стадією бюджетного процесу. Відповідно до положень ст. 58 БКУ, звітність про виконання Державного бюджету України (кошторисів бюджетних установ) складається з фінансової та бюджетної звітності. Фінансову звітність укладають згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів МФУ, а бюджетна звітність відображає стан виконання бюджету, містить інформацію в розрізі бюджетної класифікації. Зведення, складання і подання звітності про виконання Державного бюджету України здійснює ДКСУ. Така звітність, згідно із ст. 59–61 БКУ, є місячною, кварталною та річною. Річний звіт КМУ подає ВРУ, Президенту України та Рахунковій палаті не пізніше, ніж 1 квітня року, наступного за звітним. Згідно із ст. 62 БКУ цей звіт упродовж двох тижнів аналізує РП, після цього вона готує та подає до ВРУ висновки про виконання закону про Державний бюджет України з оцінкою ефективності управління державними коштами, а також пропозиції щодо усунення порушень, виявлених у звітному бюджетному періоді, та шляхи вдосконалення бюджетного процесу загалом. У звіті зазвичай вказують, чи створило економічне зростання в поточному році передумови для уточнення планових параметрів державного бюджету; чи збільшується/зменшується річний обсяг ресурсів і витрат державного бюджету; який загальний обсяг фінансових ресурсів державного бюджету; скільки становлять витрати державного бюджету; яка сума залишку коштів і чи збільшилася/зменшилася вона від початку року. Також обов'язково зазначають проблеми, які не було розв'язано, і висновок щодо того, чи вжив уряд усіх необхідних заходів для належного виконання бюджету. Цілком зрозуміло, що бюджетно-інвестиційний механізм не зможе функціонувати

без належної ефективної системи контролю, проте докладно про це йтиметься в четвертому розділі дисертації.

На наше переконання, система планування та звітності щодо державних інвестиційних програм в Україні потребує вдосконалення. Вважаємо, що це можна здійснити шляхом застосування пакету контрольних документів до кожної програми: плану-графіка робіт за кожним проектом програми згідно з його життєвим циклом; щоквартальним звітом з моніторингу виконання робіт за кожним проектом; зведеною довідкою з моніторингу виконання програми на основі аналізу кількісних та якісних показників результатів програми на кожному етапі її реалізації. Крім того, запровадити «краш-тест» інвестиційної програми, розробити та законодавчо регламентувати перевірку інвестиційного проекту на корупціогенність.

Для реалізації запропонованого механізму функціонування державних інвестиційних програм потрібно використовувати такий метод бюджетного планування, який дасть змогу забезпечити прямий взаємозв'язок між розподілом бюджетних ресурсів і загальною значущістю очікуваних кінцевих результатів та результатів їх використання згідно з пріоритетами державної економічної політики. Цей механізм можна реалізувати за допомогою використання в бюджетному процесі системи процедур, що створюють для отримувачів бюджетних коштів стимули для підвищення соціальної та економічної ефективності. Реформування бюджетного процесу в напрямі створення механізму планування бюджетних витрат, на нашу думку, повинно передбачати такі процедури: 1) формулювання цілей, які мають бути досягнуті в результаті виконання бюджету; 2) розробку бюджетних інвестиційних програм; 3) формування системи показників («реперних точок»), на основі яких здійснюватимуть моніторинг ступеня досягнення поставлених цілей.

Висновки до розділу 2

Дослідження правового регулювання бюджетно-інвестиційної діяльності дозволило зробити такі висновки:

1. Правова складова поняття бюджетних інвестицій виражає суспільне призначення бюджетної інвестиційної діяльності, яка полягає у формуванні та використанні об'єктів такого інвестування; визначенні його форм через розподіл та перерозподіл інвестиційних ресурсів; виокремленні напрямів бюджетного інвестування для забезпечення рівномірного, гармонійного економічного та соціального розвитку країни, окремих регіонів чи територіальних громад; створенні правового підґрунтя для сталого економічного розвитку і стабілізації соціально-економічних процесів.

2. Ключовою підставою диференціації бюджетно-інвестиційної діяльності слід вважати її поділ за напрямками спрямування інвестиційних ресурсів. Зважаючи на цей критерій, можна виокремити інвестування у матеріальні активи (у бюджетний сектор, в інфраструктуру, для забезпечення соціального захисту, в реальний сектор економіки, у фінансовий сектор, інвестиції соціального призначення) та інвестування в нематеріальні активи (патенти, ноу-хау, ліцензії, товарні знаки, людський потенціал тощо). Основними формами бюджетного інвестування, які застосовуються в Україні, є державні програми, державні інвестиційні проекти, інвестиційні проекти, державні трансферти, субвенції на виконання інвестиційних проектів, бюджетні кредити.

3. Не всі суб'єкти бюджетних правовідносин можуть входити до складу суб'єктів бюджетно-інвестиційних правовідносин. До їх суб'єктного складу зараховують індивідуальні та колективні суб'єкти, наділені бюджетними повноваженнями щодо планування, мобілізації, розподілу, перерозподілу і витрачання бюджетних коштів у сфері інвестиційної діяльності та здійснення звітності і контролю.

4. Суб'єкти бюджетних правовідносин, дотичні до інвестування, входять до складної комплексної системи економіко-правового вертикального і горизонтального взаємовпливу публічно-правових утворень

(держави чи уповноважених нею органів, а також органів місцевого самоврядування), які задіяні в регулюванні бюджетних інвестиційних потоків як ресурсів виконання соціально-економічних завдань для побудови ефективнішої моделі бюджетування.

5. Безпосереднім і водночас ексклюзивним учасником бюджетних правовідносин, дотичним до інвестиційної діяльності, є колегіальний орган спеціалізованої компетенції – Міжвідомча комісія з питань державних інвестиційних проектів.

6. Бюджетно-інвестиційні правовідносини є результатом як опосередкування матеріальних бюджетно-правових норм, так і дії процесуальних бюджетно-правових норм. Зазначені правовідносини мають вкрай динамічний характер, а зважаючи на те, що бюджетний процес є періодично-циклічним, то й вони у своїй більшості мають бути періодичними.

7. Стадійність є природною властивістю бюджетно-інвестиційного процесу, адже саме через стадії проявляється періодичність та циклічність юридичного процесу, забезпечується отримання очікуваного процесуального результату.

8. Особливості бюджетно-інвестиційної діяльності в основному визначаються специфікою як бюджетних правовідносин загалом, так і конкретної бюджетної стадії зокрема. Інвестиційна діяльність не може існувати поза правом, і бюджетно-інвестиційні правовідносини забезпечують певний суспільний дво- чи багатосторонній зв'язок, який виникає, змінюється або припиняється лише на підставі відповідного нормативно-правового акта, що регулює суб'єктивні права й обов'язки осіб, задіяних у конкретній стадії бюджетного процесу.

Результати дослідження, отримані в цьому розділі, викладені в таких публікаціях:

1. Бліхар М. М. Правовий статус інвестора як суб'єкта інвестиційних відносин. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2013. № 4 (88). С. 296–305.

2. Бліхар М. М. Правова природа договорів, які опосередковують здійснення іноземних інвестицій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. юридична. 2014. № 782. С. 204–208.

3. Бліхар М. М. Теоретико-правові засади адміністративного регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: «Юридичні науки». 2014. № 5. С. 60–64.

4. Бліхар М. М. Об'єкт інвестиційного регулювання під час здійснення бюджетної діяльності. *Форум права*. 2016. № 1. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FR_index.htm_2016_1_5.pdf.

5. Бліхар М. М. Правова характеристика стадій бюджетного процесу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2016. № 855. С. 323–329.

6. Бліхар М. М. Суб'єктивний склад бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності. *Історико-правовий часопис: науковий журнал*. 2016. № 1(7). С. 87–91.

7. Бліхар М. М. Форми і методи адміністративно правового регулювання інвестиційної діяльності. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 12 черв. 2013 р.). Львів: ІНПП, 2013. С. 158–160.

8. Бліхар М. М. Адміністративно-правові режими як форми правового регулювання інвестиційної діяльності. *Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 11–12 квіт. 2014 р.). Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2014. С. 142–145.

9. Бліхар М. М. Особливості адміністративно-правових засад регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Правова система в умовах розвитку сучасної державно-правової реальності: генезис та напрями вдосконалення*: матер. XVI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 11 квіт. 2014 р.). Тернопіль: Терно-граф, 2014. С. 99–104.

10. Бліхар М. М. Правова інтерпретація інвестиційних договорів. *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку*: зб. матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 17–18 трав. 2014 р.). Суми: Сум. держ. ун-т, 2014. С. 163–166.

11. Бліхар М. М. Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21 трав. 2014 р.). Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2014. С. 107–109.

12. Бліхар М. М. Конституційно-правові гарантії забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*: матер. учасн. Першої наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 квіт. 2015 р.). Львів: Ліга-прес, 2015. С. 61–65.

13. Бліхар М. М. Бюджетна інвестиційна діяльність: об'єкти та напрями бюджетного інвестування. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11–12 берез. 2016 р.). Київ: Центр правових наук. дослідж., 2016. С. 96–98.

14. Бліхар М. М. Класифікація суб'єктів бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*: матер. учасн. Другої наук.-практ. конф. (м. Львів, 29 квіт. 2016 р.). Львів: ІНПП, 2016. С. 94–100.

РОЗДІЛ 3

ПОДАТКОВО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З ІНВЕСТУВАННЯМ

3.1 Специфіка податково-інвестиційних правовідносин

Серед важелів державної підтримки інвестиційної діяльності особливе місце займає податково-правова політика. Відповідно, вивчення й узагальнення теоретичних засад податково-правової регламентації інвестиційної діяльності, розробка на їх основі практичних пропозицій щодо вдосконалення податкового регулювання цієї специфічної діяльності належить до основних завдань сучасної фінансово-правової науки. Насамперед зазначимо, що попри очевидну для нашої країни актуальність тематики впливу податково-правового регулювання на інвестиційну сферу, ця проблематика практично так і не вирішена на рівні наукових досліджень останніх десятиліть. Огляд дисертацій (за 1991–2017 роки) дає змогу констатувати, що тільки окремі аспекти податково-інвестиційного регулювання були предметом наукових розробок і то в небагатьох наукових працях. Так, економічні важелі впливу оподаткування прибутку підприємств на інвестиційну діяльність в ринкових умовах досліджував у своїй дисертації Д. Серебрянський [283]. Вплив податкових важелів на інвестиційну діяльність в Україні з позиції економічної науки дослідила в дисертаційній роботі Г. Кулінченко [284]. Вона проаналізувала інвестиції та їх оподаткування, виокремила принципи та запропонувала методи державного регулювання інвестицій, виходячи із зарубіжного досвіду.

Деяким аспектам спеціальних податкових режимів присвячені дисертації О. Буткевича [285] та В. Ількова [286], у яких, зокрема, досліджено проблеми правового регулювання здійснення інвестування у вільних економічних зонах (далі – ВЕЗ) України до і після скасування особливих умов діяльності в них. Частково питання податкових важелів інвестиційної

діяльності, а саме податкових пільг, досліджено в науковій роботі М. Вишемирського [287]. Однак зазвичай поза увагою дослідників залишається правове регулювання податково-інвестиційних відносин, головною особливістю якого є специфічна роль держави в цьому процесі, адже саме вона водночас виступає і як суб'єкт (що перетворює правила поведінки на імперативні правові приписи), і як власник грошових коштів (які надходять в результаті закріплених такими розпорядженнями дій учасників інвестиційних відносин), і як гаранта інвестицій.

Аби розкрити особливості податково-інвестиційних правовідносин, з'ясуємо понятійний апарат та особливості податкових правовідносин загалом. Як і досліджені у другому розділі дисертації бюджетні правовідносини, податкові правовідносини є «особливим видом суспільних відносин – фінансових відносин, урегульованих фінансово-правовою нормою» [288, с. 85], які «внаслідок прийняття ПКУ отримали новий стимул для розвитку» [292, с. 175]. До речі, потрібно відзначити, що в податковому законодавстві донині немає визначення податкових правовідносин. При цьому у ст. 1 ПКУ встановлено, що він регулює відносини, які виникають у сфері дії податків і зборів в Україні, зокрема визначає їх вичерпний перелік та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їхні права й обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження й обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [293]. На відміну від вітчизняного законодавства, у ст. 1 Податкового кодексу Республіки Білорусь дано визначення податкових правовідносин як владних відносин зі встановлення, введення, змінення, зупинення дії податків та зборів, а також відносин, які виникають у процесі виконання податкового зобов'язання, здійснення податкового контролю, оскарження рішень податкових органів, дій або бездіяльності їх посадових осіб. Також білоруський законотворець встановлює права й обов'язки платників податків, податкових органів та інших учасників відносин, що регулюються податковим законодавством

[294]. За всієї колізійності вітчизняного податкового законодавства і конфліктності відповідного правового регулювання жодне визначення, тим паче такої важливої категорії, не буде зайвим. Тож ми вважаємо, що необхідно внести зміни у вітчизняний податковий закон (ПКУ) шляхом доповнення його дефініцією податкових правовідносин.

Щодо визначення окресленого поняття, то можна стверджувати, що наука фінансового права виробила більш-менш усталений підхід до його розуміння. Слушну думку з цього приводу висловлює М. Кучерявенко, називаючи податкові правовідносини відносинами, що виникають згідно з податковими нормами (регулюють установлення, зміну і скасування податкових платежів) та юридичних фактів, учасники яких наділені суб'єктивними правами і мають юридичні обов'язки, пов'язані зі сплатою податків та зборів у бюджеті [288, с. 86]. О. Орлюк як такі розглядає відносини, що виникають на підставі податкових норм, які встановлюють, змінюють чи скасовують податкові платежі, та у зв'язку з юридичними фактами, учасники яких наділені суб'єктивними правами та мають юридичні обов'язки, пов'язані зі сплатою податків і зборів до бюджетів і цільових фондів та поданням податкової звітності [139, с. 251]. Аналіз спеціалізованої літератури дає підстави говорити про те, що наведені вище підходи щодо розуміння податкових правовідносин загалом прийняті науковою спільнотою. Тож дефініції, які пропонують М. Кучерявенко та О. Орлюк, ми вважаємо прийнятними і такими, що достатньою мірою відображають суттєві та якісні ознаки податкових правових відносин як правового явища, особливо з огляду на їхній зв'язок з юридичними фактами.

Крім цього, варто наголосити, що відносини, які регулюють певні повинності (у нашому випадку податковий обов'язок), характеризуються наявністю специфічного зв'язку уповноваженої і зобов'язаної особи. Основою такого зв'язку, на думку Г. Фоміної, «є публічно-правова природа, що опосередковує приналежність осіб до єдиного суспільного союзу, визначає взаємовідносини всіх носіїв податкового обов'язку, що знаходяться

на території держави» [295, с. 349]. У такий спосіб особа, яка перебуває у відносинах, породжуваних її належністю до держави чи знаходженням на території держави, стає суб'єктом публічно-правових відносин, що регулюють оподаткування. Власне з акцентом на такий ракурс розглядає податкові правовідносини В. Теремецький, у розумінні якого податкові правовідносини – це «індивідуалізований зв'язок між сторонами, який характеризується кореспондуючими юридичними обов'язками і суб'єктивними правами, що реалізуються для задоволення потреб та інтересів держави, суспільства й особистості в податковій сфері» [292, с. 176]. У цьому контексті вважаємо, що саме юридичні факти забезпечують своєрідний перехід від абстрактного нормативного регулювання суспільних відносин до індивідуального правового впливу (від загального до конкретного). Найлаконічніше визначення податкових правовідносин надає М. Горобинський: це «суспільно-економічні відносини, врегульовані нормами права» [296]. Проте, на наш суб'єктивний погляд, таке визначення є надто широким відносно розуміння аналізованих правовідносин і ніяк не розкриває їхнього змісту, адже відсутня прив'язка до сфери регулювання (до оподаткування). Узагальнюючи вищенаведене, можемо говорити, що податкові правовідносини є різновидом фінансових правовідносин, тому їх неможливо розглядати окремо, ізольовано від інших споріднених правовідносин, адже їм властиві спільні ознаки: 1) виникають на підставі фінансово-правових норм; 2) мають владно-майновий характер, який за своїм змістом виражає публічні інтереси.

У контексті окресленої проблематики мусимо констатувати різноманітність підходів науковців до виявлення особливостей податкових правовідносин. Частина дослідників концентрує увагу на специфічних характеристиках фінансово-правових відносин, цілком слушно наголошуючи на тому, що податкові правовідносини, будучи видовими щодо фінансових, відображають всі їхні особливості [295, с. 350]. Інші науковці вважають за необхідне розглядати особливості податкових правовідносин розширеніше: ті,

які властиві більшості правовідносин, але в податково-правовому регулюванні виявляються з урахуванням деяких особливостей; і такі, що характерні лише для податкових правовідносин [288, с. 87]. Нам більше імпонує другий підхід. Отже, податкові відносини характеризуються такими специфічними ознаками та особливостями: 1) це суспільні відносини, які можуть існувати тільки в правовій формі, що зумовлено їхньою природою, вони виникають, змінюються та припиняються безпосередньо на підставі спеціального податкового законодавчого акта. Тож встановлення і стягнення податкових платежів можливе лише через «сприяння» ПКУ; 2) це відносини публічно-правові, адже вони виникають і розвиваються у сфері податкової діяльності держави. Оскільки змістом податкових правовідносин є належне й безумовне виконання платником податків і зборів обов'язків перед державою для задоволення її публічних інтересів, то можна сказати, що в цих правовідносинах домінує публічний інтерес держави в надходженні податкових платежів до публічних фінансових фондів; 3) вони займають особливе місце в системі правовідносин, оскільки регулюють формування фондів коштів, без яких неможливе існування держави, фінансування її завдань та функцій, відтак забезпечують фінансове підґрунтя цілісності, збалансованості розвитку суспільства загалом, його фінансової безпеки (економічного суверенітету); 4) за своїм змістом ці відносини походять від економічних, оскільки становлять зміст фінансової діяльності держави, тобто мають вартісну форму; 5) вони мають грошовий характер, тому що об'єктом правового регулювання, як правило, виступають гроші у вигляді податкових надходжень; 6) вони є акумулюючими. У цьому контексті погоджуємось з М. Кучерявенком, який виокремлює таку особливість податкових правовідносин: вони спрямовані «на регулювання першої стадії кругообігу публічних грошових фондів – мобілізації, формування прибуткових частин бюджетів» [288, с. 87], тому в подальшому рух коштів, які надійшли зі сплати податків на бюджетні рахунки, вже регулюється не податково-правовими нормами, а нормами бюджетного законодавства; 7) вони

виникають між суб'єктами податкового права, одним з яких завжди виступає держава в особі уповноважених органів. При цьому податкові правовідносини передбачають обов'язкову участь відповідного державного органу – Державної фіскальної служби України (далі – ДФСУ), яка є центральним органом виконавчої влади, діяльність якої спрямовується й координується КМУ і яка реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної служби тощо [297]; 8) високий рівень їх конфліктності (у цьому плані погоджуємось з міркуваннями В. Свириденка [298] про те, що податкові правовідносини характеризуються високим ступенем ризику виникнення спірних (конфліктних) ситуацій); 9) відтак впливає ще одна особливість податкових правовідносин – спеціальний спосіб вирішення конфліктів, що виникають між сторонами. Зокрема, право на оскарження рішень контролюючого органу закріплено в п. 1.7 ст. 14 ПКУ, як оскарження платником податку податкового повідомлення-рішення про визначення сум грошового зобов'язання платника податків або будь-якого іншого рішення контролюючого органу, що здійснюється в порядку і строки, які встановлені ПКУ, за процедурами адміністративного оскарження, або в судовому порядку. Своєю чергою, у п. 2 ст. 56 ПКУ зазначено, що у випадку, коли платник податків вважає, що контролюючий орган неправильно визначив суму грошового зобов'язання або прийняв будь-яке інше рішення, яке суперечить законодавству або виходить за межі повноважень контролюючого органу, встановлених ПКУ або іншими законами України, він має право звернутися до контролюючого органу вищого рівня зі скаргою про перегляд цього рішення. Враховуючи положення ст. 14 і ст. 56 ПКУ, вважаємо, що під поняттям оскарження рішень контролюючих органів в адміністративному порядку варто розуміти оскарження платником податку рішення контролюючого органу, що реалізується шляхом подання скарги про перегляд цього рішення до контролюючого органу вищого рівня. Задля конкретизації чинного податкового закону та уникнення двозначності трактувань його положень вважаємо за доцільне законодавчо визначити (в

ПКУ) поняття «оскарження рішень контролюючих органів в адміністративному порядку».

Окрім аналізу специфічних ознак та особливостей, важливим у дослідженні податкових правовідносин є визначення їхньої структури. Адже, як цілком слушно зазначає В. Теремецький, «структура податкових правовідносин має значення для правильної кваліфікації та встановлення правової норми, яка повинна застосовуватися для врегулювання податкових правовідносин у тій чи іншій сфері» [292, с. 175]. Тож коротко висвітлимо цей аспект, тим більше, що у правовій науці досі не вироблено єдиної позиції щодо елементного складу податкових правовідносин. Узагальнюючи наведені в правовій літературі погляди науковців, можемо констатувати, що відносно елементів структури податкових правовідносин є два основні підходи: 1) обов'язкова наявність у їхньому складі трьох елементів – об'єкта, суб'єкта та змісту [288, с. 94; 292, с. 185]; 2) наявність чотирьох елементів – об'єкт, суб'єкти, зміст (права й обов'язки суб'єктів), юридичні факти (як підстава їх виникнення) [299, с. 14; 300, с. 208; 301, с. 43]. Вважаємо правильнішим перший («класичний») підхід, адже суб'єктивні права та юридичні обов'язки традиційно вважаються елементами змісту податкових правовідносин і виражаються у відповідних варіантах зовнішньої поведінки суб'єктів. Не ватро ігнорувати в цій площині і юридичні факти, інша справа – чи входять вони до складу правовідносин.

Як цілком слушно зазначає М. Кучерявенко, зрозуміти особливості податкових правовідносин допомагає їх класифікація за різними підставами. Беручи за критерій участь у реалізації функцій права, науковець поділяє податкові правовідносини на: 1) загальнорегулятивні (спрямовані на закріплення кола суб'єктів податкового права, їх загального юридичного статусу); 2) конкретно-регулятивні (спрямовані на закріплення конкретної поведінки суб'єктів); 3) комплексні (виникають на стику загальнорегулятивних і конкретно-регулятивних відносин); 4) охоронні (спрямовані на реалізацію заходів державно-примусового характеру) [288,

с. 90]. Отже, враховуючи особливості оподаткування у сфері інвестиційної діяльності, до специфіки податково-інвестиційних правовідносин можна зарахувати: а) їхню сферу (інвестиційну діяльність) – діяльність суб'єктів господарської діяльності, держави чи органу місцевого самоврядування, інших суб'єктів щодо інвестування; б) характер цієї діяльності – це комплексна діяльність, яка складається з різноманітних дій, виконуваних на різних стадіях інвестиційного процесу; в) вони «реагують» на інвестиції як майнові цінності, що становлять внесок інвестора, та на інвестування як сукупність операцій, пов'язаних з рухом капіталів.

Охарактеризуймо податково-інвестиційні правовідносини, виходячи з наведеного вище.

1. Зміст загальнорегулятивних відносин у сфері інвестиційної діяльності визначається нормами, що встановлюють принципи оподаткування й повноваження окремих суб'єктів податкових правовідносин. Отож, ці правовідносини утворюють основний масив і регулюють інвестування шляхом встановлення суб'єктивних юридичних прав та обов'язків усіх учасників фінансово-інвестиційної діяльності. Загальнорегулятивні правові норми у сфері інвестицій встановлюють: а) правові умови започаткування інвестиційної діяльності; б) правовий режим інвестиційної діяльності; в) гарантії прав та законних інтересів інвесторів (гарантії захисту інвестицій); г) правові умови припинення інвестиційної діяльності. Своєю чергою, процесуальна форма застосування податково-правових норм у сфері інвестиційної діяльності виражається в регламентованій законом сукупності необхідних вимог, що висуваються до учасників податково-інвестиційних відносин (дотримання порядку виконання обов'язків юридичними і фізичними особами щодо сплати податків та зборів, податкової звітності, а також притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства) і спрямовані на оптимізацію досягнення конкретного матеріально-правового результату – своєчасної та повної сплати податків і зборів.

2. Конкретно-регулятивні правовідносини виступають як форма реалізації загальнорегулятивних податкових правовідносин у сфері інвестиційної діяльності. Як слушно зазначає М. Кучерявенко, у цій ситуації загальні права й обов'язки проектуються на діяльність конкретних суб'єктів. Якщо загальнорегулятивні податкові правовідносини виокремлюють із системи правовідносин ті, що пов'язані зі сплатою податків, то конкретні правовідносини це уточнюють за різними напрямками (за видами податків, за платниками) [288, с. 90]. Отже, конкретно-регулятивні відносини закріплюють конкретну поведінку суб'єктів фінансово-інвестиційної діяльності, зміст їхніх прав та обов'язків. Наприклад, податкові органи для виконання поставлених перед ними завдань мають відповідні обов'язки й права (повноваження), але вони не можуть дозволити собі реалізовувати закріплені за ними податковим законодавством повноваження на власний розсуд. Отож, реалізацією податково-правових норм в інвестиційній діяльності можна вважати процес втілення конкретних юридичних приписів в особистій поведінці суб'єктів податкового права, практичній діяльності цих суб'єктів щодо здійснення суб'єктивних прав і виконання обов'язків, а також дотримання заборон (наприклад, ст. 9 ЗУ «Про режим іноземного інвестування» забороняє державним органам реквізувати іноземні інвестиції, за винятком зазначених у законах випадків). Іншими словами, це втілення у вчинках учасників інвестиційної діяльності таких вимог, які в конкретній формі виражені в нормах податкового законодавства (зокрема, права й обов'язки суб'єктів податкових правовідносин визначені у ст. 16, 17, 19–21 ПКУ).

3. Комплексні податкові правовідносини перебувають на своєрідному перетині конкретних і загальнорегулятивних податкових правовідносин. Вони досить вузько персоніфіковані, передбачаючи конкретного платника (що відрізняє їх від загальних), але однією з їхніх ознак є складний зміст, що відрізняє їх від простих. На думку М. Кучерявенка, можна порушувати питання і про об'єднання податкових норм та норм інших галузей права в

межах комплексних правовідносин. Наприклад, механізм формування і витрачання пенсійного фонду перебуває на стику податкових і трудових відносин (оскільки цей збір входить до переліку обов'язкових податків і зборів, об'єднаних податковою системою) [288, с. 90]. Треба тільки мати на увазі, що автор виходив з чинного на той момент законодавства. Наведена позиція щонайменше розбіжна з ПКУ, хоча є логічною, зважаючи на дату публікації. Зараз відповідний платіж (хоча і не введений до податкової системи України) надходить до публічного фінансового фонду, тому залишається у сфері фінансово-правового регулювання. Отже, комплексні інвестиційні правовідносини, які виникають, як правило, на підставі норм кількох галузей права, мають тривалий, стабільний характер і складний зміст, який виражається в різноманітних взаємних правах та обов'язках [290, с. 41; 291, с. 74].

4. Охоронні податкові правовідносини у сфері інвестиційної діяльності виникають за умови порушення прав і невиконання обов'язків, якщо учасники правовідносин мають потребу у правових способах захисту з боку держави. Однією із сторін таких правовідносин виступає компетентний суб'єкт, що є носієм владних повноважень і наділений державою повноваженнями примусу. Іншою стороною є особа або орган, до якого застосовуються способи державного примусу і який зобов'язаний їх зазнавати. При цьому право застосовувати способи державного примусу деталізовано санкцією правової норми [288, с. 90]. Охоронні податкові правовідносини формуються в процесі правового регулювання, опосередковують охоронну функцію податкового права і мають похідний характер. Вони забезпечують реалізацію міри державно-примусового впливу стосовно осіб, які порушили юридичні обов'язки зі сплати податків, з обліку та звітності у сфері оподаткування. У межах охоронних податкових правовідносин здійснюється захист порушених прав і застосовуються заходи юридичної відповідальності.

На основі аналізу спеціалізованої навчальної літератури та науково-дослідницьких праць останніх років виокремимо такі основні вектори

реалізації специфіки податково-інвестиційних правовідносин: 1) державна податкова підтримка інвестицій; 2) податкове стимулювання та заохочення інвестицій; 3) податкове звільнення у сфері інвестування.

Висвітлення проблематики наявного арсеналу спеціальних методів податково-правового впливу на інвестиційну діяльність в Україні розпочнімо з дослідження першого напрямку. Як уже було зазначено, ефективна інвестиційна діяльність завдяки значному соціально-економічному ефекту є бажаною для суспільства, проте для приватного інвестора ця діяльність, безумовно, несе ризики, адже він використовує власні чи залучені кошти без будь-яких гарантій отримання позитивного результату від інвестиційної діяльності, тому інвестування потребує заохочення у формі підтримки, насамперед податкової. Вважаємо за необхідне наголосити на тому, що державна податкова підтримка інвестицій є збірним поняттям, яке розглядаємо як комплекс, що входить до державної політики у сфері інвестицій та державної підтримки інвестиційної діяльності.

У попередніх розділах дисертації ми вже згадували про ЗУ «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» від 6 вересня 2012 р. [187], однак вважаємо за необхідне ще раз зупинитися на його окремих положеннях, зокрема на тих, що стосуються окресленої проблематики, а також вказати, що саме цей нормативно-правовий акт визначає основи державної політики в інвестиційній сфері на 2013–2032 рр. щодо стимулювання залучення інвестицій у пріоритетні галузі економіки. Щодо самого переліку пріоритетних галузей економіки, то він визначений КМУ та затверджений розпорядженням № 843-р від 14 серпня 2013 р. «Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки» [302]. У цьому переліку до пріоритетних галузей економіки зараховано: 1) агропромисловий комплекс за напрямками: виробництво, зберігання харчових продуктів, а також виробництво біопалива, з орієнтацією на імпортозаміщення; 2) житлово-комунальний комплекс за напрямками: створення об'єктів поводження з відходами;

будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення; 3) машинобудівний комплекс за напрямками: виробництво нових та імпортозаміщувальних видів комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, машин й устаткування, електричного устаткування, автотранспортних та інших транспортних засобів; 4) транспортна інфраструктура за напрямками: будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері транспортної інфраструктури; 5) курортно-рекреаційна сфера і туризм за напрямками: будівництво курортно-рекреаційних об'єктів та об'єктів туристичної інфраструктури; 6) переробна промисловість за напрямком – імпортозаміщувальне металургійне виробництво.

На наш погляд, з урахуванням вимог сьогодення визначений КМУ перелік пріоритетних галузей економіки потрібно розширити. Наприклад, інформаційні технології уже зараз є однією з найбільших галузей в українській економіці. Так, за останні 10 років ця галузь приростає на 25-30% щорічно, а дохід, який згенерувала ІТ-індустрія в Україні, скажімо, у 2013 р., становив 2 млрд дол. США [303]. Відповідно, Львівська міська рада своєю ухвалою № 4606 від 23 квітня 2015 р. «Про затвердження Цільової програми розвитку ІТ-парку у м. Львові» взагалі прийняла програму, за якою ІТ-галузь визнана однією з найпріоритетніших для міста [304]. З іншого боку, вважаємо, що вказаний перелік пріоритетних галузей економіки деякою мірою не відповідає положенням ст. 3 ЗУ «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», у якій зазначено, що «пріоритетними галузями економіки є галузі, спрямовані на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній екологічно чистій продукції, високоякісних послугах, які реалізують державну політику щодо розвитку виробничого та експортного потенціалу, створення нових робочих місць». Тобто метою законодавця під час прийняття аналізованого нормативно-правового акта є розвиток виробничого чи експортного потенціалу і створення робочих місць,

власне саме це має бути критерієм державної підтримки інвестиційних проектів. Щобільше, наведений перелік суперечить положенням ст. 11 ЗУ «Про інвестиційну діяльність», за якою «державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики, виходячи з цілей та показників економічного і соціального розвитку України, державних та регіональних програм розвитку економіки, державного і місцевих бюджетів, зокрема передбачених у них обсягів фінансування інвестиційної діяльності. При цьому створюються пільгові умови інвесторам, що здійснюють інвестиційну діяльність у найбільш важливих для задоволення суспільних потреб напрямках, насамперед соціальній сфері, технічному і технологічному вдосконаленні виробництва, створенні нових робочих місць для громадян, які потребують соціального захисту, впровадженні відкриттів і винаходів, в агропромисловому комплексі, в реалізації програм ліквідації наслідків Чорнобильської аварії, у виробництві будівельних матеріалів, в галузі освіти, культури, охорони культурної спадщини, охорони навколишнього середовища і здоров'я» [150]. Тобто корекція наведеної постанови уряду в частині переліку пріоритетних галузей економіки, усунення існуючих протиріч є нагальною потребою. Аби забезпечити реальні надходження іноземного чи вітчизняного капіталу в ті галузі економіки, які здатні підвищити виробничий чи експортний потенціал країни, пропонуємо: 1) доповнити зазначене розпорядження КМУ переліком пріоритетних галузей економіки, для чого п. 7 викласти в такій редакції: «Будь-якій іншій галузі економіки, за напрямками: виробництво або створення нового та/або імпортозаміщувальних високотехнічного чи високотехнологічного обладнання, устаткування, програмного забезпечення, впровадження з цією метою відкриттів і винаходів, – за умови відповідності інвестиційного проекту критеріям, встановленим у ч. 2 ст. 4 Закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць»; 2) ч. 1 ст. 4 Закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у

пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» доповнити абзацом другим, який викласти в такій редакції: «Першочергова державна підтримка інвестицій надається тим інвестиційним проектам, які сприяють створенню, зміцненню й розвитку конкурентних переваг країни, сприяють розвитку експорту, підвищують національну конкурентоспроможність».

Загалом дослідники теоретичних і практичних аспектів інвестиційної діяльності вказують на неї як на складний довготривалий процес. Зважаючи на цю обставину, засоби державної податкової підтримки інвестиційної діяльності не можуть обмежуватися інструментами разового характеру. Наприклад, звільнення від оподаткування доходу у вигляді інвестицій є важливим інструментарієм, але стосується тільки моменту отримання зиску від інвестицій та не розв'язує проблеми створення стимулюючих умов для подальшої реалізації інвестиційного проекту суб'єктом інвестиційної діяльності. Тому державі доцільно використовувати додаткові інструменти податкової політики, термін застосування яких відповідатиме строкам окупності інвестицій.

Ми поділяємо думку тих науковців, які вважають, що податкова підтримка інвестицій має здійснюватися тільки тоді, коли останні відповідають не якомусь одному, а системі взаємозалежних критеріїв. Причому у зв'язку з особливостями сучасного етапу розвитку національної економіки України і сама система критеріїв, і їхні кількісні параметри не можуть повністю відповідати застосовуваним за кордоном. Як такі критерії дослідники називають: 1) відповідність спрямованості інвестицій загальнодержавним пріоритетам; 2) кількісні параметри інвестицій; 3) рівень зростання конкурентоспроможності підприємства; 4) інноваційний характер інвестиційних проектів, створення нових або додаткових робочих місць, розмір додатково вивільнених коштів; 5) скорочення терміну окупності вкладених інвестицій [305, с. 9]. На наш погляд, найбільш детальним й обґрунтованим є трактування змісту державної підтримки інвестицій, яке запропонував з позиції економічної науки В. Колесник: «Держава надає

підтримку підприємствам, які здійснюють інвестиційну діяльність у вигляді системи оподаткування, регіональної підтримки, надання податкових пільг, унаслідок чого на перших етапах підтримки, коли вступає у дію та чи інша податкова пільга, бюджет зазнає втрат у вигляді недоотриманих коштів (зменшення надходжень коштів з податку на прибуток). Для підприємства цей же етап характеризується підвищенням рівня конкурентоспроможності за рахунок зменшення витрат на сплату податку на прибуток, що дозволяє вивільнені кошти залучати у господарську діяльність та отримувати прибуток. Якщо розглядати підтримку ризикових інвестицій, то на цьому етапі здійснюється розподіл ризику між державою та підприємством, тобто держава бере на себе компенсацію частки ризику, а підприємство знижує свої витрати. Таким чином, за допомогою держави підприємство збільшує свій прибуток, а отже, збільшує в наступних періодах надходження недоотриманих коштів до бюджету у вигляді сплати податку на прибуток» [305, с. 8]. Відповідно до цього податкова підтримка інвестицій мусить мати системний характер, що характерно для спеціальних податкових режимів інвестиційної діяльності, які можуть застосовуватися до суб'єктів спеціальних економічних зон (далі – СЕЗ) та територій пріоритетного розвитку (далі – ТПР), докладніше про це йтиметься в наступному підрозділі роботи.

Якщо розглянута вище податкова підтримка інвестицій має дещо узагальнений характер, то наступна – податкове стимулювання інвестицій – вже оперує конкретними методами й інструментами податкової політики в напрямі активізації інвестиційної діяльності. Світова практика виробила добре відомі методи стимулювання інвестиційної активності: 1) запровадження системи державних гарантій інвесторам; 2) розвиток системи страхування інвестицій; 3) розробка податкових інструментів стимулювання інвестицій [283, с. 33]. Цілком зрозуміло, що така діяльність не може здійснюватися без належного фінансово правового регулювання.

Згідно з «Юридичною енциклопедією», державні гарантії захисту іноземних інвестицій – це законодавчо встановлені гарантії з боку держави з

метою забезпечення належного правового режиму інвестиційної діяльності та заохочення вкладання іноземного капіталу в пріоритетні галузі економіки України [306, с. 155]. У ч. 2 ст. 19 ЗУ «Про інвестиційну діяльність» передбачено, що держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності, а також іноземних інвестицій. Захист інвестицій забезпечується законодавством України та укладеними нею міжнародними договорами. Інвесторам, зокрема іноземним, надано рівні права, що виключає застосування заходів дискримінаційного характеру, які могли б перешкодити управлінню інвестиціями, їх використанню та ліквідації, а також передбачено умови і порядок вивезення вкладених цінностей і результатів інвестицій [150]. Також варто зазначити, що вітчизняний законодавець закріпив у положеннях розділу II ЗУ «Про режим іноземного інвестування» гарантовані державою способи та засоби захисту іноземних інвестицій, а саме: 1) для іноземних інвесторів на території України встановлено національний режим інвестиційної діяльності, а для окремих з них, які здійснюють інвестиційні проекти, що реалізуються згідно з державними програмами розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери і територій, може встановлюватися пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності; 2) у разі зміни законодавства — якщо в подальшому спеціальним законодавством України про іноземні інвестиції будуть змінюватися гарантії захисту іноземних інвестицій, зазначені в Законі, то впродовж десяти років з дня набуття чинності таким законодавством на вимогу іноземного інвестора застосовуватимуться державні гарантії захисту іноземних інвестицій; 3) щодо примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб, що означає, що іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації; 4) компенсація і відшкодування збитків іноземним інвесторам, яка полягає в тому, що іноземні інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду і моральну шкоду, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України передбачених законодавством обов'язків

щодо іноземного інвестора; 5) у випадку припинення інвестиційної діяльності іноземний інвестор має право на повернення не пізніше шести місяців з дня припинення діяльності своїх інвестицій у натуральній формі або у валюті інвестування в сумі фактичного внеску без сплати мита; б) гарантії переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних внаслідок здійснення іноземних інвестицій, що означає, що іноземним інвесторам після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів гарантується безперешкодний і негайний переказ за кордон їхніх прибутків, одержаних законно внаслідок здійснення іноземних інвестицій [307]. Зрозуміло, що окреслені гарантії є дуже специфічними і більшість інвесторів (національних) не будуть охоплені ними за визначенням. До речі, щодо бюджетних інвестицій, то ми взагалі маємо особливу правову конструкцію, адже йдеться про «гарантії держави державі».

Втім, ми визнаємо слушність позиції тих науковців, які вважають, що наведені вище положення мають радше декларативний, ніж практичний характер і містять чимало прогалин і колізій [308]. Крім того, законодавець не визначив організаційно-правового механізму гарантування захисту інвестицій в Україні. Деякі науковці у зв'язку із цим виносять на обговорення питання необхідності прийняття Інвестиційного кодексу України (далі – ІКУ). Так, обґрунтуванню необхідності прийняття ІКУ як засобу підвищення ефективності правового регулювання інвестиційних відносин присвячена дисертація В. Кудрявцевої [309], а Д. Задихайло ще 2002 р. запропонував своє бачення ІКУ [310, с. 22–25]. На думку Т. Косянчук, розробка такого акта є нагальною з огляду на необхідність захисту і національних, і іноземних інвесторів, що, своєю чергою, потребує чіткої регламентації інвестиційних відносин з боку держави, надання гарантій і стабільних умов для здійснення інвестицій [311, с. 10]. Проте, на наш погляд, такий кодекс не буде повним, комплексним актом, адже, наприклад, фінансово-правові норми не можуть бути до нього введені. В іншому випадку це порушить єдність, розірве цілісність галузевого фінансово-правового регулювання. Відповідно, ІКУ –

це штучне утворення, прийняття якого спричинить більше негативу, ніж вирішить наявні проблемні моменти. Тож вважаємо недоречним прийняття Інвестиційного кодексу України як акта, що за своєю природою та призначенням спрямований на розірвання сталих галузево-інституційних зв'язків.

Щодо можливості й необхідності страхування інвестицій, то згідно із ЗУ «Про страхування» до видів обов'язкового страхування входить страхування цивільної відповідальності інвестора, зокрема за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо іншого не передбачено такою угодою. Крім того, на думку деяких науковців, страхування інвестиційних проектів може охоплювати ще щонайменше два види страхування відповідальності: 1) страхування інвестора від помилкових дій інвестиційного консультанта та посередника; 2) страхування інвестиційного консультанта і брокера від власних помилок і пов'язаних із цим претензій до них з боку інвестора та інших осіб [312, с. 477–482]. Водночас у контексті теми дослідження, у ракурсі фінансово-правового регулювання інвестування, варто звернутися саме до обов'язкового страхування. Вважаємо, що доречно запровадити обов'язкове страхування відповідальності держави (в її «широкому» розумінні) за шкоду, завдану протиправними діями державних органів інвесторові. Можливо, залучення цього компенсаційного механізму зможе поліпшити інвестиційний клімат в нашій державі.

Щодо власне податкового стимулювання інвестиційної діяльності, то, на нашу думку, його потрібно розуміти як процес формування і реалізації податкових важелів у напрямі активізації інвестиційної діяльності. Податковий інструментарій стимулювання інвестиційної діяльності досліджувало багато вчених, зокрема пропонувалося його групування за певними ознаками. Так, на думку Д. Серебрянського, податкові елементи стимулювання інвестиційної діяльності можна згрупувати у два блоки: основні та додаткові. До основних науковець зараховує: ставку податку,

податкові пільги, податкову амортизацію; до додаткових – терміни сплати, порядок перенесення отриманих збитків, порядок формування ВВП, створення СЕЗ, укладення договорів [283, с. 39–34]. На іншому аспекті наголошують М. Соколов [313, с. 55] та О. Вуйцик [314, с. 36]. Вони податкові методи стимулювання інвестиційних процесів поділяють на пасивні й активні. До пасивних методів стимулювання інвестиційної діяльності вони зараховують звичайне зниження ставок податків (податку на прибуток, податку на додану вартість, соціальних податків тощо) [314, с. 36]. До активних методів цільового податкового стимулювання інвестиційної діяльності М. Соколов відносить: політику прискореної амортизації, часткове вирахування з оподатковуваного доходу витрат на інвестиції, інвестиційний податковий кредит, активне використання податкових пільг цільового призначення для підприємств, які працюють у пріоритетних для держави галузях економіки або ж депресивних регіонах [313, с. 57]. Науковець зазначає, що завдяки активним податковим інструментам держава змушує інвестувати в ті напрями, які прискорюють розвиток економіки, що в підсумку не тільки сприяє поверненню державі втраченого від скорочення податкових платежів, а й отриманню додаткових надходжень. Втім, на нашу думку, визначення важелем примусу є сумнівним, адже тиск і вимога у цих випадках відсутні. Навпаки, ми маємо справу з мотивуванням осіб до обрання взаємокорисних (для них, для держави і суспільства загалом) варіантів діяльності. Узагальнюючи наведене, вважаємо за доцільне розглядати податкове стимулювання інвестиційної діяльності як специфічний важіль у системі оподаткування, що спонукає, заохочує фізичних та юридичних осіб до розвитку інвестицій, підвищення їх ефективності.

У світовій практиці функціонування механізму оподаткування найпоширенішими є такі форми податкового стимулювання інвестування: диференціація податкових ставок залежно від соціально-економічного значення галузі та її продукції; податкові канікули або повне звільнення від податків новостворених суб'єктів господарської діяльності на початку їхньої

діяльності; інвестиційний податковий кредит; звуження бази оподаткування; надання податкових канікул; пришвидшені методи нарахування амортизації тощо. Натомість вітчизняна податкова система використовує тільки невелику частину з наведеного арсеналу форм стимулювання інвестиційної діяльності.

Аналіз наукових розробок іноземного досвіду підтримки інвестицій [315; 316; 317; 318, с. 52–57; 319] дає змогу стверджувати, що основні інвестиційні стимули, використовувані різними державами в цій діяльності, схожі: прискорена амортизація; формування неоподатковуваних резервів; інвестиційний податковий кредит; інвестиційна податкова знижка та податкові канікули. При цьому найбільш застосовуваним видом податкового стимулювання, що використовується в усіх європейських країнах, є прискорена амортизація. Її дія поширюється на інвестиції в окремі види капітальних активів, а суть полягає в застосуванні різних способів і методів прискореного списання капітальних витрат.

Загалом амортизація як інструмент впливу на інвестиційну діяльність виконує дві функції: стимулювальну та регулювальну [320, с. 163]. Щодо регулювальної функції, то її реалізація відбувається через встановлення і використання законодавчо закріплених норм та нормативів для здійснення амортизаційних розрахунків, порядку формування і використання амортизаційного фонду. Наприклад, ПКУ в п. 1.3 ст. 14 встановлює, що амортизація – це систематичний розподіл вартості основних засобів, інших необоротних та нематеріальних активів, що амортизуються, упродовж строку їх корисного використання (експлуатації). Розрахунок амортизації основних засобів або нематеріальних активів здійснюється згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності з урахуванням обмежень, встановлених п. 1.138 ст. 14 ПКУ, п. 3.2–3.4 ст. 138 ПКУ [293]. Отже, прискорена амортизація зменшує суму сплаченого податку на прибуток. Однак, на думку деяких учених, таке зменшення відтерміновує сплату податку на майбутні податкові періоди, коли закінчиться період нарахування прискореної

амортизації, тому прискорена амортизація більше підходить до довгострокових інвестиційних проектів [321, с. 49]. З іншого боку, нарахування амортизації та формування і використання амортизаційного фонду мають стимулювати підприємства до відтворення зношених та оновлення наявних засобів праці. Впроваджуючи амортизаційну політику, держава, окрім процесів оновлення, стимулює впровадження науково-технічного прогресу на підприємстві, що неможливо без здійснення розширеного відтворення засобів праці. Виділення стимулюючої функції амортизації саме на макrorівні пов'язане з тим, що інструментами стимулювання в цьому випадку стають методи нарахування амортизації та можливість застосування прискореної/неприскореної амортизації.

Податкові канікули також є однією з форм податкового стимулювання, які активно використовуються у світовій практиці залежно від сфер застосування тощо. Зазвичай це тимчасове, часткове або повне відтермінування сплати податків на певний період часу, надане суб'єктові господарювання чи його інвестиції [322]. Податкові канікули можуть вводитись і для суб'єктів господарювання, і для особливих видів діяльності, і для деяких територій.

Щоб підвищити ефективність податкової політики стимулювання інвестиційної діяльності, доцільно, на нашу думку, внести зміни до ПКУ і запровадити інвестиційний податковий кредит. Варто зазначити, що пропозиції щодо його запровадження містилися в законопроекті № 3630 [323], ініціатором якого був КМУ (додамо, що 14 квітня 2016 р. його було відкликано урядом, відповідно проект зняли з розгляду). За цим законопроектом, платники податку на прибуток, які в період від 1 січня 2016 року по 31 грудня 2018 р. здійснюватимуть капітальні інвестиції, можуть зменшити свої податкові зобов'язання з податку на прибуток за звітний період на суму інвестиційного податкового кредиту, за умови виконання таких умов: а) інвестиції здійснюються шляхом придбання або створення матеріальних активів, що підлягають амортизації; б) мінімальний

термін корисного використання таких матеріальних активів становить не менше, ніж чотири роки; в) такі матеріальні активи були введені в експлуатацію платником податків в межах одного з річних податкових періодів від 1 січня 2016 р. по 31 грудня 2018 р. Інвестиційний податковий кредит пропонувалося надавати зареєстрованим платникам податку на прибуток шляхом зменшення їхніх податкових зобов'язань за відповідний податковий період, у якому було виконано всі зазначені вимоги. При цьому розмір інвестиційного податкового кредиту з податку на прибуток становив би 30% балансової вартості окремого матеріального активу або їх сукупності, але не більше як 50% розміру податкових зобов'язань за окремий звітний період, а залишок невикористаного інвестиційного податкового кредиту можна було б переносити в рахунок зменшення податкових зобов'язань майбутніх періодів з урахуванням зазначеного ліміту, однак не пізніше як 1 січня 2019 р. На наш погляд, податковий інвестиційний кредит мав би стати ефективним важелем стимулювання інвестицій в Україні, але його правова регламентація потребує ретельного опрацювання.

Разом з первинним інвестуванням важливе значення має створення заохочувальних умов для реінвестування прибутку, отриманого від інвестиційної діяльності. За своєю правовою суттю реінвестиція є господарською операцією, яка передбачає здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок прибутку, отриманого від інвестиційних операцій (п. 1.81 ст. 14 ПКУ) [293]. Тобто реінвестування дивідендів – це використання частини прибутку, отриманого від господарсько-фінансової діяльності, на розширення виробництва (поповнення власного капіталу) шляхом вкладення в оборотні фонди і збільшення власного оборотного капіталу. По суті, джерелом реінвестицій є отримані інвестором та спрямовані на розвиток об'єкта інвестування кошти або майно, адже згідно з ч. 2 ст. 398 ГКУ прибуток іноземного інвестора або інші кошти, одержані в Україні у гривнях або іноземній валюті від здійснення інвестицій, можуть реінвестуватися в Україні в порядку, встановленому законодавством.

Ще однією особливістю податкових правовідносин у сфері інвестиційної діяльності є податкове звільнення суб'єкта (учасника) інвестиційної діяльності. Насамперед зазначимо, що поняття «податкове звільнення» використовують в науці фінансового права досить часто, хоча єдності щодо розуміння цього правового явища науковці на цей час не досягли. Своєю чергою, відсутність єдиного визначення аналізованого поняття створює проблеми під час застосування норм податкового права. Тут варто зазначити, що ПКУ не містить визначення поняття «податкові звільнення» (хоча, наприклад, ст. 142 наводить умови і підстави «звільнення від оподаткування» платника податку на прибуток). Водночас законодавець оперує поняттям «податкова пільга». Відповідно до ст. 30 ПКУ податкова пільга – це передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, визначених законодавством [293]. Зокрема, підставами для надання податкових пільг є особливості, що характеризують певну групу платників податків, вид їхньої діяльності, об'єкт оподаткування або характер та суспільне значення здійснюваних ними витрат. Однак законодавче трактування податкової пільги як звільнення не дає відповіді на запитання про тотожність чи відмінність понять «податкова пільга» та «податкове звільнення», як, зрештою, не дає такої відповіді й вітчизняна фінансово-правова наука.

Так, деякі сучасні науковці акцентують увагу тільки на існуванні податкових пільг, не визначаючи поняття «податкове звільнення». Зокрема, О. Бандурка, В. Понікарпов і С. Попова під податковою пільгою розуміють «передбачене податковим або митним законодавством звільнення платника податку від обов'язку нарахування та сплати податку, або сплати ним податку в меншому розмірі при наявності законодавчо визначених підстав» [324, с. 22]. Схожий підхід до визначення цього поняття домінує в сучасній науково-дослідній літературі (і економічного, і правового змісту). Відмінності у визначеннях несуттєві, наприклад, частина науковців

стверджує, що звільнення платника податку від обов'язку сплати податку, яке передбачене податковою пільгою, може бути частковим або повним [325, с. 65; 326, с. 413; 327, с. 213; 328, с. 330]. Втім, попри вищевказану відносну однаковість учених щодо трактування податкових пільг, ми виявили різні думки з приводу сутності походження податкової пільги або мети її отримання. Наприклад, Д. Серебрянський, трактуючи податкові пільги як «сукупність фіскальних дій держави, не закладених у загальноприйнятих основах прибуткового оподаткування підприємств, що в кінцевому результаті призводять до повного або часткового звільнення прибутку від оподаткування», вважає, що метою отримання податкових пільг є «активізація державних, територіальних чи галузевих пріоритетних напрямів фінансово-господарської діяльності» [329, с. 16]. Цю думку вважаємо правильною, особливо якщо розглядати подане визначення крізь призму саме інвестиційної діяльності, адже час бездумних і нічим не обґрунтованих пільг (який превалював у нормативно-правовому регулюванні вітчизняної економіки півтора десятиліття), уже відійшов у минуле і зараз на часі підтримка, стимулювання і заохочення тих інвестиційних проектів, які мають соціальну спрямованість, важливе фінансово-економічне значення для розвитку певного регіону, тих галузей економіки, які є пріоритетними та мають загальнонаціональне значення. Щоправда, у нас є застереження до твердження Д. Серебрянського про «прибуткове оподаткування підприємств». Ми розуміємо, що така теза стала наслідком тематичного спрямування дисертаційного дослідження автора, проте ця обставина не применшує хибності наведеного положення, адже податкова пільга є повним чи частковим звільненням не тільки щодо податку на прибуток підприємств, але й інших податків і зборів.

Найбільш прийнятним щодо інвестиційної діяльності нам видається підхід групи науковців (В. Марченко, М. Легкова, Т. Паєнтко, К. Павлюк), які вважають, що податкові пільги застосовують для «стимулювання певних видів діяльності, надання підтримки певним категоріям платників

та досягнення інших соціальних цілей та є механізмом державного регулювання економічного і соціального розвитку» [301, с. 61; 330, с. 19; 331, с. 34]. Заразом ми погоджуємося з думкою О. Дубовик про те, що податкові пільги взагалі є «найефективнішим інструментом податкового регулювання» [332, с. 63], оскільки в умовах ринкових відносин виступають необхідною передумовою для активного використання всіх податкових інструментів [333, с. 149]. Натомість окремі вчені зводять податкові пільги тільки до мінімізації суми податкового платежу, тобто до матеріальних чинників. Так, О. Липко вважає, що пільги в підсумку впливають на розмір податку, що підлягає сплаті [334, с. 168]. Мусимо зауважити, що такий вузький підхід до трактування цього правового явища є однобічним, адже існують пільги, які не впливають на кількісні параметри податкового платежу (податкові пільги з реєстрації та обліку платників податків і зборів, їх звітності тощо). У цьому разі йдеться про податково-процесуальні пільги, яким не властива матеріально-компенсаційна функція. Отже, вважаємо, податкові пільги як інструмент податкового стимулювання суб'єктів інвестиційної діяльності – це не тільки встановлений податковим та/або митним законодавством виняток із загальних правил оподаткування щодо зменшення суми нарахованого податку чи/та збору або звільнення від нарахування і сплати податку та збору платників, котрі здійснюють інвестиційну діяльність. Не можна відкидати їхню процесуальну складову. Водночас, на нашу думку, застосування пільг цілеспрямованого характеру, які стимулюють інвестиційну діяльність, сприяють виконанню загальнодержавних програм, повинно бути обмеженим у часі (відповідно до чітко встановленого податковим законом терміну), вони не можуть надаватися «назавжди».

На основі викладеного спробуємо запропонувати визначення поняття «податкове звільнення» стосовно суб'єктів інвестиційної діяльності. Податкове звільнення інвестицій – це легітимізований державою фіскальний спосіб уникнути оподаткування суб'єктами інвестиційної діяльності або зменшити його обсяги, який вимагає від них конкретних, визначених у

законодавстві дій або реалізації встановлених умов у процесі інвестування, та застосовується лише згідно з чітко визначеними законодавством підставами.

Висвітливши особливості податкових правовідносин у сфері інвестиційної діяльності, можемо стверджувати, що активізація інвестиційної діяльності (яка є нагальною потребою для економічного поступу України в сучасних реаліях), на наш погляд, неможлива без трансформації вітчизняної системи оподаткування, тому зусилля держави мають бути спрямовані на реальні результати податкової реформи і формування такої податкової системи, яка сприяла б розвитку інвестиційної сфери.

Отже, до найефективніших інструментів стимулювання інвестиційної діяльності, до залучення іноземних капіталів, на нашу думку, належать: надання податкових пільг для суб'єктів інвестиційної діяльності, які реалізують пріоритети економічного розвитку (посилюють інноваційний та конкурентоспроможний в глобальному масштабі потенціал країни), сприяють створенню нових робочих місць, розв'язують проблеми екології та раціонального використання природних ресурсів, посилюють експортні можливості країни, вирішують проблему дезінтеграції економічного простору країни за рахунок спрямування капіталу в депресивні регіони; ефективна реалізація інвестиційного потенціалу прискореної амортизації; запровадження системи інвестиційно-інноваційних податкових кредитів.

3.2 Податки і збори, що справляються при здійсненні інвестиційної діяльності: проблема класифікації

У правовій літературі, по суті, немає дефініції поняття податково-правового регулювання інвестування. Водночас деякі науковці дають визначення близького поняття – податкового регулювання інвестиційної активності. Так, В. Грушко та Л. Кошембар визначають це поняття як «здійснення державою за допомогою механізмів оподаткування певних

заходів, спрямованих на поліпшення умов інвестування, зокрема на впорядкування обсягів, якості й напрямів інвестування суб'єктів господарювання всіх форм власності, досягнення рівноваги між попитом і пропозицією на інвестиційному ринку» [335, с. 90]. Цілком зрозуміло, що автори при цьому спираються на підходи, характерні для економічної науки. До того ж, податкове регулювання інвестиційної діяльності (яка є загальним поняттям відносно інвестиційної активності) не є тотожним податковому регулюванню інвестиційної активності. Крім цього, така дефініція має враховувати і рівень податкового регулювання, і систему організаційно-правового та інформаційного забезпечення, які є невід'ємними елементами податкового регулювання інвестиційної діяльності. На наш суб'єктивний погляд, податково-правове регулювання інвестиційної діяльності треба розуміти як систему фінансово-правових, організаційно-правових та інформаційних заходів, що здійснюються на всіх рівнях уповноваженими державою органами та органами місцевого самоврядування за допомогою наявного комплексу податкового інструментарію для забезпечення можливості інвестування будь-якими суб'єктами в масштабах і термінах, які відповідають і їхнім, і суспільним інтересам [336, с. 66; 337, с. 39–40]. Передусім зазначене регулювання має своїм «адресатом» податкову систему держави.

Узагальнено призначення податкової системи, яка є органічною складовою частиною економічної моделі розвитку країни, полягає не тільки у збиранні податків та забезпеченні прибуткової частини бюджету для виконання державою своїх функцій, а й у сприянні досягненню стратегічної мети розвитку національної економіки. Зазвичай податкову систему України розуміють як «сукупність податків, зборів, інших обов'язкових платежів, що запроваджуються і справляються на території держави» [338, с. 25; 339, с. 209], «які взаємно пов'язані між собою та органічно доповнюють один одного, але мають різну цілеспрямованість» [340, с. 116]. Деколи її розуміють як «систему податків» [341, с. 42], хоча з цього приводу слушно зауважує О. Музика-

Стефанчук, що «про таку систему слід вести мову в межах системи оподаткування, що є значно ширшим поняттям, ніж «податкова система»» [342, с. 91]. Згідно з п. 3 ст. 6 ПКУ податкову систему нашої держави формує «сукупність загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що справляються в установленому цим Кодексом порядку» [293]. Наведене положення кореспондує ч. 1 ст. 67 КУ, яка встановлює обов'язок кожного суб'єкта цього процесу сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом [259]. Відповідно, в умовах сьогодення, зважаючи на реформування податкової системи України, актуальним є дослідження ефективності її впливу на інвестиційну активність підприємств, а також вироблення пропозицій, спрямованих на вдосконалення податкових інструментів для стимулювання інвестиційної діяльності.

Зважаючи на актуальність проблематики, яку аналізуємо в цьому підрозділі, ступінь її наукової розробки досить високий: починаючи з дослідження історичних передумов виникнення та розвитку концептуальних положень щодо податкового регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності з боку держави (у працях О. Василика [343, с. 60–66], В. Вишневського [344], І. Майбурова [345], М. Кучерявенка [288], О. Музики-Стефанчук та О. Полянчика [342] тощо) та закінчуючи формулюванням принципів, методів, способів і ролі окремих податків і зборів у процесі регулювання інвестиційної діяльності на макрорівні (у працях С. Чистова [346], О. Данілова та Н. Фліссака [347], В. Роля [73], А. Соколовської [348], М. Слатвінського [349], Л. Тарангул [350], О. Мискіної [351, с. 370–373]), з'ясуванням сутності й механізму реалізації податкової політики держави на мікрорівні (у працях В. Мартиненка [352, с. 46–51], В. Захожай [353], О. Вієцької [354, с. 338–341], Ю. Іванова [355, с. 36–43; 356; 357], В. Зянька [358, с. 107–112], В. Мартиненка [359], у яких докладно розглянуто сутність і механізм реалізації такої податкової політики й досліджено вплив податків на інвестиційну діяльність суб'єктів господарювання), аналізом наявного вітчизняного законодавства з податкового

регулювання інвестиційної діяльності (у працях Д. Задихайла [310], О. Анісімової [360, с. 181–188] та ін.). Однак попри ґрунтовне висвітлення питань щодо податків і зборів у розрізі проблематики інвестиційної діяльності низка аспектів (сутність податків та їхній вплив на соціально-економічний розвиток держави; класифікація податків та зборів у сфері інвестиційної діяльності тощо) досі є дискусійними і далекі від вирішення.

Перед тим як класифікувати податки і збори, що справляються при інвестиційній діяльності, з'ясуємо сутність «податку» як явища правової дійсності. Насамперед відзначимо, що ЗУ «Про систему оподаткування», який діяв до прийняття ПКУ, не містив чіткого визначення податку, через що часто виникали непорозуміння у трактуванні суміжних понять («збір» та «обов'язковий платіж»), а відтак щодо їх взаємозв'язку. Зараз же гострота цієї проблематики дещо знизилась.

Ми погоджуємося з В. Скоробагачем, що розуміння податку як правової категорії має охоплювати такі ознаки: 1) обов'язковість; 2) безумовність; 3) індивідуальну безвідплатність; 4) адресне бюджетне спрямування; 5) грошову форму; 6) безповоротність; 7) законність встановлення, введення в дію та справляння [361, с. 9]. Власне така позиція, на наш погляд, і повинна бути в основі з'ясування правової сутності податку. Водночас звернемо увагу на три моменти: а) на таку рису як нецільовий характер, саме він властивий суто податку; б) навряд чи коректно у цьому контексті згадувати про бюджетне спрямування податків, адже воно виходить за межі податкового регулювання; в) не завжди грошова форма є безальтернативною при справлянні оподаткування. Практика вітчизняного правозастосування знає випадки, коли податки були передбачені і реально справлялися в «натуральній формі».

Щодо наявних визначень поняття «податок», то зазвичай вони детерміновані наукою, у межах якої досліджується ця категорія. У всякому разі варто виходити з того, що вирішального значення дефініція податку набуває саме в праві з кількох причин [288, с. 129]. По-перше, точне

визначення й закріплення змісту податку як правової категорії сприяє чіткому й однотипному застосуванню норм податкового законодавства. По-друге, саме визначення податку має бути однією з відправних точок при підготовці законів. По-третє, чітке поняття податку дає змогу об'єктивно сформулювати й закріпити обсяг повноважень податкових органів. По-четверте, без точного визначення податку неможлива реалізація різних видів юридичної відповідальності.

Зі сукупності визначень категорії «податок», вироблених юридичною наукою, звернімо увагу на найактуальніші в умовах сьогодення. У юридичній науці найвлучнішою вважаємо позицію М. Кучерявенка, на думку якого, «податок – це форма примусового відчуження результатів діяльності суб'єктів, які реалізують свій податковий обов'язок, що на підставі закону (або акта органу місцевого самоврядування) вноситься до бюджету відповідного рівня і виступає як обов'язковий, безумовний, нецільовий, безоплатний, безповоротний грошовий платіж» [288, с. 119]. Наведеної точки думки дотримуються не тільки представники харківської школи фінансового права, щороку вона знаходить дедалі більше прибічників. Підсумовуючи, можна констатувати, що за економічним змістом податки виступають інструментом державного розподілу і перерозподілу прибутків та фінансових ресурсів, а правовий зміст податків проявляється через систему правових норм, які у відповідній формі закріплюють податковий обов'язок платників податків здійснювати обов'язкові платежі до відповідного рівня «казни».

Зважаючи на вищевикладені думки науковців, вважаємо законодавче визначення податку, наведене в ч. 1 ст. 6 ПКУ, не зовсім повним, оскільки законодавець акцентує увагу лише на деяких аспектах податку – на обов'язковості та безумовності податкових платежів, необхідності їх сплати до відповідного бюджету, що в сукупності не дозволяє комплексно розкрити дефініцію поняття «податок» [336, с. 68]. Тож цей проблемний момент потребує вирішення шляхом внесення відповідних змін до ч. 1 ст. 6 ПКУ України.

Окрім податків, чинний податковий закон оперує й іншими категоріями, які є об'єктом нашого наукового дослідження в цьому підрозділі роботи. Йдеться про розмежування категорій «податок», «збір» та «мити». Нормативне визначення збору міститься в ч. 2 ст. 6 ПКУ, де під збором (платою, внеском) розуміється «обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій» [293]. Як бачимо, між поняттями «податок» і «збір» є деяка схожість – вони обидва належать до групи обов'язкових платежів. Однак спостерігаємо й розбіжності, адже збір відрізняється від податків: за метою (податки сплачуються для фінансового забезпечення діяльності держави та місцевих органів самоврядування, а збори можуть надходити і до бюджету, і до конкретного фонду або на фінансування певної програми для задоволення визначених потреб чи витрат установ, які здійснюють юридично значущі дії, і тільки на цілі, заради яких вони стягувалися); за характером обов'язку; за відплатністю (платник податку не отримує від держави конкретного зиску, а сплачені кошти йдуть на задоволення суспільних потреб, платник же збору отримує спеціальну вигоду); за періодичністю (як правило, податки є регулярними платежами, збори – частіше мають разовий характер).

Окрім податків та зборів МКУ [362] оперує поняттям «мити», а ПКУ встановлює його розмір. Мито – це загальнодержавний податок, який нараховується та сплачується згідно з цими Кодексами, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ. У нашій державі застосовують такі види мита: 1) ввізне мито; 2) вивізне мито; 3) сезонне мито; 4) особливі види мита (спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне, додатковий імпортовий збір).

Ми погоджуємось з висловленою у фаховій літературі думкою про те, що поняття «податок», «збір» і «мити» потребують однозначного правового

визначення, необхідно встановити межу між цими узаконеними формами відчуження власності, адже це важливо з позицій практики правозастосування. Однак науковці не завжди чітко розрізняють ці терміни. Так, А. Бризгалін вважає, що «податок», «збір», «мито» є синонімами, а їх вживання пояснюється практикою і традиціями [363, с. 88]. Хибність такого категоричного підходу є очевидною. Попри деяку спорідненість податки і збори є різними платежами і фактично вважаються в науці фінансового права аксіомою. Щодо відмінностей збору і мита, то, як зазначає М. Кучерявенко, раніше основним критерієм для розмежування цих термінів було надходження коштів: якщо до бюджету – то мито, якщо на користь установи – то збір, але сьогодні акценти змістилися: збір – це плата за користування особливим правом, а мито – плата за здійснення на користь платника дій, що мають юридичне значення [364, с. 58].

Перейдімо до дослідження податків і зборів, які справляються під час інвестиційної діяльності, та застосуємо метод класифікування, який важливий передусім для практичної діяльності, як систему законів, характерних для відповідної галузі [365, с. 357; 366, с. 257], у нашому випадку – групування податків залежно від методів їх стягнення, використовуваних податкових ставок, економічного змісту об'єкта оподаткування, спрямування податків тощо [367, с. 258–259].

Чинний ПКУ закріплює принцип вичерпності встановлених ним податкових обов'язкових платежів. Так, згідно з п. 3 ст. 7 ПКУ «будь-які питання щодо оподаткування регулюються цим Кодексом і не можуть встановлюватися або змінюватися іншими законами України, крім законів, що містять виключно положення щодо внесення змін до цього Кодексу та/або положення, які встановлюють відповідальність за порушення норм податкового законодавства». Щобільше, у п. 2 ст. 4 ПКУ зазначено: «Загальнодержавні, місцеві податки та збори, справляння яких не передбачено цим Кодексом, сплаті не підлягають». Водночас класифікацію податків і зборів законодавець здійснює лише за критерієм компетенції

органу влади, що встановлює ці платежі: 1) загальнодержавні податки і збори (обов'язкові до сплати на всій території України, окрім випадків, передбачених ПКУ); 2) місцеві податки і збори (встановлюються згідно з переліком і в межах розмірів ставок, визначених ПКУ, рішеннями сільських, селищних і міських рад у межах їхніх повноважень, і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад).

До загальнодержавних податків належать: 1) податок на прибуток підприємств; 2) податок на доходи фізичних осіб; 3) податок на додану вартість; 4) акцизний податок; 5) екологічний податок; 6) рентна плата; 7) мито. Виокремимо у цій площині військовий збір, він встановлений п. 16.1 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» ПКУ. Тут варто вказати, що військовий збір не внесено законодавцем до переліку загальнодержавних податків і зборів у ст. 9 ПКУ, що не є логічним і потребує виправлення. Крім цього, ми не погоджуємось із законодавцем щодо назви цього обов'язкового платежу, адже він суперечить вже цитованому вище нормативному визначенню поняття «збір». Доцільніше було б, на наш погляд, перейменувати військовий збір на податок та внести його до переліку загальнодержавних податків, доповнивши ст. 9 ПКУ. До місцевих податків і зборів належать: 1) податок на майно; 2) єдиний податок; 3) збір за місця для паркування транспортних засобів; 4) туристичний збір.

Наведений вище перелік податків і зборів сформований нещодавно, на підставі ЗУ № 71-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України» [368]. Згідно з його положеннями, структура податкової системи України зазнала суттєвих змін – формально відбулося скорочення податків та зборів з 22 до 12. Щодо місцевих податків і зборів, то нововведений податок на майно, згідно з положеннями ст. 265 ПКУ, охоплює податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок та плату за землю. Своєю чергою, єдиний податок об'єднав норми податкового закону щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності з фіксованим сільськогосподарським податком.

Інших критеріїв класифікації чинний ПКУ не містить. Зважаючи на цю обставину, надалі виокремимо критерії класифікації податкових платежів, які справляються із суб'єктів інвестиційної діяльності і, на наш погляд, є найбільш значущими для розкриття теми нашого дослідження.

1. Залежно від платника інвестиційні податки поділяють на:

а) податки з юридичних осіб (податок на прибуток підприємств (зокрема на інвестиційну нерухомість – власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, споруди, розміщені на землі, утримувані з метою одержання орендних платежів та/або збільшення власного капіталу, а не для виробництва та постачання товарів, надання послуг, адміністративної мети або продажу в процесі звичайної діяльності [369]); екологічний податок);

б) податки з фізичних осіб (єдиний податок; податок на доходи фізичних осіб, зокрема на інвестиційний прибуток, враховуючи п. 2.1 ст. 170 ПКУ, за яким облік загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами ведеться платником податку самостійно та окремо від інших доходів і витрат й для цілей оподаткування інвестиційного прибутку, звітним періодом вважається календарний рік, ми в подальшому розглядатимемо оподаткування інвестиційного прибутку окремо від загального оподаткування прибутків фізичної особи);

в) змішані податки, які стягуються і з юридичних, і з фізичних осіб (ПДВ, акцизи, податок на майно, мито). При цьому до юридичних осіб варто віднести комерційні та некомерційні організації та їхні структурні підрозділи і філії, державні органи, державні підприємства та установи, їх об'єднання, громадські організації тощо. Водночас зауважимо, що у зв'язку з індивідуалізацією податкового обов'язку, використання поняття юридичної особи в податково-правових конструкціях вимагає постійного уточнення і деталізації [370, с. 118–119]. До фізичних осіб у податковому праві зараховують громадян України, громадян іноземних держав, осіб без громадянства та осіб з подвійним громадянством. Важливим у податково-

правовій науці, з погляду оподаткування інвестиційної діяльності, є поділ платників податків на дві групи: а) податкові резиденти – особи, які мають постійне місце проживання або місцезнаходження в цій державі і доходи яких підлягають оподаткуванню з усіх джерел (несуть повну податкову відповідальність); б) податкові нерезиденти – особи, які не мають постійного місця перебування в державі і в яких підлягають оподаткуванню лише прибутки, які вони отримали на конкретній території (несуть обмежену податкову відповідальність) [371, с. 146–147]. Саме така диференціація є своєрідною «візитною карткою» податкового права і часто відіграє вирішальну роль у формуванні специфіки податково-правового регулювання.

Окрему специфічну групу можуть становити податки, що стягуються з інститутів та інвесторів спільного інвестування (далі – СІ). Правові основи діяльності суб'єктів спільного інвестування встановлено ЗУ від 5 липня 2012 р. «Про інститути спільного інвестування». Він визначає, зокрема, що діяльність із спільного інвестування – це «діяльність, яка провадиться в інтересах учасників (учасника) інституту спільного інвестування та за рахунок інституту спільного інвестування шляхом вкладення коштів спільного інвестування в активи інституту спільного інвестування» [372]. Згідно із ст. 4 цього Закону учасником інституту спільного інвестування (далі – ІСІ) виступає особа, яка є власником цінних паперів інституту спільного інвестування. У межах цього інституту можна виокремити таке оподаткування, що має свою специфіку: 1) оподаткування коштів спільного інвестування; 2) оподаткування юридичних осіб; 3) оподаткування фізичних осіб; 4) оподаткування дивідендів фізичних осіб за акціями або інвестиційними сертифікатами.

2. Залежно від форми оподаткування інвестиційні податки можуть бути прямими (прибутково-майновими) і непрямими (на споживання). Зазначимо, що така класифікація податків є найбільш застосовуваною, однак серед науковців досі немає єдності щодо сутності прямих і непрямих податків. Більшість все-таки розглядає прибутково-майнові податки як такі, що

«стягуються в процесі придбання та акумуляції матеріальних благ, визначаються розміром об'єкта обкладання, включаються в ціну товару і сплачуються виробником або власником» [73, с. 149–151; 288, с. 139; 373, с. 45–46]. У спеціалізованій літературі є й інші трактування прямих податків. Так, О. Бандурка характеризує прямі податки як податки, остаточним платником яких є власник оподаткованої власності чи отримувач оподаткованого прибутку [324, с. 24]. Своєю чергою, прямі податки поділяють на особисті (податки на прибутки) та реальні (майнові податки). До прямих податків зараховують: податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, податок на майно. Непрямі податки (ПДВ, акцизний податок) встановлюються як «надбавка до ціни товарів і послуг, їх розмір для окремого платника прямо не залежить від його доходів» [374, с. 30], і «платником яких є кінцевий споживач даного товару або послуги» [375, с. 39]. Тобто остаточним платником непрямого податку є споживач продукції (послуг), на якого податок перекладається через надбавку до ціни. Відповідно, головний критерій розмежування податків на прямі і непрямі полягає в тому, що при прямому оподаткуванні юридичний і фактичний платники збігаються, при непрямому – вони різні.

3. За об'єктом оподаткування виділяють податки: а) з доходів чи прибутку (податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; військовий збір); б) на споживання (ПДВ, акциз); в) на майно (податок на майно); г) на певні дії (мити).

Законодавче визначення об'єкта оподаткування міститься в п. 1 ст. 22 ПКУ: «об'єктом оподаткування можуть бути майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), операції з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку» [293]. Зауважимо, що в наведеній нормі найімовірніше йдеться про предмет оподаткування, а об'єкт – це поєднання предмета та юридичного факту. Деякі науковці наведену

законодавчу конструкцію піддали критиці і з інших підстав. На їхню думку, дохід і прибуток – це самостійні різновиди об’єкта оподаткування [376] і такий порядок закріплення двох самостійних об’єктів є не зовсім правильним» [377, с. 86]. Ми не заперечуємо, що дохід і прибуток є різними категоріями, проте в цьому випадку вони поєднуються як споріднені терміни в ролі підстави класифікації. На наш погляд, ст. 22 ПКУ, яка визначає об’єкти оподаткування, є загальною конструкцією для визначення об’єктів оподаткування всіх категорій платників податків, тому принципового значення, як саме законодавець розмістив ці правові категорії в нормі права, немає, адже, визначаючи прибуток підприємств, неможливо не враховувати отриманих доходів. Зрештою, безпосереднє розкриття доходу та прибутку як об’єктів оподаткування міститься у відповідних положеннях податкового закону.

4. За видом ставки: а) прогресивні – податки, у яких середня податкова ставка підвищується зі збільшенням рівня доходу; б) регресивні – податки, у яких середня ставка податку знижується зі збільшенням рівня доходу; в) пропорційні – податки, які ґрунтуються на адвалорних ставках, що встановлюються в однаковому відсотковому відношенні до об’єкта податку без урахування диференціації його величини (ПДВ, податок на прибуток підприємств); г) тверді – податки, ставки яких встановлені в абсолютних сумах на одиницю обкладання (податок на майно, акцизний податок) або в сумах, кратних неоподаткованому мінімуму доходів громадян.

5. За порядком використання: а) загальні податки (податок на доходи фізичних осіб, ПДВ, акцизний податок); б) спеціальні податки (екологічний податок, військовий збір).

6. За періодичністю сплати: а) регулярні – податки, які сплачують регулярно у встановлені законом терміни (податок на прибуток підприємств); б) разові – податки, сплата яких не є регулярною, а здійснюється з настанням якоїсь події або вчиненням певної дії (податок на майно, мито).

7. За часом дії: а) звичайні – це постійні податки (акцизний податок), вони не мають темпоральних обмежень; б) надзвичайні – податки, які

вводяться на якийсь час, через надзвичайні умови (скажімо, зараз таким податком в Україні є військовий збір).

8. За джерелами сплати: 1) зарплата – податки, які сплачують із заробітної плати (податок на доходи фізичних осіб); 2) виторг – податки, які сплачуються з виручки від реалізації продукції (єдиний податок); 3) фінансовий результат – податки, які сплачуються з фінансового результату діяльності суб'єкта господарювання (податок на прибуток підприємств); 4) собівартість – податки, які відносяться до собівартості виготовленої продукції (плата за землю).

9. За способом справляння: 1) за декларацією – податки, які особа сплачує після отримання доходу (податок на прибуток підприємств); 2) у джерела – податки, які утримує податковий агент і сплачує платник податку до отримання доходу (податок на доходи фізичних осіб); 3) за кадастром – податки, які отримуються з об'єктів, диференційованих на групи за тією чи іншою ознакою, і не залежать від прибутковості об'єкта (податок на майно).

У контексті теми дисертації на особливу увагу заслуговує специфічна, «фахова» група податкових платежів – група інвестиційних (за своїм цільовим спрямуванням) податкових платежів. Тобто це не податкові платежі, які справляються з суб'єктів інвестиційної діяльності. Це збори, кошти від яких спрямовуються на інвестування. У ретроспективному плані до них належали, зокрема, збір на розвиток рекреаційного комплексу в Автономній Республіці Крим, збір на розвиток пасажирського електротранспорту в Автономній Республіці Крим, а також збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства. Зараз до окресленого різновиду податкових платежів можна зарахувати військовий збір (з деякими застереженнями). У зв'язку із зазначеним пропонуємо дефініцію інвестиційного податкового платежу – це збір, одним з основних призначень коштів від справляння якого є фінансування суспільно вагомих програм та проектів (інвестування). При цьому, як бачимо, йдеться головню про збори,

що й не дивно, адже саме вони, на відміну від податків, є цільовими платежами, і такою метою може бути – інвестування.

Отже, дослідження класифікаційних ознак податків та зборів дає змогу стверджувати про реальну можливість кожного податку потрапити до кількох груп, сформованих за різними ознаками, але кожен із цих видів має свою специфіку, зумовлену його об'єктом та порядком справляння. Така багатогранна природа податку дає змогу досить глибоко охарактеризувати сутність кожного податку та якнайповніше оцінити його роль в інвестиційній діяльності. Розглянемо докладніше ці обов'язкові, безумовні платежі, які справляються при інвестиційній діяльності.

Попередньо відзначимо, що термін «інвестор» для цілей оподаткування згідно з розділом XVIII ПКУ вживається у значенні, наведеному в ЗУ «Про угоди про розподіл продукції», а саме – «інвестор (інвестори) – громадянин України, іноземець, особа без громадянства, юридична особа України або іншої держави, об'єднання юридичних осіб, створене в Україні чи за її межами, особи, які діють окремо чи спільно, що має (мають) відповідні фінансово-економічні та технічні можливості або відповідну кваліфікацію для користування надрами та визначений переможцем (переможцями) конкурсу; особа, визначена абзацом п'ятнадцятим частини першої статті 7 цього Закону, у разі укладення угоди за участю такої особи; особа, яка набула прав та обов'язків, визначених угодою про розподіл продукції, в результаті передачі прав та обов'язків відповідно до статті 26 цього Закону» [378]. Також потрібно зауважити, що справляння певних податків та зборів при інвестиційній діяльності в будь-якому випадку визначається згідно із закріпленим у п. 1.81 ст. 14 ПКУ поділом інвестицій на капітальні, фінансові (прямі й портфельні), реінвестиції. Законодавець виокремлює інвестиційну складову (п. 1.82 ст. 14 ПКУ) [293]. Укладаючи багатосторонню угоду, інвестори визначають оператора угоди, на якого покладають функції, передбачені ЗУ «Про угоди про розподіл продукції», зокрема – ведення обліку і сплати податкових зобов'язань у порядку, визначеному угодою. У разі

створення інвестором-нерезидентом для виконання угоди постійного представництва на території України представництво для цілей оподаткування розглядається як інвестор (оператор).

Далі приділимо увагу податку на прибуток підприємств. Згідно із ст. 133 ПКУ платниками-резидентами зазначеного податку є: суб'єкти господарювання – юридичні особи, які провадять господарську діяльність як на території України, так і за її межами, крім: 1) бюджетних установ; 2) громадських об'єднань, політичних партій, творчих спілок, релігійних організацій, благодійних організацій, пенсійних фондів; спілок, асоціацій та інших об'єднань юридичних осіб; житлово-будівельних, дачних (дачно-будівельних), садівничих та гаражних (гаражно-будівельних) кооперативів (товариств); об'єднань співвласників багатоквартирного будинку тощо; 3) суб'єктів господарювання, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, визначені главою 1 розділу XIV ПКУ. Платниками-нерезидентами податку на прибуток є: 1) юридичні особи, які утворені в будь-якій організаційно-правовій формі та отримують доходи з джерелом походження з України, за винятком установ та організацій, що мають дипломатичні привілеї або імунітет згідно з міжнародними договорами України; 2) постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи з джерелом походження з України або виконують представницькі та інші функції стосовно таких нерезидентів чи їхніх засновників.

Згідно з п. 1.1 ст. 134 ПКУ «об'єктом оподаткування є прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають відповідно до положень ПКУ» [293]. Розмежування законодавцем доходів на дві групи (за джерелом походження: отримані в Україні та за межами України) має практичне значення для визначення

податкового зобов'язання резидентів чи нерезидентів. Так, прибутки, отримані в Україні, мають вносити до бази оподаткування і податкові резиденти, і податкові нерезиденти. Прибутки, отримані з джерел за межами України, до бази оподаткування вноситимуть лише особи, які набули статус податкового резидента та отримують доходи за межами митної території України.

Базова (основна) ставка податку становить 18% (п. 1 ст. 136 ПКУ), проте п. 2 ст. 136 ПКУ містить й інші розміри ставок податку на прибуток: 3% за договорами страхування від об'єкта оподаткування, що визначається у п. 1.2 ст. 141 ПКУ; 0% за договорами з довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування в межах недержавного пенсійного забезпечення. Водночас згідно з п. 2.1 ст. 141 ПКУ [368] фінансовий результат до оподаткування збільшується на суму оцінки інвестиційної нерухомості, яка оцінюється за справедливою вартістю, відображеною у складі фінансового результату до оподаткування податкового (звітного) періоду згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності, що перевищує суму раніше проведеної дооцінки таких активів. Іншими словами, основні засоби, вжиті платником податку для отримання орендних платежів та/або збільшення власного капіталу, є інвестиційною нерухомістю, на суму оцінки яких підлягає коригування фінансового результату до оподаткування згідно з положеннями п. 2.1 ст. 141 ПКУ. Варто зазначити, що наведений вище підхід до визначення фінансового результату (прибутку до оподаткування) за даними бухгалтерського обліку та його подальшого коригування на незначний перелік податкових різниць є нововведенням у ПКУ і набув чинності 2015 р.

Ще одним прибутковим податком, дотичним до сфери інвестування, є податок на доходи фізичних осіб. Цей загальнодержавний податок відіграє вагомую роль у наповненні публічних фінансових фондів. Порядок оподаткування доходів фізичних осіб регулюється розділом IV ПКУ.

Платниками податку, згідно з положеннями ст. 162 ПКУ, є: фізична особа – резидент, яка отримує доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи; фізична особа – нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні; податковий агент.

Згідно з нормами ст. 163 ПКУ об'єктом оподаткування податком на доходи фізичних осіб для резидентів є загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід; доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання); іноземні доходи – доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України. Щодо нерезидентів, то для них об'єктом оподаткування є загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід з джерела його походження в Україні; доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання) [293]. Перелік доходів, які належать до загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку, визначено в п. 2.1–2.20 ст. 164 ПКУ. Особливий інтерес у контексті теми дисертаційного дослідження становить п. 2.9 ст. 164 ПКУ, згідно з яким до загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку входить інвестиційний прибуток від проведення платником податку операцій з цінними паперами, деривативами та корпоративними правами, випущеними в інших, ніж цінні папери, формах, крім доходу від операцій, зазначених у п. 1.2, 1.40 та 1.52 ст. 165 ПКУ. До складу загального місячного (річного) оподаткованого доходу, згідно з п. 1.50–1.52 ст. 165 ПК України не входять [293]: операції з конвертації цінних паперів у випадку, якщо їх обмін здійснюється за звичайними цінами або за вартістю чистих активів у розрахунку на один цінний папір, які не призводять до відчуження інвестицій та проводяться з цінними паперами ІСІ, що перебувають в управлінні однієї компанії з управління активами; доходи від операцій з валютними цінностями (крім цінних паперів), пов'язаних з переходом права власності на такі валютні цінності, за винятком доходів, оподаткування яких прямо передбачено іншими нормами розділу IV ПК;

інвестиційний прибуток від операцій з борговими зобов'язаннями НБУ та казначейськими зобов'язаннями України, емітованими центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику, зокрема від зміни курсу іноземної валюти.

З 1 січня 2016 р. [379] в Україні введена єдина ставка податку на доходи фізичних осіб 18%, замість колишніх 15 і 20%. Тобто за ставкою 18% оподатковують більшість видів доходів, визначених розділом IV ПКУ. Окрім того, законодавець зменшив ставку податку на доходи фізичних осіб для пасивних доходів з 20 до 18%. У розумінні податкового закону термін «пасивні доходи» охоплює й такий дохід як інвестиційний прибуток, враховуючи прибуток від операцій з облігаціями внутрішніх державних позик, зокрема від зміни курсу іноземної валюти. Тобто зараз «зона дії» базової ставки значно збільшена, при цьому можемо спостерігати рух до справжньої уніфікації.

Зважаючи на проблематику нашого дослідження, докладніше зупинимося на правовій регламентації оподаткування інвестиційного прибутку фізичних осіб. Згідно з п. 2.2 ст. 170 ПКУ інвестиційний прибуток розраховується як позитивна різниця між доходом, отриманим платником податку від продажу окремого інвестиційного активу, та його вартістю, що визначається зі суми витрат на придбання такого активу з урахуванням норм п. 2.4–2.6 ст. 170 ПКУ (крім операцій з деривативами). Інвестиційний прибуток за операціями з деривативами розраховується як позитивна різниця між доходом, отриманим платником податку за операціями з деривативами (похідними інструментами), враховуючи отримані суми періодичних або разових виплат, передбачених умовами контрактів (договорів), та документально підтвердженою сумою, сплаченою платником податку іншій стороні такого контракту (договору) з деривативами (похідними інструментами), зокрема сплаченими сумами періодичних або разових виплат, передбаченими умовами контракту (договору) [293]. З метою однакового застосування законодавець у контексті оподаткування

інвестиційного прибутку роз'яснив відповідні терміни: а) «інвестиційний актив» – пакет цінних паперів, деривативів чи корпоративні права, виражені в інших, ніж цінні папери, формах, випущені одним емітентом; б) «пакет цінних паперів» – окремий цінний папір, фондовий та товарний дериватив, а також сукупність ідентичних цінних паперів чи фондових і товарних деривативів; в) «ідентичний цінний папір чи дериватив» – цінні папери чи деривативи, випущені одним емітентом за тотожними умовами емісії, виплати доходу, викупу чи погашення [293]. До продажу інвестиційного активу прирівнюються також операції з: обміну інвестиційного активу на інший інвестиційний актив; зворотного викупу або погашення інвестиційного активу його емітентом, який належав платнику податку; повернення платнику податку коштів або майна (майнових прав), попередньо внесених ним до статутного капіталу емітента корпоративних прав, у разі виходу такого платника податку з кола засновників (учасників) такого емітента чи ліквідації такого емітента. Придбанням інвестиційного активу вважаються також операції з внесення платником податку коштів або майна до статутного капіталу юридичної особи – резидента в обмін на емітовані ним корпоративні права.

Водночас до складу загального річного оподаткованого доходу платника податку зараховується позитивне значення загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами за наслідками такого звітного (податкового) року (п. 2.6 ст. 170 ПКУ). Водночас, згідно з п. 2.8 ст. 170 ПКУ, не підлягає оподаткуванню та не зараховується до загального річного оподаткованого доходу: а) дохід, отриманий платником податку упродовж звітного податкового року від продажу інвестиційних активів, якщо сума такого доходу не перевищує суми, визначеної в абзаці першому п. 4.1 ст. 169 ПКУ; б) дохід, отриманий платником податку від продажу інвестиційних активів у випадку, визначеному п. 1.40 ст. 165 ПКУ. У випадках, зазначених у підпунктах «а» і «б» п. 1.40 ст. 165 ПКУ, платник податку не вносить до розрахунку загального фінансового результату

операцій з інвестиційними активами суми доходів та витрат на придбання таких інвестиційних активів. Тобто об'єктом оподаткування податком на доходи фізичних осіб вважатиметься інвестиційний прибуток, для визначення якого враховуються витрати, пов'язані з придбанням такого інвестиційного активу. Водночас на вимогу контролюючого органу та в межах його повноважень, визначених законодавством, платники податку зобов'язані пред'являти документи і відомості, пов'язані з виникненням доходу, обчисленням і сплатою податку, та підтверджувати необхідними документами достовірність відомостей, зазначених у податковій декларації з цього податку, зокрема документи первинного обліку, на підставі яких визначаються витрати при розрахунку інвестиційного прибутку (п. 1 ст. 176 ПКУ). При цьому, як зазначено в листі Головного управління ДФС у м. Києві від 26 листопада 2015 р. № 18061/Т/26-15-17-01-10 «Щодо документального підтвердження витрат при продажі інвестиційних активів (акцій)» [380], об'єктом оподаткування податком на доходи фізичних осіб вважається інвестиційний прибуток, при визначенні якого враховуються витрати, підтвержені документами первинного обліку, пов'язані з придбанням такого інвестиційного активу, до яких, зокрема, але не виключно, відносяться: договір, приходний касовий ордер, касовий чек, розрахункова квитанція тощо.

Згідно з п. 2.4 ст. 170 ПК України у випадку, якщо упродовж 30 календарних днів до дня продажу пакета цінних паперів (корпоративних прав) чи деривативів, а також упродовж наступних 30 календарних днів з дня такого продажу платник податку придбає пакет ідентичних цінних паперів (корпоративних прав) чи деривативів, то: а) інвестиційний збиток, що виник внаслідок такого продажу, не враховується під час визначення загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами; б) вартість придбаного пакета для цілей оподаткування визначається за ціною його придбання, але не нижчою від ціни проданого пакета.

Наступним податком, який сплачують суб'єкти інвестиційної діяльності в Україні, є податок на додану вартість, найбільш суперечливий,

змінюваний і дискусійний щодо напрямів удосконалення його правового регулювання серед усього масиву податків і зборів. Недоліки, властиві справлянню цього податку, напрями їх усунення часто були предметом наукового дослідження [381; 382, с. 193–199; 383, с. 30–37; 384, с. 7; 385, с. 17–27; 386; 387; 388]. На наш погляд, ПДВ не можна однозначно охарактеризувати негативно чи позитивно. Однак не можна пропустити й той момент, що цей податок є чи не найбільш корупціогенним.

Узагальнюючи позиції провідних правників та нормативні положення податкового закону, вважаємо ПДВ різновидом непрямих податків, що вводиться у вигляді надбавки до новоствореної ціни (тарифу, вартості) на товари (продукцію), роботи чи послуги на всіх етапах їх руху, від виробництва до реалізації, стягується зі споживачів, які купують ці товари та (або) отримують послуги, і надходить до Державного бюджету України. Враховуючи тотальний характер зазначеного податку (його загальність, всеосяжність), його часто і цілком справедливо визначають як «універсальний акциз».

Платниками ПДВ, згідно з п. 1 ст. 180 ПКУ, є: 1) будь-яка особа, що: а) провадить або планує провадити господарську діяльність і реєструється за своїм добровільним рішенням як платник податку; б) зареєстрована або підлягає реєстрації як платник податку; в) ввозить товари на митну територію України в обсягах, які підлягають оподаткуванню, та на яку покладається відповідальність за сплату податків у випадку переміщення товарів через митний кордон України згідно з МКУ; 2) особа, що веде облік результатів діяльності за договором про спільну діяльність без утворення юридичної особи; 3) особа – управитель майна, яка веде окремий податковий облік з податку на додану вартість щодо господарських операцій, пов'язаних з використанням майна, отриманого в управління за договорами управління майном; 4) особа, що проводить операції з постачання конфіскованого майна, знахідок, скарбів, майна, визнаного безхазяйним, майна, за яким не звернувся власник до кінця строку зберігання, та майна, що за правом успадкування чи

на інших законних підставах, переходить у власність держави; 5) особа, уповноважена вносити податок з об'єктів оподаткування, що виникають внаслідок надання послуг підприємствами залізничного транспорту з їх основної діяльності, що перебувають у підпорядкуванні платника податку в порядку, встановленому КМУ. Особливо варто наголосити, що до платників окремою категорією також включені особи – інвестори (оператори), які ведуть окремий податковий облік, пов'язаний з виконанням угоди про розподіл продукції.

Згідно з п. 1 ст. 193 ПКУ ставки ПДВ встановлюються в розмірах: а) 20%; б) 7%; в) 0% (пункт «в» внесено в Кодекс згідно із Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо усунення окремих неузгодженостей норм законодавства» [389]). За нульовою ставкою оподатковуються операції з: 1) вивезення товарів за межі митної території України (у митних режимах експорту, реекспорту, безмитної торгівлі, вільної митної зони); 2) постачання товарів: а) заправки або забезпечення морських суден; б) заправки або забезпечення повітряних суден; в) заправки (дозаправки) та забезпечення космічних кораблів, космічних ракетних носіїв або супутників Землі; г) заправки (дозаправки) або забезпечення наземного військового транспорту чи іншого спеціального контингенту військових сил України, що бере участь у миротворчих акціях за кордоном України, або в інших випадках, передбачених законодавством; г) магазинами безмитної торгівлі, згідно з порядком, встановленим КМУ; 3) постачання таких послуг: а) міжнародні перевезення пасажирів і їхнього багажу та вантажів залізничним, автомобільним, морським і річковим та авіаційним транспортом; б) послуги, що передбачають роботи з рухомим майном, попередньо ввезеним на митну територію України для виконання таких робіт та вивезеним за межі митної території України платником, що виконував такі роботи, або одержувачем – нерезидентом; в) послуги з обслуговування повітряних суден, що виконують міжнародні рейси (п. 1 ст. 195 ПКУ). Якщо ж операції з постачання товарів

звільнено від оподаткування на митній території України, то до операцій з експорту таких товарів також застосовується нульова ставка.

За п. 1 ст. 196 ПКУ не є об'єктом оподаткування, зокрема, операції з випуску (емісії), розміщення у будь-якій формі, управління та продажу (погашення, викупу) за кошти цінних паперів, випущених в обіг (емітованих) суб'єктами підприємницької діяльності, НБУ, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику, органами місцевого самоврядування згідно з законом, враховуючи інвестиційні та іпотечні сертифікати, сертифікати фонду операцій з нерухомістю, деривативи, а також корпоративні права, виражені в інших, ніж цінні папери, формах; обміну зазначених цінних паперів та корпоративних прав, виражених в інших, ніж цінні папери, формах, на інші цінні папери, корпоративні права, виражені в інших, ніж цінні папери, формах.

Крім того, ПКУ встановлено низку податкових пільг при стягненні ПДВ у вигляді податкових звільнень (ст. 197). Так, звільняються від оподаткування: операції з постачання будівельно-монтажних робіт з будівництва доступного житла та житла, що будується за державні кошти; операції із ввезення на митну територію України певного устаткування, матеріалів, обладнання, засобів.

Первинним документом податкового обліку, який дає право на визнання податкових зобов'язань, є податкова накладна, саме вона є підставою для можливого отримання податкового кредиту в покупця та податкового зобов'язання у продавця. Із 2015 р. застосовуються лише електронні податкові накладні. При цьому платник податку зобов'язаний скласти податкову накладну в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації в порядку, визначеному законодавством, електронного підпису уповноваженої платником особи та зареєструвати її в Єдиному реєстрі податкових накладних (далі – ЄРПН) (п. 1 ст. 201 ПКУ) [293]. Порядок ведення зазначеного реєстру встановлює КМУ [364]. Покупець має право звіряти дані отриманої податкової накладної на відповідність даним ЄРПН.

Ще одним нововведенням у ПКУ 2015 р. стало запровадження електронної системи адміністрування податку на додану вартість. Згідно із ст. 200-1 ПКУ система електронного адміністрування ПДВ забезпечує автоматичний облік в розрізі платників податку: а) суми податку, що міститься у виданих й отриманих податкових накладних та розрахунках коригування, зареєстрованих в ЄРПН; б) суми податку, сплаченої платниками при ввезенні товару на митну територію України; в) суми поповнення та залишку коштів на рахунках в системі електронного адміністрування ПДВ; г) суми податку, на яку платники мають право зареєструвати податкові накладні та розрахунки коригування до податкових накладних в ЄРПН.

Отже, ПДВ є одним з основних податкових регуляторів інвестування. Змінюючи його ставку, модернізуючи інші елементи податково-правового механізму, держава може суттєво впливати на інвестиційну діяльність. Тож важливою функцією ПДВ є не тільки наповнення фінансовими ресурсами бюджетної системи держави, але й стимулювання інвестування, насамперед капітальних інвестицій за процедурою використання суб'єктами господарювання відповідного податкового кредиту. Дієвим стимулом інвестиційної діяльності в нашій державі є вилучення з переліку об'єктів податку на додану вартість операцій з цінними паперами та більшості видів професійної діяльності на фондовому ринку як сфери, де додана вартість не створюється.

Ще одним податком, який справляється під час здійснення інвестиційної діяльності, є акцизний податок. Його основою виступає диференційований підхід до оподаткування різних товарів та товарних груп, тому його зараховують до категорії специфічних акцизів [375, с. 141]. Акцизи встановлюються на споживання, як правило, високоліквідної, надприбуткової продукції. Нормативне визначення акцизного податку міститься у ст. 14 ПКУ – це непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених цим Кодексом як підакцизні, що включається

до ціни таких товарів (продукції). Заслуговує на увагу позиція М. Кучерявенка, який називає особливістю акцизного збору його більш яскраво виділену, порівняно з іншими податками, регульовальну функцію. Саме через неї здійснюється корегування попиту та пропозиції з підвищенням ціни товару за рахунок введення до неї акцизного збору під час реалізації товарів [293]. Хоча, на наш погляд, навряд чи цей вплив має таке вирішальне значення. Чи кинув хтось курити через підвищення акцизного податку? Це запитання, мабуть, риторичне. Тому головною і надалі є фіскальна функція щодо цього податкового платежу.

Стаття 213 ПКУ закріплює вичерпний перелік видів операцій (10 різновидів) з підакцизними товарами, які виступають об'єктом оподаткування. Особливістю обчислення бази при акцизному оподаткуванні є те, що відповідний податковий обов'язок виникає при обороті різних, не завжди однотипних підакцизних товарів. У такому разі не може йтися про визначення єдиної бази оподаткування як елемента правового механізму акцизу загалом, вона визначається окремо за кожним видом підакцизного товару [377, с. 169]. Згідно з п. 1 ст. 214 ПКУ у разі обчислення акцизного податку із застосуванням адвалорних ставок базою оподаткування є вартість:

- 1) реалізованого товару (продукції), виробленого на митній території України, за встановленими виробником максимальними роздрібними цінами без ПДВ та з урахуванням акцизного податку;
- 2) товарів (продукції), що ввозяться на митну територію України, за встановленими імпортером максимальними роздрібними цінами на товари (продукцію), які він імпортує, з урахуванням податку на додану вартість та акцизного податку;
- 3) реалізованої електричної енергії без податку на додану вартість;
- 4) товарів (з податком на додану вартість та без урахування акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів), реалізованих згідно з ПКУ. У разі обчислення податку із застосуванням специфічних ставок з підакцизних товарів (продукції) базою оподаткування є їх величина, визначена в одиницях виміру ваги, обсягу,

кількості товару (продукції), об'єму циліндрів двигуна автомобіля або в інших натуральних показниках (п. 4 ст. 214 ПКУ). Специфікою акцизного податку є відсутність базової ставки оподаткування й застосування системи конкретних ставок для певних груп товарів.

Отже, акцизний податок виступає важливим елементом податкової системи України, який є не тільки джерелом наповнення державного бюджету, але й виконує вагомую регулювальну роль (впливає на структуру та обсяг виробництва, споживання підакцизних товарів тощо). Кожен інвестор повинен враховувати існування такого податку.

Наступний податок, що справляється при інвестиційній діяльності, – екологічний податок, який було впроваджено з прийняттям ПКУ. Він істотно впливає на екологічну складову економічного розвитку країни. Перед затвердженням ПКУ в Україні діяв збір за забруднення навколишнього природного середовища, який набув трансформації через екологічний податок, оскільки багато елементів податку залишилися схожими [375, с. 202]. Податковий кодекс України визначає екологічний податок як загальнодержавний обов'язковий платіж, який справляється з фактичних обсягів викидів у атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 1 квітня 2009 р. (п. 1.57 ст. 14 ПКУ).

Досліджуючи екологічний податок, М. Кучерявенко цілком слушно відзначив, що особливістю правового регулювання справляння цього податку є необхідність звернення до багатьох положень екологічного законодавства для з'ясування змісту конкретних понять [288, с. 416]. Така «прив'язка» є цілком зрозумілою, враховуючи особливу сферу оподаткування, специфічну «зону прикладання зусиль». Впровадження ПКУ екологічного податку свідчить про його фіскальну та екологічну спрямованість, що передусім дасть змогу збільшити податкові надходження до бюджету держави за

умови здійснення ефективного податкового контролю та зменшити негативний вплив на навколишнє природне середовище [375, с. 208]. Хоча, зрештою, у разі покращення екологічного стану відповідні податкові надходження до бюджету повинні зменшуватися.

Наступний податковий платіж, який повинні враховувати у своїй діяльності інвестори, – рентна плата. Це загальнодержавний податок, який справляється за користування надрами для видобування корисних копалин; за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; за користування радіочастотним ресурсом України; за спеціальне використання води; за спеціальне використання лісових ресурсів; за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України (п. 1 ст. 251 ПКУ). Згідно з розділом IX ПКУ визначено: 1) платниками рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин є суб'єкти господарювання, які набули права користування об'єктом (ділянкою) надр на підставі отриманих спеціальних дозволів на користування надрами з метою провадження господарської діяльності з видобування корисних копалин; 2) платниками рентної плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, є юридичні та фізичні особи – суб'єкти господарювання, які використовують у межах території України ділянки надр для: зберігання природного газу, нафти, газоподібних та інших рідких нафтопродуктів; витримування виноматеріалів, виробництва і зберігання винопродукції; вирощування грибів, овочів, квітів та інших рослин; зберігання харчових продуктів, промислових та інших товарів, речовин і матеріалів; провадження інших видів господарської діяльності; 3) платниками рентної плати за користування радіочастотним ресурсом України є загальні користувачі радіочастотного ресурсу України, визначені законодавством про радіочастотний ресурс, яким надано право користуватися радіочастотним ресурсом України в межах виділеної частини смуг радіочастот

загального користування на підставі: ліцензії на користування радіочастотним ресурсом України; ліцензії на мовлення та дозволу на експлуатацію радіоелектронного засобу та випромінювального пристрою; дозволу на експлуатацію радіоелектронного засобу та випромінювального пристрою, отриманого на підставі договору з власником ліцензії на мовлення; дозволу на експлуатацію радіоелектронного засобу та випромінювального пристрою;

4) платниками рентної плати за спеціальне використання води є водокористувачі – суб'єкти господарювання незалежно від форми власності, які використовують воду, отриману шляхом забору з водних об'єктів та/або від первинних чи інших водокористувачів, та використовують її для потреб гідроенергетики, водного транспорту і рибного господарства; 5) платниками рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів є лісокористувачі – юридичні особи, їх філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи, постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи з джерел їх походження з України або виконують представницькі функції стосовно таких нерезидентів або їх засновників, фізичні особи (крім фізичних осіб, які мають право безоплатно без видачі спеціального дозволу використовувати лісові ресурси згідно з лісовим законодавством), а також фізичні особи – підприємці, які здійснюють спеціальне використання лісових ресурсів на підставі спеціального дозволу або згідно з умовами договору довгострокового тимчасового користування лісами.

1 січня 2016 р. набули чинності зміни, внесені ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» від 24 грудня 2015 р., в частині порядку справляння рентної плати: 1) скасовано відповідальність платників податків за несплату узгодженої суми авансових внесків з рентної плати; 2) припинено справляння рентної плати за транзитне транспортування трубопроводами природного газу; 3) встановлено тимчасові ставки рентної плати за користування надрами для видобування газу

природного, що використовується для потреб населення, видобутого з покладів, які повністю або частково залягають на глибині до 5000 метрів на період від 1 квітня 2016 р. до 31 грудня 2016 р. (включно) – 50% бази оподаткування; 4) встановлено, що з 1 січня 2017 р. діє постійна ставка рентної плати за користування надрами для видобування газу природного, що використовується для потреб населення, видобутого з покладів, які повністю або частково залягають на глибині до 5000 метрів, – 29% бази; 5) збережено розмір ставок рентної плати за видобування природного газу, видобутого: 5.1) з покладів, які повністю залягають на глибині понад 5000 метрів, та використаного для задоволення потреб населення, – 14% бази оподаткування; 5.2) з покладів на ділянках надр (родовищах) в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України, – 11% бази оподаткування; 5.3) під час виконання договорів про спільну діяльність – 70% бази оподаткування, яка у разі постачання природного газу іншим, ніж населення, категоріям споживачів відповідає середній митній вартості імпортного природного газу, що склалася у процесі його митного оформлення під час ввезення на територію України за податковий (звітний) період; 6) ставки рентної плати за користування надрами для видобування природного газу, що постачається іншим, ніж населення, категоріям споживачів, знижено для обсягів, що видобуваються з покладів: 6.1) до 5000 метрів, із 55% на 29% бази оподаткування для «іншого газу»; 6.2) понад 5000 метрів, із 28% до 14% бази оподаткування для «іншого газу»; 7) встановлено ставку рентної плати за користування надрами для видобування бурштину в розмірі 25% вартості товарної продукції; 8) скасовано коригуючий коефіцієнт 0,55, який застосовувався до ставок рентної плати за користування надрами за видобування запасів природного газу із свердловин, внесених до Державного реєстру нафтових та газових свердловин після 1 серпня 2014 р.; 9) збільшено ставки рентної плати: 9.1) за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, – на 26,67%; 9.2) за користування радіочастотним ресурсом

України – на 13,35%; 9.3) за спеціальне використання води – на 26,49–26,55%; 9.4) за спеціальне використання лісових ресурсів – на 40%, а для ялини і ялиці – на 100%; 10) підтверджено застосування ставки 2,4 дол. США за транзитне транспортування однієї тонни аміаку за кожні 100 кілометрів відстані відповідних маршрутів його транспортування; 11) передбачено застосування в порядку, встановленому КМУ, коригуючого коефіцієнта лише до ставок рентної плати за транспортування нафтопродуктів магістральними нафтопродуктопроводами у разі зміни тарифів на транспортування; 12) встановлено, що для рентної плати за користування надрами для видобування вуглеводневої сировини, рентної плати за користування радіочастотним ресурсом України та рентної плати за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами аміаку територією України базовий податковий (звітний) період дорівнює календарному місяцю, та скасовано сплату платниками зазначених складових рентної плати щомісячних авансових внесків у податковому (звітному) кварталі у розмірі однієї третини суми податкових зобов'язань з рентної плати, визначеної в податковій декларації за попередній податковий (звітний) квартал.

Отож, рентна плата слугує яскравим прикладом імітації реформування вітчизняної податкової системи, коли кілька податкових платежів об'єднуються в один платіж і так механічно зменшується їх кількість. Реальний же стан системи оподаткування (зокрема й у сфері інвестування) від цього не змінюється.

Ще одним податком, що справляється при інвестиційній діяльності, є мито (загальнодержавний податок, установлений ПКУ, який нараховується та сплачується згідно з МКУ, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ). Варто вказати, що чимало вітчизняних науковців зараховує мито до непрямих податків [391, с. 311]. На користь такого твердження свідчить і той факт, що сплата мита за

переміщення товарів через митний кордон України збільшує їх ринкову ціну, тобто витрати, пов'язані зі сплатою митних платежів, як й у випадку з ПДВ та акцизним податком, вносяться до ціни товару (продукції), що реалізується, тому можна стверджувати, що реальними платниками мита та інших митних платежів є споживачі тих груп товарів, які цими платежами обкладаються.

Згідно з чинним законодавством (ст. 271–275 МКУ) в Україні застосовують такі види мита: 1) ввізне мито – встановлюється на товари, що ввозяться на митну територію України; 2) вивізне мито – встановлюється на українські товари, що вивозяться за межі митної території України; 3) сезонне мито – встановлюється на окремі товари терміном не менше як 60 та не більше ніж 120 послідовних календарних днів з дня встановлення такого мита; 4) особливі види мита: спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне. Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, митом, крім особливих видів мита, встановлюються МКУ та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ. Правила оподаткування особливими видами мита встановлюються законами України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [392], «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» [393], «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», окремим законом щодо встановлення додаткового імпортного збору [394]. Отже, мито – це вид податкового платежу, що стягується з товарів, які перетинають митний кордон держави. Поряд з фіскальною функцією мито як податковий платіж виконує також регулювальну та стимулювальну функції. Стосовно інвестиційної сфери варто зазначити, що безпосередньо із цим податковим платежем стикаються іноземні інвестори, а також інвестори, діяльність яких орієнтована на експорт виробленої продукції (робіт, послуг) чи пов'язана з імпортом технологічного обладнання, сировини тощо, необхідних для реалізації інвестиційного проекту (програми).

Що ж до податкового інструментарію, що впливає на інститути та інвесторів спільного інвестування, зважаючи на особливості такого оподаткування (які ми зараховуємо до спеціальних податкових режимів), це питання доцільніше розглянути в наступному підрозділі нашої дисертації.

3.3 Податково-процедурне регулювання відносин у сфері інвестування

Реалізація владних повноважень не може здійснюватись поза межами відповідної процедури, тобто вона має забезпечуватись спеціальними податково-правовими процесуальними нормами. У цьому контексті слушною видається думка М. Жернакова про те, що «природа податкових процедур опосередковується змістом податкових правовідносин, які передбачають регулювання балансу інтересів юридично нерівних суб'єктів» [395, с. 65]. Отож, без процедурного забезпечення говорити про реалізацію приписів матеріальних податкових норм в інвестиційних відносинах складно, оскільки неможливо передбачити, як саме розвиватимуться податкові відносини, які дії будуть вчиняти їхні учасники і чи будуть такі дії законними. Вищенаведене зумовлює необхідність звернення до проблематики процедурного регулювання податкових відносин. Насамперед зазначимо, що процедурні аспекти у сфері оподаткування нечасто є об'єктом дослідження правників, проблематика податково-процедурного регулювання у сфері інвестиційної діяльності практично взагалі не привертає уваги правознавців.

Для подальшої характеристики специфіки процедурного регулювання податкових відносин у сфері інвестиційної діяльності потрібно бодай коротко розглянути питання поняття, змісту та класифікації самих податкових процедур. Наука фінансового права досі не виробила єдиного підходу щодо тлумачення поняття «податкова процедура». Найбільш

ґрунтовне й аргументоване дослідження податкових процедур у сучасній правовій науці належить М. Кучерявенку. Зокрема, учений відзначає, що податкові процедури закріплюють порядок реалізації приписів матеріального податкового права в поведінці учасників податкових правовідносин і безпосередньо пов'язані, опосередковані матеріальними податково-правовими нормами. Податковими процедурами є нормативно врегульований та установлений порядок поведінки, що поєднує нормативне регулювання (насамперед) і організаційне (іноді не врегульоване правовими нормами). Податкові процедури – закріплений порядок поведінки учасників податкових відносин [397, с. 29]. Цілком зрозуміло, що такий підхід знаходить прихильників у науковому співтоваристві. Так, Є. Усенко під податковими процедурами розуміє активну нормативно встановлену діяльність (порядок) з реалізації приписів держави у сфері оподаткування, що забезпечує введення в дію норм матеріального податкового права й базованих на них матеріальних правовідносинах та охороняється від порушень правовими санкціями [398, с. 41, 165]. О. Мінаєва ж вважає, що «податкові процедури – це врегульовані податково-процесуальними нормами податкові правовідносини, що виникають у процесі реалізації суб'єктами податкового права своїх прав та обов'язків» [399, с. 207]. Наведена думка заслуговує на увагу, однак, на наш погляд, містить суттєві недоліки: по-перше, вона має надто загальний характер; по-друге, норми права регулюють не правовідносини, а суспільні відносини; по-третє, ми не можемо підтримати ототожнення податкових процедур та податкових правовідносин, адже процедура – це форма правового регулювання, яка реалізується в межах податкових правовідносин за допомогою відповідних правил, а не являє собою самі податкові правовідносини, які є значно ширшим поняттям.

З викладеного випливає, що податкова процедура є самостійною правовою категорією, під час реалізації якої формуються передумови для здійснення функцій податкового права, відбувається реалізація регулюючих та охоронних податкових правовідносин [400, с. 65–66; 401, с. 59–61].

Детальну класифікацію податкових процедур (залежно від характеру правовідносин, складової податкового обов'язку та інших критеріїв) наводить М. Кучерявенко. Передусім науковець виокремлює процедури, які є загальними для різних галузей права: нормотворчі, регулятивні та охоронні. Також він виділяє процедури, властиві тільки податковому праву: а) облікові податкові процедури; б) процедури сплати податків і зборів; в) процедури податкової звітності; г) процедури податкового контролю; д) податкові процедури адміністративного узгодження [397, с. 29]. Вважаємо, що це досить «широка» диференціація, яка адекватно охоплює весь спектр податково-правового регулювання. З іншого боку, податкові процедури часто поділяються на неюрисдикційні [402, с. 381] (доюрисдикційні [398, с. 42; 403, с. 113]) та юрисдикційні (охоронні). При цьому доюрисдикційні процедури пов'язуються із забезпеченням суб'єктами податкових правовідносин, між якими виникли податкові суперечності (спори), правомірної поведінки в межах регулятивних податкових правовідносин. На нашу думку, податкові процедури належать переважно саме до неюрисдикційних процедур.

Як особливості доюрисдикційних процедур М. Кучерявенко називає те, що: 1) вони реалізуються у разі виникнення суперечностей між учасниками податкових відносин; спору між платником податків і контролюючими органами; 2) спір вирішують без залучення судових органів, у режимі узгодження позицій податкових органів і платника податків; 3) конфлікт, який виник в режимі доюрисдикційних податкових процедур, вирішується за рахунок дій учасників цього спору; 4) вирішення цього конфлікту передбачає багаторівневість; 5) реалізація податково-правових норм на стадії доюрисдикційних процедур відбувається в режимі дотримання приписів норм, що визначають регулятивну податкову процедуру; б) доюрисдикційні процедури не передбачають використання на цій стадії примусу [403, с. 113–114]. Беручи до уваги ці особливості, до неюрисдикційних процедур можна зарахувати, наприклад, процедури

розгляду скарг платників податків, які надходять до контролюючих органів (щодо скасування податкових повідомлень-рішень тощо).

Досить корисним для суб'єктів інвестиційної діяльності є досвід застосування доюрисдикційної процедури податкового компромісу. Згідно з п. 1 підрозділу 9-2 розділу XX ПКУ та п. 2.1 Методичних рекомендацій щодо особливостей уточнення податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість у разі застосування податкового компромісу, затверджених наказом Державної фіскальної служби України від 17 січня 2015 р. № 13 [404], податковий компроміс – це режим звільнення від юридичної відповідальності платників податків та/або їх посадових (службових) осіб за заниження податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та/або податку на додану вартість за будь-які податкові періоди до 1 квітня 2014 р. з урахуванням строків давності, встановлених ст. 102 ПКУ. Із норм податкового закону можна зробити висновок, що особи визнаються винними на підставі рішення контролюючого органу, а не відповідного судового рішення. Попри критику податкового компромісу, головню через порушення принципу рівності платників, на наш погляд, введення процедури податкового компромісу могло стати позитивним моментом, оскільки передбачалося, що вона:

- 1) дозволить наповнити Державний бюджет України;
- 2) скоротить термін надходження таких незапланованих фінансових вливань до бюджету;
- 3) сприятиме розвантаженню контролюючих органів від витрат на судові процеси та доказування. Однак результати впровадження податкового компромісу навряд чи є настільки позитивними.

Наголосимо також, що врегулювання процедур адміністративного оскарження є предметом законодавчих норм, які зосереджені в розділі II ПКУ, на відміну від судового вирішення податкового спору, яке передбачає застосування і відповідних норм Кодексу адміністративного судочинства України. Отже, податкові процедури відіграють ключову роль у правовому регулюванні інвестиційної діяльності, адже за рахунок їх виконання

забезпечується сплата податків, подання податкової звітності, стягнення податкового боргу з платників, взаємодія між платниками та податковими органами тощо.

Сукупність усіх податкових процедур, що мають або загальний характер, або стосуються конкретних податкових платежів, мають власний режим, що визначає вимоги до їх виконання. У правовій літературі режим зазвичай розуміють як законність, порядок або ж соціальний режим певного виду діяльності, закріплений правовими нормами й забезпечений відповідними юридичними засобами. Цінним, з наукового погляду, є визначення категорії «режим», яке запропонував К. Андрієвський: це «системне встановлення і забезпечення порядку, що відображає відповідний етап розвитку суспільних відносин під час взаємодії як саморегульованих процесів, так і регульованих підсистем на певному проміжку часу і на певній території держави» [405, с. 16–17]. Зважаючи на викладене, правовий режим у нашому розумінні означає встановлені й закріплені нормами права умови, порядок діяльності певних суспільних відносин. Водночас податкове право має свій, хоча й у вигляді різновиду фінансово-правового режиму, податковий режим, який характеризується наявністю в нього комплексу юридичних інструментів для забезпечення правового регулювання питань оподаткування. Досить специфічне бачення податкового режиму в російській дослідниці В. Жданової. Вона вважає, що податковий режим – це сукупність потенційних правових наслідків, можливість настання яких передбачена нормами права для досягнення якоїсь спільної для них цілі правового регулювання [406, с. 38]. Більш слушною нам видається позиція В. Белевцевої, яка розглядає податковий режим як урегульований законодавством загальний порядок поведінки громадян (людей) та юридичних осіб, а також порядок реалізації їхніх прав і свобод у сфері справляння податків, який може конкретизуватись щодо особливих груп суб'єктів та об'єктів, які підпадають під його дію [407, с. 7]. Чимало науковців розглядає податковий режим як єдиний режим галузі, який

поділяється на окремі податково-правові режими [408, с. 12; 409, с. 10–11; 410, с. 302]. Водночас постає запитання – про яку ж галузь ідеться, адже останнім часом податкове право розглядають переважно як підгалузь фінансового права.

Ми погоджуємось з висловленою в літературі думкою про те, що загальний податковий режим має охоплювати і загальні засади оподаткування, і конкретні податкові платежі, що становлять спеціальну частину цього режиму, тобто він «визначає засади, на яких будується податкове право, складові елементи податків, статус учасників податкових правовідносин тощо, а також закріплює правове регулювання податкових платежів, що справляються на території України, за винятком тих, що віднесені до спеціальних податкових режимів» [411, с. 108]. Загальний режим оподаткування (або ж загальний податковий режим) пропонується розглядати і як «сукупність правових норм, що регулюють виникнення, зміну або припинення податкових обов'язків осіб на підставі встановлених елементних складів конкретних загальнодержавних та місцевих податків і зборів» [402, с. 317], або ж як «систему потенційних правових наслідків, метою встановлення яких є залучення до сплати податків і зборів зобов'язаних осіб, наявність якого доповнюється спеціальними режимами, що можуть існувати лише за наявності загального» [412, с. 50–51]. Загальний податково-процедурний режим спрямований на встановлення режимних вимог через законодавче закріплення принципів, засобів, гарантій, які є загальними для всіх податкових платежів і відповідним фундаментом для їх процедурного регулювання. Водночас можна вважати, що загальний податковий режим містить у своєму складі «підпорядковані» податково-правові режими, які здійснюють правове регулювання конкретних податкових правовідносин.

Щодо спеціального податкового режиму, то його визначення нормативно закріплено у ст. 11 ПКУ як системи заходів, що визначає особливий порядок оподаткування окремих категорій господарюючих

суб'єктів, може передбачати особливий порядок визначення елементів податку та збору звільнення від їх сплати [293]. Наукові підходи до визначення категорії «спеціальний податковий режим» істотно відрізняються, під нею розуміють: сукупність правових норм, що встановлюють таку зміну загального порядку виникнення, виконання та припинення особою своїх податкових обов'язків, яка приводить до значного спрощення зазначеного загального порядку [402, с. 318]; встановлення особливого, відмінного від загального, порядку правового регулювання податкових правовідносин, закріплене правовими нормами і забезпечене сукупністю юридичних засобів, що створюють для його суб'єктів особливу систему потенційних правових наслідків [405, с. 182]; податковий режим стосовно особливих груп суб'єктів і об'єктів, що підпадають під його дію [407, с. 7]. Водночас ефективне застосування спеціальних податкових режимів потребує чіткості понятійного апарату цієї правової категорії. Тому, узагальнюючи теоретичні напрацювання з окресленої проблематики й ґрунтуючись на тому, що спеціальний податковий режим – це насамперед економіко-правова категорія, вважаємо, що його потрібно розглядати як частину правового регулювання оподаткування та елемент системи регуляторних заходів держави в податковій сфері.

Заслуговує на увагу думка С. Сарани про те, що у складі процесуально-процедурного податкового режиму можна виділяти такі податково-процедурні режими: 1) загальний, що уособлює режим для податкових процедур, які стосуються всіх без винятку податково-процесуальних правовідносин; 2) особливий, який визначає режими податкових процедур для окремих податкових платежів; 3) спеціальний, що встановлює спеціальні режими податкових процедур, які визначають особливості процесуально-процедурних відносин у визначених законодавством умовах або для окремих платників податків [413, с. 77]. Варто зазначити, що кожна податкова процедура в межах аналізованих

режимів може характеризуватися власним процедурним режимом, який визначає особливості здійснення тієї чи іншої окремої процедури. А їх належне законодавче регламентування має сприяти чіткості й однозначності реалізації податково-процедурних відносин та формуванню єдиного цілісного податкового процесу і на теоретичному рівні, і на практиці. За допомогою податкових режимів як інструментів сфери оподаткування держава має реальну можливість забезпечити мотивацію інвесторів та реципієнтів інвестицій, зменшуючи податковий тиск на суб'єктів інвестиційної діяльності. Зважаючи на викладене, спеціальний податковий режим у сфері інвестиційної діяльності як фінансово-податкова категорія являє собою спеціальний (особливий) правовий режим оподаткування, що передбачає встановлення відповідних податкових преференцій для суб'єктів цієї діяльності.

Крім того, вважаємо за можливе поділити спеціальні податкові режими у сфері інвестиційної діяльності на спеціальні режими системного та комплексного характеру. Про цьому до спеціальних податкових режимів системного характеру варто зарахувати альтернативні системи оподаткування, а до спеціальних податкових режимів комплексного характеру – спеціальні режими економічної діяльності за територіальною та галузевою ознакою. Такий підхід дає нам змогу виокремити у сфері оподаткування інвестиційної діяльності такі види податкових режимів: 1) загальний; 2) спеціальний (системний); 3) спеціальний (комплексний); 4) особливий. Докладніше розглянемо останні три, оскільки загальний податковий режим у сфері інвестиційної діяльності нічим не відрізняється від інших податково-інституційних проявів.

Параметри оподаткування в межах спеціального податкового режиму визначено в розділі XIV ПКУ. Варто наголосити, що за два останні роки у складі цього режиму оподаткування, визначеного розділом XIV ПКУ, відбулась низка змін. Спеціальні податкові режими в Україні до 2015 р. існували в таких формах: спрощена система оподаткування, обліку і

звітності; фіксований сільськогосподарський податок; збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну і теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками; збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності. Натомість уже з 1 січня 2015 р. як спеціальний режим оподаткування легально визначається лише спрощена система оподаткування, обліку і звітності та фіксований сільськогосподарський податок [368]. Тобто зараз в арсеналі податково-правового регулювання маємо два спеціальні режими (у формі єдиного та фіксованого сільськогосподарського податків).

Проаналізувавши положення ПКУ, інші нормативно-правові акти, що регламентують інвестиційну діяльність в Україні, можемо констатувати, що реально специфічна «податково-режимна зона» значно ширша, а відтак і виокремити такі види спеціальних податкових режимів системного характеру у сфері інвестиційної діяльності: 1) спрощена система оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва; 2) спеціальний режим оподаткування діяльності у сфері сільського та лісового господарства, а також рибальства; 3) спеціальний режим оподаткування діяльності щодо виробів мистецтва, предметів колекціонування або антикваріату (ст. 210 ПКУ); 4) оподаткування інститутів спільного інвестування. Охарактеризуймо їх докладніше.

Наявність у чинному податковому законодавстві спрощеної системи оподаткування, на думку багатьох дослідників, є безумовним стимулом розвитку бізнесу, водночас й економіки та добробуту країни [414, с. 103; 415, с. 156; 416, с. 30–31; 417, с. 210]. Щодо спрощеної системи оподаткування, обліку і звітності, то згідно з п. 1 ст. 291 ПКУ це особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, встановлених у цій нормі, на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених главою 1 розділу XIV ПКУ, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності. При цьому юридичним особам чи фізичним

особам – підприємцям надається можливість самостійно обирати спрощену систему оподаткування за умови, якщо така особа відповідає встановленим у зазначеному Кодексі вимогам та реєструється платником єдиного податку в порядку, визначеному законодавством.

Єдиний податок звільняє їхніх платників від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з таких податків і зборів: 1) податок на прибуток підприємств; 2) податок на доходи фізичних осіб у частині доходів, отриманих в результаті господарської діяльності платника єдиного податку першої-третьої групи (фізичної особи) та оподатковані згідно із зазначеним законом; 3) ПДВ з операцій з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких є на митній території України, крім ПДВ, що сплачується фізичними особами та юридичними особами, які обрали ставку єдиного податку, визначену п. 3.1 ст. 293 ПКУ, а також що сплачується платниками єдиного податку четвертої групи; 4) податок на майно (в частині земельного податку), крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються платниками єдиного податку першої-третьої груп для провадження господарської діяльності та платниками єдиного податку 4-ї групи для ведення сільськогосподарського товаровиробництва; 5) рентна плата за спеціальне використання води платниками єдиного податку четвертої групи. Що стосується нарахування, сплати та подання звітності з податків і зборів інших, ніж зазначені в п. 1 ст. 297 ПКУ, їх здійснюють платники єдиного податку в порядку, розмірах та у строки, встановлені ПКУ.

Також потрібно вказати, що упродовж тривалого часу становлення спрощеної системи оподаткування цей податковий режим зазнав значної трансформації, що суттєво змінило його першочергові положення. Зокрема, відповідно до ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 р. групи платників єдиного податку трансформовано так, що їх кількість зі шести скоротилася до чотирьох: 1) фізичні особи –

підприємці, дохід яких упродовж календарного року не перевищує 300 тис. грн; 2) фізичні особи – підприємці, дохід яких не перевищує 1,5 млн грн; 3) фізичні особи – підприємці та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, в яких упродовж календарного року обсяг доходу не перевищує 20 млн грн; 4) сільськогосподарські товаровиробники, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75% (колишні платники фіксованого сільськогосподарського податку – далі ФСП) [368]. На цьому реформування спрощеної системи оподаткування не закінчилось, і вже у грудні 2015 р. було внесено чергові зміни до розділу XIV ПКУ, за якими перша, друга та четверта група платників єдиного податку залишилася без змін, а ось до третьої групи тепер віднесені фізичні особи – підприємці та юридичні особи, у яких упродовж календарного року обсяг доходу не перевищує 5 млн грн. Тобто юридичні особи зможуть перебувати на спрощеній системі оподаткування, але разом з тим поріг доходу зменшено з 20 млн грн до 5 млн грн прибутку за рік. Отже, до спрощеної системи оподаткування фактично входить сплата фермерським господарством ФСП, який з 1 січня 2015 р. де-юре скасовано, а де-факто його формально зараховано до складу єдиного податку четвертої групи платників. ФСП побудований на засадах рентного оподаткування доходів від продуктивного використання сільськогосподарських угідь, як нейтральний податок, оскільки не залежав ні від фінансових показників діяльності підприємства, ні від його платоспроможності, та являв собою специфічну форму державної фінансової підтримки окремих категорій сільськогосподарських товаровиробників.

Загалом трансформаційні перетворення спрощеної системи оподаткування можна більше охарактеризувати як позитивні (єдиним вагомим негативом в аспекті інвестиційної діяльності, на наш погляд, можна вважати скасування так званих «податкових канікул», тобто

нульової ставки податку упродовж визначеного періоду часу, які були формою податкового стимулювання і могли застосовуватись щодо нових підприємств та частини суб'єктів малого підприємництва з урахуванням встановлених ПКУ обмежень). Так, диференціація платників податків на групи дала змогу ширше розкрити особливості діяльності кожного платника єдиного податку, що привело до застосування стосовно кожного окремого платника об'єктивних й оптимальних ставок, об'єкта, бази, періоду, порядку нарахування та сплати, ведення обліку та складення звітності, порядку визначення доходів та їхнього складу при сплаті єдиного податку. Щодо чинних ставок єдиного податку, то, як ми вже зазначали, вони цілком відповідають презумптивним методам оподаткування і в сучасних реаліях є виправданими, оскільки складно точно визначити та вирахувати податкову базу платника податків на підставі чинних нормативно-правових приписів в умовах розвинених процедур податкового планування, а в багатьох випадках і прямого ухилення від сплати податків та зборів.

Спеціальний податковий режим з ПДВ у сільському господарстві представлений системою принципів та правил, що визначає особливий порядок його справляння у цій галузі виробництва. Ми погоджуємось з наведеною у фахових виданнях думкою про те, що спеціальний режим оподаткування ПДВ зумовлює особливий порядок визначення елементів податку, зокрема порядку його сплати та бюджетного відшкодування через механізм податкового кредиту з ПДВ, що приводить до зменшення податкового навантаження з ПДВ для сільськогосподарських підприємств, котрі використовують цей режим [418, с. 112–124], та дозволяє збільшувати інвестиційний потенціал.

Ще одним спеціальним податковим режимом, який ми раніше виділили, є оподаткування інститутів спільного інвестування. Перша умовна підгрупа – це оподаткування коштів СІ. Законом «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо

податкової реформи», який набув чинності 1 січня 2015 р., збережено загальноприйнятий у світі підхід до оподаткування кінцевих результатів інвестицій в ІСІ, при цьому кошти СІ, зокрема доходи, отримані фондами від інвестування цих коштів, не оподатковуються до моменту їх виплати інвесторам такого ІСІ. Зазначений спеціальний режим є механізмом усунення подвійного оподаткування колективних інвестицій, здійснюваних групою інвесторів через інвестиційний фонд, порівняно з оподаткуванням їхніх індивідуальних інвестицій у ті самі об'єкти. Отже, оподатковується дохід інвестора, який він одержує у разі: продажу цінних паперів ІСІ третій особі; викупу в інвестора компанією з управління активами ІСІ (юридична особа, яка здійснює професійну діяльність з управління активами інститутів спільного інвестування на підставі ліцензії, яку видає Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, і не може поєднувати цю діяльність з іншими видами професійної діяльності на ринку цінних паперів [418, с. 74]) цінних паперів, випущених цим інститутом або його комісією з управління активами (наприклад, при викупі цінних паперів ІСІ під час ліквідації фонду; за заявою інвестора в будь-який день – для відкритих фондів та у визначені проспектом емісії цінних паперів (документ, який містить інформацію про розміщення цінних паперів та інші відомості, передбачені цим та іншими законами, що визначають особливості розміщення певних видів цінних паперів [130]) дати – для інтервальних фондів); виплати дивідендів інвестиційним фондом, якщо це передбачено проспектом емісії цінних паперів ІСІ. Так, п. 6.1 ст. 141 ПКУ передбачає особливості оподаткування ІСІ та суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення: «звільняються від оподаткування кошти СІ, а саме: кошти, внесені засновниками корпоративного фонду, кошти та інші активи, залучені від учасників ІСІ, доходи від здійснення операцій з активами ІСІ, доходи, нараховані за активами ІСІ, та інші доходи від діяльності ІСІ (відсотки за позиками, орендні (лізингові) платежі, роялті тощо)». Якщо інвестор продає цінні папери ІСІ, то оподатковується різниця між ціною їхнього придбання

і ціною продажу. У разі отримання інвестиційного доходу у вигляді дивідендів – оподатковується сума дивідендів, отримана інвестором. Ставка податку і порядок оподаткування відрізняються залежно від того, ким є інвестор – фізичною чи юридичною особою, і в якому з вищенаведених випадків він отримав інвестиційний дохід.

З 1 січня 2015 р., відповідно до п. 2.3 ст. 141 ПКУ, платники податку (учасники ІСІ – юридичні особи) окремо визначають загальний фінансовий результат за операціями з продажу або іншого відчуження цінних паперів звітного періоду згідно з національними або міжнародними стандартами фінансової звітності. Загальний позитивний фінансовий результат від операцій з продажу або іншого відчуження цінних паперів, згідно з п. 2.5 ст. 141 ПКУ, з урахуванням суми від’ємного фінансового результату за операціями з цінними паперами, не врахованого у попередніх податкових періодах, включається до загального фінансового результату підприємства-платника, який оподатковується на загальних підставах за ставкою 18%.

Щодо оподаткування учасників ІСІ – фізичних осіб, то тут треба відзначити, що з 1 січня 2015 р. запроваджено оподаткування доходів таких осіб (оподаткування інвестиційного прибутку та дивідендів) податком з доходів фізичних осіб за ставкою 20%. Це прямо вказано в п. 5.1 ст. 167 ПКУ: «20 відсотків для пасивних доходів, у тому числі нарахованих у вигляді дивідендів по акціях та/або інвестиційних сертифікатах, що виплачуються інститутами спільного інвестування». Термін «пасивні доходи» для цього оподаткування означає, зокрема, «дохід, який виплачується компанією, що управляє активами ІСІ, на розміщені активи відповідно до закону, включаючи дохід, що виплачується (нараховується) емітентом у результаті викупу цінних паперів ІСІ, який визначається як різниця між сумою, отриманою від викупу, та сумою коштів або вартістю майна, сплаченою платником податку продавцю (у тому числі емітенту) у зв’язку з придбанням таких цінних паперів, як компенсація їх вартості». При цьому особливості оподаткування інвестиційного прибутку прописано

в п. 2 ст. 170 ПКУ, а особливості оподаткування дивідендів – у п. 5 ст. 170 ПКУ. Дохід, отриманий інвестором – фізичною особою в разі викупу (погашення) ІСІ, оподатковується за ставкою 5%. З викладеного можна зробити висновок, що інвестування у цінні папери ІСІ, коли порівняти із самостійними інвестиціями в цінні папери або об'єкти нерухомості, має низку податкових переваг.

Підсумовуючи, виділимо основні ознаки спеціальних податкових режимів системного характеру у сфері оподаткування інвестиційної діяльності: а) застосування як виняток із загального режиму оподаткування; б) спрощення процедури оподаткування; в) звільнення від обов'язку сплати окремих податків; г) заміна сукупності податків одним єдиним податком; г) визначення обмеженого кола суб'єктів оподаткування; д) визначення обмеженого кола видів підприємницької діяльності тощо. Як ми вже зазначали, ПКУ не зараховує до їх складу низку податкових режимів, які за своїми ознаками повинні належати саме до спеціальних режимів оподаткування, що є черговою прогалиною законодавства, яка потребує усунення (у зв'язку із цим пропонуємо у ст. 11 ПКУ передбачити вичерпний перелік спеціальних податкових режимів).

Як окремий вид податкових режимів у сфері оподаткування інвестиційної діяльності ми вказували комплексний спеціальний галузевотериторіальний податковий режим. Здійснюючи такий поділ, ми керувалися особливим порядком оподаткування з прив'язкою не тільки до суб'єкта й об'єкта оподаткування, а й до певної території чи галузі економіки, а також брали до уваги його характеристику як системи заходів і правил. Вибираючи такий підхід, ми поділяємо думку Л. Сітшаєвої, яка, розглядаючи засоби реалізації стимулювальної функції системи оподаткування, зазначає, що окрему групу таких засобів становлять спеціальні податкові режими, які можуть бути класифіковані на дві підгрупи, залежно від спрямованості податкового стимулювання, якими виступають територія або галузь народного господарства [420, с. 50]. Треба

також зауважити, що територіально-організаційні механізми стимулювання інвестиційної діяльності застосовують у більшості країн світу, зазвичай у тих регіонах, галузях чи сферах економіки, в яких інвестиційна активність з тих чи інших причин є низькою [421, с. 100–109].

Заслуговує на увагу позиція дослідників, які до спеціальних податкових режимів зараховують спеціальні правові режими економічної діяльності. Так, серед науковців, які асоціюють спеціальні податкові режими з особливостями оподаткування в спеціальних економічних зонах та на територіях пріоритетного розвитку, наведемо Л. Сітшаєву, С. Сарану, Ю. Іванова, І. Івановича та ін. На наш погляд, до комплексного спеціального галузево-територіального податкового режиму у сфері інвестиційної діяльності варто зарахувати: 1) режими оподаткування суб'єктів господарювання, які реалізують інвестиційні проекти на територіях спеціальних (вільних) економічних зон; 2) режими оподаткування суб'єктів господарювання, які реалізують інвестиційні проекти на територіях пріоритетного розвитку; 3) режими оподаткування технологічних та індустріальних парків; 4) режим офшору. Головною складовою територіально-галузевих механізмів стимулювання інвестиційної діяльності є різні форми спеціальних правових режимів економічної діяльності, які забезпечують якісні зміни соціально-економічних показників розвитку областей, регіонів, галузей чи сфер економіки України шляхом застосування на певний визначений строк для суб'єктів господарювання особливих (пільгових) умов діяльності.

Спеціалізований нормативно-правовий акт, який регламентує функціонування спеціальних економічних зон, було прийнято 1992 р. – ЗУ «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» [422]. За ст. 1 цього закону СЕЗ – частина території України, на якій встановлюється і діє спеціальний правовий режим економічної діяльності. На території СЕЗ (ВЕЗ) запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності

національних та іноземних юридичних і фізичних осіб. При цьому вільні та спеціальні економічні зони розглядаються як тотожні категорії. Спеціальні правові режими економічної діяльності в Україні діяли в різних формах: з 1995 р. – як вільні економічні зони, метою яких було сприяння створенню нових виробництв, збільшенню зайнятості в депресивних, слаборозвинених регіонах; з 1999 р. – як території пріоритетного розвитку, які мали забезпечувати розвиток виробничої діяльності; з 2000 р. до них долучили технологічні парки (для промислового випуску продукції наукомістких розробок і високих технологій); з 2007 р. – наукові парки (головне завдання яких – розвиток наукових досліджень вищих навчальних закладів і їх впровадження) та індустріальні парки. Кожна окрема функціональна одиниця з наведених форм спеціальних правових режимів економічної діяльності створювалася згідно із законами чи указами Президента України, в яких були визначені соціально-економічна мета запровадження, термін дії і конкретний перелік форм та обсягів державної допомоги.

Зокрема, як державна допомога свого часу були використані: 1) звільнення інвестицій від оподаткування; 2) звільнення від сплати ввізного мита, ПДВ, акцизного податку; 3) повне звільнення від сплати податку на прибуток після отримання першого прибутку в перші роки (3–5 років) або часткове звільнення (сплата 20–50% ставки відповідного податку) від 3 до 6 років, або впродовж всього терміну дії спеціального режиму [423, с. 80]. На думку багатьох науковців, застосування спеціальних правових режимів економічної діяльності в Україні сприяло зміцненню позицій вітчизняних виробників на внутрішньому ринку та розширенню їх присутності на зовнішньому. Такі думки підтверджуються й відповідними економічними показниками та аналітичними даними.

Аналіз поглядів учених, прихильників критичного підходу до оцінювання спеціальних режимів оподаткування територіального типу, дає підстави їм стверджувати, що основним недоліком функціонування С(В)ЕЗ та ТПР в Україні є «перевищення наданих пільг над надходженнями в бюджет»

[424]. Тут складно погодитись, адже, по-перше, кожний спеціальний режим оподаткування територіального типу необхідно оцінювати об'єктивно і, як свідчить статистика, розмір надходжень до бюджету в деяких СЕЗ (ВЕЗ) чи ТІП переважав у кілька разів розмір отриманих пільг. По-друге, показник надходження коштів до бюджету взагалі не може слугувати критерієм ефективності чи доцільності функціонування спеціальних режимів економічної діяльності, а розгляд ВЕЗ та ТІП з податково-бюджетної точки зору є однобоким і некоректним [425, с. 67]. Адже найголовнішою метою створення таких спеціальних режимів є залучення інвестицій, активізація підприємницької діяльності, впровадження нових технологій та розвиток інфраструктури задля підвищення рівня соціально-економічної конкурентоспроможності того чи іншого регіону, а не наповнення бюджету. Наведені вище умови функціонування спеціальних правових режимів економічної діяльності свідчать про те, що ВЕЗ відповідають всім характерним ознакам спеціальних податкових режимів.

Режими оподаткування технологічних парків, їхніх учасників та спільних підприємств, що здійснюють проекти технологічних парків, в основному ґрунтуються на прийнятому 1999 р. ЗУ «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [426]. Згідно із ст. 1 цього Закону технологічний парк визначається як юридична особа або об'єднання на підставі договору про спільну діяльність юридичних осіб, головною метою яких є діяльність щодо виконання інвестиційних, інноваційних проектів, виробничого впровадження наукомістких розробок, високих технологій та продукції конкурентоспроможної на світових ринках. Згідно із ст. 6 зазначеного Закону, для реалізації проектів технологічних парків щорічно в Державному бюджеті України за бюджетною програмою підтримки діяльності технологічних парків визначаються кошти, які спрямовуються на: 1) повне або часткове (до 50%) безвідсоткове кредитування проектів технологічних парків; 2) повну або часткову компенсацію відсотків, сплачуваних виконавцями проектів цих парків

комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування проектів технологічних парків. Однак де-факто зазначені пільги не забезпечуються реальними фінансовими ресурсами, адже, скажімо, не були передбачені в Державному бюджеті на 2016 рік.

Проте реальною пільгою, встановленою ст. 7 ЗУ «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», є цільові субсидії у вигляді сум ввізного мита, що нараховуються згідно з митним законодавством України під час ввезення в Україну для реалізації проектів технологічних парків нового устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні. Ці суми не перераховують до бюджету, а зараховують на спеціальні рахунки технологічних парків, їхніх учасників та спільних підприємств згідно з «Порядком зарахування сум ввізного мита на спеціальні рахунки технологічного парку, його учасників та спільних підприємств, використання зазначених коштів і здійснення контролю за їх витрачанням» [427]. При цьому на спеціальні рахунки учасників технологічних парків та спільних підприємств, які є виконавцями проектів технологічних парків, зараховуються 50% сум ввізного мита, ще 50% зараховуються на спеціальний рахунок керівного органу відповідного технологічного парку [426]. Втім, вказана пільга навряд чи є визначальною у прийнятті рішення про створення технологічних парків. Деякі преференції містить також ст. 19 ЗУ «Про наукові парки», якою встановлено, що у випадку реалізації проекту наукового парку наукове, лабораторне і дослідницьке обладнання, а також комплектуючі та матеріали, передбачені проектом наукового парку, що ввозяться науковим парком та його партнерами для виконання, звільняються від сплати ввізного мита у порядку, встановленому МКУ [428]. Так, згідно із ч. 3 ст. 287 МКУ [362] звільнення від сплати ввізного мита надається на весь термін реалізації проекту наукового парку, але не більше ніж на два роки для обладнання та на один рік для комплектуючих і матеріалів від дня затвердження зазначеного переліку та обсягів товарів.

У ПКУ передбачено й інші податкові пільги щодо наукової та науково-технічної діяльності. Зокрема, згідно із: 1) п. 1.22 ст. 197 – звільняються від оподаткування ПДВ операції з оплати вартості фундаментальних досліджень, науково-дослідних і дослідницько-конструкторських робіт особою, яка безпосередньо отримує такі кошти з рахунку ДКСУ; 2) п. 16.1 ст. 197 – звільняється від оподаткування ПДВ устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, енергозберігаюче обладнання і матеріали, засоби вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів, обладнання та матеріали для виробництва альтернативних видів палива або для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії. Отже, можемо стверджувати про існування окремих елементів сприяння розвитку науки і техніки, які, проте, є несистемними, хоч і дієвими. Натомість скасування низки податкових пільг (звільнення від оподаткування прибутку підприємств літакобудівної промисловості, отриманий від проведення ними науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, які виконуються для потреб цієї промисловості; звільнення від плати за землю дослідних господарств науково-дослідних установ і навчальних закладів сільськогосподарського профілю та професійно-технічних училищ; звільнення від оподаткування у розмірі 50 або 80% прибутку, отриманого у зв'язку із впровадженням енергоефективних технологій тощо) упродовж останніх двох років не сприяє залученню інвестицій у впровадження нових технологій, оскільки фактично найсуттєвішим важелем активізації діяльності інноваційних підприємств та виробництв вищих технологічних укладів є саме податкове стимулювання.

Отже, зважаючи на ознаки податкових режимів технологічних та наукових парків, враховуючи специфічне звільнення від сплати мита через зарахування його сум на спеціальні рахунки, а також категорії платників, об'єкти оподаткування у вигляді наукової і високотехнологічної діяльності, строковість дії тощо, податковий режим технологічних та наукових парків

можна зарахувати до спеціальних податкових режимів комплексного характеру.

Ще один вид спеціального податкового режиму – режим офшору. На сьогодні світову економіку неможливо уявити без офшорного бізнесу, адже для мінімізації податків, збільшення прибутку і захисту свого капіталу підприємці більшості країн використовують офшорні зони, Україна – не виняток. Цим і пояснюється увага науковців до функціонування офшорних територій (зон) та офшорних компаній [429; 430, с. 137–141; 431, с. 3–10; 432, с. 86–89; 433, с. 180–186; 434, с. 233–236; 435, с. 88–94; 436, с. 13–20; 437, с. 350]. Втім, досі вчені не виробили єдиного підходу до визначення категорії «офшорна зона», відповідно, не закріплено і всіх її характерних правових елементів. На думку Д. Коссе, офшорна зона – це один з видів вільних економічних зон. Їх зараховують до сервісних вільно-економічних зон, особливістю яких є створення для підприємців сприятливого валютно-фінансового та фіскального режимів, високого рівня банківської та комерційної секретності, лояльність державного регулювання [432, с. 86–89]. Аналогічну позицію займають П. Корнієнко [439, с. 121], В. Железняк та Є. Остропольська [440, с. 6]. Інший підхід до трактування поняття «офшорна зона» наводить І. Кобушко: офшорні зони – це специфічний інструмент стимулювання інвестиційної діяльності і збільшення надходжень до бюджетів депресивних територій, економічний ефект якого ґрунтується на явищі зростання державних доходів завдяки розширенню податкової бази (використанню її особливого виду доходів, отриманих лише від здійснення зовнішньоекономічної діяльності) та мінімізації величини податкового навантаження [441, с. 184]. Схожій позиції дотримується О. Бозуленко, додатково вказуючи на те, що доходи від офшорного бізнесу в податкових гаванях становлять до половини обсягу державних бюджетів [442, с. 51–53]. Відповідно, офшорна діяльність характеризується як діяльність компанії, зареєстрованої в зонах, де податкова ставка нижча, ніж у країні ведення діяльності, що дозволяє таким компаніям досягти значних

скорочень адміністративно-податкових оплат в обмін на зобов'язання вести власну діяльність за межами офшорної юрисдикції [443, с. 47–49]. Звідси випливає, що поняття «офшорна юрисдикція» стосується країни або території, де ставка за основними податками на діяльність компанії нижча, ніж у країні, де здійснюється основна діяльність, це сукупність особливих правомірностей держави щодо справляння податків, які вона в особливий спосіб реалізує на своїй території. Тобто під поняттям «офшорна юрисдикція» не можна розуміти тільки територію без сплати податків.

Головними ознаками офшорних юрисдикцій можна вважати: 1) пільговий характер оподаткування. У більшості таких юрисдикцій передбачено сплату податків, проте прибутковий податок або не справляється, або ставка його низька (становить 1–2%); 2) особливі умови діяльності: відсутність валютних обмежень, вільний вивіз прибутку, відсутність митних зборів для іноземних інвесторів; спрощена система фінансової звітності; пільги в ліцензуванні діяльності; 3) сприятливі організаційні вимоги – низький рівень статутного капіталу та низькі витрати на реєстрацію й утримання підприємства; 4) жорсткі правила захисту фінансової таємниці (зокрема податкової). Також на цій території законодавчо дозволено використання номінальних власників та акціонерів або національні особливості ведення реєстру компаній, які не дають змоги встановити справжнього власника компанії; 5) спрощений валютний контроль. Нерезиденти не підпадають під такий контроль, якщо не використовують місцевої валюти. Отже, якщо порівняти головні ознаки ВЕЗ та офшору, то можна зробити висновок, що спільним між ними є порівняно нижчі податки або їх повна відсутність (хоча з урахуванням змін, внесених до ПКУ впродовж 2014–2015 рр. про дійсно пільгове оподаткування ВЕЗ говорити не доводиться). Щодо відмінностей, то вони такі: зареєстровані в офшорах підприємства не мають права займатися виробничою діяльністю на цих територіях; мета офшорних зон – залучення іноземного капіталу.

Чинне вітчизняне законодавство з урегулювання взаємовідносин суб'єктів офшорної діяльності науковці умовно поділяють на три групи: базове законодавство про міжнародну діяльність; загальне антиофшорне законодавство; специфічне антиофшорне законодавство [439, с. 122]. Зокрема, з 1 січня 2015 р. ПКУ можна зараховувати саме до другої групи нормативних актів, оскільки саме він становить основу власного антиофшорного законодавства України. Так, він містить регулювальні елементи, що стосуються контролю за ухилення від сплати податків із використанням механізмів з офшорним елементом та засоби мінімізації впливу офшорів (особливо в частині трансфертного ціноутворення, яке є одним з основних механізмів ухилення від сплати податків при використанні механізмів з офшорними елементами). Оцінюючи дієвість наведених положень як антиофшорних норм, ми погоджуємося з критичним підходом тих науковців, які вважають, що платники зможуть ігнорувати таке трактування норми, посилаючись на термін «фінансовий кредит», наведений у п. 14.1 ст. 258 ПКУ, адже це трактування дозволяє переорієнтувати будь-яке кредитування й досягнути легального зниження податкового навантаження, для цього лише треба «попіклуватися» про те, щоб у договорі була умова про цільове використання. У зв'язку із цим вважаємо за необхідне уточнити визначення фінансового кредиту, наведене в п. 14.1 ст. 258 ПКУ, і доповнити його обмеженнями щодо перенесення витрат на обслуговування фінансового кредиту, отриманого від нерезидентів, які мають офшорний статус, або офшорної компанії до групи кредитних витрат підприємства (компанії) – резидента. Таке обмеження дозволить перекрити використання ефективного механізму виведення прибутків до офшорів поза національним оподаткуванням у вигляді сплати відсотків за фінансовий кредит, який був наданий компанії у межах легалізації раніше виведених до офшорів грошових потоків через інструменти прямих іноземних інвестицій у формі фінансового кредиту.

На запобігання відтоку оподатковуваних доходів в офшорні юрисдикції спрямовані також положення ПКУ, що регламентують трансфертне ціноутворення (контрольовані операції). Мета трансфертного ціноутворення – встановлення звичайної ціни в контрольованій операції, хоча слова «звичайна ціна» жодного разу не вжито у ст. 39 ПКУ. Про звичайні ціни в контрольованих операціях йдеться в інших нормах ПКУ, наприклад: п. 1.2 ст. 57 (у частині контрольованої виплати натуральних дивідендів); п. 5.1, 5.2 ст. 140 (коригування фінансового результату щодо контрольованих операцій); п. 1 ст. 148 (у частині бази обкладення ПДВ контрольованих операцій). У цих випадках ідеться про визначення податкових зобов'язань (їх коригування) на різницю між договірною й звичайною ціною, остання має застосовуватись у разі використання схеми вивезення товару з країни за заниженою ціною.

Перелік офшорних країн неодноразово змінювався, та останній його склад затверджено розпорядженням КМУ від 16 вересня 2015 р. № 977-р [444]. Отже, до цього переліку, згідно з положеннями п. 2.1.2 ст. 39 ПКУ, ввійшли: 1) країни зі ставкою податку на прибуток меншою, ніж в Україні на 5 і більше відсоткових пунктів; 2) держави, з якими Україна не уклала міжнародних договорів з положеннями про обмін інформацією. Безперечно, особливе місце в цьому переліку займають офшорні країни та території, оскільки вони мають кілька механізмів зменшення ставки податку на прибуток компаній: від пільгових ставок – до індивідуальних преференцій, що надаються окремим типам компаній. Вважаємо за доцільне об'єднати «Перелік низькоподаткових країн» з «Переліком офшорних зон» на зразок переліку, що застосовується в Королівстві Бельгія [445]. Перевагами такого переліку є введення країни/території із зазначенням типу компаній, які підлягають контролю в аспекті як антиофшорного законодавства, так і його окремого механізму, представленого законодавством про трансфертне ціноутворення. Крім того, аби поліпшити ведення підприємницької діяльності загалом та інвестиційної діяльності зокрема, потрібно в ПКУ

визначити поняття «офшорна юрисдикція» та внести відповідні зміни щодо посилення антиофшорної дії його положень. Зокрема, варто реалізувати Угоду між урядами України та США щодо підвищення рівня дотримання міжнародного податкового законодавства й виконання закону США «Про податкові вимоги до іноземних рахунків» (розпорядження КМУ від 9 листопада 2016 р. № 812-р). Важливо також, на наш погляд, щоб Україна приєдналася до Конвенції Multilateral Competent Authority Agreement (МСАА) «Про співпрацю між компетентними органами з питань автоматичного обміну інформацією за стандартом CRS» (Common Reporting Standard – Єдині стандарти обміну податковою інформацією), розроблені Організацією економічного співробітництва та розвитку. Згідно з CRS податкові органи отримують інформацію від банків та інших фінансових установ, автоматично ділячись нею з податковими органами інших країн [446]. Імплементувати стандарти CRS можливо, внісши зміни до двосторонніх договорів про уникнення подвійного оподаткування. Насамкінець варто зазначити, що будь-які заходи антиофшорного податкового регулювання мають бути чітко сформульовані відповідно до мети, якої хоче досягнути законодавець: запобігати перетіканню капіталів за кордон загалом чи протидіяти незаконним фінансовим потокам та ухиленню від сплати податків завдяки здійсненню операцій в офшорних юрисдикціях.

Тож можна виокремити загальні риси, властиві всім розглянутим вище спеціальним податковим режимам у сфері інвестиційної діяльності: 1) спрямовані на збільшення інвестиційного або інноваційного потенціалу регіонів чи областей країни, галузей чи сфер економіки за допомогою створення відповідних умов для їх інтенсифікації; 2) застосовуються тільки окремими категоріями платників податків, які відповідають встановленим критеріям, зазначеним у відповідних розділах ПКУ; 3) пов'язані із здійсненням платником податку підприємницької діяльності; 4) їхнє застосування звільняє суб'єкта інвестиційної діяльності (як платника) від

обов'язку сплати низки загальнодержавних та (або) місцевих податків; 5) їхнє застосування ґрунтується на спеціальному, нормативно встановленому порядку визначення елементів оподаткування; 6) вони застосовуються поряд з іншими, передбаченими чинним законодавством, режимами оподаткування суб'єктів інвестиційної діяльності.

Відмінними рисами спеціальних режимів оподаткування у сфері інвестиційної діяльності як механізмів її податкового регулювання є такі: 1) у кожному такому режимі одночасно застосовується комплекс взаємозалежних податкових пільг для інвесторів, які кореспондують різним податкам і зборам; 2) зазвичай функціонування певного спеціального податкового режиму ґрунтується на окремих нормативно-правових актах, якими вони вводяться в дію на різні періоди; 3) у кожного спеціального податкового режиму є визначені пріоритетні види і спеціальні умови для здійснення підприємницької діяльності (наприклад, обмежується мінімальний обсяг інвестицій), що й визначає коло платників; 4) для засобів податкового регулювання цієї групи характерно об'єднання податкових пільг з іншими заходами неоподаткованого регулювання інвестиційної діяльності. Варто вказати, що саме спеціальні податкові режими як податкові важелі передбачають особливий порядок визначення елементів податково-правового механізму, а також звільнення від обов'язку щодо сплати окремих податків і зборів, виступаючи в ролі каталізатора припливу капіталу до суб'єктів інвестиційної діяльності.

Узагальнивши наукові підходи до класифікації спеціальних податкових режимів, пропонуємо спеціальні податкові режими у сфері інвестиційної діяльності класифікувати за такими критеріями: 1) мета запровадження – режими стимулювання малого і середнього підприємництва, режими стимулювання самостійної зайнятості, режими стимулювання прямого іноземного інвестування; 2) механізм спрощення – режими заміни сукупності податків єдиним податком, режими заміни сукупності податків єдиним фіксованим податком; 3) об'єкт оподаткування

– режими оподаткування фактичних результатів діяльності, режими оподаткування презумптивних доходів; 4) територія дії – загальнодержавні, регіональні, місцеві; 5) порядок застосування – з добровільним порядком застосування, з примусовим порядком застосування; 6) метод встановлення – безадресні, адресні; 7) строк дії – безстрокові, з обмеженим терміном дії. Про розмежування спеціальних податкових режимів системного та комплексного характеру ми вже вели мову.

І нарешті, останній серед виділених нами різновидів податкових режимів – особливий. Доцільність його виокремлення з-поміж спеціальних обґрунтовуємо на підставі законодавчих положень (п. 4 ст. 11 ПКУ), згідно з якими «не визнаються спеціальними режимами податкові режими, не визначені такими Податковим кодексом», а також наявністю таких особливостей оподаткування, які явно виходять за межі спеціального податкового режиму. Хоча ми повністю поділяємо погляди і твердження вітчизняних науковців щодо можливості зараховувати податкові режими, які ми виокремлюємо як особливі, до спеціальних податкових режимів [402, с. 319; 447, с. 79; 448, с. 41; 449, с. 5]. А згідно з особливим податковим режимом у сфері інвестиційної діяльності можна віднести й регламентований розділом XVIII ПКУ особливий порядок оподаткування платників податків в умовах дії угоди про розподіл продукції.

Основним нормативно-правовим актом, спрямованим на створення сприятливих умов для інвестування пошуку, розвідки та видобування корисних копалин у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони на засадах, визначених угодами про розподіл продукції, є ЗУ «Про угоди про розподіл продукції» [378]. Крім того, окремі положення щодо угод про розподіл продукції містяться в Кодексі України про надра (ст. 24 «Права та обов’язки користувачів надр») [450], в ЗУ «Про трубопровідний транспорт» [451] та деяких інших нормативно-правових актах. Своєю чергою, положення чинного ПКУ передбачають певну специфіку щодо оподаткування інвесторів в умовах дії

угоди про розподіл продукції, які стосуються низки податкових платежів, водночас не будучи до них прив'язаним і передбачаючи особливі процедури під час оподаткування, податкового контролю, а також надання гарантій при зміні законодавства. Передусім вказані особливості стосуються зниження податкового навантаження для окремих платників податків шляхом спеціального підходу до визначення елементів податків і зборів, які має сплачувати інвестор, а також застосування механізму натурального оподаткування через розподіл виробленої продукції між державою та інвестором.

Вітчизняне законодавство виокремлює три можливі напрями, якими іноземний інвестор в Україні може здійснювати свою діяльність з геологічної розвідки та видобування корисних копалин: 1) іноземний інвестор може створити на території України компанію, яка безпосередньо братиме участь у конкурсі з надання спеціального дозволу на користування ділянкою надр, отримає такий спеціальний дозвіл та виконуватиме, самотійно або із залученням підрядників, необхідні роботи; 2) іноземний інвестор може створити спільне підприємство з певною компанією, яка перебуває у власності держави або іншої державної компанії; 3) інвестор може укласти з КМУ угоду про розподіл продукції. Останній варіант у формі державно-приватного партнерства де-юре повинен забезпечити іноземному інвесторові найвищий з наявних в Україні ступенів захисту інвестицій.

ПКУ встановлює такий порядок оподаткування інвестора у разі використання угоди про розподіл продукції, що суттєво вирізняє оподаткування угод про розподіл з-поміж інших режимів оподаткування. Зокрема, п. 1 ст. 335 ПКУ передбачено, що упродовж строку дії угоди про розподіл продукції і в межах діяльності, пов'язаної з виконанням такої угоди, стягнення з інвестора загальнодержавних та місцевих податків та зборів, передбачених Кодексом, крім ПДВ, податку на прибуток підприємств, рентної плати, замінюється розподілом виробленої продукції

між державою та інвестором на умовах такої угоди. При цьому законодавець фіксує одинадцять положень, за які припиняють дію податкових зобов'язань. На особливий статус угод про розподіл продукції в податковій системі України вказує й те, що дія розділу XVIII ПКУ не поширюється (крім випадків, передбачених ст. 337 цього Кодексу, тобто при сплаті ПДВ) на підрядників і субпідрядників, перевізників та інших осіб, зокрема іноземних, які беруть участь у виконанні передбачених угодою про розподіл продукції робіт (надання послуг) на підставі договорів (контрактів) з інвестором, – вказані особи сплачують податки в порядку, встановленому ПКУ (п. 3 ст. 335). Ще однією особливістю оподаткування платників податків в умовах дії угоди про розподіл продукції є те, що податковий облік угод про розподіл продукції відокремлюється від обліку, який ведеться платниками податків в умовах дії загального податкового режиму. Зокрема, ПКУ регламентує, що податковий облік «ведеться відповідно до ПКУ та угоди окремо від обліку інших видів діяльності» (п. 3 ст. 335) [293]. Якщо ж платник податку не веде окремого обліку, то застосовується загальний порядок оподаткування (без урахування особливостей, передбачених розділом XVIII ПКУ).

Варто зупинитись на оподаткуванні інвесторів у межах дії угод про розподіл продукції щодо тих податків і зборів, які вони сплачують. Згідно із ст. 336 ПКУ податок на прибуток сплачується інвестором з його прибутку, отриманого від виконання угод про розподіл продукції, у розмірах, встановлених ПКУ, проте з урахуванням таких особливостей:

- 1) об'єктом оподаткування податком на прибуток підприємств є прибуток інвестора, який визначається з урахуванням вартості продукції, визначеної згідно з законодавством про розподіл продукції, набутої інвестором у власність у результаті розподілу продукції, зменшеної на суму сплаченого інвестором єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також на суму інших витрат, пов'язаних з виконанням

угоди, але які не відшкодовуються компенсаційною продукцією згідно з угодою. Будь-які інші доходи, отримані інвестором (оператором) упродовж терміну дії угоди від діяльності, пов'язаної з виконанням такої угоди, не розглядаються як об'єкт оподаткування та не враховуються під час його визначення; 2) склад витрат, що відшкодовуються компенсаційною продукцією, визначається згідно із законодавством про розподіл продукції. Податок на прибуток підприємств, що підлягає сплаті, визначається та сплачується лише у грошовій формі; 3) якщо об'єкт оподаткування інвестора за результатами звітного періоду має від'ємне значення, дозволяється відповідне зменшення об'єкта оподаткування наступного періоду, а також кожного з наступних періодів до повного погашення такого від'ємного значення об'єкта оподаткування, але не більше строку дії угоди про розподіл продукції; 4) для необоротних активів, вартість яких не відшкодовується компенсаційною продукцією згідно з угодою, інвестор застосовує правила амортизації, встановлені згідно з розділом III ПКУ. Інвестор (оператор) визначає податок на прибуток підприємств, що підлягає сплаті за підсумками кожного звітного податкового періоду, на підставі даних податкового обліку; 5) податок на прибуток підприємств від інших видів діяльності, не пов'язаних з виконанням угоди про розподіл продукції, сплачується інвестором згідно з розділом III ПКУ; 6) пільги щодо податку на прибуток підприємств, передбачені в розділі III ПКУ, при оподаткуванні прибутку, отриманого інвестором під час виконання угоди про розподіл продукції, не застосовуються, якщо інше не передбачено угодою; не підлягає утриманню податок на прибуток підприємств з доходу іноземного інвестора з джерелом його походження з України, отриманого від діяльності за угодою про розподіл продукції, що виплачується інвестору його постійним представництвом згідно з розділом III цього Кодексу. Не є об'єктом оподаткування податком на прибуток підприємств кошти та/або вартість

майна, перераховані (передані) інвестором-нерезидентом його постійному представництву для фінансування та забезпечення діяльності за угодою про розподіл продукції згідно з програмою робіт та кошторисом витрат, затвердженим міжвідомчою комісією; 7) базовим податковим (звітним) періодом з податку на прибуток підприємств за угодою про розподіл продукції є календарний квартал; 8) інвестор за угодою про розподіл продукції звільняється від обов'язку подавати фінансову звітність і тимчасові та постійні податкові різниці разом з податковою декларацією з податку на прибуток підприємств; 9) якщо інвестор-нерезидент діє за угодою про розподіл продукції через своє представництво, прибуток такого інвестора, одержаний від виконання угоди, оподатковується згідно з цією статтею ПКУ та не підлягає оподаткуванню за правилами, встановленими цим Кодексом для оподаткування прибутку нерезидентів, які здійснюють свою діяльність на території України через постійне представництво [293]. Із викладеного чітко простежується застосування особливого порядку визначення елементів податку і збору в процесі сплати інвестором податку на прибуток підприємств та зменшення податкового тиску на нього.

З урахуванням вимог ст. 21, 22 ЗУ «Про угоди про розподіл продукції» у разі вивезення інвестором (оператором) з митної території України продукції, розподіленої згідно з умовами такої угоди, мито, акцизний податок, інші податки та обов'язкові платежі, що підлягають сплаті під час митного оформлення товарів, не справляються, крім ПДВ, який справляється за нульовою ставкою (абз. 4 п. 2 ст. 337 ПКУ).

На підставі наведеного можемо констатувати про особливий підхід до оподаткування інвестора та ведення ним обліку в межах дії угоди про розподіл продукції, а відтак де-факто має місце окремий податковий режим у межах угоди про розподіл продукції, що являє собою систему заходів з оподаткування, яка має такі специфічні ознаки: 1) відмінний від

загального та спеціальних податкових режимів характер (є окремою системою взаємовідносин між державою та інвестором у сфері оподаткування); 2) застосовується до окремих категорій платників (інвесторів); 3) передбачає звільнення від сплати окремих податкових платежів (упродовж дії угоди про розподіл продукції, стягнення з інвестора загальнодержавних і місцевих податків і зборів, крім ПДВ, податків на прибуток підприємств, на доходи фізичних осіб і рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин, замінюється розподілом виробленої продукції між державою та інвестором); 4) застосовується у певний податковий період (упродовж терміну дії угоди про розподіл продукції). Найважливішою, на наш погляд, особливістю оподаткування в умовах дії угоди про розподіл продукції є те, що законодавець наділив норми розділу XVIII ПКУ ознаками пріоритетності за наявності колізій податково-правових норм у сфері оподаткування: «Протягом строку дії угоди про розподіл продукції та в межах діяльності, пов'язаної з виконанням такої угоди, оподаткування інвестора (оператора) здійснюється з урахуванням особливостей, встановлених цим розділом Кодексу та угодою про розподіл продукції. У разі розбіжностей між положеннями розділу XVIII та іншими положеннями цього Кодексу застосовуються правила, передбачені розділом XVIII цього Кодексу» (п. 1 ст. 335 ПКУ) [293]. Тож вважаємо, що особливий податковий режим у сфері інвестиційної діяльності треба розуміти як систему взаємовідносин між державою та інвестором, що передбачає особливий порядок справляння загальнообов'язкових податкових платежів шляхом вилучення окремих з них або звільнення від їх сплати через законодавче закріплення відмінного від інших податкових режимів порядку визначення елементів правового механізму податків, що діє упродовж визначеного строку та спрямований на зменшення податкового навантаження на інвесторів.

Висновки до розділу 3

На підставі викладеного вище аналітичного матеріалу можна зробити такі висновки:

1. Специфіка податково-інвестиційних правовідносин виражається в тому, що: 1) характерний особливий сектор «відповідальності» (інвестиційна діяльність) – діяльність суб'єктів господарської діяльності, держави чи органу місцевого самоврядування щодо інвестування; 2) це комплексна діяльність, яка складається з різноманітних дій, виконуваних на конкретних стадіях та етапах інвестування; 3) об'єктами цих відносин є інвестиції як майнові цінності та інші активи, що становлять внесок інвестора, та інвестування як сукупність операцій, пов'язаних з рухом капіталів.

2. Податкові платежі, тією чи іншою мірою дотичні до інвестування, можна класифікувати за такими критеріями: 1) різновид податкового платежу; 2) рівень органу, що вводить податок чи збір в дію (особливе місце посідають загальнодержавні податки і збори); 3) платник; 4) форма оподаткування інвестицій; 5) об'єкт оподаткування; 6) вид ставки; 7) порядок використання; 8) періодичність сплати; 8) час дії; 9) джерело сплати; 10) спосіб сплати. Тобто до податкових платежів, що справляються у сфері інвестування, можна застосувати практично всі визначені фінансово-правовою доктриною підстави поділу та групування.

3. Специфічну («фахову») групу податків і зборів становлять інвестиційні (за своїм цільовим призначенням) податкові платежі (переважно збори), кошти від справляння яких спрямовуються на інвестування.

4. Ключовими податковими платежами у сфері інвестування, які впливають на прийняття рішення щодо вступу в інвестиційний процес, на кількісні та якісні параметри інвестицій, є податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизний податок, а також мито.

5. Без врахування процедурного забезпечення неможливо отримати належну реалізацію приписів матеріальних податкових норм в інвестиційних відносинах, складно передбачити, як саме розвиватимуться податково-інвестиційні правовідносини, які дії вчинятимуть їхні учасники і чи будуть такі дії законними. Специфіка податково-процедурного регулювання у сфері інвестиційної діяльності лежить головно у площині регулятивних податкових процедур (передусім процедур сплати податкових платежів) і найбільш яскраво проявляється через такі види спеціальних податкових режимів системного характеру у сфері інвестиційної діяльності: 1) спрощена система оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва; 2) спеціальний режим оподаткування діяльності у сфері сільського та лісового господарства, а також рибальства; 3) спеціальний режим оподаткування діяльності щодо виробів мистецтва, предметів колекціонування або антикваріату; 4) оподаткування інститутів спільного інвестування; 5) оподаткування інвестора в межах дії угоди про розподіл продукції.

6. Загальними рисами, властивими спеціальним податковим режимам у сфері інвестиційної діяльності, можна вважати такі: 1) спрямовані на збільшення інвестиційного або інноваційного потенціалу регіонів чи областей країни, галузей чи сфер економіки за допомогою створення відповідних умов для їх інтенсифікації; 2) застосовуються лише окремими категоріями платників податків, які відповідають встановленим критеріям, зазначеним у відповідних розділах ПКУ; 3) пов'язані із здійсненням платником податку підприємницької діяльності; 4) їх застосування звільняє суб'єкта інвестиційної діяльності, як платника, від обов'язку сплати низки загальнодержавних та (або) місцевих податків; 5) їх застосування ґрунтується на спеціальному, нормативно встановленому порядку визначення елементів податку; 6) вони застосовуються поряд з іншими, передбаченими чинним законодавством, режимами оподаткування суб'єктів інвестиційної діяльності.

7. До критеріїв класифікації спеціальних податкових режимів у сфері інвестиційної діяльності належать: 1) мета запровадження – режими стимулювання малого і середнього підприємництва, режими стимулювання самостійної зайнятості, режими стимулювання прямого іноземного інвестування; 2) механізм спрощення – режими заміни сукупності податків єдиним податком, режими заміни сукупності податків єдиним фіксованим податком; 3) об'єкт оподаткування – режими оподаткування фактичних результатів діяльності, режими оподаткування презумптивних доходів; 4) територія дії – загальнодержавні, регіональні, місцеві; 5) порядок застосування – з добровільним порядком застосування, з примусовим порядком застосування; 6) метод встановлення – безадресні, адресні; 7) строк дії – безстрокові, з обмеженим строком дії.

Результати дослідження, отримані у цьому розділі, висвітлено в таких публікаціях автора:

1. Бліхар М. М. Адміністративно-правовий режим здійснення інвестиційної діяльності. *Історическіе, філософськіе, політическіе і юрідическіе науки, культурологія і іскусствоведеде. Вопросы теории и практики*: в 2 ч. 2013. № 10 (36), ч. 1. С. 37–40.

2. Бліхар М. М. Засади законодавчого забезпечення адміністративно-правових режимів в інвестиційній діяльності. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2014. № 5. С. 143–150.

3. Бліхар М. М. Методи адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. юридична. 2014. № 807. С. 16–21.

4. Бліхар М. М. Правова природа інвестиційної діяльності: адміністративно-правове дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер.: «Право». 2015. Вип. 31, т. 2. С. 105–110.

5. Blikhar M. Financial and legal nature of investment activity. *European political and law discourse*. 2015. Vol. 2, iss. 6. P. 59–65.

6. Бліхар М. М. Правова природа податку з огляду на його юридичні ознаки та елементи. *The scientific heritage*. 2016. № 2 (2). Р. 64–68.

7. Бліхар М. М. Дефініція поняття податкового регулювання інвестиційної діяльності. *Молодий вчений: науковий журнал*. 2016. № 8 (35). С. 66–69.

8. Бліхар М. М. Правове регулювання інвестиційної діяльності в податкових правовідносинах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: «Юридичні науки»*. 2016. № 6. С. 38–41.

9. Blikhar M. Regulation of investment relations as a legal factor of investment security of state. *Bezpieczenstwo prawne panstw demokratycznych w procesie integracji europejskiej*. 2016. S. 127–132.

10. Бліхар М. М. Правове регулювання інвестиційної діяльності у системі фінансового права України. *Людина і закон: публічно-правовий вимір*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 2–3 жовт. 2015 р.). Дніпропетровськ: Правовий вимір, 2015. С. 49–53.

11. Бліхар М. М. Аналіз та шляхи удосконалення фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 30–31 жовт. 2015 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2015. С. 89–93.

12. Бліхар М. М. Генезис і сутність інвестиційної діяльності: фінансово-правовий вимір. *Evropska tradicia v medzinarodnom prave: uplatnovanie Ľudskych prav*: Medzinarodna vedenska konferencia, 6–7 maj 2016. Bratislava, 2016. S. 149–152.

13. Бліхар М. М. Визначення поняття податкового регулювання інвестиційної діяльності. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 22–23 лип. 2016 р.). Запоріжжя: Істина, 2016. С. 75–78.

РОЗДІЛ 4

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ

У СФЕРІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

4.1 Повноваження органів фінансового контролю щодо інвестування

В умовах політичної, економічної та фінансової нестабільності в державі, накопичення соціальних суперечностей, на тлі яких відбувається інвестування, особливого значення набуває реалізація контрольної функції фінансів. Тож контроль над інвестиціями є частиною публічної діяльності держави у цій сфері [452, с. 114]. Контроль, як й інвестиції, є багатофункціональною економічною і правовою категорією. Українське законодавство узагальнило можливі форми правового регулювання інвестиційної діяльності, звівши їх у ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про інвестиційну діяльність» до трьох основних. Перша – управління державними інвестиціями, друга – регулювання умов інвестиційної діяльності, третя – контроль за здійсненням інвестиційної діяльності [453, с. 173]. Саме окреслена тріада на практиці повинна забезпечити належне функціонування вітчизняної сфери інвестування.

Проаналізувавши літературні джерела, можемо констатувати, що вчені приділяють велику увагу категорії «контроль», але поки що серед наукової спільноти не склалося одностайного підходу до розкриття суті цього поняття.

Розглянувши різноаспектні визначення поняття «контроль», виділимо три основні напрями щодо його трактування. Перший з них визначає контроль як сферу діяльності органів державного та фінансового управління. Такого підходу дотримується, наприклад, О. Федорчук, який вважає, що «державний контроль є закономірним продовженням державного управління, а твердження про управлінську діяльність є одночасно твердженням і про наявність діяльності контрольної як похідної від управлінської, що

невід'ємно її доповнює, існує одночасно і нібито «паралельно» з нею», відтак науковець робить висновок про те, що «(контрольна) діяльність є управлінською» [454, с. 10–11]. При цьому «контрольні функції» деяких державних органів є не що інше, як «одна з форм здійснення державної влади», тобто контроль є одночасно і формою, і функцією, і способом (методом) [455, с. 285].

Прихильники другого напрямку вважають, що сутність контролю полягає в «регулярній перевірці дотримання господарського законодавства, виявленні відповідних порушень» [456, с. 8], у перевірці дотримання та виконання нормативно встановлених завдань, планів і рішень» [457, с. 386]. Цей підхід часто піддають критиці. Так, на думку І. Іванової, подібне трактування поняття контролю не відповідає сучасній міжнародній теорії і практиці, адже не враховує того, що в «процесі контрольних дій контролюючим органам чи особам потрібно не просто виявити факт відхилення від норми, а й проаналізувати природу порушень та з'ясувати залежність між контрольними відхиленнями в окремих частинах системи і загалом» [459, с. 17]. На наш погляд, трактування контролю як суто перевірки дещо суперечить правовій концепції сутності контролю, адже зведення його лише до одного з методів не враховує всього «периметру» контрольної діяльності, необхідності з'ясування причинно-наслідкових зв'язків між виявленими порушеннями та їхніми результатами, а також активного впливу контролю на ефективність та раціональність використання фінансових ресурсів.

Представники третього напрямку розглядають контроль як специфічну стадію управлінського циклу, у межах якого виокремлюють три стадії управлінської діяльності: 1) проектування та постановка цілей; 2) організація заходів щодо виконання ухваленого рішення; 3) контроль за виконанням. Так, О. Барановський вважає, що контроль «як одна зі складових управління представляє собою систему моніторингу процесу функціонування керованого об'єкта з метою оцінки аргументованості й ефективності прийнятих

управлінських рішень, виявлення відхилення від цих рішень і здійснення відповідного коригування дій» [456, с. 8].

Підсумовуючи огляд підходів щодо поняття «контроль», можемо констатувати, що жодне визначення не дає універсальної характеристики окресленого феномену, адже всі вони сформульовані крізь призму різних наукових дисциплін і галузей. Втім, вони дають змогу виокремити основні ознаки, сутність, мету і напрями реалізації контролю.

Для більш повного аналізу правового статусу органів фінансового контролю щодо інвестиційної діяльності доцільно спершу дослідити наукові підходи до розуміння саме фінансового контролю як правового явища. Так, аналіз викладених у науковій літературі думок дозволяє виокремити два основні підходи до визначення поняття і сутності фінансового контролю: 1) розуміння фінансового контролю як перевірки або безпосереднього контролю; 2) бачення фінансового контролю як комплексного багатоаспектного явища, яке поєднує в собі превентивну, попереджувальну, правовідновлювальну функції та сприяє ефективності управління фінансовими відносинами.

Наведемо кілька найбільш обґрунтованих визначень фінансового контролю прихильників обох підходів. Так, С. Ніщимна визначає його як різновид фінансової діяльності держави, що здійснюється всією системою органів державної влади й управління, а також спеціальними контрольними органами, і полягає в перевірці законності й доцільності дій, діє у сфері освіти, розподілу й виконання грошових фондів держави, суб'єктів господарювання та управління із застосуванням специфічних форм та методів його організації і впливу [460, с. 120]. Слушною видається й позиція О. Шаврова, який зауважує, що здійснення контрольного завдання тісно пов'язане з реалізацією фінансової діяльності, тому, по суті, фінансовий контроль – це контроль за законністю діяльності уповноважених органів з акумуляції, розподілу і використання грошових фондів [461, с. 11]. У контексті аналізованого поняття заслуговує на увагу й думка Е. Соколової, яка вважає,

що «контроль держави та муніципальних утворень в галузі фінансів та фінансових відносин отримав назву «фінансовий контроль», а його наявність обумовлена необхідністю практичної реалізації таких функцій фінансів: розподільчої, регулюючої та контрольної» [110, с. 135]. Водночас фінансовий контроль визначають як вартісний, тому, на відміну від інших видів контролю (екологічного, адміністративного тощо), він наявний у всіх сферах суспільного відтворення і супроводжує весь процес руху грошових фондів, враховуючи і стадію осмислення фінансових результатів. Оскільки фінансова система охоплює всі види грошових фондів (і на регіональному рівні, і на рівні окремих суб'єктів), фінансовий контроль є багаторівневим і всебічним [462, с. 55; 463, с. 445–453]. Нам імponує думка Л. Воронової стосовно того, що фінансовий контроль – це регламентована правовими нормами діяльність державних, місцевих та інших публічних органів з перевірки своєчасності і точності планування, обґрунтованості і повноти надходження коштів у відповідні фонди, правильності та ефективності їх використання всіма суб'єктами господарювання [464, с. 82]. Отже, науковці по-різному розглядають участь держави у здійсненні фінансового контролю, що є цілком природним, зважаючи на багатоаспектність цього явища.

Об'єктивному розумінню сутності фінансового контролю сприятиме і визначення його місця в системі державного (публічного) контролю. Узагальнюючи, можна визначити три основні позиції. Представники першої не виділяють державного фінансового контролю як окремих вид контролю. Друга група дослідників розглядає фінансовий контроль і державний фінансовий контроль як два різні поняття [465, с. 10]. Послідовним прихильником другої групи учених є І. Стефанюк. Науковець називає фінансовий контроль суто науковою дисципліною, оскільки фінансовий контроль як вид діяльності сам по собі не існує і говорити про його розвиток, на його погляд, можна тільки за умови, що він має ознаки виконавця, тобто державний фінансовий контроль – це вид діяльності групи суб'єктів контролю, які трансформують його для власних потреб [466, с. 13]. Науковці

третьої групи виводять окреме поняття «публічний фінансовий контроль» та вважають його самостійним інститутом фінансового права [467, с. 30]. При цьому цілком слушною є позиція Л. Савченко, яка обґрунтовує необхідність введення в наукову літературу поняття «публічний фінансовий контроль» тим, що «оскільки при визначенні фінансового права як галузі права ми переходимо до поняття «публічні фінанси», то фінансовий контроль, який є її інститутом, також має публічний характер, тому можна говорити про публічний фінансовий контроль» [468, с. 36]. Узагальнено публічний фінансовий контроль, на думку цього авторитетного правознавця, – це регламентована правовими нормами діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, інших публічних суб'єктів і недержавних організацій, суб'єктів господарювання чи їхніх структурних підрозділів, фізичних осіб, наділених відповідними повноваженнями чи певними правами, що спрямована на забезпечення законності, обґрунтованості під час формування публічних фінансових фондів, повноти надходження коштів у відповідні фонди, законності й ефективності їх розподілу, перерозподілу і використання, а також законності, ефективності управління державним та комунальним майном [468, с. 44]. Вважаємо це визначення досить вичерпним, оскільки воно дає змогу об'єктивно зрозуміти правову природу окресленого феномену.

Відповідно можемо виокремити основні підходи науковців до визначення поняття «державний фінансовий контроль»: а) управлінський – розуміння його як оцінки ефективності державного управління на всіх етапах бюджетного процесу; б) функціональний – контроль розглядається крізь призму формування, розподілу та використання фінансових ресурсів держави і фінансових ресурсів суб'єктів місцевого самоврядування; в) цільовий – містить акцент на підтримку загальнодержавного та регіонального соціально-економічного розвитку і перевірки законності, ефективності й доцільності формування, розподілу, перерозподілу, використання фінансових ресурсів; г) правовий – виходить з його пов'язаності з діяльністю фінансових органів

щодо виявлення будь-яких правопорушень у сфері господарської діяльності, фінансової дисципліни, а також із вжиттям відповідних заходів щодо усунення цих правопорушень [469, с. 20].

Вважаємо, що структурно фінансовий контроль під час здійснення інвестиційної діяльності являє собою організаційну систему, яка складається з таких елементів: суб'єкт, об'єкт, мета (цілі), види, форми і методи здійснення. Розглянемо їх коротко, а згодом докладніше розкриємо правовий статус органів фінансового контролю як суб'єктів контролю за інвестиційною діяльністю. Що ж до видів, форм та методів здійснення фінансового контролю, то про них йтиметься в наступному підрозділі роботи.

Контроль під час здійснення інвестиційної діяльності, як цілеспрямована діяльність, стосується тільки деяких об'єктів, коло яких зазвичай окреслено законом або ж договором. Узагальнено об'єкти фінансово-інвестиційного контролю можна поділити на матеріальні та нематеріальні. До перших зараховують будь-яке майно, включно з основними фондами та оборотними коштами, цінні папери тощо, тобто матеріально вимірювані об'єкти, що трансформуються в процесі інвестиційної діяльності задля досягнення поставлених управлінських цілей. Щодо нематеріальних об'єктів фінансового контролю у сфері інвестування, то до них умовно можна зарахувати: інтелектуальні ресурси, організаційні структури, інформаційні потоки, управлінські рішення у сфері інвестиційної діяльності (тобто все, що може свідчити про їх адресність, своєчасність, оптимальність, ефективність, раціональність та відповідність поточним соціально-економічним умовам). Отож, безпосередніми об'єктами фінансового інвестиційного контролю щодо реальних інвестицій є: 1) інвестиційні ресурси; 2) основні й оборотні виробничі фонди інвестиційної сфери; 3) структура й порядок інвестування; 4) результативні показники інвестицій (створені активи, дохід від їхнього використання тощо), а щодо непрямих інвестицій – документальне і юридичне забезпечення обігу цінних

паперів тощо. Щодо державного фінансового контролю, то його об'єктами можна вважати усі підприємства, установи, організації, фонди й органи, що є розпорядниками державних коштів. Варто також враховувати, що об'єктом фінансового контролю під час здійснення інвестиційної діяльності виступає не тільки бюджетно-податкова сфера, але й валютна та банківська сфери, інші види фінансово-господарської діяльності суб'єктів цих відносин.

Ми погоджуємось з думкою І. Стефанюка, що основним аспектом для розуміння сутності фінансового контролю є мета, з якою різні суб'єкти здійснюють фінансовий контроль, і власне її потрібно враховувати під час дослідження фінансового контролю [466, с. 10]. Основну мету державного фінансового контролю визначено в Лімській декларації, прийнятій у жовтні 1977 р. на IX конгресі Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю. Згідно з її положеннями, організація державного фінансового контролю – це обов'язковий елемент управління, який зумовлює відповідальність перед суспільством. Контроль державних фінансів виступає обов'язковим елементом регуляторної системи, мета якої полягає у своєчасному виявленні відхилень від прийнятих стандартів, порушень принципів законності, ефективності, доцільності й економічності управління фінансовими ресурсами, що дозволяло б у кожному конкретному випадку внести відповідні корективи, посилити відповідальність уповноважених осіб, отримати відшкодування збитків та перешкодити або принаймні ускладнити повторення виявлених порушень у майбутньому [470]. Науковці-економісти головною метою фінансового контролю (зокрема державного) вважають сприяння зростанню секторів і галузей національної економіки через стеження за досягненням цільових орієнтирів та перевірку дотримання обмежувальних параметрів їхнього розвитку на мікро- й макроекономічному рівнях [471, с. 23]. Слушною вважаємо й думку Н. Бортник, що основними цілями фінансового контролю у сфері інвестиційної діяльності є забезпечення законності, раціональності й ефективності використання відповідних ресурсів, прагнення налагодити дієве управління інвестиційними

потоками [472, с.15]. Проте не менш важливою є й соціальна мета фінансового контролю інвестиційної діяльності, яка втілюється, зокрема, в адресному наданні державою пільг тим інвесторам, що провадять діяльність у соціально значущих сферах суспільного буття [452, с. 116]. Практичною метою державного фінансового контролю у сфері інвестицій є ефективне інвестування тих сфер народного буття, у яких суспільство найбільше відчуває потребу, а стратегічною метою – досягнення балансу в соціальних та економічних показниках суспільного розвитку, суспільного багатства і національного процвітання [452, с. 115]. Завданнями державного фінансового контролю за інвестиціями є виявлення невідповідності спрямування потоків державних фінансів потребам суспільства, збереження законних інтересів громадян, справедливий поділ суспільних благ, а також контроль за дотриманням органами державної влади й держуправління стандартів і принципів управління та використання фінансових ресурсів держави тощо.

Отож, фінансово-інвестиційний контроль як різновид фінансового контролю – це діяльність органів, які здійснюють публічну фінансову діяльність у сфері інвестування, із встановлення фактів порушення законності, фінансової дисципліни, доцільності й ефективності формування, розподілу і використання публічних фінансів як інвестиційних ресурсів, протидії правопорушенням, забезпечення реалізації фінансово-інвестиційної політики держави та досягнення режиму правопорядку. Передусім він спрямований на інвестиційні проекти, державні інвестиційні програми задля підвищення соціально-економічного розвитку регіонів і держави загалом та забезпечення ефективної інвестиційної діяльності, а також виявлення й усунення різноманітних зловживань у процесі її здійснення.

Щодо суб'єктів фінансово-інвестиційного контролю, то ними, на нашу думку, можуть бути: 1) фізичні особи (приватні інвестори); 2) інституційні інвестори (фінансові установи, промислово-фінансові групи, фонди тощо); 3) виробничо-господарські утворення з корпоративною структурою (товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні та командитні

товариства тощо); 4) державні установи (наприклад, Рахункова палата, ДАСУ, Державна служба фінансового моніторингу України (далі – ДСФМУ) тощо); 5) функціональні суб'єкти інвестиційного процесу (незалежні аудитори та аудиторські фірми, консалтингові, будівельні компанії тощо). Діяльність суб'єктів інвестиційного контролю часто має комплексний характер, спрямована на дослідження стану трансформації (внутрішньої і зовнішньої) об'єктів інвестиційної діяльності.

Ділити суб'єкти фінансового контролю можна й на контролюючі органи (які мають публічний інтерес, владні повноваження, а їх компетенція і завдання контролю чітко визначені законодавством) та підконтрольні суб'єкти [460, с. 112; 468, с. 46–47]. Система органів державного фінансового контролю є елементом загальної структури контролюючих органів держави і водночас найважливішою частиною того фінансового механізму, за допомогою якого держава реалізує свою фінансову політику. Досліджуючи систему органів фінансового контролю держави, Д. Роговенко зазначає, що схема організації державного фінансового контролю має такий вигляд: вищий орган державного фінансового контролю, який підпорядковується парламенту або президенту (уряду) і контролює витрачання коштів державного бюджету; державні контрольно-ревізійні підрозділи міністерств і відомств, які підпорядковуються і вищому органу фінансового контролю, і відповідному міністерству або відомству, та здійснюють контроль за правильністю витрачання державних коштів; податкове відомство, яке контролює надходження коштів до державного бюджету [473, с. 345]. На наш погляд, систему органів фінансового контролю під час здійснення інвестиційної діяльності становлять органи: 1) які виконують контрольні функції поряд з іншими; 2) спеціально створені для здійснення контрольних функцій щодо підконтрольних суб'єктів задля перевірки стану дотримання ними фінансового законодавства, зокрема під час здійснення інвестування.

Стисло описати систему органів, які сьогодні здійснюють фінансовий контроль щодо інвестиційної діяльності, можна так: це своєрідний

конгломерат, який складається з рудиментарного сегменту радянського фінансового контролю (який «дожив» донині) та сучасного сегменту, створеного в Україні (побудованого із залученням закордонного досвіду). Тому можна сказати, що наявна система фінансового контролю у сфері інвестиційної діяльності – досить суперечлива, у ній важко працювати і тим, хто здійснює цей контроль, і тим, кого контролюють, до того ж, зазначений контроль часто є малорезультативним та необ'єктивним. Цим, мабуть, і можна пояснити поширені в нашій державі факти розкрадання бюджетних коштів, виділених на інвестиційну діяльність, велику кількість негативних явищ у цій сфері. Щоправда, зміни за останні роки у правовому регулюванні інвестування, спрямовані на вдосконалення процесу державного управління інвестиційними програмами і проектами загалом та бюджетними інвестиціями зокрема, засвідчують необхідність впровадження системних перетворень наявного фінансового контролю, який має забезпечити ефективність інвестиційної діяльності та притягнення винних осіб до відповідальності за порушення порядку її здійснення. Цьому має сприяти, зокрема, Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [474], за якою серед завдань уряду вказано проведення реформ державного фінансового контролю та бюджетних відносин.

Загалом органи фінансового контролю під час здійснення інвестиційної діяльності в Україні можна поділити за звичними критеріями: за компетенцією (органи загальної компетенції, коли фінансовий контроль не є основним напрямом діяльності, та спеціальної компетенції, коли органи створюються спеціально для здійснення фінансового контролю, зокрема за інвестиційною діяльністю) та за рівнем (загальнодержавні, повноваження яких поширюються на всю територію держави, регіональні і місцеві, які мають такі повноваження лише в окремих адміністративно-територіальних одиницях) [475, с. 161]. Розглянемо докладніше органи фінансового контролю загальної компетенції, водночас проаналізуємо і їхній правовий статус. До органів фінансового

контролю загальної компетенції під час здійснення інвестиційної діяльності належать: 1) ВРУ; 2) Президент України; 3) КМУ; 4) місцеві ради та державні адміністрації.

Правовий статус ВРУ в галузі фінансового контролю під час здійснення інвестиційної діяльності оснований на положеннях КУ, Бюджетного і Податкового кодексів України, інших законодавчих актів. Згідно із ст. 85 КУ до основних повноважень ВРУ в галузі фінансового контролю належать: прийняття законів; затвердження Державного бюджету України, внесення змін до нього; контроль за його виконанням, прийняття рішення щодо звіту про його виконання; затвердження рішень про надання Україною позик та економічної допомоги іноземним державам і міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням; призначення на посаду і звільнення з посади голови НБУ (за поданням Президента України); призначення та звільнення половини складу Ради НБУ; призначення та звільнення з посад Голови та інших членів РП; здійснення парламентського контролю тощо.

У БКУ вказано такі повноваження ВРУ з контролю за дотриманням бюджетного законодавства: визначення бюджетної політики на наступний бюджетний період; розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України; внесення змін до закону про Державний бюджет України; виконання закону про Державний бюджет України, зокрема шляхом заслуховування звітів про його виконання; розгляд річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України; використання кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій (ст. 109). Своєю чергою, ст. 12 ПКУ вказує на те, що ВРУ встановлює на території України загальнодержавні податки та збори й визначає: перелік загальнодержавних податків і зборів; перелік місцевих податків та зборів, установлення яких належить до

компетенції сільських, селищних та міських рад; елементи податку та пільги щодо загальнодержавних податків і зборів; елементи податку та пільги щодо місцевих податків і зборів.

Отже, ВРУ реалізує свої повноваження у сфері фінансового контролю під час здійснення інвестиційної діяльності шляхом прийняття законодавства, яке стосується державного бюджету й бюджетної системи України; системи оподаткування та митних платежів, які сплачують суб'єкти інвестиційної діяльності; засад функціонування фінансового, грошового, кредитного, інвестиційного ринків; статусу національної валюти, іноземної валюти на території України; порядку випуску та обігу державних цінних паперів. Регламентовані у вищенаведених та інших нормативно-правових актах повноваження у сфері контролю за інвестиційною діяльністю ВРУ здійснює самостійно або через створювані нею комітети й тимчасові спеціальні комісії. До їхньої компетенції входить робота над законопроектами, підготовка й попередній розгляд питань, що стосуються повноважень Верховної Ради України.

Компетенція Президента України у сфері фінансового контролю регламентована ст. 106 КУ, згідно з нормами якої він: створює в межах суми коштів, передбачених у Державному бюджеті України для здійснення своїх повноважень, консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи й служби; підписує закони, прийняті ВРУ (ЗУ «Про Державний бюджет України» на конкретний рік та інші); має право накладати вето на прийняті ВРУ закони із поверненням їх на повторний розгляд ВРУ. Де-факто вплив Президента на стан фінансового контролю в Україні реалізується шляхом створення фінансово-контрольних норм, які містяться в указах та розпорядженнях, завдяки утворенню, реорганізації та ліквідації за поданням Прем'єр-міністра України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, через відповідні кадрові призначення.

Кабінет Міністрів України, згідно з КУ та ЗУ «Про Кабінет Міністрів України» виконує такі функції: забезпечує проведення фінансової, цінової,

інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України; розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого ВРУ Державного бюджету України, подає ВРУ звіт про його виконання, здійснює низку кадрових призначень посадових осіб, діяльність яких напряду чи опосередковано пов'язана з фінансово-інвестиційним контролем.

Фінансовий контроль на місцях забезпечують місцеві органи влади. Так, згідно із ст. 119 КУ місцеві державні адміністрації у певному регіоні забезпечують: виконання КУ та законів України, актів Президента України, КМУ, інших органів виконавчої влади; виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин програм їх національно-культурного розвитку; підготовку та виконання обласних і районних бюджетів; звіт про виконання відповідних бюджетів та програм; взаємодію з органами місцевого самоврядування; реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Органи місцевого самоврядування також можна зарахувати до органів фінансового контролю під час здійснення інвестиційної діяльності. Так, територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування розпоряджаються майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного і культурного розвитку та здійснюють контроль за їх виконанням; затверджують бюджети цих адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори згідно із законом тощо.

До основних органів фінансового контролю спеціальної компетенції під час здійснення інвестиційної діяльності належать: 1) РП; 2) МФУ;

3) МЕРІТУ; 4) ДКСУ; 5) ДАСУ; 6) ДФСУ; 7) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; до органів спеціалізованого фінансово-інвестиційного контролю – Міжвідомча комісія з питань державних інвестиційних проектів. Ми не будемо докладно аналізувати повноваження усіх зазначених органів фінансового контролю. Зосередимо увагу тільки на тих, контрольні функції яких, вважаємо, є найважливішими під час здійснення інвестиційної діяльності.

Провідним органом фінансового контролю за здійсненням інвестиційної діяльності є Рахункова палата. Багато науковців, досліджуючи органи фінансового контролю та спираючись при цьому на закордонний досвід і міжнародні документи у сфері фінансового контролю (насамперед на Лімську декларацію керівних принципів аудиту державних фінансів та Мексиканську декларацію про незалежність вищих органів державного контролю), розглядають РП як вищий орган фінансового контролю в державі, який підпорядковується парламенту і на який покладено контроль за витрачанням коштів державного бюджету [468, с. 50; 476, с. 48; 477, с. 26–31; 478, с. 466–471]. Проте чимало дослідників досить скептично ставиться до «вищості» РП в системі фінансового контролю. Наприклад, А. Бондаренко цілком слушно зазначає, що на сьогодні Рахункова палата України не має пріоритету у сфері організації та координації фінансового контролю, оскільки у ст. 2 ЗУ «Про Рахункову палату» лише вказано, що одним із завдань Рахункової палати України є організація контролю [471]. Ми більше схилиємося до розуміння правового статусу Рахункової палати, яке наводить Конституційний Суд України, визначаючи її як «незалежний орган спеціальної конституційної компетенції, і Верховна Рада України як орган законодавчої влади не має права забрати чи обмежити конституційні повноваження Рахункової палати, передати їх будь-яким іншим органам або ж взяти на себе їх здійснення» [480, с. 151]. Як відомо, у нашій країні відсутня ієрархічність у системі органів фінансового контролю і жодний з них не

підпорядкований РП (до речі, саме Рахунковій палаті, а не Рахунковій палаті України, як вказує А. Бондаренко).

Як ми зазначали, РП діє на підставі КУ та нового ЗУ «Про Рахункову палату» від 2 липня 2015 р. [237]. При цьому РП керується принципами законності, незалежності, об'єктивності, безсторонності, гласності та неупередженості, і саме дотримання цих засад визначає її як незалежний державний колегіальний орган зовнішнього фінансово-економічного контролю.

До повноважень Рахункової палати як органу фінансового контролю під час здійснення інвестиційної діяльності належать: 1) здійснення фінансового аудиту та аудиту ефективності щодо: управління об'єктами державної власності, які мають фінансові наслідки для державного бюджету та використання коштів держбюджету; надання кредитів з державного бюджету та повернення таких коштів до держбюджету; операцій щодо державних внутрішніх та зовнішніх запозичень, державних гарантій, обслуговування і погашення державного та гарантованого державою боргу; використання кредитів (позик), залучених державою до спеціального фонду державного бюджету від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, виконання міжнародних договорів України, що призводить до фінансових наслідків для державного бюджету, у межах, які стосуються таких наслідків; здійснення державних закупівель за кошти державного бюджету; виконання державних цільових програм, інвестиційних проектів, державного замовлення, надання державної допомоги суб'єктам господарювання за кошти державного бюджету; 2) здійснення контролю за інвестиційною діяльністю органів виконавчої влади, перевірка законності та ефективності використання фінансових ресурсів, що виділяються з Державного бюджету України на виконання загальнодержавних програм та інвестиційних проектів; 3) проведення аналізу ефективності використання суб'єктами інвестиційної діяльності пільг зі сплати до державного бюджету податків, зборів, обов'язкових платежів; аналіз доцільності функціонування

пільгових режимів оподаткування та їх впливу на загальний стан надходжень до держбюджету; 4) виконання контрольних функцій за дорученням ВРУ, комітетів ВРУ щодо фінансування загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального й національно-культурного розвитку, охорони довкілля та інших програм, що містять інвестиційну складову та затверджуються ВРУ; 5) здійснення контролю за всіма операціями, пов'язаними з надходженням коштів до державного бюджету та їх використанням, починаючи з проведення експертизи поданого до ВРУ проекту закону про Державний бюджет України і закінчуючи аналізом виконання Державного бюджету України та підготовкою відповідних висновків і пропозицій щодо усунення виявлених відхилень і порушень; б) здійснення за зверненням органів місцевого самоврядування, фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, державних підприємств та інших суб'єктів інвестиційної діяльності, які належать до державного сектору економіки, заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) щодо відповідних місцевих бюджетів та діяльності суб'єктів звернення; 7) здійснення стосовно суб'єктів інвестиційної діяльності, які є одержувачами коштів державного бюджету, заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) щодо: а) використання ними коштів державного бюджету (враховуючи кошти, надані у вигляді трансфертів і кредитів з бюджету); б) достовірності здійснення ними розрахунків для отримання коштів державного бюджету.

Аналіз чинних законодавчих положень, які визначають правовий статус та повноваження РП, дозволяє стверджувати, що вона є органом контролю спеціальної конституційної компетенції, який здійснює фінансовий контроль передусім за видатковою та прибутковою частинами Державного бюджету України, в процесі якого експертно-аналітичні та контрольні-ревізійні функції поширюються на всі стадії бюджетного процесу. Тож її правовий статус відповідає міжнародним стандартам, що є важливим, враховуючи курс України на євроінтеграцію.

Втім, правовий статус РП потрібно і далі законодавчо трансформувати відповідно до взятих Україною міжнародних зобов'язань перед ЄС щодо гармонізації свого законодавства з європейським. У цьому аспекті думки багатьох науковців з приводу передачі РП функцій з координації, шляхом законодавчого визначення її вищим органом державного фінансового контролю, видаються досить слушними. Щобільше, для цього є всі підстави, адже з 1998 р. РП є членом Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI), з 1999-го – членом Європейської організації вищих органів фінансового контролю (EUROSAI). Тобто вже тривалий час РП реально визнана міжнародним співтовариством як вищий орган фінансового контролю в Україні.

Для розширення компетенції РП як вищого фінансово-контрольного органу України (у сфері контролю за інвестиційною діяльністю зокрема), а також для усунення неточностей, вважаємо доцільним внести зміни до нормативно-правових актів, які регламентують повноваження РП, а саме:

- 1) ст. 98 КУ викласти в такій редакції: «Контроль від імені ВРУ за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням здійснює Рахункова палата України, яка є вищим органом державного фінансового контролю»; 2) ст. 37 ЗУ «Про Рахункову палату України», яка регламентує відносини РП з ВРУ та її органами, доповнити ч. 2 такого змісту: «Доповіді, звіти, рішення тощо, прийняті Рахунковою палатою України за результатами здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), за ініціативи цього органу або ВРУ можуть затверджуватися у формі постанов ВРУ» (це сприятиме підвищенню авторитетності актів Рахункової палати України та рівню їх виконання); 3) у всіх нормативно-правових актах щодо Рахункової палати визначати її як «Рахункову палату України». Адже так буде досягнута техніко-юридична уніфікація, коли всі вищі органи нашої держави мають у своїй назві «Україна», а РП не має.

Ще одним органом фінансового контролю, що здійснює контроль під час інвестування, є МФУ, повноваження якого в основному визначається Положенням про МФУ. Згідно із цим актом МФУ – головний орган у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної фінансової, бюджетної, а також частково податкової й митної політики, політики у сфері державного фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів тощо [238]. Оскільки МФУ здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу, то можна вважати, що контрольна функція є однією з основних його функцій. Також МФУ здійснює інші функції, закріплені в нормативно-правових актах, що визначають його компетенцію. Що ж до контролю за здійсненням інвестиційної діяльності, то досліджуваний державний орган забезпечує [481]: управління фіскальними ризиками, пов'язаними з діяльністю суб'єктів господарювання державного сектору економіки; готує проект протокольного рішення КМУ щодо визначення переліків бюджетних програм, за якими потрібно затвердити порядки використання коштів державного бюджету або внести зміни до затверджених порядків використання коштів державного бюджету; затверджує разом з головними розпорядниками бюджетних коштів паспорти бюджетних програм; затверджує лімітні довідки про бюджетні асигнування, що містять бюджетні призначення та їх помісячний розподіл; вносить у встановленому порядку пропозиції стосовно щорічного перегляду ставок податків і зборів, установлених у фіксованому значенні, для компенсації інфляційного впливу на обсяг надходжень до бюджету тощо.

Безперечно, будучи головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної фінансової політики, МФУ виконує також організаційну функцію, яка полягає у виконанні певних організаційних дій, що в подальшому сприятимуть здійсненню фінансово-інвестиційного контролю. Важливе значення цього органу для фінансового контролю пояснюється, зокрема, тим,

що, окрім визначених у спеціальних нормативно-правових актах повноважень, уряд через міністра фінансів спрямовує й координує діяльність таких спеціалізованих контрольних органів як ДФСУ, ДАСУ, ДКСУ та ДСФМУ.

Враховуючи специфіку інвестиційної діяльності, провідне місце серед органів відповідного різновиду фінансового контролю займає Міністерство економічного розвитку і торгівлі України як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ. МЕРІТУ є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує серед іншого [482]: 1) формування та реалізацію державної політики: у сфері управління об'єктами державної власності, зокрема корпоративними правами держави; у сфері державно-приватного партнерства; у сфері інвестицій, зокрема з управління національними проектами; щодо створення і функціонування індустріальних парків; у сфері державного експортного контролю; у сфері контролю за цінами.

МЕРІТУ виконує такі повноваження, що стосуються фінансового контролю під час здійснення інвестиційної діяльності [483]: 1) здійснює організаційно-методичне керівництво і координацію роботи, пов'язаної з розробкою і виконанням центральними та місцевими органами виконавчої влади державних цільових програм, веде їх облік, готує висновки щодо доцільності їх затвердження та дострокового припинення їх виконання, проводить моніторинг виконання зазначених програм, бере участь у проведенні оцінки ефективності використання бюджетних коштів; 2) формує і подає МФУ перелік державних цільових програм, які потрібно виконати у відповідному періоді з використанням бюджетних коштів; 3) бере участь у підготовці пропозицій щодо визначення обсягів і цільового спрямування бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності; 4) розробляє в межах повноважень, передбачених законом, проекти нормативно-правових актів у сфері інвестиційної діяльності; 5) здійснює функції національного контактного пункту з питань сприяння наданню

рекомендацій (керівних принципів) для багатонаціональних підприємств у рамках Декларації Організації економічного співробітництва та розвитку про міжнародне інвестування та багатонаціональні підприємства; б) здійснює державну реєстрацію інвестиційних проектів, для реалізації яких може надаватися державна підтримка, та проектних (інвестиційних) пропозицій, на основі яких готуються інвестиційні проекти, для розробки яких може надаватися державна підтримка, а також інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки; 7) проводить моніторинг та аналіз ефективності використання державної підтримки інвестиційної діяльності; 8) готує пропозиції на підставі даних Державного реєстру інвестиційних проектів та проектних (інвестиційних) пропозицій щодо обсягів державних інвестицій для врахування їх під час розроблення проекту Державного бюджету України на відповідний рік; 9) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, проведення оцінки економічної ефективності проектних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проектів, експертизи та відбору інвестиційних проектів, що потребують державної підтримки; 10) утворює, реорганізує та ліквідує регіональні центри з інвестицій та розвитку задля підтримки інвестиційного розвитку регіонів та організації надання суб'єктам інвестиційної діяльності послуг, пов'язаних з підготовкою та реалізацією інвестиційного проекту, за принципом «єдиного вікна»; 11) подає інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки для схвалення КМУ з метою надання державної підтримки суб'єктам інвестиційної діяльності, які реалізують такі проекти; 12) здійснює контроль за виконанням ЗУ «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць»; 13) формує за участю зацікавлених центральних органів виконавчої влади та подає в установленому порядку КМУ проект переліку об'єктів державної власності, що можуть бути надані в концесію; 14) погоджує титули будов (об'єктів), фінансування проектів будівництва яких здійснюється із залученням коштів державного бюджету або коштів підприємств державної

власності; 15) проводить моніторинг ефективності діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері державно-приватного партнерства; 16) здійснює контроль за виконанням суб'єктами функцій з управління об'єктами державної власності шляхом проведення єдиного моніторингу ефективності управління об'єктами державної власності.

Важливим, з погляду реалізації контрольної функції МЕРІТУ, є виданий ним 2015 р. наказ № 205 «Про затвердження Порядку складання, затвердження та контролю виконання фінансового плану суб'єкта господарювання державного сектору економіки», який регламентує процедуру складання, затвердження (погодження) та контролю виконання фінансового плану державного комерційного та казенного підприємства, а також господарського товариства, у статутному капіталі якого понад 50% акцій (часток, паїв) належать державі [484], який передбачає й контроль за виконанням затвердженого в установленому порядку інвестиційного плану підприємства на середньострокову перспективу (3–5 років).

Державна фіскальна служба України – ще один важливий орган державного фінансового контролю під час здійснення інвестиційної діяльності. Її створено 2014 р. шляхом реорганізації Міністерства доходів і зборів України [297]. ДФСУ є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску.

Як вбачається з Положення про ДФСУ, вона здійснює фінансовий (податковий) контроль, що охоплює всі сфери діяльності уповноважених органів, враховуючи здійснення податкового обліку, податкових перевірок тощо, а також усі сфери діяльності контрольованих суб'єктів, пов'язані зі сплатою податків і зборів (облік об'єктів оподаткування, дотримання термінів і порядку сплати податків і зборів, порядок надання податкової

звітності тощо). ДФСУ у сфері здійснення державного контролю інвестиційної діяльності має досить багато повноважень, зокрема [297]:

- 1) здійснює контроль своєчасності, достовірності і повноти нарахування та сплати податків і зборів, єдиного внеску, митних та інших платежів;
- 2) здійснює контроль за дотриманням податкового і митного законодавства, законодавства щодо трансфертного ціноутворення, законодавства щодо адміністрування єдиного внеску та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого законом покладено на ДФСУ;
- 3) організовує роботу та здійснює контроль за проведенням роботи з відтермінування, розтермінування та реструктуризації грошових зобов'язань та/або податкового боргу, а також недоїмки зі сплати єдиного внеску;
- 4) забезпечує застосування митних режимів, здійснює митний контроль та митне оформлення товарів у відповідних митних режимах; здійснює контроль за дотриманням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і громадянами установленого законодавством порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України; здійснює контроль за правильністю визначення митної вартості товарів згідно із законом, а також за правильністю визначення країни походження та класифікації згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності товарів, що переміщуються через митний кордон України;
- 5) здійснює контроль за правомірністю бюджетного відшкодування ПДВ;
- 6) здійснює контроль за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України;
- 7) вживає заходи контролю за ціноутворенням під час операцій між пов'язаними особами та зовнішньоекономічних операцій з резидентами країн із низьким рівнем оподаткування;
- 8) здійснює в межах повноважень, передбачених законом, разом з відповідними центральними органами виконавчої влади контроль за використанням державних коштів, передбачених для реалізації проектів, виконання програм, зокрема міжнародних тощо.

Повноваження, покладені на ДКСУ, як орган фінансового контролю щодо здійснення інвестиційної діяльності, визначені Положенням про Державну казначейську службу України [241]. Це, зокрема: здійснення контролю за веденням бухгалтерського обліку всіх надходжень і витрат державного бюджету та місцевих бюджетів, складанням та поданням фінансової й бюджетної звітності; бюджетними повноваженнями під час зарахування надходжень бюджету; відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів показникам розпису бюджету; відповідністю взятих розпорядниками бюджетних коштів бюджетних зобов'язань відповідним бюджетним асигнуванням, паспорта бюджетної програми (у випадку застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі); відповідністю платежів узятим бюджетним зобов'язанням та відповідним бюджетним асигнуванням; дотриманням правил валютного контролю за операціями з бюджетними коштами в іноземній валюті. Також ДКСУ веде облік касового виконання Державного бюджету України, складає звіт про стан його виконання.

Не менш важливим спеціальним органом фінансового контролю під час здійснення інвестиційної діяльності є ДАСУ (реорганізована з Державної фінансової інспекції України). Вона створена згідно з постановою КМУ від 28 жовтня 2015 р. № 868 «Про утворення Державної аудиторської служби України» як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується КМУ через міністра фінансів [485]. З офіційної позиції уряду випливає, що метою такої реорганізації є перехід від функцій контролю до аудиту, який повинен дозволити уникнути нецільового та неефективного використання бюджетних коштів і майна.

Компетенція ДАСУ визначається Положенням про Державну аудиторську службу України [486] та ЗУ «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [487]. Крім того, повноваження органів державного фінансового контролю з контролю за дотриманням бюджетного законодавства визначає ст. 113 БКУ, а ч. 2 ст. 19, ч. 6 ст. 20 та

ст. 26 цього Кодексу регулюють окремі питання контролю та аудиту в бюджетному процесі. Відповідно ДАСУ є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю. Отож, головними завданнями ДАСУ є: здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів; правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяттям зобов'язань; ефективним використанням коштів і майна; станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності в міністерствах та інших органах виконавчої влади, державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах і суб'єктах господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують (отримували) кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують (використовували) державне чи комунальне майно, за дотриманням бюджетного законодавства, дотриманням законодавства про державні закупівлі, діяльністю суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності, які не віднесені законодавством до підконтрольних установ, за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні.

До основних функцій Державної аудиторської служби України належать: 1) здійснення державного фінансового контролю та контролю за: виконанням функцій з управління об'єктами державної власності; цільовим та ефективним використанням коштів державного і місцевих бюджетів; цільовим використанням і своєчасним поверненням кредитів, одержаних під державні (місцеві) гарантії; достовірністю визначення потреби в бюджетних коштах при складанні планових бюджетних показників; відповідністю взятих розпорядниками бюджетних зобов'язань бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорта бюджетної програми (у випадку застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі); веденням

бухгалтерського обліку, а також складанням фінансової і бюджетної звітності, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання (у випадку застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі), кошторисів та інших документів, що застосовуються у процесі виконання бюджету; станом внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту у розпорядників бюджетних коштів; усуненням виявлених недоліків і порушень; 2) розробка пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень та запобігання їм у подальшому; 3) вживання в установленому порядку заходів щодо усунення виявлених під час здійснення державного фінансового контролю порушень законодавства та притягнення до відповідальності винних осіб.

Досліджуючи питання компетенції ДАСУ, варто зауважити, що чіткого розуміння сутності державного аудиту у сфері фінансів досі немає, не визначено й елементів такої системи, зокрема суб'єктів, вповноважених на його проведення. З одного боку, аудит державних фінансів здійснює ДАСУ (що передбачено законодавством про фінансовий контроль), а з іншого – РП (яка, по суті, є спеціальним незалежним органом фінансового контролю). Водночас практика правозастосування свідчить про потребу вдосконалення чинного законодавства України в цій частині.

До спеціальних контрольних органів також зараховуємо Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР), яка здійснює контроль з боку держави за компаніями з управління активами. Як контрольний орган, НКЦПФР проводить перевірку роботи цих компаній, а виявивши порушення, застосовує до них передбачені законодавством заходи впливу. Крім цього, компанії з управління активами надають до НКЦПФР щоденні, квартальні та річні звіти про діяльність ІСІ.

Отже, аналіз повноважень органів фінансового контролю під час здійснення інвестиційної діяльності, їхніх завдань та функцій дозволяє стверджувати про нагальну необхідність усунення наявних протиріч і прогалин у чинних нормативних актах, чітко визначити правовий статус і

специфіку діяльності усіх органів фінансово-інвестиційного контролю в Україні, адже чимало їхніх повноважень дублюються, що не сприяє ефективності контролю за інвестиційною діяльністю. Реалізація такого рішення дасть змогу підвищити рівень контрольної діяльності всіх уповноважених органів (загальної, спеціальної і спеціалізованої компетенції), узгодити параметри їх взаємодії між собою і, зрештою, чітко визначить межі їхніх повноважень.

Водночас доцільно рухатися і в іншому (паралельному) напрямі, а саме – створити спеціалізований фінансово-контрольний орган (Фінансово-інвестиційну інспекцію України), головним призначенням якого повинна стати реалізація контрольної функції фінансів у сфері інвестування. І в цьому разі не варто зважати на збільшення у зв'язку із цим кількості контролюючих органів. На нашу думку, головне – це не кількість, а ефективність роботи контрольних органів, усунення дублювання їхніх повноважень, пошук нових підходів до формування кадрового складу (на конкурсній основі), фаховість та об'єктивність їхніх працівників. У такому разі спеціалізація та нові принципи роботи можуть стати одним з рушійних чинників створення сприятливого інвестиційного клімату в нашій державі та досягнення справді позитивних результатів у цій сфері.

4.2 Види, форми та методи фінансового контролю за здійсненням інвестиційної діяльності

Вітчизняні, як, зрештою, й іноземні, науковці присвячують багато уваги дослідженню класифікації фінансового контролю, аналізу його різновидів, форм та методів. У цьому контексті викликають зацікавлення насамперед праці Л. Воронової та Л. Савченко. Водночас для вітчизняної правової науки дослідження різновидів, форм та методів фінансового контролю під час здійснення інвестиційної діяльності є відносно новим науковим явищем.

Дисертаційних чи монографічних досліджень із цієї проблематики поки що немає. Також бракує наукових публікацій системно-узагальнювального характеру, у яких всебічно обговорювався би взаємовплив особливостей інвестиційної діяльності та різних проявів фінансового контролю. Вважаємо, що таких робіт бракує вітчизняній фінансово-правовій доктрині, оскільки інвестиційна діяльність є складною і багатоаспектною системою суспільних фінансово-економічних відносин зі своїми специфічними особливостями, які потрібно враховувати задля результативності контролю.

Фінансовий контроль дотичний практично до усіх фінансово-правових інститутів, і тому, окрім фінансово-правових норм, що регулюють організацію та порядок проведення фінансового контролю загалом, є норми, які передбачають його специфіку у фінансово-правових інститутах. Особливої частини фінансового права і закріплені відповідним законодавством (наприклад, бюджетним, валютним, податковим, банківським тощо). Сьогодні серед учених і практиків немає єдності щодо вибору критеріїв класифікації видів, форм та методів контролю загалом і за інвестиційною діяльністю зокрема. Що ж стосується саме фінансово-інвестиційного контролю, то такий стан речей можна пояснити широкою варіативністю суб'єктів та об'єктів цього контролю, саме тому існує велика кількість його видів та методів, які можна класифікувати за різними ознаками.

У фінансово-економічному словнику вид контролю тлумачиться як складова частина системи контролю із властивим їй змістом, призначена для здійснення функції контролю згідно зі своїми завданнями, правами та обов'язками [488, с. 135]. Так, за спрямованістю контрольних дій залежно від ідентифікації суб'єкта та об'єкта контролю зазвичай розрізняють внутрішній і зовнішній контроль [489, с. 347; 490, с. 47; 491, с. 13; 492, с. 303; 493, с. 27–33]. Хоча, потрібно відзначити, деякі науковці вважають, що використання поняття «внутрішній контроль», з позиції наукової методології, є недоцільним. Наприклад, на думку І. Ващенка, «виконання контрольних

функцій можливе лише контролюючим суб'єктом, зовнішнім у відношенні до підконтрольного, а тому більш правильним вважати внутрішнім контролем лише той, що функціонує у підконтрольного суб'єкта» [494, с. 17]. Тобто фактично йдеться про самоконтроль. Ми не поділяємо такого підходу, особливо з урахуванням специфіки інвестиційної діяльності, під час здійснення якої внутрішній фінансовий контроль інвестиційної діяльності є одним з основних елементів управління, адже забезпечує можливість ухвалення ефективних управлінських рішень щодо реалізації інвестиційного проекту.

Отже, внутрішній фінансовий контроль інвестиційної діяльності, з одного боку, є процесом, спрямованим на досягнення завдань організації, а з іншого – результатом управління плануванням, організацією і моніторингом інвестування загалом й окремих проектів усередині підприємства. Зокрема, ми розглядаємо цей різновид фінансового контролю радше як функцію управління інвестиційною діяльністю, спрямованою на забезпечення зворотного зв'язку в контурі фінансового управління; як самостійну систему, що має специфічні методи та процедури; як контрольний процес щодо виконання і забезпечення реалізації всіх управлінських рішень у сфері інвестиційної діяльності задля реалізації інвестиційної стратегії і тактики.

Реалізація внутрішнього фінансово-інвестиційного контролю покладена на відповідні підрозділи в структурі самих підприємств, а забезпечується він в основному перевіркою та аналізом інвестиційної політики підприємства, певних управлінських механізмів та процедур, прийнятих керівництвом підприємства рішень. Своєю чергою, зовнішній фінансовий контроль – це система контрольних заходів, спрямованих на перевірку як безпосередньо інвестування, так і проведення внутрішнього фінансового контролю щодо інвестиційної діяльності (тобто в цьому разі йдеться про «контроль контролю»). Його здійснюють спеціальні органи фінансового контролю у сфері інвестицій, щоб виявити тенденції розвитку інвестиційної діяльності підприємства, зміни у факторах інвестиційної

привабливості підприємства, а також щоб здійснювати контроль за відповідністю інвестиційної діяльності підприємства наявним стандартам, встановленим нормам. Тут важливо зауважити, що зовнішній контроль за інвестиційною діяльністю складається з: 1) державного контролю (здійснюється і вищими органами законодавчої та виконавчої влади, і органами спеціалізованого державного фінансового контролю) та 2) незалежного інвестиційного аудиту (у процесі якого здійснюється перевірка достовірності фінансової звітності і бухгалтерського балансу інвестицій, встановлення відповідності та правильності їх відображення в обліку, дотримання вітчизняного законодавства, що регламентує здійснення інвестиційної діяльності).

Отже, внутрішній і зовнішній фінансовий контроль під час здійснення інвестиційної діяльності є взаємодоповнювальними складовими системи фінансового контролю інвестування, ґрунтуються на спільних принципах, керуються спільними завданнями, формуючи цілісне уявлення щодо ефективності інвестиційної діяльності суб'єкта господарювання або органів влади / місцевого самоврядування.

За критерієм інформаційного забезпечення виділяють документальний і фактичний фінансовий контроль за інвестиційною діяльністю. Під час проведення документального контролю джерелами інформації виступають первинні документи, облікові реєстри, фінансова звітність, статистична інформація, нормативна документація, технічні носії інформації тощо. В основу фактичного контролю покладено встановлення реального стану аналізованого об'єкта шляхом огляду, вимірювання, зважування, зіставлення встановлених параметрів з обліково-звітними.

За ознакою цілей інвестиційної діяльності підприємства виокремлюють такі види фінансового контролю: 1) стратегічний інвестиційний контроль (дослідження стану реалізації інвестиційної стратегії підприємства та основних показників діяльності; контрольний період при цьому становить квартал або рік); 2) тактичний інвестиційний контроль (виявлення

ефективності поточних інвестиційних цілей, проектів, програм; контрольний період – місяць чи квартал); 3) оперативний інвестиційний контроль (аналіз виконання календарних інвестиційних планів, поточних завдань, розрахунків, інвестиційних контрактів тощо) [495, с. 103–108]. Його ще можна називати постійним чи щоденним. Водночас така диференціація фінансового контролю можлива й за масштабністю інвестиційної діяльності.

Поряд з видами фінансового контролю часто розглядають і його форми. Проте вітчизняна правова наука, як й економічна, далека від вироблення єдиної дефініції поняття «форма контролю». На думку В. Чернадчука, це «зовнішній вираз здійснюваних дій, які становлять сутність фінансового контролю» [496, с. 25]. Своєю чергою, Є. Калюга вважає, що форма виражає внутрішній зв'язок і спосіб організації контролю, дає змогу розкрити його зміст та вказує на техніку його здійснення [497, с. 51]. Цілком можна погодитися з вітчизняними науковцями, на думку яких, форма контролю – це багатофункціональний інструмент дослідження певних явищ, об'єктів, процесів, внутрішній зміст якого визначається сукупністю застосованих методів (прийомів) дослідження [498, с. 12]. Слушною видається також позиція І. Стефанюка щодо розуміння форми контролю. На його переконання, форма – це конфігурація контролю, яка, з одного боку, забезпечує реалізацію відповідних завдань контрольного заходу у певний час, а з іншого – дотримання під час здійснення контролю інтересів підконтрольного суб'єкта, які охороняються законом [499, с. 15]. На наш погляд, під формами контролю варто розуміти сукупність способів конкретного вираження та організації контрольних дій, спрямованих на виконання функцій контролю. Крім цього, оскільки змістом фінансового контролю є елементи його механізму, то форму фінансового контролю можна вважати способом зовнішнього вираження складових елементів механізму названого контролю.

Трактуючи головню на свій розсуд поняття форми, виду та методу фінансового контролю, науковці не можуть дійти спільності в питаннях, що є

видом, а що формою чи методом фінансового контролю. Так, у науковому середовищі триває дискусія не щодо самого поділу фінансового контролю за критерієм часу його здійснення (тут думки науковців практично одностайні – виокремлюють попередній, поточний і заключний фінансовий контроль), а з приводу зарахування їх до видів чи форм фінансового контролю.

Дослідники першої групи (Л. Воронова [17], І. Дрозд і В. Шевчук [471], Є. Калюга [497, с. 63–64], Г. Дмитренко [491, с. 14], І. Стефанюк [500, с. 45–47; 501], О. Андрійко [502, с. 10], В. Чернадчук [496, с. 25] та інші) вважають попередній, поточний (або ж подальший, як у Ю. Костенко [224, с. 18]) і заключний контроль видами державного фінансового контролю. Натомість друга група науковців (Л. Савченко [468, с. 148], В. Дудко [503, с. 29], М. Гупаловська [504, с. 47], А. Монаєнко [505, с. 52–54] та інші) визнає таку класифікацію, але вважає попередній, поточний (оперативний) і наступний (ретроспективний, заключний) не видами, а формами контролю. Так, Л. Савченко, підтримуючи класифікацію фінансового контролю за формами на попередній, поточний та наступний контроль, як на правову підставу своєї позиції посилається на Лімську декларацію керівних принципів аудиту державних фінансів. Деякі науковці, як-от В. Піхоцький, класифікують форми контролю одночасно за: 1) часом (попередній, поточний, наступний) та 2) методом проведення (спостереження, аналіз, перевірка, ревізія тощо) [492, с. 302]. Найбільш аргументованим нам видається науковий підхід другої групи науковців. При цьому попередній контроль можна ще називати профілактичним (адже він передує здійсненню операції і спрямований на попередження правопорушення), а наступний – зазвичай має підсумковий характер.

Професор Ф. Бутинець взагалі не розглядає поняття «форма фінансового контролю», вважаючи «сукупність способів і прийомів перевірки законності, достовірності та доцільності операцій суб'єкта господарювання» методами фінансового контролю [506, с. 29]. Він не поодинокий у такому розумінні співвідношення зазначених категорій. Заради

справедливості потрібно наголосити, що більшість вітчизняних фахівців стоїть на позиції виокремлення і форм фінансового контролю, і методів його здійснення, хоча єдності щодо тлумачення цих категорій серед науковців немає. Наприклад, С. Івахненкова вважає, що метод – це форма практичного і теоретичного освоєння дійсності, що виникає із закономірностей руху об'єкта, який вивчається, система регулятивних принципів перетвореної, практичної або пізнавальної, теоретичної діяльності [507, с. 30–34]. Навряд чи така характеристика додає об'єктивності у визначенні окреслених термінів. З іншого боку, А. Монаєнко називає ревізію, перевірку, інспекцію, обстеження, спостереження, аналіз, заслуховування доповідей та інформації посадових осіб про фінансову діяльність на сесіях органів місцевого самоврядування, засіданнях органів державної виконавчої влади методами державного фінансового контролю [505, с. 54]. Спостереження, звіти про фінансову діяльність на сесіях Рад, засіданнях органів виконавчої влади зараховує до методів державного фінансового контролю також Л. Жук [508, с. 233]. За формами здійснення фінансового контролю низка науковців розрізняє: ревізії, аудит; тематичні перевірки, камеральні перевірки, фінансові експертизи, службове розслідування, слідство [465, с. 15; 509, с. 121]. Деякі фахівці до переліку форм фінансового контролю вводять фінансовий моніторинг [509, с. 121; 510, с. 430; 511, с. 62]. Варіацій такого «широкого» тлумачення форм фінансового контролю існує багато. Отож, огляд наукових підходів з аналізованого питання показує, що єдиної думки щодо критеріїв розмежування форм і методів фінансового контролю серед вітчизняних дослідників досі немає. З уваги на наведені позиції науковців та положення чинного вітчизняного законодавства, яке регламентує правовий статус органів фінансового контролю, до форм фінансового контролю зараховуємо попередній, наступний і підсумковий.

Що ж до методів фінансового контролю, то, на нашу думку, найважливіше місце належить аудиту. Такий висновок ми робимо, спираючись на два аспекти: по-перше, державний аудит за рухом фінансових

ресурсів є для України новим методом контролю, впровадження якого вимагає не тільки інтеграція України до Європейського Союзу, а й вітчизняна практика правозастосування; по-друге, окрім державного існує і незалежний аудит – «перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів» [512]. Зосередимося на першому ракурсі аудиту. Важливим кроком у запровадженні державного аудиту став ЗУ «Про управління об'єктами державної власності» [513]. Його положення передбачають, що органи державної контрольно-ревізійної служби України в порядку, встановленому КМУ, проводять державний фінансовий аудит діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, спрямований на запобігання фінансовим порушенням, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів і державного майна (п.7 ст.16 Закону). Станом на сьогодні підпунктом «к» п 18 ч. 2 ст. 5 Закону передбачено обов'язок КМУ щодо проведення щорічного державного фінансового аудиту діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки. Відсутність корекції тексту Закону щодо державної контрольно-ревізійної служби України після її ліквідації зайвий раз свідчить про колізійність вітчизняного законодавства, невідповідність його сучасним реаліям. Цікаво зауважити, що законотворець двічі не відреагував на трансформацію, що відбувалася в цьому контрольному сегменті, адже спочатку на зміну Державній контрольно-ревізійній службі України прийшла Державна фінансова інспекція України, і тільки потім – Державна аудиторська служба України.

Згідно зі стандартами INTOSAI КМУ від 2004 р. розробив та затвердив низку нормативних актів щодо проведення органами державної контрольно-ревізійної служби України державного аудиту за окремими об'єктами та

підконтрольними суб'єктами [514; 515; 516]. Однак, незважаючи на прийняття цих актів, їх активне обговорення в економічній та правовій літературі, вітчизняна наукова спільнота ще не виробила єдиного підходу щодо визначення терміна «аудит». Варто зазначити, що в міжнародних стандартах з аудиту це поняття визначено як перевірку фінансових звітів або віднесеної до них фінансової інформації об'єкта, незалежно від того, чи приносить вона прибуток, його розмірів і форм організації, коли така перевірка здійснюється з метою вираження подальшої думки [517, с. 9]. Чимало вітчизняних науковців вважає аудит однією з форм незалежного фінансово-господарського контролю [518; 519, с. 1299–1306], інші фахівці називають його формою економічного [520] або господарського контролю [521]. А. Чорна, досліджуючи дефініцію терміна «аудит», з позиції фінансового права та у взаємозв'язку з поняттям «аудиторська діяльність», розуміє аудит як форму фінансового контролю та елемент адміністративно-правового механізму протидії адміністративним деліктам, порушенням фінансової дисципліни (тіньовим проявам), сутність і завдання якого відповідають основним положенням сучасної адміністративно- та фінансово-правової науки, теорії детінізації економіки, покликаних створити економічні, організаційні та правові передумови детінізації економічних відносин [522, с. 1154 – 1159]. По-різному науковці підходять і до визначення предмета аудиту. Так, колектив авторів під керівництвом В. Немченка і О. Редька зараховує до предмета аудиту процеси і явища, відображені документально і пов'язані з господарською діяльністю підприємств. Заслуговує на увагу і їхня теза про те, що, визначати предмет аудиту варто з огляду на його характер, що відрізняє аудит від інших методів контролю [523, с. 35]. Щодо державного аудиту, поділяємо висловлену в літературі думку про те, що його предметом є інформація про господарську діяльність органів державної влади та інших суб'єктів господарювання, котрі мають стосунок до формування і використання державних ресурсів, яка розглядається на предмет законності, достовірності, доцільності та ефективності [524, с. 156].

На наш погляд, предметом аудиту загалом є інформація щодо усіх процесів, які відбуваються в суб'єкта господарювання, а також дотримання ним фінансової дисципліни, законності, достовірності, доцільності та ефективності цих процесів. Підсумовуючи, зазначимо, що загалом аудит спрямований на забезпечення майнових інтересів як конкретних зацікавлених осіб (власників, засновників, учасників, зокрема юридичних осіб, їхніх кредиторів, інвесторів), держави, так й інших осіб, які використовують фінансову (бухгалтерську) звітність осіб, що перевіряються.

Згідно із стандартами INTOSAI [525] аудит за метою проведення поділяється на фінансовий та аудит ефективності. У низці чинних нормативно-правових актів також дано визначення цим двом видам аудиту. Так, у ч. 3 ст. 4 ЗУ «Про Рахункову палату» зазначено, що фінансовий аудит полягає в перевірці, аналізі та оцінці правильності ведення, повноти обліку і достовірності звітності щодо надходжень і витрат бюджету, встановлення фактичного стану справ щодо цільового використання бюджетних коштів, дотримання законодавства під час операцій з бюджетними коштами [237]. Аналогічне визначення міститься і в Методичних рекомендаціях з проведення Рахунковою палатою фінансового аудиту [526]. У ст. 3 ЗУ «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» державний фінансовий аудит визначено як «різновид державного фінансового контролю, що полягає у перевірці та аналізі органом державного фінансового контролю фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю» [487]. Одним з підвидів фінансового аудиту є державний фінансовий аудит діяльності суб'єктів господарювання (так званий аудит діяльності), який нормативно визначено як різновид державного фінансового контролю, що полягає у перевірці й аналізі фактичного стану справ щодо законного й ефективного використання державних чи комунальних коштів і

майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю [527]. Його ще сприймають як форму контролю, яка передбачає дослідження фінансових документів і рахунків об'єкта контролю для визначення відповідності фінансово-господарських операцій встановленим завданням та планам, а також дотримання обмежувальних правил і норм, належного відображення їх обліку і звітності [528, с. 66–72]. Отож виникає плутанина у визначенні місця та правової природи фінансового аудиту, його особливостей.

Своєю чергою, підзвітність органів державної влади не може повноцінно реалізуватися без аудиту ефективності, що дає підстави деяким науковцям вважати аудит ефективності «основним інструментом державного контролю» [529, с. 67]. Законодавчого визначення аудиту ефективності немає, проте у ст. 4 ЗУ «Про Рахункову палату» наведено його зміст, який полягає у встановленні фактичного стану справ та наданні оцінки щодо своєчасності і повноти бюджетних надходжень, продуктивності, результативності, економності використання бюджетних коштів їх розпорядниками та одержувачами, законності, своєчасності і повноти прийняття управлінських рішень учасниками бюджетного процесу, стану внутрішнього контролю розпорядників бюджетних коштів [237]. Розгорнуте тлумачення аудиту ефективності наводить С. Леонтович, який стверджує, що це форма контролю, яка зводиться до сукупності дій із збирання та аналітичного опрацювання статистичних і звітних даних, матеріалів ревізій та перевірок, іншої публічної інформації, спрямованих на визначення рівня ефективності державних вкладень для реалізації запланованих бюджетними програмами (функціями) цілей, встановлення факторів, що перешкоджають досягненню максимального результату при використанні визначеного обсягу трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, а також обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності використання державних активів [530, с. 80–81]. Вітчизняна дослідниця І. Щирба розглядає аудит

ефективності як одну із форм аудиту, яка являє собою сукупність статистичних й аналітичних процедур, спрямованих на визначення рівня ефективності внесених вкладів у процесі реалізації передбачених (запланованих) цілей, встановлення факторів, які перешкоджають досягненню максимального результату при використанні певного обсягу трудових, матеріальних та фінансових ресурсів, та обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності їх використання, а його особливістю, на думку ученої, є те, що він синтезує в собі фінансовий аудит й економічний [531]. У будь-якому разі йдеться про певну об'єднувальну конструкцію, про утворення своєрідного конгломерату, синтетичного фінансово-контрольного методу.

На думку колективу науковців під керівництвом Л. Гуцаленко, в основі аудиту ефективності лежить теорія «трьох Е» («3Е»), вони ж – основні елементи, які характеризують стан управління ресурсами: 1) економічність (economy) – ощадність, ступінь мінімізації витрат з огляду на якість продукту («витрачати менше»); 2) ефективність (efficiency) – продуктивність, ступінь корисності споживання ресурсів для створення продукту («витрачати добре»); 3) результативність (effectiveness) – дієвість, успішність, рівень досягнення мети («витрачати мудро») [532, с. 102]. На їх досягнення спрямовані основні завдання аудиту ефективності, які полягають у виявленні упущень і недоліків адміністративного, нормативно-правового та фінансового характеру, що перешкоджають своєчасному і повному виконанню бюджетної програми (функції); визначенні рівня впливу встановлених упущень і вад на якість виконання бюджетної програми (функції); визначенні рівня досягнення цілей державної програми; оцінці доцільності подальшої реалізації бюджетної програми (функції), обґрунтуванню пропозицій щодо її припинення або забезпечення своєчасного та повного виконання зі залученням оптимального обсягу державних ресурсів [533, с. 9]. Отже, у контексті проблематики нашого дослідження видається виправданим виділяти функції аудиту ефективності

як методу державного фінансово-інвестиційного контролю: контрольну – аудит ефективності має створювати елемент відповідальності об'єкта контролю, який, здійснюючи інвестиційну діяльність, використовує державні чи місцеві фінансові, природні ресурси, державну або комунальну власність, за дотримання чинного законодавства у сфері інвестиційної діяльності; аналітичну – аудит ефективності має забезпечувати системний аналіз причинно-наслідкових зв'язків виявлених порушень і проблем, що виникають під час здійснення інвестиційної діяльності, забезпечуючи достовірність інформації про підконтрольний об'єкт та предмет контролю; інформаційну – аудит ефективності повинен забезпечувати суб'єкт інвестиційної діяльності інформацією, що дозволяє передбачати можливі відхилення від запланованих показників інвестиційних проектів чи програм і вчасно здійснювати коригувальні дії; превентивну – аудит ефективності має запобігати істотним порушенням у процесі розподілу і використання фінансових та інших ресурсів держави під час здійснення інвестиційної діяльності.

Аудит адміністративної діяльності як вид фінансового контролю тільки починає формуватися, хоча в більшості зарубіжних країн право суб'єктів контролю на здійснення аудиту адміністративної діяльності чітко визначено на рівні законодавства або навіть на рівні Основного закону. За визначенням Міжнародної організації вищих аудиторських установ, аудит адміністративної діяльності – це аудит економічності, ефективності та результативності, з якими орган, що перевіряється, використовує ресурси, виконуючи свої обов'язки. Іншими словами, аудит адміністративної діяльності можна визначити як дослідження ефективності роботи уряду та міністерств. Цей вид аудиту можна проводити в будь-якому сегменті державного сектору: у центральному уряді, місцевих органах влади, різних урядових установах [534]. В українському законодавстві поки що не передбачено такого методу контролю, але доктринальні передумови для запровадження аудиту ефективності у вітчизняну практику вже створено.

У вітчизняній науковій думці є кілька підходів до розуміння поняття аудиту адміністративної діяльності: як методу, форми та самостійного виду контролю. Так, Л. Приходченко вважає, що аудит адміністративної діяльності, з огляду на специфіку його сутності, технологію проведення, доцільно зараховувати до методів контролю як самостійного виду діяльності [535]. В. Черепанова розглядає цей аудит як незалежну фінансову перевірку діяльності держави, під час якої здійснюється аналіз державної політики та її оцінка. При цьому аудит адміністративної діяльності є «незалежним», не має обов'язкового характеру та містить пропозиції з поліпшення політичних рішень у напрямі підвищення соціально-економічної ефективності роботи органів влади та органів місцевого самоврядування [536, с. 136–142]. А. Мамишев під поняттям «аудит адміністративної діяльності» розуміє тематичне незалежне дослідження ефективності й результативності діяльності органів виконавчої влади та виконання державних програм з огляду на дотримання принципу економічності та для вдосконалення управління [537, с. 62]. Таке різноманіття підходів слугує додатковим фактором на користь необхідності формування єдиної законодавчої дефініції цієї категорії.

Нормативно-правовими актами України визначено такі різновиди державного аудиту, який здійснюють органи тепер уже новоствореної Державної аудиторської служби України: аудит бюджетних установ; аудит діяльності суб'єктів господарювання; аудит виконання бюджетних програм; аудит виконання місцевих бюджетів; аудит окремих господарських операцій (операційний аудит). Державний аудит діяльності бюджетних установ є фінансовим аудитом, спрямованим на запобігання фінансовим порушенням та забезпечення достовірності фінансової звітності. Його завданням є сприяти бюджетним установам у забезпеченні правильності ведення бухгалтерського обліку, законності використання бюджетних коштів, державного і комунального майна, складанні достовірної фінансової звітності та організації внутрішнього фінансового контролю. Аудит діяльності суб'єктів

господарювання також є фінансовим аудитом, що спрямований на оцінку рівня управління фінансово-господарською діяльністю суб'єкта господарювання та полягає в забезпеченні дотримання вимог законодавства, актів і рішень органів управління та суб'єкта господарювання, достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності, збереження активів, досягнення визначених завдань з виконання показників його діяльності. Зрозуміло, що головна відмінність між ними лежить у суб'єктній площині (хто виступає підконтрольною особою).

Суть фінансового аудиту виконання бюджетних програм – аудиту ефективності, полягає у визначенні ефективності використання бюджетних коштів для реалізації запланованих цілей та встановленні чинників, які цьому перешкоджають. Аудит ефективності здійснюють для того, щоб розробити обґрунтовані пропозиції підвищення ефективності використання коштів державного та місцевого бюджетів у процесі виконання бюджетних програм. Доцільність цього різновиду аудиту очевидна з огляду на те, що цільове використання коштів на реалізацію бюджетної програми не обов'язково забезпечує ефективність. Як слушно зауважує в цьому аспекті У. Бережницька, навіть належно використавши бюджетні кошти на впровадження програми, можна не досягти очікуваного позитивного ефекту [538, с. 45]. Повністю поділяємо думку К. Ляпіної, що ефективність програми взагалі є її найголовнішою метою. Ефективна програма має й кумулятивний ефект – розвиток бізнесу поповнює бюджет, а приріст надходжень дозволяє в подальшому посилити державну політику підтримки підприємництва і так доти, доки не буде досягнуто потенційно можливого рівня [539, с. 49]. Основними завданнями цього аудиту [514] є: а) оцінка виконання результативних показників бюджетних програм та їх ефективності; б) виявлення упущень і недоліків організаційного, нормативно-правового і фінансового характеру та визначення ступеня їх впливу на реалізацію запланованих завдань; в) розробка пропозицій щодо шляхів підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Аудит виконання місцевих бюджетів, як аудит ефективності, здійснюється задля перевірки й аналізу фактичного виконання місцевого бюджету, ефективності використання бюджетних коштів, майна та інших активів, достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю. Його завдання полягають в оцінці формування і рівня виконання бюджету, встановленні чинників, які негативно впливають на це, визначенні шляхів удосконалення управління комунальними коштами, майном та іншими активами, зокрема щодо можливості збільшення доходів місцевого бюджету. Основним завданням аудиту окремих господарських операцій є сприяння забезпеченню суб'єктами господарювання законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів та/або майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку, складення достовірної фінансової звітності.

Далі висвітлимо інші методи здійснення фінансово-інвестиційного контролю, спираючись на справедливе твердження Л. Савченко про те, що до методів фінансового контролю за інвестиційною діяльністю належать конкретні способи (прийоми), які застосовуються відповідними суб'єктами під час виконання контрольних функцій [468, с. 128]. Тобто виходимо з того, що метод – це конкретний спосіб (чи їх сукупність), який уповноважені суб'єкти застосовують під час реалізації контрольної функції. У науковій літературі наведено різні переліки методів здійснення фінансового контролю. Так, А. Бодюк, розглядаючи методи як певні прийоми, способи контролю, зараховує до загальнонаукових методів фінансового контролю методи системного аналізу, моделювання, синтезу, індукції, дедукції, абстрагування, конкретизації, аналогії тощо; до прикладних – документальні й аналітичні прийоми, спостереження, запити про підприємство (наприклад, платника податків); метод інвентаризації активів; метод огляду фізичного стану об'єкта обстеження; метод достовірних тверджень; повторне виконання перевірки тощо [540, с. 50–53]. По суті, аналогічний перелік наводить й М. Бариніна-Закірова, яка, проте, доречно зауважує, що нормативно-правове

регулювання та службово-документальне розслідування не можна вважати методами державного фінансового контролю, метод фізичного огляду є частиною методу інвентаризації, який, зокрема, крім основних засобів (за версією А. Бодюка), повинен охоплювати й інші активи і зобов'язання підконтрольного суб'єкта щодо необґрунтованого визначення документальних методів контролю через ревізію та ідентичність понять спостереження і моніторингу [541, с. 53–60]. Зважаючи на те, що метод є способом досягнення і теоретичного, і практичного результату, до основних методів здійснення фінансового контролю зараховуємо: перевірку (фактичну, арифметичну, зустрічну перевірку документів, взаємну перевірку тощо), спостереження (моніторинг), аналіз, фінансово-економічну експертизу, ревізію, аудит. З деякими застереженнями до них можна віднести також реєстрацію та облік. Їх вибирають залежно від сукупності таких чинників: суб'єкта контролю, об'єкта контролю, мети і завдань, що постають перед суб'єктом фінансового контролю, підстав виникнення контрольних правовідносин тощо.

На наш погляд, основний зміст фінансово-інвестиційного контролю можна звести до таких напрямів діяльності: чи виконала особа, що проводить інвестиційну діяльність, фінансові зобов'язання перед державою й органами місцевого самоврядування; чи правильно використали державні і комунальні підприємства, установи чи організації, які здійснюють інвестиційну діяльність за кошти бюджету або із залученням бюджетних коштів, грошові ресурси, що перебувають у їх господарському віданні або оперативному управлінні; чи дотримані правила здійснення фінансових операцій, розрахунків і зберігання грошових коштів підприємствами, установами й організаціями, які здійснюють інвестування за кошти бюджету або із залученням бюджетних коштів на рахунках у фінансово-кредитних установах; виявлення внутрішніх резервів виробництва – можливостей підвищення продуктивності праці, рентабельності, економії грошових і матеріальних ресурсів тощо; запобігання та усунення виявлених порушень

фінансової і податкової дисципліни всіма суб'єктами інвестиційної діяльності.

На думку П. Пацурківського, формально об'єктом фінансового контролю є фінансові показники діяльності, але оскільки вони або регламентують процес утворення, розподілу, перерозподілу і використання фінансових ресурсів, або відображають результативність їх кругообігу, фактичним об'єктом фінансового контролю є весь процес виробничо-господарської діяльності [542, с. 3–20]. Тож у контексті нашого дослідження цим об'єктом варто вважати весь процес здійснення інвестиційної діяльності (від умовного старту до «фінішу»). Значення фінансового контролю інвестиційної діяльності полягає в тому, що під час його здійснення перевіряють: дотримання встановленого правопорядку (зокрема фінансового) у процесі інвестиційної діяльності органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, громадянами; економічне обґрунтування та ефективність здійснення інвестиційної діяльності, відповідність їх завданням держави та місцевих (адміністративно-територіальних) утворень. Також вважаємо, що реалізація контрольних заходів може дублюватись у межах різних методів контролю за інвестиційною діяльністю. Наприклад, контроль за дотриманням законодавства щодо закупівель здійснюється і в порядку проведення перевірки державних закупівель, і під час державного фінансового аудиту та інспектування [543]. Тому поділяємо позицію науковців, які стверджують, що кожен з методів фінансового контролю передбачає свої способи і прийоми, які дозволяють вирішувати проміжні завдання і можуть використовуватись за різних форм контролю [544, с. 327–333; 545, с. 40–43]. Розглядаючи форми і методи фінансово-інвестиційного контролю, потрібно розуміти, що контроль за здійсненням інвестиційної діяльності має свої особливості та покликаний забезпечити раціоналізацію будь-яких фінансово-інвестиційних рішень у цій сфері.

Ревізію тривалий час дослідники вважають найефективнішою формою фінансового контролю. Оскільки ревізія є поняттям і економічним, і

юридичним, то її визначення й класифікацію пропонують і економісти, і юристи. Частково погляди науковців збігаються, але до вироблення єдиного визначення цього поняття так і не дійшло. Більшість економістів розглядає ревізію як форму контролю, що становить систему обов'язкових контрольних дій, спрямованих на документальне та фактичне обстеження здійснених підприємством, установою або організацією господарських операцій та їхніх наслідків, бухгалтерського обліку та фінансової звітності задля виявлення незаконних мобілізації, розподілу та використання фінансових ресурсів, недостачі коштів і матеріальних цінностей, нецільового і неефективного їх використання, встановлення винних у порушенні законодавства посадових і матеріально відповідальних осіб і спричинених порушеннями фінансових втрат [501, с. 38]. Правники ж цілком справедливо називають ревізію методом фінансового контролю, що є детальним дослідженням фінансово-господарської діяльності підконтрольного суб'єкта на предмет її законності, доцільності, ефективності, або ж комплексною перевіркою цієї діяльності чи повним обстеженням господарської діяльності організацій з метою перевірки її законності і доцільності [464, с. 98–99; 546, с. 67–68]. Отже, узагальнено ревізію можна розглядати як метод державного фінансового контролю, пов'язаний з комплексним, системним та об'єктивним обстеженням фінансово-господарської діяльності підконтрольного об'єкта, вивченням первинних фінансових документів щодо відображення в них усіх фінансово-економічних операцій задля встановлення відповідності прийнятих управлінських рішень та здійснених фінансових операцій вимогам чинного законодавства. Своєю чергою, ревізія інвестиційної діяльності є комплексом контрольних дій, що здійснюються за дорученням компетентної особи задля встановлення законності, достовірності, економічної обґрунтованості та доцільності реалізації інвестиційного процесу, а також правомірності дій посадових осіб, залучених до його реалізації.

Водночас вітчизняне законодавство оперує і терміном «інспектування» (визначається як форма ревізії) – документальної і фактичної перевірки

комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності суб'єкта інвестиційної діяльності, яка має забезпечувати виявлення наявних фактів порушення законодавства, встановлення винних у їх допущенні посадових і матеріально відповідальних осіб (ст. 4 ЗУ «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні»). Передусім під час інспектування-ревізії перевіряються: облік об'єктів інвестиційного доходу, доходи та збитки від інвестиційної діяльності, коректність відображення операцій, пов'язаних з інвестиційною діяльністю, на рахунках бухгалтерського обліку. При цьому інспектор-ревізор для визначення перелічених доходів та збитків для надання керівництву компанії повної, достовірної, правдивої та неупередженої інформації, як бази подальшого прийняття управлінських рішень, використовує розрахунково-аналітичні способи (прийоми) контролю. Вважаємо, що таке довільне впровадження у законодавчий обіг різних за формулюванням, але тотожних за змістом категорій не робить наше законодавство ефективнішим. Адже, наприклад, не зрозуміло, у чому полягає відмінність між інспектуванням та ревізією, а якщо її немає, то навіщо впроваджувати у практику ще один термін, провокуючи виникнення конфліктних ситуацій у майбутньому?

Одним з найдієвіших методів фінансового контролю інвестиційної діяльності є аудит інвестицій як різновид аудиту. Це метод інвестиційного контролю, один з напрямів експертної діяльності, спрямований на перевірку й оцінку системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю операцій, пов'язаних з інвестуванням, профілактику і виявлення зловживань та помилок у цій галузі. Завдання аудиторського контролю інвестиційної діяльності полягає у визначенні доцільності вкладення інвестицій у конкретну галузь чи сферу економіки, ефективності використання інвестиційних ресурсів та обґрунтованості використання коштів. Враховуючи викладене, аудит інвестиційної діяльності можна розглядати як процес збирання незалежним працівником повної, об'єктивної та своєчасної інформації про інвестиційну діяльність підприємства задля оцінки її

відповідності визначеній інвестиційній політиці та стратегії підприємства і надання компетентного висновку зацікавленим користувачам. Цей напрям аудиту спрямований на виявлення можливих резервів ефективнішого використання інвестиційних ресурсів, розробку заходів щодо поліпшення прибутковості інвестиційного проекту, оптимізації витрат і доходів за інвестиціями, а також аналіз правильності нарахування податків.

Тож об'єктами аудиту інвестицій може бути як інвестиційна діяльність підприємства загалом, так й окремі інвестиційні проекти (програми), зокрема об'єкти фінансових інвестицій (нетто), об'єкти реінвестицій, об'єкти інших інвестицій у незареєстрованому капіталі тощо. Суб'єктами аудиту інвестиційної діяльності можуть бути і державні контролюючі органи, і зовнішні незалежні аудитори (аудиторські фірми) та внутрішні аудитори, якщо на підприємстві функціонує служба (департамент, відділ) внутрішнього аудиту.

Отже, і ревізія, і аудит інвестицій мають багато спільного, адже вони спрямовані на з'ясування правильності здійснення інвестиційної діяльності, проте існує низка принципових розбіжностей між цими поняттями. Це стосується характеру, правового регулювання, об'єктів та суб'єктів контролю, практичних завдань і результатів. Так, ревізія має примусовий характер, а інвестиційний аудит здійснюється з метою генерувати інформаційне забезпечення для формування ефективних управлінських рішень та найчастіше обґрунтовується підприємницькою природою. Своєю чергою, відмінності між ревізією інвестиційної діяльності та аудитом ефективності полягають у тому, що ревізія встановлює достовірність, точність даних обліку суб'єкта інвестиційної діяльності, законність його операцій з інвестиційними державними ресурсами, сприяє нівелюванню виявлених недоліків та зловживань у цій сфері, а аудит ефективності інвестицій спрямований на встановлення відповідності витрачених бюджетних ресурсів поставленій меті – досягнення соціального ефекту в найбільш ефективний, раціональний та економічний спосіб.

Вважаємо, що в сучасних умовах саме аудит ефективності інвестицій, а не ревізія, з урахуванням його превентивного характеру, спрямованості на результативність, ефективність та економічність операцій використання бюджетних інвестиційних коштів, має стати пріоритетним вектором у діяльності контролюючих органів.

Перевірка інвестиційної діяльності також є важливим методом фінансового контролю за її здійсненням. Як зазначала Л. Воронова, перевірка – епізодична контрольна дія певного напрямку діяльності підконтрольного суб'єкта, що виконується за місцем його розташування на основі облікових, звітних документів для виявлення порушень фінансової дисципліни й усунення їхніх наслідків [547, с. 60–62]. На думку Л. Савченко, перевірка – це метод фінансового контролю або ж система контрольних дій щодо вивчення окремих сегментів фінансово-господарської чи адміністративно-розпорядчої діяльності відповідного підконтрольного суб'єкта [468, с. 171]. Саме за рахунок спеціалізації, точкового та адресного докладання зусиль, а також рівня їх концентрації досягається результативність перевірки.

Традиційно виділяють поточну і тематичну перевірки. Поточну контрольну перевірку розуміють «як спосіб оперативного контролю конкретних операцій господарської діяльності, що не потребує застосування складних методів», а тематичну контрольну перевірку – «як засіб поточного господарського контролю виконання суб'єктами господарювання господарських і фінансових операцій» [548, с. 86]. Отож, тематична перевірка інвестиційної діяльності являє собою метод фінансово-інвестиційного контролю, що торкається окремих складових інвестиційної діяльності чи стадій реалізації проектів (програм) задля вирішення тактичних управлінських завдань й усунення негативних явищ оперативної реалізації інвестиційного процесу.

Зовнішню аудиторську перевірку можна визначити як різновид тематичної. Вона спрямована на оцінку достовірності фінансової звітності, глибокий професійний економічний аналіз фінансової діяльності, оцінку

фінансової надійності фірми та підготовку відповідного висновку. Аудитори несуть юридичну відповідальність за якість наданих ними послуг.

Видом тематичної перевірки є зустрічна перевірка, що полягає в зіставленні певних документів, якими володіють різні підконтрольні суб'єкти чи їхні структурні підрозділи, але які водночас пов'язані між собою, з метою з'ясувати точність, правильність та повноту відображення в них усіх операцій, що проводилися під час інвестиційної діяльності цими суб'єктами, та виявлення зловживань і можливих порушень фінансової дисципліни.

Контроль за виконанням інвестиційної програми здійснює орган контролю, проводячи планові та позапланові перевірки згідно із затвердженим планом-графіком. При цьому підставами для проведення позапланової перевірки виконання інвестиційної програми є виявлення та підтвердження недостовірності даних, поданих суб'єктом господарювання, порушення терміну їх подання. До проведення планової та позапланової перевірки виконання інвестиційного проекту (програми) можуть залучатися за згодою акредитовані експерти та експертні організації. На окрему увагу заслуговує зустрічна перевірка документів в установах банку, що фінансує інвестиційну діяльність, та перевірка документів підрядника, який виконує капітальні роботи, оскільки це дасть змогу виявити порушення законодавства, здійснення крадіжок тощо.

Інвестиційний аналіз як метод фінансово-інвестиційного контролю – це комплексне вивчення фінансового стану підконтрольного об'єкта та ефективності управління активами з метою оцінки досягнених результатів, що проводиться за допомогою прийомів фінансового та економічного аналізу за даними бухгалтерського обліку, фінансової, податкової і статистичної звітності, звітності про виконання фінансового плану тощо. Інвестиційний аналіз ґрунтується на використанні таких загальнонаукових методів: 1) метод індукції (коли дослідження інвестиційних процесів починається з

одиночного, з окремого господарського факту або ситуації, які сукупно і являють інвестиційний процес. Використовується для вивчення показників окремого інвестиційного проекту); 2) метод дедукції (дослідження інвестиційних процесів починається із загального, – наприклад, показників інвестиційної діяльності загалом по підприємству, а потім аналітики переходять до вивчення показників окремих структурних підрозділів, з'ясування їхнього значення в загальній системі інвестиційних показників підприємства).

Обстеження як спосіб здійснення фінансового контролю – це візуальний огляд об'єкта аудиту для одержання загальної характеристики його можливостей [527]. Ні обстеження, ні спостереження (загальне ознайомлення зі станом фінансової діяльності бюджетної установи, підприємства, організації, відомства [549, с. 66; 550, с. 58; 551, с. 76]) не належать до пріоритетних методів фінансово-інвестиційного контролю. Натомість варто зауважити, що загалом моніторинг щодо фінансової діяльності (зокрема одо інвестиційної діяльності) є низькорезультативним, адже правопорушення у цій сфері не лежать «на поверхні». Їх тяжко виявити навіть під час ретельної перевірки чи ревізії. Річ у тому, що контролюючі органи стикаються з діяльністю досвідчених професіоналів, які приховують недоліки та зловживання. Тобто фактично йдеться про змагання фахівців, тож виявити порушення у сфері інвестування, та ще й на відстані, – дуже складно.

Проте моніторинг інвестиційної діяльності існує і постійно удосконалюється. Це механізм відносно постійного спостереження за контрольованими показниками інвестиційної діяльності, визначення розмірів відхилень фактичних результатів від передбачених і виявлення причин цих відхилень. Належна організація моніторингу інвестиційної діяльності сприяє становленню безперервного процесу контролю основних інвестиційних показників, що, своєю чергою, веде до підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю підприємства.

Фінансово-економічна експертиза як метод фінансового контролю за здійсненням інвестиційної діяльності – це процес дослідження залученими фахівцями вузької спеціалізації на основі спеціальних знань з метою отримання кваліфікованої оцінки певного параметра інвестиційної діяльності в межах їх компетенції. Цю діяльність здійснює виключно РП.

Отже, якщо вести мову про класифікацію фінансово-інвестиційного контролю за критерієм методу, то можна виокремити: ревізію фінансово-інвестиційної діяльності; фінансово-інвестиційний аудит; тематичну фінансово-інвестиційну перевірку; фінансово-інвестиційний аналіз; експертизу інвестиційних проектів та програм (їх фінансового сегменту), обстеження та фінансовий моніторинг.

4.3 Контрольно-інвестиційні процедури: фінансово-правовий вимір

Проблематика фінансово-контрольних процедур цілком справедливо викликає підвищений інтерес у правознавців. Зокрема, наукові доробки Л. Воронової, М. Карасьової, І. Криницького, М. Кучерявенка, Л. Савченко стали основою наукового аналізу в цьому підрозділі дисертації.

Подальші наші міркування щодо аналізу процедур проведення фінансового контролю інвестиційної діяльності та їхніх наслідків ґрунтуються на таких підходах: 1) процедура – це врегульований законом, іншими нормативно-правовими актами порядок, який складається з послідовних дій [552, с. 138]; 2) процедура – первинний елемент процесу та складова частина методу; 3) процес – сукупність самостійних окремих процедур та процедур, які сукупно утворюють провадження [553, с. 11]. Підтримуємо також думку М. Білухи, що саме процедури контролю розкривають порядок виконання методичних прийомів [554, с. 11]. Відповідно, важливо розмежувати поняття «процес фінансового контролю» і «процедура фінансового контролю». Так, О. Пащенко зазначає, що процес фінансового контролю свідчить про

належний рівень впорядкованості діяльності контролюючих суб'єктів з проведення контрольних дій, фінансово-контрольні процедури – це сукупність контрольних дій, спрямованих на досягнення конкретної мети в межах стадії процесу фінансового контролю. Їх існування, на думку вченої, обґрунтоване тим, що діяльність органів фінансового контролю не може здійснюватися без чітко визначеного порядку [555, с. 7–8]. Оскільки реалізація права на інвестиційну діяльність здійснюється в процедурно-правовому порядку, то й у такому ж порядку проводиться й фінансовий контроль цієї діяльності. При цьому він складається з низки процедур, наявність яких забезпечує послідовність, цілеспрямованість, своєчасність та законність дій фінансово-контрольних органів.

Виділення процесуальної складової контрольної діяльності за здійсненням інвестування можливе і необхідне, натомість при цьому варто враховувати такі особливості контрольного провадження, як: 1) його початок повинен мати підставу, встановлену законодавством, що регламентує інвестиційну діяльність; 2) об'єктом провадження є сфера дії норм законодавства, що регулює контрольні відносини у сфері інвестиційної діяльності; 3) суворе дотримання законності в процесі здійснення контрольного провадження; 4) здійснення в межах процесуальної форми, що потребує належного правового регулювання; 5) суб'єктами контрольного провадження є уповноважені органи (посадові особи), що забезпечують фінансовий контроль у сфері інвестиційної діяльності, з одного боку, та фізичні, юридичні особи, що здійснюють інвестиційну діяльність; б) делегування контрольних повноважень від одних органів іншим державним органам неприпустиме, внаслідок чого контрольна діяльність набуває ознак професійної, що, своєю чергою, передбачає наявність спеціальної підготовки органів фінансового контролю у сфері інвестиційної діяльності; 7) внаслідок здійснення контрольного провадження має бути прийнятий правовий акт індивідуального характеру у формі акта-документа про вчинення конклюдентних дій; 8) законні рішення органів фінансового

контролю за здійсненням інвестиційної діяльності підлягають обов'язковому виконанню адресатами приписів; 9) наявність гарантій законності рішень, прийнятих у процесі здійснення державного контролю в досліджуваній сфері, а саме – можливість їх оскарження в адміністративному чи судовому порядку [556, с. 376]. Згідно з призначенням можемо виокремити такі основні особливості фінансово-інвестиційних контрольних процедур: 1) вони реалізуються у сфері контролю за інвестиційною діяльністю; 2) такі процедури регламентуються законами (насамперед) та підзаконними нормативно-правовими актами, які містять фінансово-правові норми. При цьому одні положення визначають порядок проведення контрольних заходів, інші – встановлюють права й обов'язки учасників контрольного процесу або ж закріплюють порядок здійснення контрольних дій, а також регламентують діяльність органів фінансового контролю, пов'язану з притягненням суб'єктів інвестиційної діяльності до відповідальності за порушення фінансово-правових норм; 3) суб'єктами таких процедур є, з одного боку, контролюючий державний орган, з іншого – суб'єкт, причетний до інвестиційної діяльності; 4) такі процедури спрямовані на регулювання внутрішньо-організаційних питань здійснення контрольних заходів; 5) вони мають обов'язковий характер, забезпечені державним примусом, тож їх порушення призводить до відповідних (негативних) фінансово-правових наслідків.

Отже, фінансовий контроль за інвестиційною діяльністю здійснюється в законодавчо визначеному порядку. Наприклад, процедури фінансового контролю, крім Бюджетного, Податкового та Митного кодексів України, врегульовані приблизно десятьма указами Президента України, понад сотнею підзаконних нормативно-правових актів (переважно наказами, інструкціями, спільними наказами державних органів тощо). І якщо врахувати, що здійснення інвестиційної діяльності регламентується широким спектром законодавчих актів (господарського, бюджетного, податкового, адміністративного та іншого законодавства), то стає цілком зрозуміло, що

чинна нормативна база де-юре дозволяє забезпечити здійснення окремих процедур фінансового контролю, проте за таких умов де-факто гарантувати стабільність, передбачуваність чи навіть законність окремих правил здійснення конкретних контрольних процедур є досить складно.

Відповідно види, форми і методи фінансового контролю застосовуються в певній послідовності та у визначений час, тобто на певних його стадіях та етапах. Ми погоджуємось з висловленою М. Новіковою думкою про те, що детальна регуляція юридичних процедур позбавляє владні структури можливості маніпулювати своїм статусом, зводить до мінімуму необґрунтований адміністративний розсуд, унеможлиблює надмірну свободу публічних органів і посадових осіб у визначенні допустимого режиму власної управлінської діяльності [557, с. 220–224]. А. Присяжнюк, досліджуючи контрольну діяльність у сфері виконавчої влади, визначає стадії контрольного провадження як сукупність відносно самостійних груп однорідних дій, які суб'єкти державного контролю здійснюють на підставах і в порядку, визначеному чинним законодавством, та для реалізації завдань кожної стадії, які відповідають загальному завданню усього провадження – встановити наявність (або відсутність) факту порушення чинного законодавства та ухвалити рішення про застосування відповідних заходів [558, с. 24]. А на переконання І. Орехової, стадії контрольної діяльності – це зумовлені логікою процесуальної діяльності відносно самостійні процесуальні операції, які послідовно змінюють одна одну й об'єднані найближчою метою провадження [559, с. 176]. При цьому дослідниця вважає, що відмежуванню стадій однієї від іншої, стадій від етапів та процедур сприяє визначення критеріїв розмежування таких структурних елементів. На наш погляд, стадіями фінансового контролю, який здійснюють органи контролю у сфері інвестування, можна вважати комплекс необхідних дій, які суб'єкти такого контролю за здійсненням інвестиційної діяльності вчиняють у законодавчо визначеному порядку, у межах яких реалізуються відповідні завдання кожної стадії, охоплені загальним завданням фінансового контролю

інвестиційної діяльності – визначення стану дотримання законності суб'єктами інвестування під час формування, розподілу, використання коштів державних фондів, фінансових фондів органів місцевого самоврядування, спрямованих на інвестиційні проекти, державні інвестиційні програми тощо, та прийняття рішення про застосування відповідного впливу при виявленні таких порушень.

Загалом питання виокремлення стадій контрольної діяльності досі є дискусійним для наукової спільноти. Хоча огляд наукових підходів із цієї проблематики дає змогу стверджувати, що позиції багатьох науковців ґрунтуються на тристадійній концепції діяльності із застосування права, яку запропонували свого часу В. Горшеньов та І. Шахов. Ця концепція передбачає: на 1-й стадії встановлення фактичних обставин справи (сюди належать операції, пов'язані з аналізом фактичних даних, з доказуванням їх повноти та вірогідності); на 2-й стадії – вибір й аналіз норм, пов'язаних з операціями (йдеться про дослідження юридичних норм, встановлення їх юридичної сили тощо); на 3-й стадії – вирішення справи, виражене в акті застосування права [560, с. 80]. Три стадії контрольної діяльності виділяє і В. Шестак: 1) інформаційну (фактовстановлюючу); 2) оціночну; 3) регулятивну (ця стадія втілюється в заохочувальних, штрафних (каральних), коректувальних (відновлювальних) та організаційних заходах) [561, с. 8]. М. Білуха також виокремлює три стадії: організаційну (передбачає вибір об'єкта й організаційно-методичну підготовку); дослідження (містить переддослідницький етап і безпосереднє дослідження) та узагальнення й реалізацію результатів контролю [562, с. 79]. На переконання О. Кузьменко, у структурі контрольних проваджень можна виділити такі три стадії: а) інформаційну; б) аналітичну; в) стадію коригування [552, с. 382]. Три стадії організації процесу контролю виділяє й описує і В. Гаращук. На думку цього науковця, контрольна діяльність проходить такі стадії: а) підготовчу, на якій вибирають об'єкт контролю; б) центральну (або аналітичну), на якій збирають та обробляють інформацію, аналізують її,

порівнюють з реальним станом справ на об'єкті, що перевіряється, оскільки інформація, отримана від його керівництва та з інших джерел, часто не збігається; в) підсумкову (заключну) [563, с. 87–88]. Чотири стадії контрольної діяльності виокремлює А. Присяжнюк: 1) інформаційну (фактовстановлюючу); 2) аналітичну; 3) регулятивну; 4) стадію оскарження (як факультативну) [558, с. 24]. Ми підтримуємо тезу про факультативність оскарження. Справді, це виключне право підконтрольного суб'єкта не погодитися з результатами перевірки чи ревізії. Проте термін «результат», на наш погляд, є ключовим у розумінні місця цієї процедури у фінансовому контролі, адже контрольна діяльність закінчується з прийняттям процесуального акта-документа. Відповідно, оскарження виходить за межі фінансового контролю.

Водночас уже згадані В. Горшенев та І. Шахов під час розгляду саме контрольних-процесуальних стадій виокремлюють: 1) стадії логічної послідовності в контрольному процесі: а) встановлення фактичних обставин справи, до яких належать операції, пов'язані з аналізом фактичних даних, доказом їх повноти та вірогідності; б) вибір й аналіз норм, якщо операції пов'язані з дослідженням юридичних норм, встановленням їх юридичної сили тощо; в) вирішення справи, виражене в акті застосування права; 2) стадії функціонального характеру: а) організаційно-підготовча стадія; б) стадія встановлення фактичних обставин справи, аналіз фактів; в) стадія вироблення і прийняття рішення, рекомендацій або інформування компетентних органів про свої висновки і приписи з удосконалення діяльності підконтрольних об'єктів; г) стадія перевірки виконання рішення, прийнятого за результатами контролю [560, с. 60–67]. Л. Савченко та О. Мельник докладніше класифікують стадії процесу фінансового контролю, поділяючи їх на: 1) основні (планово-підготовчу; встановлення фактичних обставин справи та узагальнення результатів; підготовки і прийняття рішення за результатами контролю; контролю виконання рішення, прийнятого за його результатами); 2) додаткові (оскарження дій та рішень контролюючих

суб'єктів та проведення повторного контролю) [564, с. 79–80]. Ми вважаємо, що саме тристадійний підхід В. Гаращука є найбільш логічним й аргументованим, оскільки відповідає умовам автономності кожної стадії, спрямованої на виконання їхніх окремих завдань. Тож для класифікації стадій контрольної діяльності під час проведення фінансового контролю за здійсненням інвестиційної діяльності його цілком можна застосувати, врахувавши специфіку інвестування. Отже, стадіями фінансового контролю за інвестиційною діяльністю будуть: а) підготовча; б) аналітична; в) підсумкова (заклучна).

Своєю чергою, кожна зі стадій фінансового контролю за здійсненням інвестиційної діяльності складається з менших частин, з певних етапів (які, відповідно, поділяються на процесуальні дії). Основною метою контрольних процедур, на наше переконання, є закріплення правил проведення контролюючих дій на кожному їх етапі. Вважаємо, що підготовча стадія фінансового контролю за інвестиційною діяльністю складається з таких етапів: 1) визначення необхідності (вибір об'єкта і предмета контролю) й часу проведення контролю (конкретного темпорального проміжку); 2) вибір методів здійснення контролю (пошук і вибір належного інструментарію); 3) підготовка документів щодо здійснення контрольних дій (призначення осіб, які здійснюватимуть контроль; складання планів проведення); 4) попереднє повідомлення підконтрольного суб'єкта про здійснення контролю (стосується тільки випадків планового контролю). Своєю чергою, аналітична стадія фінансового контролю за інвестиційною діяльністю складається з таких етапів: 1) збирання інформації (ознайомлення з документами, отримання пояснень, довідок, спостереження за об'єктом); 2) обробка інформації, аналіз даних, облік результатів, їх оцінка на відповідність положенням нормативних правових актів, виявлення порушень і правопорушників (тобто проведення «дослідної» частини: перевірки, ревізії, експертизи тощо); 3) фіксування результатів (підготовка акта за результатами контролю). Підсумкова (заклучна) стадія фінансового контролю за

інвестиційною діяльністю складається з таких етапів: 1) прийняття рішень за підсумками контролю (оформлення акта за результатами контролю у формах постанови, рекомендації, висновку, подання, які містять не тільки констатацію фактів, але й пропозиції); 2) доведення його до адресата (за потреби і до відомих правоохоронних органів, інших осіб, зацікавлених у результатах контролю); 3) подальший контроль за виконанням рішень, прийнятих за підсумками контролю. Оскарження прийнятого рішення контролюючого органу ми розглядаємо як факультативне провадження, дотичне до фінансового контролю.

Враховуючи вищенаведене, можна вважати, що процедури фінансового контролю – це специфічна діяльність, під час якої реалізуються регулювальні фінансові норми, що виникають між суб'єктом інвестиційної діяльності і суб'єктом публічних правовідносин, а також охоронних фінансових правовідносин, якщо особа, котра здійснює інвестиційну діяльність, є правопорушником, та вирізняються організуючим характером, що передбачає «виправлення» ситуації за допомогою застосування заходів впливу та, зрештою, забезпечення правомірної поведінки особи (наприклад, під час здійснення інвестиційної діяльності контролюючі органи в межах своїх повноважень мають право притягати (або ставити питання про притягнення) правопорушників до відповідальності).

Основними процедурами, які здійснюються під час державного фінансового аудиту, називають: засвідчення фінансової відповідальності структур, зобов'язаних звітувати про свою діяльність, що передбачає перевірку й оцінку бухгалтерської документації і підготовку висновку щодо фінансових звітів; засвідчення фінансової відповідальності всього державного апарату загалом; перевірку операцій та фінансової звітності, а також оцінку стану дотримання об'єктом аудиту чинних законодавства і нормативних актів; перевірку системи внутрішнього управління та функцій внутрішнього аудиту; перевірку правильності й доцільності адміністративних рішень об'єкта аудиту; відзначення всіх інших моментів, виявлених під час

перевірки або таких, що мають стосунок до неї, якщо на це вказав контрольний орган. До основних процедур аудиту ефективності належать: визначення обсягів економічності, досягнутої в управлінні завдяки застосуванню ефективних адміністративних методів та впровадженню ефективної управлінської політики; перевірка результативності діяльності щодо виконання намічених цілей об'єкта аудиту та аналіз фактичних наслідків діяльності порівняно із запланованими; перевірка ефективності використання людських, фінансових та інших ресурсів і перевірка систем інформації, оцінки результатів та їх моніторинг; аналіз заходів, вжитих об'єктом аудиту для усунення виявлених недоліків [565, с. 126]. Кожний з наведених видів аудиту має свої плюси і мінуси. До переваг фінансового аудиту можна зарахувати ту обставину, що збирання фактів зосереджено на внутрішній системі, тобто масштаб контролю менший, а аудиторська діяльність є більш спеціалізованою. Очевидними мінусами можна вважати те, що аудиторські висновки характеризують потенційні, а не фактичні впливи виявлених у системі недоліків. Що ж до аудиту ефективності, то його переваги полягають у концентрації на результатах діяльності; формулюванні відповідей на запитання про те, що було і не було досягнуто; забезпеченні коментарів щодо якості тощо. Недоліком є ширший контрольний периметр, тобто необхідність врахування, окрім внутрішніх, ще й зовнішніх факторів.

Отже, порівняння основних характеристик аудиту ефективності і фінансового аудиту свідчить, що перший за всіма ключовими ознаками має складнішу методологію, техніку і процедури, потребує застосування різноманітніших прийомів, а також більших витрат часу і ресурсів, через обробку значно ємнішого масиву інформації та документів.

У зарубіжній і вітчизняній фаховій літературі наводяться різні визначення поняття «аудиторські процедури»: як групи конкретних детальних інструкцій про особливості збирання певних свідчень на кожному етапі аудиту [566, с. 169], як конкретних дій аудиторів для оприлюднення даних під час аудиторської перевірки [567, с. 16], як дій аудитора, які

здійснюються для збирання аудиторських доказів [568, с. 65; 569, с. 128]. Водночас варто враховувати, що в наведених тезах йдеться переважно про незалежний аудит. З-поміж наведених найбільш вдалим вважаємо останнє визначення, але й воно потребує доповнення, оскільки аудиторські процедури застосовують на всіх стадіях й етапах аудиту. Тому доцільніше розглядати аудиторські процедури як систему організаційно-методичних дій аудитора, спрямованих на отримання достатніх доказів на всіх стадіях та етапах аудиту. Найпоширенішими аудиторськими процедурами, які використовують згідно з оціненими ризиками, є процедури тестування і процедури по суті.

Нормативне визначення аудиторських процедур під час зовнішнього фінансового контролю інвестиційної діяльності міститься в Методиці проведення державного фінансового аудиту, за якою аудиторські процедури визначаються як сукупність методичних прийомів контролю та дій державного аудитора, за допомогою яких оцінюють рівень управління фінансово-господарською діяльністю [527]. До складу таких прийомів, згідно з Методикою, належать: а) документальна перевірка – дослідження установчих, фінансових, бухгалтерських (первинних і зведених) документів, статистичної та фінансової звітності, господарських договорів, розпорядчих та інших документів об'єкта аудиту, пов'язаних з плануванням і провадженням фінансово-господарської діяльності, веденням бухгалтерського обліку, складенням фінансової звітності; б) фактична перевірка – перевірка наявності грошових сум, цінних паперів, бланків суворої звітності, оборотних і необоротних активів, інших матеріальних і нематеріальних цінностей шляхом проведення інвентаризації, огляду, обмірювання, перерахунку, зважування та контрольного обміру виконаних робіт, правильності застосування норм витрат сировини і матеріалів, виходу готової продукції і природних втрат шляхом організації контрольних запусків у виробництво, контрольних аналізів готової продукції та інших аналогічних дій за участю відповідних фахівців [527]. У цій же Методиці

(п. 2.6) регламентовано етапи проведення аудиту діяльності (у нашому випадку це інвестиційна діяльність): перший етап – планування аудиту діяльності; другий етап – підготовка програми аудиту діяльності; третій етап – перевірка факторів ризику (ризикових операцій); четвертий етап – звітування про результати аудиту діяльності.

Ми погоджуємось з тими науковцями, які основною метою внутрішнього інвестиційного аудиту вважають виявлення недоліків та подальше удосконалення організації й управління інвестиційною діяльністю, пошук і мобілізацію резервів росту інвестиційного потоку, оцінку законності й ефективності інвестиційної діяльності, фінансових потоків у попередніх, поточних та прогнозованих часових діапазонах задля формування адекватної обліково-аналітичної інформаційної бази [570, с. 41]. Насправді розробка методичних аспектів внутрішнього аудиту інвестиційної діяльності конкретного підприємства зумовлює доцільність формування завдань, визначення предметної сфери та складу аудиторських процедур такої перевірки, а також правильного і послідовного планування аудиторської перевірки.

Одним з найвагоміших критеріїв ефективності проведення внутрішнього аудиту інвестиційної діяльності є відповідність реалізації цього процесу міжнародним нормам та стандартам, чинному вітчизняному законодавству. Основою системи нормативно-правового регулювання аудиторської перевірки інвестиційної діяльності підприємства (внутрішній інвестиційний контроль) є ЗУ «Про аудиторську діяльність» [512], Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [571], Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості й супутніх послуг [572]. Також внутрішні аудитори керуються засадами та принципами, викладеними в Міжнародних стандартах професійної практики внутрішнього аудиту, що складаються зі стандартів якісних характеристик та стандартів діяльності, розроблених Інститутом внутрішніх аудиторів з метою сприяння

вдосконаленню організаційних процесів та операційної діяльності [573]. Наприклад, у ЗУ «Про аудиторську діяльність» чітко регламентовано, що проведення аудиту є обов'язковим у разі перевірки фінансового стану засновників банків, підприємств з іноземними інвестиціями, публічних акціонерних товариств (крім фізичних осіб), страхових і холдингових компаній, інститутів спільного інвестування, довірчих товариств та інших фінансових посередників (п. 2 ч. 1 ст. 8). До основних нормативних актів у сфері внутрішнього аудиту належить й наказ МФУ «Про затвердження стандартів внутрішнього аудиту» [574], який встановлює загальні принципи проведення внутрішнього аудиту на підприємствах України, регламентує вимоги щодо компетенції внутрішніх аудиторів, формулює стандарти діяльності з внутрішнього аудиту, встановлює вимоги щодо ведення баз даних тощо.

До завдань фінансового контролю інвестиційної діяльності можна зарахувати: встановлення достовірності звітної інформації щодо інвестицій підконтрольного суб'єкта та відповідності здійснених фінансових чи господарських операцій чинному законодавству; аналіз організаційної структури і статуту підконтрольного суб'єкта з погляду відповідності їх прийнятій інвестиційній політиці; аналіз організації бухгалтерського обліку і формування облікової політики для виявлення правильності постановки обліку інвестицій; перевірка обґрунтованості записів на рахунках бухгалтерського обліку задля забезпечення достовірності даних про інвестиції в бухгалтерській звітності; перевірка правильності складання облікових реєстрів, тотожності записів операцій з інвестування із записами в головній книзі; вивчення фінансово-господарської діяльності для оцінки інвестиційної діяльності підконтрольного суб'єкта; оцінка системи внутрішньогосподарського контролю його інвестиційної діяльності, причому ця оцінка має дуже велике значення для планування всієї аудиторської перевірки інвестицій на всіх її етапах; своєчасне виявлення потенційної збитковості інвестиційного проекту; встановлення законності права власності

на інвестицію, наявності достовірної інформації щодо інвестицій у бухгалтерському, податковому та управлінському обліках; перевірка правильності класифікацій інвестицій та їх обліку; перевірка правильності визначення доходів та збитків від здійсненої інвестиції; узагальнювальний аналіз виконання бізнес-плану інвестиційного проекту. Тож процедурні етапи здійснення тактичного інвестиційного контролю, який дозволяє виявити ефективність поточних інвестиційних цілей, проектів, програм тощо та операційного інвестиційного контролю, що передбачає аналіз виконання календарних інвестиційних планів, поточних завдань, розрахунків, інвестиційних контрактів тощо, зумовлюються саме змістом завдань і метою аудиту інвестицій.

Існують різні підходи щодо етапів (стадій) тактичного й операційного інвестиційного аудиту підприємства, яке здійснює інвестиційну діяльність [518; 520; 566; 575, с. 68]. На наш погляд, визначаючи основні стадії контролю за інвестиційною діяльністю, особливо під час проведення тактичного та операційного інвестиційного контролю, варто виділити підготовчо-початкову (її результатом є складання деталізованого плану та програми перевірки інвестиційної діяльності, оскільки планування є однією з організаційних умов ефективного проведення аудиту інвестиційної діяльності), дослідну (отримання аудиторських доказів, під час якої опрацьовуються джерела інформації щодо об'єкта інвестиційної діяльності, вчиняються аудиторські контрольні дії, оформляються робочі документи аудитора) та завершальну (підсумкову).

Під час проведення аудиту інвестиційної діяльності на підготовчо-початковій стадії важливо визначити надійність системи обліку та внутрішнього контролю. На необхідності оцінювання системи внутрішнього контролю підприємства наголошує більшість вітчизняних учених [576, с. 204; 577, с. 370], цілком слушно мотивуючи це необхідністю дослідження і вивчення аудитором систем обліку і внутрішнього контролю клієнта, аби зрозуміти, як готується бухгалтерська інформація і мати уявлення про

надійність цих систем, оскільки ці дані використовуються під час управління інвестиційними проектами підприємства. Головною метою оцінки системи внутрішнього контролю підприємства є створення основи для планування аудиту інвестицій та визначення часу й обсягу аудиторських процедур. Аудитор вивчає також дотримання порядку державної реєстрації інвестицій. Як відомо, згідно з ч. 6 ст. 12-2 ЗУ «Про інвестиційну діяльність», інформація про державну реєстрацію інвестиційного проекту або проектної (інвестиційної) пропозиції оприлюднюється шляхом розміщення відповідного витягу з Державного реєстру інвестиційних проектів та проектних (інвестиційних) пропозицій на офіційному сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері економічного розвитку, впродовж одного місяця з дня державної реєстрації [150]. При цьому термін дії державної реєстрації інвестиційного проекту та проектної (інвестиційної) пропозиції припиняється у разі завершення реалізації або розробки інвестиційного проекту та/або за поданням суб'єкта інвестиційної діяльності або якщо впродовж більше трьох років такий проект або пропозицію не обрано під час проведення конкурсного відбору для надання державної підтримки, після чого відповідний запис у Державному реєстрі інвестиційних проектів та проектних (інвестиційних) пропозицій анулюється.

Загалом у процесі тактичного й операційного аудиту інвестиційної діяльності критично важливим є порівняння прогнозованих даних з реальними показниками задля виявлення відхилень та оцінки їхньої істотності. Для цього аудитор виконує аудиторські процедури, які за своїм характером можуть бути трьох видів: процедури оцінювання ризиків інвестиційних проектів; тести контролю інвестиційних проектів; процедури по суті інвестиційних проектів [578; 579, с. 158]. Контрольні процедури по суті не потрібно погоджувати з управлінським персоналом суб'єкта господарювання. Вони плануються і виконуються аудиторами самостійно та дозволяють отримати необхідні докази щодо конкретних об'єктів перевірки. Це завжди тести на суттєвість. У зарубіжній літературі їх поділяють на тести

залишків на рахунках або тести елементів сальдо. Подвійний поділ є раціональним способом організації аудиту [567, с. 166]. Процедури по суті інвестиційних проектів – аудиторські процедури, що виконуються для виявлення істотних викривлень щодо інвестиційних проектів на рівні тверджень. Вони передбачають: статистичну перевірку інформації про класи операцій, залишки на рахунках та розкриття інформації; аналітичні процедури по суті. Можливо, у цьому контексті заслуговує на увагу і стрес-тест (краш-тест), адже аналітична робота такого спрямування не завадить для розуміння того, наскільки стійким буде положення інвестора у стандартних ризикових ситуаціях.

Розглянуті етапи аудиту інвестицій є передумовою для складання плану і програми аудиту. Планування аудиту інвестиційної діяльності здійснюється з метою: визначення обсягу інформації, що перевіряється; встановлення переліку аудиторських процедур та методик їх застосування; визначення часу проведення перевірки, передбачуваної її тривалості, термінів початку та закінчення; формування групи аудиторів, що залучаються до перевірки. У процесі планування контролюючий орган розробляє модель аудиторської перевірки, виходячи з власного розуміння інвестиційної діяльності, що здійснює суб'єкт господарювання, і спираючись на оцінку аудиторського ризику.

Для визначення ефективності інвестиційних витрат щодо реалізації конкретного інвестиційного проекту поєднують процедури аналізу таких показників ефективності інвестицій: якості продукції, робіт, послуг, що покладені в основу інвестиційного проекту; ефективності використання ресурсів; якості управління інвестиційним процесом та діяльності відділу збуту; показників фінансового стану та періоду окупності інвестицій. Реалізація основних етапів внутрішнього інвестиційного аудиту має враховувати специфіку конкретних інвестиційних проектів, які є структурними складовими інвестиційної діяльності підприємства та базою реалізації інвестиційної політики суб'єкта інвестиційної діяльності. Тому для

складання ефективної методики внутрішнього аудиту інвестиційного проекту потрібно визначати, на якій стадії реалізації він є. Виконання кожного з етапів інвестиційного аудиту забезпечує реалізацію проміжної мети інвестиційних проектів. Це передбачає наявність інформаційних джерел аудиторської перевірки та окреслення кола користувачів висновками незалежного аудитора для прийняття економічних й управлінських рішень.

У будь-якому разі фінансово-інвестиційні контрольні процедури спрямовані на перевірку відповідності функціонування об'єкта контролю правилам, передбаченим нормативно-правовими актами у сфері інвестиційної діяльності. Увага контролюючих суб'єктів має концентруватися не тільки на дотриманні норм бюджетного, податкового, митного та іншого законодавства, а й на ефективності інвестування та якості адміністрування, розробці конкретних рекомендацій з розв'язання системних проблем, що знижують результативність роботи відповідних осіб.

Отже, фінансовий контроль під час здійснення інвестиційної діяльності з усіма його структурними елементами у практичній площині можна розглядати як багатоаспектну активну систему, завдяки якій на кожному етапі інвестиційної діяльності компетентними особами (органами) здійснюється спостереження і перевірка фінансової дисципліни, законності, доцільності, раціональності та ефективності процесів формування і використання фінансових ресурсів.

Зважаючи на завдання і мету фінансового контролю за інвестиційною діяльністю, потрібно визнати, що основними наслідками застосування контрольних процедур мають бути: 1) виявлення на об'єктах контролю порушень законності, ефективності, доцільності й раціональності при формуванні та використанні державних і комунальних фінансових і матеріальних ресурсів, відхилень від прийнятих норм, стандартів на найбільш ранній стадії; 2) притягнення винних осіб до відповідальності, забезпечення відшкодування завданих збитків (шкоди); 3) вжиття заходів щодо уникнення (запобігання) таких порушень у майбутньому.

Процедури фінансового контролю найповніше розкривають його сутність через інформаційну, профілактичну та мобілізаційну функції. Інформаційна функція державного фінансового контролю, з одного боку, зводиться до того, що інформація, отримана в результаті його здійснення, має стати основою для ухвалення відповідних управлінських рішень і вжиття корегувальних заходів, які забезпечать функціонування суб'єкта господарювання, що здійснює інвестиційну діяльність згідно із встановленими державою нормами; з іншого боку, забезпечує прозорість і фінансового контролю, і самого інвестування. Профілактична функція державного фінансового контролю полягає у виявленні умов, що сприяють порушенню встановленого державою порядку здійснення інвестиційної діяльності та норм і стандартів, які встановлені у цій сфері, та створенні умов щодо неможливості їх повторення в майбутньому (зокрема й через притягнення правопорушників до відповідальності). Мобілізуюча функція державного фінансового контролю передбачає усунення суб'єктами господарювання, що здійснюють інвестиційну діяльність, наслідків допущених фінансових порушень, умов, що їм сприяли, розробку організаційно-правових заходів з поширення сучасних методів інвестування.

Варто погодитись з О. Кузьменко, яка вважає, що метою контролю є формулювати пропозиції та вимоги, обов'язкові до розгляду, але не вживати заходів з усунення виявлених відхилень від норм, які за своєю функціональною природою можуть бути найрізноманітнішими [552, с. 382–383]. Аналіз сучасної наукової літератури [561, с. 7–8; 580, с. 77; 581, с. 10] дає змогу виокремити основні результати й наслідки процедур проведення фінансового контролю за інвестиційною діяльністю: 1) встановлення причин порушень; 2) встановлення винних осіб, притягнення до фінансової, адміністративної та іншої відповідальності; 3) недопущення незаконного або неправильного використання коштів; 4) надання письмових вимог та приписів; 5) розробка пропозицій і рекомендацій; 6) подання матеріалів до правоохоронних органів та інформування про результати контролю зацікавлених осіб, суспільство.

Документи, які містять результати контролю інвестиційної діяльності та в яких фіксують виявлені порушення фінансової дисципліни чи законності, називаються по-різному: акт, довідка, звіт тощо. Звісно, що складання такого підсумкового документа має важливе значення, адже він підлягатиме критичному аналізу підконтрольними особами та реалізації. Тож відомості, що містяться в ньому, мають бути достовірними, а висновки обґрунтованими, документально підтвердженими та об'єктивними. Л. Крамаровський слушно вказує на те, що остаточна редакція викладених фактів порушень приймається після отримання від винних посадових осіб відповідних пояснень та перевірки їх заперечень по суті [582, с. 83], і саме така позиція нормативно закріплена в багатьох вітчизняних правових актах, що стосуються процедури проведення фінансового контролю. Згідно з п. 10 постанови КМУ від 1 жовтня 2014 р. № 552 [583], для складання акта орган контролю: під час проведення планової та позапланової перевірки виконання інвестиційної програми у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення проводить аналіз документів і матеріалів щодо виконання інвестиційної програми; проводить при необхідності обстеження об'єктів, на яких здійснюються заходи інвестиційної програми.

Як вбачається із ст. 34 ЗУ «Про Рахункову палату» [237], за результатами здійснення аудиту ефективності, фінансового аудиту складають акт, у якому зазначають: фактичний стан справ щодо предмета аудиту, а в разі виявлення фактів порушень законодавства або недоліків їх також вказують, наводячи інформацію про порушені акти законодавства, а також розмір завданих збитків, факти неефективного використання коштів державного бюджету. В акті наводять перелік документів, інших матеріалів, які перевіряли, аналізували, оцінювали під час здійснення аудиту ефективності, фінансового аудиту [237]. Аналогічні положення містяться і в Методичних рекомендаціях з проведення Рахунковою палатою фінансового аудиту [526]. Згідно з положеннями ст. 35 ЗУ «Про Рахункову палату», наслідком проведення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) є складання звіту, складовими

частинами якого є акт (при наявності), висновки та рекомендації (пропозиції). У звіті щодо фінансового аудиту та аудиту ефективності обов'язково формулюють висновки за такими критеріями: продуктивність, результативність та економність використання бюджетних коштів. Звіт підписує та представляє на засіданні РП член Палати, відповідальний за здійснення відповідного заходу державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту). Не пізніше як за сім робочих днів до розгляду на засіданні РП проект звіту обговорює відповідний член РП та уповноважена посадова особа об'єкта контролю. У п'ятиденний термін об'єкт контролю може надати письмові зауваження щодо змісту проекту звіту відповідному членові РП, який їх розглядає та складає довідку про результати розгляду зауважень. Такі зауваження і довідка додаються до звіту і є невід'ємними його частинами. Обговоривши на засіданні звіт, складений за результатами здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), РП ухвалює рішення, яке надсилає разом з відповідним звітом об'єкту контролю. Об'єкт контролю у місячний термін інформує РП про результати розгляду її рішення, заплановані та вжиті у зв'язку із цим заходи. Якщо об'єкт контролю не поінформував РП про результати розгляду її рішення або якщо РП визнала неналежними заходи, заплановані та вжиті об'єктом контролю у зв'язку з її рішенням, вона інформує про це відповідні органи влади, а також громадськість. Усі рішення РП та результати їх розгляду об'єктом контролю оприлюднюються на офіційному веб-сайті Рахункової палати, крім інформації з обмеженим доступом.

Що стосується внутрішнього аудиту інвестиційної діяльності, то за результатами здійсненої перевірки аудитор повинен підбити підсумки виконаних аудиторських процедур та узагальнити виявлені помилки, а також оцінити їх сукупний вплив на фінансову звітність та висловити свою думку щодо її достовірності, повноти, відповідності чинному законодавству. Це, своєю чергою, вимагає визначення загальної структури і змісту підсумкової аудиторської документації, оскільки за своїм правовим статусом висновок

аудитора прирівнюється до висновку експертизи, що призначається згідно з процесуальним законодавством України.

За ст. 7 ЗУ «Про аудиторську діяльність» аудитор оформляє результати своєї перевірки у формі аудиторського звіту й аудиторського висновку. Аудиторський звіт – це підсумковий документ про результати проведеного контрольного заходу, що містить висновки та пропозиції щодо вдосконалення діяльності підконтрольного суб'єкта [439, с. 232]. Аудиторський висновок – документ, що складений відповідно до стандартів аудиту та передбачає надання впевненості користувачам щодо відповідності фінансової звітності або іншої інформації концептуальним основам, які використовувалися при її складанні. Концептуальними основами можуть бути закони та інші нормативно-правові акти України, положення (стандарти) бухгалтерського обліку, внутрішні вимоги і положення суб'єктів господарювання, інші джерела. Аудиторський висновок аудитора іноземної держави при офіційному його поданні установі, організації або суб'єктові господарювання України підлягає підтвердженню аудитором України, якщо іншого не встановлено міжнародним договором України [512].

Щодо аудиту інвестиційної діяльності суб'єкта господарських відносин, то його наслідки визначено в VI розділі Методики проведення Державною фінансовою інспекцією України, її місцевими органами державного фінансового аудиту діяльності суб'єктів господарювання [527]. За результатами аудиту діяльності складається аудиторський звіт, який обов'язково має містити результати перевірки дотримання законодавства і забезпечення ефективності фінансово-господарської діяльності об'єкта аудиту та обґрунтовані рекомендації щодо її удосконалення. Також у ньому обов'язково мають бути результати аудиторських процедур, висновки та рекомендації. У розділі звіту «Результати аудиторських процедур» наводять результати досліджень дотримання законодавства і забезпечення ефективності фінансово-господарської діяльності об'єкта аудиту. Тут також мають бути аналітичні висновки щодо результатів аналізу фінансово-господарської

діяльності об'єкта аудиту та результати дослідження чинників, які негативно впливають на інвестиційну діяльність. Якщо виявлено такі чинники, наводять конкретні приклади, а також інформацію про їхній вплив на розміри платежів до бюджетів і державних фондів, фінансові результати і розмір прибутку об'єкта аудиту (до оподаткування) та величину активів. У висновках звіту дається оцінка рівня управління фінансово-господарською діяльністю об'єкта аудиту, ефективності управління його майном, досягнення визначених цілей і завдань, достовірності фінансової звітності і системи внутрішнього контролю.

При цьому висновки групують за істотністю їхнього впливу на фінансово-господарську діяльність об'єкта аудиту за такими напрямками [527]: зовнішній, що має незалежний від об'єкта аудиту характер, зокрема щодо достатності нормативно-правового забезпечення його діяльності, рівня її регламентації органом управління об'єкта аудиту; внутрішній – щодо прийняття рішень або бездіяльності посадових осіб об'єкта аудиту, передусім щодо організації і функціонування системи внутрішнього контролю. Аудиторський звіт обов'язково має містити пропозиції, реалізація яких є необхідною умовою для якісних змін в управлінні об'єктом аудиту. Ці пропозиції повинні ґрунтуватися на фактах і висновках аудиту діяльності. Рекомендації мають бути сформульовані на основі результатів перевірки факторів ризику (ризикових операцій), підкріплені фактами і висновками; із заувагами щодо того, що потрібно змінити; залишити на розсуд об'єкта аудиту способи проведення змін; бути досить детальними і реальними для впровадження.

Одним із наслідків аудиторського звіту органів ДАСУ є необхідність відповідного реагування суб'єкта контролю, що здійснює інвестиційну діяльність. Для цього примірники аудиторського звіту передають керівникові об'єкта аудиту, його органу управління, а також згідно з визначеними законодавством повноваженнями КМУ та МФУ. Один примірник аудиторського звіту залишається органу ДАСУ. Керівник об'єкта аудиту

зобов'язаний у місячний термін інформувати орган ДАСУ, який проводив аудит діяльності, про стан врахування рекомендацій, що містяться в аудиторському звіті. Результати аудиту діяльності суб'єкта господарювання, що здійснює інвестиційну діяльність, оприлюднюються згідно з постановами чинного законодавства. Як ми вже зазначали вище, одним з наслідків проведених контрольних заходів є застосування до підконтрольного об'єкта фінансових санкцій. Докладніше ми розглянемо це питання в наступному підрозділі дисертації. Зараз тільки зазначимо, що реалізація результатів контролю за наслідками його проведення не обмежується лише вимогами щодо усунення виявлених недоліків і порушень, а передбачає також здійснення правової оцінки та застосування на її основі санкцій. Застосування юридичних санкцій входить до юрисдикційних повноважень керівних посадових осіб, якими є керівники органів фінансового контролю та їхні заступники, у випадках, передбачених законодавством.

На наше переконання, будь-яке рішення за підсумками контрольних заходів має відповідати принципу об'єктивності, незалежно від зовнішніх обставин. У передбачених законодавством випадках за результатами контролю контролюючий орган повинен повідомити правоохоронні органи про порушення [584; 585].

Проблематика негативних щодо вимог сьогодення наслідків процедур проведення фінансового контролю неодноразово порушувалася в науковій літературі. Наприклад, на думку Г. Дмитренка, найголовнішою проблемою органів фінансового контролю є те, що вони в більшості фіксують допущені порушення, тоді як їх потрібно передбачати і запобігати їм [491, с. 13]. Не применшуючи ролі фінансово-контрольних органів, варто зазначити, що передусім профілактика – це завдання не органів фінансового контролю, а органів державного управління. Тому ми не можемо беззастережно підтримати акценти цитованого автора. Водночас, як ми вже зазначали, фінансовий контроль за інвестиційною діяльністю суб'єкта господарювання проходить у сучасних умовах період якісної трансформації. Зміну парадигми

контролю можна охарактеризувати як перехід від контролю статистичного й апостеріорного до здійснення контролю переважно динамічного й апріорного [509, с. 244]. Ми переконані, що під час реформування системи фінансового контролю має реально втілитись відхід від контролю як засобу покарання, спрямованого на виявлення правопорушення і притягнення до відповідальності, до засобу сприяння, спрямованого на отримання достовірної інформації про стан об'єкта, приведення його у відповідність із встановленими вимогами, усунення причин та умов протиправних дій.

На наш погляд, назріла потреба введення до системи судоустрою України Вищого суду з питань інвестиційної діяльності, як вищого спеціалізованого суду (поряд з Вищим антикорупційним судом та Вищим судом з питань інтелектуальної власності) для розгляду спорів у сфері інвестування. Саме існування окремого суду з розгляду питань такого рівня, формування довіри до зазначеної судової установи істотно підвищить віру інвесторів у можливість гарантування інвестицій та розвитку цивілізованого бізнесу в нашій країні. Відповідно, витрати на такий суд будуть нікчемними, якщо порівнювати з можливим зиском України від отриманих ресурсів на розвиток економіки та соціальної сфери.

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що процедури здійснення фінансово-інвестиційного контролю, будучи врегульованими правовими нормами, є сферою існування правовідносин, що виникають між контролюючими (уповноваженими) та підконтрольними (зобов'язаними) суб'єктами, під час реалізації яких виконується правовий обов'язок уповноваженого суб'єкта контролювати діяльність зобов'язаних суб'єктів інвестиційної діяльності, передусім щодо її відповідності принципам законності, ефективності та доцільності, а в разі виявлення будь-яких відхилень вживати заходів задля їх усунення та недопущення таких порушень у майбутньому. Отже, чітка регламентація процедур фінансового контролю за інвестиційною діяльністю має не менш істотне значення, ніж будь-які інші процедури регулювання інвестиційної діяльності і для сторони, що

контролює, і для сторони, яку контролюють. При цьому особу, що здійснює такий контроль, визначені процедури дисциплінують, підвищують організованість і дієвість її роботи, а щодо суб'єкта інвестиційної діяльності як особи, яку контролюють, то тут правове забезпечення процедур контролю покликане позбавити її від свавілля контролюючих суб'єктів, надає результатам цієї контрольної діяльності передбачуваності та створює додаткові юридичні гарантії законності дій органів фінансового контролю і дотримання прав суб'єктів інвестиційної діяльності.

4.4 Фінансово-правова компонента системи юридичної відповідальності у сфері інвестиційної діяльності

Основи відповідальності, – спочатку як соціального явища, а згодом і правового, – науково обґрунтували ще античні філософи. Так, на важливості профілактичної функції покарань (як наслідку контролю) наголошував у своїх працях ще давньогрецький філософ Аристотель, який вважав, що люди не вчиняють протиправних дій через страх покарання [586, с. 146–148]. Хоча як негативна емоція людини, що є результатом реальної й уявної небезпеки для життя, особистості та сформованої системи цінностей [587, с. 50], страх і визначає поведінку людини, він виступає негативним чинником, оскільки перешкоджає розвитку особистості. Тож на шляху розбудови гармонійно розвинутого суспільства немає місця страхам. Тому важливо знайти інші способи впливу на людей, профілактики правопорушень, зокрема виховувати почуття відповідальності в системі ціннісного світогляду.

У сучасній науковій літературі найбільш узагальнено етимологія поняття «відповідальність» наведена в довідкових джерелах. Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови надає два значення відповідальності: 1) покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова;

2) серйозність, важливість справи, моменту тощо [588, с. 177]. Своєю чергою, О. Максимюк, досліджуючи юридичну відповідальність з позиції філософсько-правових аспектів, стверджує, що відповідальність застосовується невідворотно, якщо є позитивно виражені умови для настання юридичної відповідальності та немає негативно виражених умов для її гальмування або усунення. Цю формулу можна уточнити: у ній йдеться про застосування юридичної відповідальності щодо одного й того самого кола суб'єктів та одного й того самого випадку [589, с.14]. На думку філософів, відповідальність – це категорія етики і права, що відображає особливе соціальне та морально-правове ставлення особи до суспільства, яке характеризується виконанням свого морального обов'язку та правових норм [590, с. 267]. Проте так висвітлюється тільки один канал зв'язку – по лінії «особа – держава» і навіть не згадується зустрічний вплив держави на особу. Адже юридична відповідальність є не тільки одним з видів соціальної відповідальності, а й державно-владним феноменом.

Проаналізувавши правову літературу, можна виділити три підходи до розуміння поняття юридичної відповідальності серед науковців: 1) прихильники так званої «негативної» юридичної відповідальності, які пов'язують юридичну відповідальність тільки зі скоєнням правопорушення [591, с. 107–109; 592, с. 621; 593; 594, с. 5–13; 596]; 2) прибічники позитивної юридичної відповідальності, на думку яких, юридична відповідальність орієнтована не тільки на минулу, але й на сьогоdnішню та майбутню поведінку суб'єкта правовідносин [597; 598; 599; 600; 601, с. 79–88; 602, с. 158–161]; 3) науковці, які розглядають юридичну відповідальність не тільки як негативну (ретроспективну) і позитивну (перспективну), але як цілісне правове явище з різними формами реалізації [603; 604; 605]. Та все-таки наявність найрізноманітніших поглядів на проблему розуміння такого багатоаспектного явища як юридична відповідальність, створює труднощі у практиці та перешкоджає ефективному функціонуванню в ролі механізму гарантії та забезпечення прав і свобод

суб'єктів правовідносин, зокрема інвестиційних. Зазначимо, що нам імпонує саме перший підхід.

Отже, узагальнено негативна юридична відповідальність – це особливий вид юридичної відповідальності, що являє собою відповідну реакцію суспільства та держави на здійснення особою винного протиправної дії у будь-якій сфері суспільних відносин. Її особливістю як примусового засобу впливу є те, що вона застосовується від імені держави, державними органами, має правовий характер, здійснюється у визначених законом формах та на законних підставах [263, с. 490]. Враховуючи наведені думки фахівців, тлумачення в академічних словниках та особливості законодавства, що визначає порядок здійснення інвестиційної діяльності, розглядаємо юридичну відповідальність у сфері інвестування крізь призму правового обов'язку дотримуватися встановлених вимог, що реалізується у правомірній поведінці суб'єктів інвестиційної діяльності, яка заохочується або схвалюється державою як комплексне правове явище, як правовідносини, що виникають між державою в особі компетентних органів та правопорушником – суб'єктом інвестиційної діяльності, який не дотримався вимог, що містяться в нормах права, – в результаті чого можливі негативні наслідки для суб'єкта правопорушення в законодавчо встановленій процесуальній формі [606, с. 171].

Характеристика функцій юридичної відповідальності за фінансово-інвестиційне правопорушення як векторів реакції, результативного впливу держави дає змогу стверджувати, що ця відповідальність виконує не тільки каральну та компенсаційну, а й інші функції у сфері інвестування – блокувальну, стимулювальну, запобігання правопорушенням, а також контрольну та інформаційну.

Чинне вітчизняне законодавство не містить визначення поняття «інвестиційне правопорушення». Водночас сутність правопорушення у сфері інвестування полягає в тому, що поведінка правопорушника спрямована на негативну зміну визначеного в чинному законодавстві порядку здійснення

інвестиційної діяльності. Інвестиційна протиправність, своєю чергою, полягає в повному або частковому невиконанні вимог, ігноруванні правил, порядку, закріплених як нормами фінансового законодавства, так і нормами іншого галузевого законодавства, обов'язковими до виконання суб'єктами інвестиційної діяльності. Зважаючи на викладене, під інвестиційним правопорушенням можна розглядати суспільно небезпечну чи шкідливу дію (у формі дії або бездіяльності), пов'язану з невиконанням та/або неналежним виконанням норм господарського, бюджетного, податкового, валютного, митного та іншого законодавства, якими регламентовано здійснення інвестиційної діяльності, за що встановлена кримінальна, адміністративна, фінансово-правова, дисциплінарна, матеріальна чи цивільно-правова відповідальність. Тобто йдеться про широке тлумачення зазначеного правопорушення.

Правовий інститут відповідальності є обов'язковим елементом механізму правового регулювання інвестиційних відносин, оскільки спрямовує дії всіх суб'єктів інвестиційної діяльності (разом з уповноваженими особами контролюючих органів) до правомірної поведінки.

Перш ніж безпосередньо розглянути основні види юридичної відповідальності суб'єктів за вчинення інвестиційних правопорушень, потрібно відзначити наявність заходів спеціальної інвестиційної відповідальності осіб, які здійснюють інвестиційну діяльність. Як вбачається із ст. 8 ЗУ «Про інвестиційну діяльність», інвестор у випадках і порядку, встановлених законодавством України, зобов'язаний: подати фінансовим органам декларацію про обсяги і джерела здійснюваних ним інвестицій; одержати дозвіл на виконання будівельних робіт у випадках та порядку, встановлених ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності»; одержати письмовий звіт експертизи проекту будівництва у випадках та порядку, встановлених ст. 31 ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності»; одержати позитивний висновок державної експертизи інвестиційного проекту у випадках та порядку, встановлених КМУ [150]. Важливо також, що

для проведення господарської діяльності, яка підлягає ліцензуванню, учасники інвестиційної діяльності мають одержати відповідну ліцензію, що видається в порядку, встановленому законодавством. У разі невиконання цих вимог суб'єктами інвестиційної діяльності законодавець і передбачив зазначену спеціальну відповідальність. Так, у ст. 20 цього Закону [150] зазначено, що: при недотриманні договірних зобов'язань суб'єкти інвестиційної діяльності несуть майнову та іншу відповідальність, передбачену законодавством України й укладеними договорами; на них покладається сплата штрафів і пені за порушення умов договорів. Відшкодування завданих збитків не звільняє винну сторону від виконання зобов'язань, якщо іншого не передбачено законом або договором. Отже, до спеціальних заходів відповідальності суб'єктів інвестиційної діяльності можна віднести передусім господарсько-правову відповідальність, заходи із зупинення або припинення інвестиційної діяльності. При цьому, на наш погляд, ця спеціальна відповідальність виконує не тільки стимулювальну, а й інші функції – запобігання правопорушенням у сфері інвестування, контролю за ефективністю діяльності його суб'єктів, інформування учасників інвестування про результати діяльності – і їхньої, і їхніх партнерів, контрагентів тощо.

До основних форм господарсько-правової відповідальності у сфері інвестиційної діяльності належать такі: відшкодування збитків (застосовується у разі порушення договірних зобов'язань, завдання шкоди суб'єктам інвестиційної діяльності та іншим його учасникам); оперативно-господарські санкції (відмова від пролонгації договору; дострокове розірвання в установленому порядку договорів інвестиційного характеру у випадку грубого порушення іншою стороною договірних зобов'язань; зміна порядку оплати виконання (згідно з умовами договору) – для уникнення повторення порушень термінів оплати; прийняття виконання після застосування спеціальної процедури, передбаченої договором на випадок виявлення порушень щодо якості виконання тощо); позбавлення

передбачених законом пільг; вжиття заходів забезпечення виконання зобов'язання (сплата пені, штрафних санкцій тощо); анулювання державної реєстрації інноваційної структури та вилучення її з Державного реєстру інноваційних структур (здійснюється Міністерством освіти і науки України у випадку виявлення невідповідності її діяльності критеріям, визначеним Комісією з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів).

Відшкодування збитків в основному передбачено ст. 224 ГКУ та ст. 623 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), як універсальний вид відповідальності, що покладається на боржника при завданні кредитором збитків внаслідок невиконання або неналежного виконання зобов'язань та положеннями спеціалізованих законодавчих актів, які регламентують різні форми (режими) інвестування (наприклад, ч. 6 ст. 29 ЗУ «Про приватизацію державного майна», яка встановлює таку форму відповідальності за завдання збитків порушенням законодавства про приватизацію, а також у результаті зроблених витрат щодо забезпечення збереження об'єктів приватизації до моменту фактичної передачі майна покупцеві [607]). Вжиття заходів забезпечення виконання зобов'язань встановлюється згідно із ст. 546 ЦКУ, де прописано, що виконання зобов'язання може забезпечуватися пенею, порукою, гарантією тощо [608]. У разі приватизаційного інвестування на підставі п. 5 ст. 29 ЗУ «Про приватизацію державного майна» варто зазначити, що можливість встановлення відповідальності за порушення порядку здійснення інвестиційної діяльності у випадку договірних відносин положеннями наведених нормативних актів не вичерпується, оскільки в договорі можуть бути й інші умови (наприклад, зобов'язання щодо: здійснення програм технічного переозброєння виробництва, впровадження прогресивних технологій; виконання вимог антимонопольного законодавства; збереження номенклатури та обсягу виробництва продукції (надання послуг) згідно з інвестиційним бізнес-планом; утримання об'єктів соціально-побутового призначення тощо).

Ще одним спеціальним заходом є зупинення або припинення інвестиційної діяльності. Згідно з ч. 1 ст. 21 ЗУ «Про інвестиційну діяльність» припинення інвестиційної діяльності провадиться за рішенням: а) інвесторів (при цьому інвестори відшкодовують збитки учасникам інвестиційної діяльності); б) правомірного державного органу. Рішення державного органу про зупинення або припинення інвестиційної діяльності може бути прийнято з таких причин: якщо її продовження може призвести до порушення встановлених законодавством санітарно-гігієнічних, архітектурних, екологічних та інших норм, прав та інтересів громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом; оголошення в установленому законом порядку інвестора банкрутом внаслідок неплатоспроможності; внаслідок стихійного лиха або запровадження надзвичайного стану. Натомість, як свідчать події останніх років, зовнішня агресія проти нашої країни стала реальністю, а тому окреслена норма потребує доповнення щодо можливості прийняття таких рішень у зв'язку із запровадженням воєнного стану чи режиму антитерористичної операції.

Як бачимо, норми спеціальної відповідальності за інвестиційні правопорушення розпорочені в різних нормативно-правових актах, що істотно ускладнює процедуру застосування.

Окрім низки заходів цієї спеціальної відповідальності, до найефективніших правових засобів зміцнення правопорядку при інвестуванні належать й інші заходи юридичної відповідальності, які застосовуються до осіб, винних у порушенні відповідного законодавства. Загалом можна стверджувати про формування системи юридичної відповідальності за правопорушення у сфері інвестування. Особливістю цієї відповідальності є те, що в її структурі вирізняють окремі інституційні види. Слушною є думка Р. Хачатурова та Д. Ліпінського про те, що систему юридичної відповідальності умовно можна представити у вигляді схеми: юридична відповідальність загалом (як система) – види юридичної відповідальності (як підсистема) – підвиди юридичної відповідальності (як елементи системи) –

норма, що передбачає юридичну відповідальність (як первинний елемент) [609, с. 624]. Відповідно, кожен вид юридичної відповідальності за порушення порядку здійснення інвестиційної діяльності виступає як самостійна складова цілісної системи.

Що ж до основних різновидів юридичної відповідальності за порушення порядку здійснення інвестиційної діяльності, то тут варто зазначити таке. Посадові особи як носії юридично-владних повноважень виступають спеціальним суб'єктом усіх видів юридичної відповідальності. Оскільки, як відомо, КУ проголосила пріоритетним завданням держави створення належних умов для реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина, основну роль у здійсненні цього завдання виконують саме посадові особи суб'єктів публічних правовідносин, адже вони наділені юридично-владними повноваженнями. Тож актуальним питанням правової науки є визначення персональної відповідальності осіб владних органів за порушення встановленого порядку здійснення інвестиційної діяльності та особливостей притягнення їх до юридичної відповідальності. Згідно з чинним законодавством України відповідальність посадових осіб контролюючих органів настає за таких умов: неправомірність ухвалених рішень, дій або бездіяльність посадових осіб; наявність шкоди або збитків, завданих особам або їхньому майну; причиновий зв'язок між неправомірним рішенням (діями, бездіяльністю) посадової особи і шкодою (збитками).

Варто звернути увагу на те, що законодавець оперує поняттям «посадова особа контролюючого органу» лише в кількох нормативно-правових актах (наприклад, у ст. 21 ПКУ, хоча визначення цього поняття у відповідному кодифікованому акті не наведено). Відповідно до норм ст. 2 ЗУ «Про державну службу», посада державної служби – визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу з установленими згідно з чинним законодавством посадовими обов'язками в межах повноважень, визначених ч. 1 ст. 1 цього Закону [610]. Отже, юридична відповідальність посадових (уповноважених) осіб суб'єктів

публічних правовідносин за порушення встановленого порядку здійснення інвестиційної діяльності є наслідком їхнього недбалого виконання чи невиконання службових повноважень.

Наукове співтовариство, як і законодавець, одноставне щодо можливості настання адміністративної відповідальності суб'єктів публічних правовідносин за порушення порядку здійснення інвестиційної діяльності. Проте саме поняття «адміністративна відповідальність» як вид юридичної відповідальності має різні визначення в науці адміністративного права. Навіть у чинному Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не визначено цього поняття, що, звісно, ускладнює на практиці розмежування адміністративної відповідальності від інших видів юридичної відповідальності. Варта уваги наукова позиція Д. Лук'янця, на переконання якого, сутність адміністративної відповідальності дає її розуміння як механізму реалізації в адміністративному порядку санкції правової норми, яка має форму стягнення. Зазначене розуміння об'єднує в собі і адміністративну відповідальність – як застосування стягнень, і як обов'язок зазнати обмежень унаслідок застосування стягнення, і як правовідносини, і як вияв примусового методу державного управління та реакцію на правопорушення [611, с. 28]. О. Ящук подає таке її визначення: «Адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що є специфічною формою реагування держави в особі уповноважених, компетентних органів на адміністративне правопорушення, і полягає в застосуванні до правопорушників адміністративних стягнень, які тягнуть за собою обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру, а у випадках, передбачених КУпАП, – і заходів впливу» [612, с. 243–244]. На наш погляд, наведене визначення поняття адміністративної відповідальності повністю узгоджується з нормативним розумінням її сутності і завдань. Так, згідно із ст. 284 КУпАП у справі про адміністративне правопорушення суд має право виносити одну з таких постанов: а) про накладення адміністративного стягнення; б) про застосування заходів

впливу, передбачених ст. 24¹ КУпАП; в) про закриття справи. Тобто КУпАП не передбачає таких постанов, як постанови про визнання особи винною у вчиненні адміністративного правопорушення, як це передбачено, наприклад, у разі притягнення особи до кримінальної відповідальності. Аналогічний підхід зустрічається і в рішенні КСУ від 31 березня 2015 р. № 2-рп/2015 [613], з якого вбачається, що «порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення врегульовано статтями 284, 287, 294, які містяться у розділі IV КУпАП. Згідно з ч. 1 ст. 284 Кодексу у справі про адміністративне правопорушення орган (посадова особа) ухвалює одну з таких постанов: про накладення адміністративного стягнення; про застосування заходів впливу, передбачених ст. 24¹ цього Кодексу; про закриття справи. Вказаний перелік видів постанов, якими завершується розгляд справи про адміністративне правопорушення по суті, є вичерпним». Отже, підставою для адміністративної відповідальності за порушення порядку здійснення інвестиційної діяльності є наявність складу адміністративного правопорушення, тобто винної умисної або необережної дії чи бездіяльності, що зазіхає на охоронювані законом інвестиційні відносини, за порушення яких законом передбачена адміністративна відповідальність.

Особливостями заходів адміністративної відповідальності за порушення порядку здійснення інвестиційної діяльності є: відсутність тяжких правових наслідків; настання за вчинення адміністративних правопорушень; як наслідок – адміністративні санкції.

Разом з адміністративною відповідальністю найчастіше до суб'єктів публічних правовідносин за порушення встановленого порядку здійснення інвестиційної діяльності застосовується фінансово-правова відповідальність. Аналіз юридичної літератури наводить на думку про існування кількох основних напрямів у розумінні її правової природи і структури. Одні науковці вважають фінансово-правову відповідальність самостійним видом юридичної відповідальності; інші вважають, що вона є різновидом адміністративної відповідальності; третя група фахівців визначає податкову, бю-

джетну, валютну відповідальність в системі фінансово-правової відповідальності; четверта група виходить з того, що фінансово-правова відповідальність є лише науковим збірним інститутом.

Оскільки роль держави в управлінні публічними фінансами є владною, аналогічний характер – імперативний – мають і фінансово-правові норми. Він полягає в тому, що держава як публічно-владне утворення приписує суб'єктам фінансово-інвестиційної діяльності єдино правильний варіант поведінки у фінансових правовідносинах, якого вони повинні в загальнообов'язковому порядку дотримуватись під страхом державного примусу. При цьому в деяких нормативно-правових актах, що регламентують контрольну діяльність суб'єктів публічних правовідносин, навіть дається визначення поняття «винні особи», під якими розуміють осіб, які згідно з покладеними на них обов'язками та законодавством були відповідальні за фінансово-господарські операції, проведені з порушенням законодавства, та/або дії (бездіяльність) яких призвели до такого порушення [585].

Правовий аналіз адміністративного і фінансового законодавства справді дозволяє виокремити спільні для цих видів юридичної відповідальності ознаки, зокрема: публічний характер, нерівність сторін, спрощена процедура накладення стягнення тощо. Спираючись на такі риси, частина науковців вважає фінансову відповідальність різновидом адміністративної відповідальності. Наприклад, Р. Усенко стверджує, що фінансовими санкціями варто вважати заходи адміністративної відповідальності. На його думку, вони реалізуються через процедуру правозастосування в позасудовому порядку і виражаються в застосуванні до юридичних осіб або фізичних осіб – підприємців, штрафу та/або пені за вчинене правопорушення [614]. Ми не поділяємо наведену думку, адже фінансова санкція має суттєві відмінності від адміністративних санкцій. Відповідно, низка дослідників всіляко обстоює право на виокремлення фінансової відповідальності як автономного виду юридичної відповідальності. Свою позицію прихильники такого підходу обґрунтовують

тим, що самостійність виду юридичної відповідальності залежить від самостійності галузі права і виду правопорушення, а позитивним явищем їх існування є можливість притягнення до відповідальності за порушення в галузі фінансів юридичних осіб [615, с. 13–18].

Попри спільні ознаки, існує низка відмінностей фінансово-правової відповідальності від адміністративної. Наприклад, А. Іванський називає такі відмінні від адміністративної риси фінансово-правової відповідальності: 1) остання виникає в результаті фінансового правопорушення, адміністративна ж виникає в результаті адміністративного вчинку; 2) суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути лише фізичні особи, що підтверджується КУпАП, а суб'єктами фінансово-правової відповідальності можуть бути і фізичні, і юридичні особи; 3) метою адміністративної відповідальності є, передусім, припинення (попередження) правопорушення і покарання; 4) фінансово-правова відповідальність відрізняється за метою, оскільки їй властива правовідновлювальна мета; притягнення до фінансово-правової відповідальності не відкидає притягнення і до інших видів відповідальності [616, с. 68]. М. Кучерявенко також погоджується з такими відмінностями між адміністративною та фінансово-правовою відповідальністю, проте додатково акцентує на тому, що адміністративна відповідальність реалізується у грошовій формі, а фінансові санкції набагато ширші від грошових [371, с. 340]. Н. Якимчук аналогічно формулює відмінності фінансово-правової відповідальності від адміністративної, а саме: фінансово-правова відповідальність настає лише за порушення фінансових норм, що встановлюють правила поведінки суб'єктів фінансових правовідносин, захищають фінансові інтереси держави; фінансові правовідносини через свою природу мають майновий характер, тому правопорушення у цій сфері завжди завдають майнової шкоди державі і всьому суспільству. Через майновий характер фінансових правовідносин у конструкції фінансової відповідальності переважають санкції, пов'язані з позбавленням в основному майнового характеру; сфера управління

публічними фінансами та фінансовою діяльністю держави не є сферою, за порушення в якій виникають охоронні адміністративно-правові відносини і передбачено безпосередньо адміністративно-правову відповідальність юридичних осіб; організації в статусі розпорядника (отримувача) бюджетних коштів не виступають суб'єктами адміністративно-правових відносин і, відповідно, не порушують адміністративно-правових норм; різний механізм встановлення та обрахування фінансово-правових й адміністративних санкцій; різні органи юрисдикційних повноважень щодо застосування вказаних санкцій [617, с. 79–84]. Про розмежування адміністративної та фінансової відповідальності йдеться і в рішенні Конституційного Суду України від 30 травня 2001 р. у справі № 7-рп/2001, де зазначено, що положеннями ст. 92 КУ безпосередньо не встановлено види юридичної відповідальності. Відтак положення КУпАП, які визначають порядок притягнення до адміністративної відповідальності, не можуть застосовуватись як такі, що регулюють питання притягнення до відповідальності іншого виду, а також те, що адміністративна відповідальність не охоплює спеціальних видів юридичної відповідальності, передбачених іншими галузями права (податкову, банківську, бюджетно-правову (різновиди фінансово-правової відповідальності)) [618]. Варто вказати й на різну процедуру застосування фінансово-правових та адміністративних санкцій. Наприклад, процес притягнення до відповідальності розпорядників бюджетних коштів за правопорушення, передбачені бюджетним законодавством, хоч і схожий на адміністративний процес, але відбувається згідно з передбаченими бюджетним законодавством процедурами у разі порушення фінансово-бюджетної дисципліни (під якою розуміють дотримання посадовими особами органів виконавчої влади встановлених законодавством правил і порядку витрачання бюджетних коштів).

Як основні порушення фінансово-бюджетної дисципліни, згідно з класифікацією таких порушень в аналітичних звітах контролюючих органів, можна виокремити такі: 1) втрати фінансових і матеріальних ресурсів, допущені внаслідок порушень законодавства: недоотримання фінансових

ресурсів; проведення витрат з порушенням законодавства; нецільові витрати державних ресурсів; незаконні витрати; недостачі; 2) втрати фінансових і матеріальних ресурсів, допущені внаслідок неефективних управлінських дій: упущені вигоди; непродуктивні (зайві) витрати.

Щодо позиції законодавців з приводу фінансової відповідальності, то вона не зовсім логічна. Пряма вказівка на фінансову відповідальність як окремий вид міститься в ПКУ. Як впливає з п. 1 ст. 111 ПКУ за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, застосовують такі види юридичної відповідальності: фінансова (пп. 1.1 ст. 111); адміністративна (пп. 1.2 ст. 111); кримінальна (пп. 1.3 ст. 111). Згідно з п. 2 ст. 111 ПКУ, фінансова відповідальність за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства встановлюється і застосовується згідно з цим Кодексом та іншими законами у вигляді штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) та/або пені [293]. Водночас у пп. 1.265 ст. 14 ПКУ штрафну санкцію (фінансову санкцію, штраф) визначено як плату у вигляді фіксованої суми та/або відсотків, що стягується з платника податків у зв'язку з порушенням ним вимог податкового законодавства та іншого законодавства, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи, а також штрафні санкції за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Про існування фінансової відповідальності свідчать також норми БКУ, які передбачають фінансово-правову відповідальність за бюджетні правопорушення. Згідно з п. 11 ст. 7 БКУ, принцип відповідальності учасників бюджетного процесу визначається як такий, що кожен з них несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу. Разом з принципами Лімської декларації керівних принципів контролю, зокрема економності, результативності та ефективності [619], зазначений принцип створює основи виконання фінансово-бюджетної дисципліни розпорядниками бюджетних коштів. Л. Савченко також вказує на те, що БКУ на законодавчому рівні закріпив поняття бюджетного

правопорушення – це недотримання учасником бюджетного процесу встановленого нормативно-правовими актами порядку складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету чи звіту про виконання бюджету [468, с. 339]. Так, МФУ може призупиняти бюджетні асигнування у разі: несвоєчасного і неповного подання звітності про виконання бюджету, невиконання вимог щодо бухгалтерського обліку, складання звітності та внутрішнього фінансового контролю за бюджетними коштами і недотримання порядку перерахування цих коштів, подання недостовірних звітів та іншої інформації про виконання бюджету, порушення розпорядниками бюджетних коштів вимог щодо прийняття ними бюджетних зобов'язань, нецільового використання бюджетних коштів.

Водночас існують деякі неузгодженості щодо визначення поняття фінансового штрафу, фінансової санкції та їх співвідношення з фінансовою (податковою) відповідальністю. Так, М. Занфіров твердить, що фінансово-правові санкції – це заходи фінансово-правової відповідальності, що застосовуються уповноваженими на те органами державної влади до фізичних та юридичних осіб за порушення фінансового законодавства, полягають у застосуванні до правопорушника додаткових обтяжень майнового характеру задля приведення його поведінки у відповідність до вимог, що містяться в законі [620, с. 95–98]. Як бачимо, санкції в такому разі розглядаються як захід фінансово-правової відповідальності. Д. Кобильнік визначає фінансово-правову санкцію як складову частину структури фінансово-правової норми і наголошує, що вона відіграє одне з найголовніших призначень реалізації і фінансово-правової норми, і фінансових правовідносин загалом. Серед особливостей, що характеризують і виокремлюють фінансово-правову санкцію серед інших, вчений називає: правовідновлюваний та штрафний характер, грошовий або майновий характер, а також застосування її до всіх учасників фінансових правовідносин. Водночас науковець слушно звертає увагу, що під час розгляду й аналізу особливостей фінансово-правової санкції виникає сумнів щодо існування перелічених особливостей

санкції у відносинах, які виникають між державою та зобов'язаним учасником за умови неналежного виконання імперативних приписів фінансового законодавства з боку уповноважених органів держави, які реалізують фінансову діяльність [621, с. 110–112]. Так, з огляду на положення ст. 110 ПКУ, згідно з яким посадові особи контролюючих органів не належать до кола осіб, які притягуються до відповідальності за вчинення порушень, визначених законами з питань оподаткування та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на органи державної податкової служби та митні органи (контролюючі органи), застосування фінансових санкцій можливе тільки до зобов'язаного суб'єкта податкових відносин. І це можна вважати однією з особливостей фінансових санкцій.

Ю. Ровинський вважає, що поняття «фінансова санкція» можна розглядати як елемент структури (необхідний атрибут) норми права і як конкретно визначену міру фінансово-правової відповідальності, тобто санкцією варто називати тільки закладену в юридичній формі можливість фінансово-правового примусу щодо зобов'язаної особи на випадок невиконання нею обов'язку. При цьому він резюмує, що фінансово-правовою санкцією слід вважати міру впливу примусового характеру, яка реалізується через процедуру правозастосування в позасудовому порядку та полягає в позбавленні особи, до якої вона застосована, певної суми грошей, що є мірою юридичної відповідальності [622, с. 15–18]. На наш погляд, у цьому визначенні є логіка, адже санкція становить собою і обов'язковий елемент норми права, і міру фінансово-правової відповідальності.

Узагальнюючи викладене, фінансову відповідальність можна визначити крізь призму юридичного обов'язку суб'єктів фінансових правовідносин дотримуватися приписів норм фінансового законодавства, що реалізується в правомірній поведінці, у разі вчинення фінансового правопорушення – це обов'язок правопорушника понести осуд й обмеження майнового або немайнового характеру [606, с. 174].

Наступний вид юридичної відповідальності суб'єктів публічних правовідносин за інвестиційні правопорушення – дисциплінарна.

Дисциплінарна відповідальність до зазначених суб'єктів застосовується, згідно із ст. 64 ЗУ «Про державну службу» та іншими спеціальними нормативно-правовими актами, за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, визначених цим законом та іншими нормативно-правовими актами у сфері державної служби, посадовою інструкцією, а також порушення правил етичної поведінки та інші порушення службової дисципліни. Підставою ж для притягнення до дисциплінарної відповідальності є вчинення посадовою особою контролюючого органу дисциплінарного вчинку, тобто протиправної дії або бездіяльності чи прийняття рішення, що призводить до невиконання або неналежного виконання державним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених зазначеним Законом та іншими нормативно-правовими актами [610]. До правопорушників у цьому випадку можуть застосовувати стягнення, передбачені правилами внутрішнього розпорядку, дисциплінарними статутами і положеннями, ЗУ «Про державну службу»: зауваження; догана, попередження про неповну службову відповідність; переведення на іншу роботу, звільнення.

Дисциплінарними вчинками є: невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків; перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу злочину або адміністративного правопорушення; порушення обмежень, пов'язаних з проходженням державної служби, а також за вчинок, який порочить його як державного службовця або дискредитує державний орган, в якому він працює; використання повноважень в особистих (приватних) інтересах або в неправомірних особистих інтересах інших осіб; прийняття державним службовцем необґрунтованого рішення, що спричинило порушення цілісності державного або комунального майна, незаконне їх використання або інше завдання шкоди державному чи комунальному майну, якщо такі дії не містять складу злочину або адміністративного правопорушення.

Отже, дисциплінарна відповідальність – єдиний інструмент, який дозволяє керівникові відмежуватися від порушення. А якщо керівник покриває несумлінного чи безвідповідального службовця, тобто проявляє бездіяльність, то можна вести мову про нього як «співучасника порушення» і про його відповідальність. Власне тому вищенаведені норми ч. 4 ст. 63 ЗУ «Про державну службу» є сьогодні актуальними і мають позитивно вплинути на службову дисципліну суб'єктів публічних правовідносин. На наш погляд, зміна підходів до дисциплінарної практики, дисциплінарні стягнення за кожний факт правопорушення з боку державного службовця – це те, що може спрацювати на очищення влади краще, ніж люстрації та атестації. Сказане повною мірою стосується посадових осіб державних органів та органів місцевого самоврядування, дотичних до інвестиційної діяльності.

Наступні два види юридичної відповідальності – матеріальна й цивільно-правова – регулюються Кодексом законів про працю України, з деякими особливостями, які є в інших законах, зокрема і в ЗУ «Про державну службу», та ЦКУ.

Цивільно-правова і матеріальна відповідальність мають деякі тотожні ознаки, головними з яких є майновий та компенсаційний характер відповідальності. Схожими є і функції, які виконують зазначені різновиди відповідальності. Адже певною мірою регулятивну, гарантійно-забезпечувальну, компенсаційну, виховну, інформаційну та контрольну функції виконують і цивільно-правова, і матеріальна відповідальність [623, с. 125]. Схожими є також і головні критерії – підстави й умови виникнення в суб'єктів публічних правовідносин цивільно-правової та матеріальної відповідальності. В обох випадках йдеться про завдання майнової шкоди внаслідок протиправних дій винної особи. Цивільно-правова відповідальність по-різному застосовується в договірних і недоговірних зобов'язаннях. У фаховій літературі цивільно-правову відповідальність розглядають переважно як обов'язок учасників цивільно-правових відносин понести додаткові позбавлення майнового характеру за вчинене правопорушення.

Основною особливістю притягнення осіб до матеріальної і цивільно-правової відповідальності за порушення встановленого порядку здійснення інвестиційної діяльності є те, що вони несуть таку відповідальність тільки за пряму дійсну шкоду, завдану бюджету, внаслідок порушення або неналежного виконання покладених на них посадових/службових обов'язків і за умови, коли така шкода завдана винними протиправними діями (бездіяльністю).

Формами цивільно-правової та матеріальної відповідальності є обтяження щодо відшкодування завданої шкоди, що накладаються на суб'єкта публічних правовідносин, і вони схожі. Однак держава, територіальні громади після відшкодування збитків, завданих посадовою, службовою особою, суб'єктами публічних правовідносин внаслідок незаконно прийнятих ними рішень, дій чи бездіяльності, мають право зворотної вимоги до винної особи в розмірі виплаченого відшкодування (крім відшкодування виплат, пов'язаних із трудовими відносинами та відшкодуванням моральної кривди) (ст. 1191 ЦКУ). Такі зворотні (регресні) вимоги є механізмом притягнення компетентних працівників органів контролю до персональної матеріальної відповідальності. У разі застосування зворотної вимоги (регресу) державний службовець несе матеріальну відповідальність тільки за шкоду, умисно завдану його протиправними діями або бездіяльністю (ч. 3 ст. 80 ЗУ «Про державну службу»). У будь-якому разі потрібно враховувати, що притягнути посадову особу контролюючого органу за порушення у сфері інвестиційної діяльності до цивільно-правової та матеріальної відповідальності можливо лише на підставі рішення суду, що набуло законної сили. Хоча можливе й добровільне відшкодування збитків, завданих посадовою особою. Такий порядок передбачає, наприклад, ст. 82 ЗУ «Про державну службу».

На наш погляд, відшкодування збитків у межах деліктної відповідальності є доцільним і виправданим, адже повністю відповідає інтересам суб'єктів господарювання, які здійснюють інвестиційну діяльність,

оскільки проведений нами моніторинг судової практики, що склалася в процесі саме адміністративного судочинства, свідчить про те, що адміністративні суди під час розгляду такої категорії справ, керуючись «власним розсудом», вважають достатнім констатувати факт порушення чинного законодавства та скасувати відповідне рішення або ж визнати протиправними дії чи бездіяльність суб'єкта публічних правовідносин, а питання про відшкодування наслідків таких рішень, дій чи бездіяльності з тих чи інших формальних причин не розглядають. Зазначене підтверджує той факт, що в Єдиному реєстрі судових рішень немає прийнятих адміністративними судами рішень про стягнення з будь-якого суб'єкта публічних правовідносин матеріальної шкоди, завданої потерпілій стороні (фізичній чи юридичній особі) від їхніх дій.

Отож, матеріальна і цивільно-правова відповідальність держави чи територіальної громади в особі уповноважених органів ґрунтується на принципі об'єктивної відповідальності, тобто за наявності причинного зв'язку між протиправним рішенням, дією або бездіяльністю посадової особи, наприклад, органу державного фінансового контролю і настанням шкоди, завданої суб'єктові господарювання, що здійснює інвестиційну діяльність. Особливістю їх настання є те, що наявність вини в діях (бездіяльності) конкретної посадової особи контролюючого органу не обов'язкова. Неправомірна дія або бездіяльність конкретної посадової особи державного чи муніципального органу може бути вчинена і невинно (наприклад, внаслідок виконання рішення або прямої вказівки вищого органу чи посадової особи, яке виявилось незаконним, через що було завдано збитків).

На наше переконання, посадова особа контролюючих органів, зокрема фінансового контролю, зобов'язана нести юридичну відповідальність самостійно і відшкодувати збитки, завдані своїми діями, власним коштом, якщо вона: розголосила банківську, комерційну, службову таємницю; поширила про суб'єкта господарювання, який провадить інвестиційну

діяльність, інформацію, що порушує його ділову репутацію; ухвалила незаконне рішення стосовно суб'єкта господарювання, який здійснює інвестування; неправомірно застосувала до суб'єкта господарювання, який провадить інвестиційну діяльність, фінансові санкції.

Підсумовуючи огляд видів юридичної відповідальності за порушення встановленого порядку здійснення інвестиційної діяльності, вважаємо, що головною специфікою відповідальності за порушення у сфері інвестування є її компенсаційно-каральний характер. При цьому зміст компенсаційної складової полягає в необхідності відшкодувати збитки, завдані неправомірними діями посадових осіб органів державного (місцевого) фінансового контролю. Водночас застосування відповідальності спрямовано на індивідуальне покарання конкретного правопорушника. Отож, посадові особи органів фінансового контролю, які порушили встановлений порядок здійснення інвестиційної діяльності, окрім відшкодування збитків та сплати штрафних санкцій, притягуються до адміністративної чи кримінальної відповідальності, а отже, залежно від характеру вчинених дій можуть одночасно нести кілька видів юридичної відповідальності.

Положення чинного вітчизняного законодавства часто містять вказівку на можливість застосування до суб'єктів публічних правовідносин як правопорушників кількох форм юридичної відповідальності, залежно від обставин. Наприклад, ЗУ «Про інноваційну діяльність» (п. 14 ст. 13) містить норми щодо відповідальності Міністерства освіти і науки України за повноту і достовірність експертизи і за збереження конфіденційної інформації, пов'язаної з інноваційними проектами [624]. За подібні порушення можуть застосовуватися різні види та форми юридичної відповідальності. Якщо подібні дії завдали шкоди учасникам інноваційної діяльності, вони підлягають відшкодуванню за рахунок Міністерства освіти і науки України. Крім того, посадові особи, в діях яких є склад адміністративного правопорушення, злочину чи дисциплінарного вчинку, можуть бути

притягнені згідно з нормами адміністративної, кримінальної чи дисциплінарної відповідальності.

Або ж, як впливає з норм ст.12 ЗУ «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», службові особи органу державного фінансового контролю за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків притягаються до адміністративної, дисциплінарної чи кримінальної відповідальності. Так, юридична відповідальність настає за порушення працівниками органу державного фінансового контролю дотримання правового режиму інформації з обмеженим доступом, установленого законом [487]. Тож юридичну відповідальність за порушення правил використання, поширення, зберігання конфіденційних та таємних відомостей, які стали відомі працівникам контролюючого органу в процесі проведення перевірки чи ревізії об'єкта контролю, що здійснює інвестиційну діяльність, мають нести всі винні суб'єкти.

Відповідальність суб'єктів публічних правовідносин передбачена й за порушення законодавства під час здійснення приватизаційного інвестування. Зокрема, ст.29 ЗУ «Про приватизацію державного майна» за порушення законодавства про приватизацію передбачає застосування кримінальної, адміністративної, дисциплінарної, цивільно-правової відповідальності до винних осіб [607]. Так, посадові особи державних органів приватизації, інших органів виконавчої влади за наявності в їхніх діях ознак злочину, пов'язаного з порушенням законодавства про приватизацію, підлягають притягненню до кримінальної відповідальності у порядку, передбаченому Кримінальним кодексом України. Щодо адміністративної відповідальності, то посадові особи державних органів приватизації, інших органів виконавчої влади несуть відповідальність у вигляді штрафу за: безпідставну відмову у прийнятті заяви про приватизацію; порушення термінів розгляду заяви про приватизацію; порушення умов і порядку проведення конкурсу, аукціону, продажу акцій (часток, паїв); порушення умов і порядку передачі акцій акціонерних товариств,

створених у процесі приватизації, корпоратизації; необґрунтовану відмову від продажу підприємства (майна, акцій); безпідставну відмову в наданні інформації про об'єкт приватизації. Адміністративну відповідальність у вигляді штрафу несуть також посадові особи підприємств, на балансі яких є об'єкти приватизації, якщо вони порушили вимоги органів приватизації щодо своєчасного надання достовірної інформації про об'єкти приватизації, які підлягають продажу, або надання інформації не в повному обсязі. Штрафи стягуються з винних осіб за рішенням суду (відповідно до КУпАП).

Юридична відповідальність за порушення законодавства з питань управління об'єктами державної власності передбачена в ЗУ «Про управління об'єктами державної власності». У ст. 16 цього Закону визначено перелік суб'єктів публічних правовідносин, які здійснюють контроль за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності, використанням державного майна, зокрема й за умов участі в інвестиційних відносинах шляхом проведення аналізу законності та оцінки ефективності виконання суб'єктами управління визначених обов'язків згідно із законодавством України [513]: КМУ, ФДМУ, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності, уповноважені органи управління, ДАСУ, інші контролюючі органи. За невиконання вимог законів України та інших нормативно-правових актів з питань управління об'єктами державної власності до винних осіб застосовуються заходи адміністративної, дисциплінарної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності згідно із законом (ст. 17 ЗУ «Про управління об'єктами державної власності»).

Аби підвищити ефективність механізму персональної відповідальності посадових (службових) осіб суб'єктів публічних правовідносин за порушення встановленого порядку здійснення інвестиційної діяльності, пропонуємо внести зміни до чинних нормативно-правових актів, які регламентують порядок притягнення до відповідальності за шкоду, завдану контролюючими суб'єктами та їхніми посадовими (службовими) особами:

– закріпити обов’язок керівника контролюючого суб’єкта проводити службове розслідування з метою встановлення винних осіб в усіх випадках, коли адміністративний суд визнає протиправним (та скасовує) рішення, дії чи бездіяльності органу. На сьогодні, окрім ЗУ «Про державну службу», основним нормативним актом, який регламентує проведення службових перевірок суб’єктів публічних правовідносин є постанова КМУ від 13 червня 2000 р. № 950 «Про затвердження Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [625]. Згідно із цим Порядком, серед іншого може бути проведене службове розслідування: у випадку невиконання або неналежного виконання особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, службових обов’язків, перевищення своїх повноважень, що призвело до людських жертв або завдало значну матеріальну чи моральну шкоду громадянину, державі, підприємству, установі, організації чи об’єднанню громадян; у випадку недотримання ними законодавства про державну службу, службу в органах місцевого самоврядування, антикорупційного законодавства. Тож пропонуємо доповнити п. 1 вказаного Порядку абзацом 4 такого змісту: «з метою встановлення винних осіб в усіх випадках визнання судовим рішенням, яке набуло законної сили, протиправними рішень, дії чи бездіяльності органу і, відповідно, їх скасування»;

– обмежити право державного службовця на просування по службі, якщо його рішення, дії чи бездіяльність визнавалися судом протиправними. Для цього доповнити ч. 3 ст. 79 ЗУ «Про державну службу» абзацом 2 такого змісту: «Заходи заохочення до державного службовця у вигляді призначення на вищу посаду (з більшим обсягом повноважень) не можуть застосовуватися упродовж одного року з дня набуття законної сили рішенням суду, яким визнано протиправними рішення, дії чи бездіяльність такого державного службовця».

Висновки до розділу 4

Аналіз фінансового контролю у сфері інвестування, що здійснений в цій частині дисертації, дає змогу нам зробити такі висновки:

1. Діяльність суб'єктів фінансово-інвестиційного контролю спрямована на дослідження стану об'єктів інвестиційної діяльності, що виникає в процесі трансформації (внутрішньої і зовнішньої) та зазвичай має комплексний характер. Задля цього вони наділяються низкою повноважень, які істотно різняться залежно від того, до якої групи органів фінансового контролю щодо інвестування належить конкретний суб'єкт: 1) до органів загальної, спеціальної чи спеціалізованої компетенції; 2) до загальнодержавних, регіональних чи місцевих органів; 3) до органів контролю у сфері прямих чи непрямих (портфельних) інвестицій; 4) до органів конституційної, експертно-аналітичної або контрольної-ревізійної компетенції; 5) до органів державного (муніципального) чи незалежного контролю. І права, й обов'язки суб'єктів, що здійснюють фінансовий контроль щодо інвестування, закріплені законодавством (переважно законами України), вихід за їх межі провокує притягнення винної особи до відповідальності. Законодавча регламентація повноважень суб'єктів фінансово-інвестиційного контролю побудована на основі пріоритету закріплення їхніх прав (тобто зберігається умовно-репресивний формат) і потребує реформування задля досягнення загальноприйнятого балансу.

2. До основних різновидів фінансового контролю у сфері інвестицій належать: а) внутрішній і зовнішній; б) документальний і фактичний; в) стратегічний, тактичний та оперативний; г) державний (муніципальний) і незалежний. Структурування фінансово-інвестиційного контролю за формами передбачає виокремлення залежно від часу здійснення контрольної діяльності: а) попереднього або профілактичного, адже він передусім здійсненню операції і спрямований на попередження правопорушення; б) поточного чи повсякденного, що часто збігається з моментом вчинення

операцій; в) наступного (зазвичай він має підсумковий характер). Метод фінансово-інвестиційного контролю – це конкретний спосіб (чи їх сукупність), який уповноважені суб'єкти застосовують під час реалізації контрольної функції у сфері інвестування.

3. До методів фінансово-інвестиційного контролю варто зарахувати: ревізію фінансово-інвестиційної діяльності; фінансово-інвестиційний аудит (йому належить найважливіше місце); тематичну фінансово-інвестиційну перевірку; фінансово-інвестиційний аналіз; експертизу інвестиційних проектів (їх фінансового сегменту), обстеження та фінансовий моніторинг (спостереження). Їх вибирають залежно від сукупності таких чинників: суб'єкта контролю, об'єкта контролю, мети і завдань, що постають перед суб'єктом фінансового контролю, підстав виникнення контрольних правовідносин тощо.

4. Чітка і докладна регламентація фінансово-інвестиційних контрольних процедур, дотримання встановлених правил має істотне значення і для осіб, що контролюють, і для осіб, яких контролюють. При цьому суб'єкта, що здійснює окреслений контроль, визначені процедури дисциплінують, підвищують його організованість і дієвість роботи, а щодо підконтрольного суб'єкта інвестиційної діяльності – покликані позбавити таку особу від свавілля контролюючих суб'єктів, надати результатам цієї контрольної діяльності передбачуваності та створити додаткові юридичні гарантії об'єктивності, доцільності і законності дій органів фінансового контролю й дотримання ними прав інвесторів.

5. Реформування системи фінансово-інвестиційного контролю повинно мати за мету відхід від розуміння та використання контролю як засобу покарання (спрямованого на виявлення правопорушень і притягнення винних осіб до відповідальності) на користь його побудови як засобу забезпечення та сприяння (інструментарію, скерованого на отримання достовірної інформації про стан об'єкта, приведення його у відповідність до встановлених вимог, усунення причин та умов протиправних діянь).

6. За вчинення інвестиційних правопорушень чинне законодавство України передбачає можливість застосування фінансової, кримінальної, адміністративно- та цивільно-правової, дисциплінарної, матеріальної відповідальності, які сукупно складають систему юридичної відповідальності у сфері інвестиційної діяльності. При цьому її фінансово-правову компоненту формують передусім бюджетно-інвестиційна і податково-інвестиційна відповідальності (які мають свою суттєву специфіку не тільки у предметному розрізі, але й зважаючи на характер санкцій, що застосовуються, та на особливу підставу – вчинення фінансово-інвестиційного правопорушення), а також інші інституційні різновиди фінансової відповідальності.

Результати дослідження, отримані в цьому розділі, висвітлено в таких публікаціях автора:

1. Бліхар М. М. Адміністративно-правові форми та методи регулювання інвестиційної діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. юридична*. 2013. Вип. 3. С. 171–183.

2. Бліхар М. М. Публічність як критерій виокремлення частки відносин інвестиційної діяльності. *Право і суспільство*. 2015. № 6, ч. 2.– С. 112–117.

3. Бліхар М. М. Правовий статус органів фінансового контролю при здійсненні інвестиційної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 161–165.

4. Бліхар М. М. Правові засади фінансового контролю при здійсненні інвестиційної діяльності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1. С. 17–22.

5. Бліхар М. М. Фінансово-правова відповідальність при здійсненні інвестиційної діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2017. № 865. С. 169–176.

6. Бліхар М. М. Адміністративно-правова обумовленість інвестиційної діяльності в Україні. *Litteris et Atribus*: матер. IV Міжнар. молодіж. фестивалю науки LPS–2013 (м. Львів, 21–23 листоп. 2013 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. С. 18–20.

7. Бліхар М. М. Фінансові інститути та органи як суб'єкти фінансово-інвестиційних правовідносин у сфері державного інвестування. *Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні*: зб. тез учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 9–10 жовт. 2015 р.). Херсон: Гельветика, 2015. С. 114–117.

8. Бліхар М. М. Баланс інтересів як мета ефективного фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності в умовах євроінтеграції. *Inovacia pravne veda v procese europskej integracie: zbornik prispevkov z medzinarodna vedecko-prakticka konferencia* (Sladkovicovo, 10–11 marca 2017). Slovenska republika: Vysoka skola Danubius, 2017. S. 195–198.

9. Бліхар М. М. Фінансовий контроль при здійсненні інвестиційної діяльності. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*: матер. учасн. Третьої наук.-практ. конф. (м. Львів, 19 трав. 2017 р.). Львів: ІНПП, 2017. С. 46–50.

10. Бліхар М. М. Юридична відповідальність за порушення встановленого порядку при здійсненні інвестиційної діяльності. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 трав. 2017 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017. С. 81–83.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми фінансово-правової регламентації суспільних відносин у сфері інвестиційної діяльності, що лягло в основу доктринального підходу щодо розв'язання важливої науково-прикладної проблеми в галузі фінансового права з метою розроблення комплексних сучасних підходів до реформування вітчизняного фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності.

Основні висновки, пропозиції і рекомендації щодо наукового та прикладного використання отриманих результатів підтверджують актуальність теми. Основні ідеї дослідження такі:

1. Інвестування – це складний, багатовекторний економіко-правовий феномен, тому відносини в цій сфері можуть регламентуватися і на приватноправовому, і на публічно-правовому рівнях. У першому випадку інвестиційні відносини регулюються нормами приватноправових галузей, у другому – зазнають впливу норм, зокрема, конституційного, адміністративного або фінансового права. Особливого значення набуває останнє з наведених галузево-правових утворень, зважаючи на фінансово-правову природу інвестиційних відносин. Адже, по-перше, інвестиції мають вартісний (фінансовий) вимір; по-друге, позитивний результат інвестування врешті-решт веде до наповнення централізованих публічних фондів коштів; по-третє, важливий сегмент у сучасних вітчизняних реаліях становлять інвестиції, які здійснюються крізь призму бюджетів (коли інвестором виступає держава чи територіальна громада); по-четверте, надзвичайно широкий діапазон застосування у сфері інвестицій має фінансовий контроль (і в площині стадій інвестиційної діяльності, і в розрізі суб'єктів інвестування).

2. Аналіз фінансово-інвестиційних правовідносин свідчить про зіткнення в них різноманітних інтересів. Передусім варто враховувати процес

формування та реалізації синергетичного суспільного інтересу, необхідного для нормального функціонування механізму інвестування. Публічність фінансово-інвестиційних правовідносин зумовлена такими важливими чинниками: по-перше, інвестиційна діяльність – це складова цілісного механізму управління публічними фінансами згідно з вибраними орієнтирами розвитку країни (інвестиції входять до фінансової системи держави); по-друге, правове регулювання інвестиційної діяльності охоплює широкі сфери суспільного життя країни і є частиною загального фінансово-правового регулювання грошових потоків; по-третє, інвестиції є однією із системоутворювальних категорій фінансового права. Публічність в окресленому аспекті відображається через: 1) суб'єктний склад інвестиційної діяльності (суб'єктом-лідером є держава, місцеві громади та інші публічні суб'єкти); 2) категорію «фінанси» (як публічно-правовий термін); 3) спрямування інвестиційної діяльності (із властивою їй публічною метою); 4) фінансово-інвестиційний процес (як публічну діяльність).

3. Компетенція суб'єктів інвестування виявляється взаємопов'язаною з публічним інтересом, вираженим через мету і завдання інвестиційної діяльності. Визначаючи наведену компетенцію, передусім потрібно враховувати, що наділення суб'єктів інвестиційної діяльності відповідними повноваженнями у фінансовій сфері та їхня реалізація відбуваються через фінансово-правове регулювання. Кожен із суб'єктів інвестиційної діяльності володіє компетентними функціями, які відрізняються за змістом, обсягом, рівнем впливу, ступенем важливості, проте їхні рішення врешті-решт сприяють досягненню загальної мети, реалізації публічного інтересу через втілення власних інтересів. Водночас далеко не кожний суб'єкт наділяється повним компетенційним комплексом. Держава чітко дозує права й обов'язки своїх органів згідно із завданнями, для вирішення яких вони створюються. Окреслені фактори дозволяють здійснити диференціацію суб'єктів інвестування. Першу групу державних органів утворюють органи, спеціально створені для фінансово-інвестиційної діяльності, для здійснення контролю у

цій сфері. Вони охоплюють своїм впливом усі ланки фінансової системи, наділені спеціальною компетенцією, повноваженнями, які реалізуються тільки у фінансово-інвестиційній сфері, відповідно до місця і ролі в інвестиційному процесі. Другу ланку утворюють органи, які здійснюють фінансові повноваження поряд з іншими, якими вони наділені згідно з чинним законодавством. Третя група – це органи виключної фінансово-інвестиційної компетенції, їхні повноваження обмежуються тільки фінансово-інвестиційною діяльністю. Особливе місце у фінансово-інвестиційних відносинах займає держава, як первинний суб'єкт, вона наділена спеціальною компетенцією, що виражається в абсолютному суверенітеті від фінансово-інвестиційної сфери.

4. Фінансовому праву властивий підхід до розуміння об'єкта інвестиційної діяльності крізь призму публічних фінансів, у розрізі владно-майнової діяльності держави. При цьому його визначення як фінансово-правового поняття ускладнено через наявну комплексність, необхідність враховувати специфіку підгалузевих підходів, особливості низки інститутів фінансового права, які регулюють чимало питань інвестування. У ролі об'єктів інвестиційної діяльності можна виокремити відносини з приводу матеріальних активів та суспільних (нематеріальних) благ, на які спрямовані дії і результати, з приводу яких виникає правовий зв'язок між суб'єктами інвестиційних правовідносин. Така пов'язаність великою мірою детермінована сукупністю публічних інтересів усіх учасників інвестиційного процесу в межах їхньої правосуб'єктності. Отже, об'єкт інвестиційної діяльності: 1) це фінансово-правова матерія; 2) завжди має цільовий характер; 3) повсякчас є конкретним; 4) є винятком із загального правила; 5) передбачає особливу якість предмета інвестиційної діяльності; 6) відповідає регламентованим кількісним параметрам.

5. Правова складова поняття бюджетних інвестицій великою мірою виражає суспільне призначення бюджетного інвестування, що полягає у формуванні та використанні об'єктів такого інвестування; визначенні його

форм через розподіл та перерозподіл інвестиційних ресурсів; виокремленні напрямів бюджетного інвестування для забезпечення рівномірного економічного та соціального розвитку країни, окремих регіонів чи територіальних громад; створенні правового підґрунтя для сталого економічного розвитку і стабілізації соціально-економічних процесів. Ключовою підставою диференціації бюджетно-інвестиційної діяльності слід вважати її поділ за напрямами спрямування інвестиційних ресурсів. Зважаючи на окреслений критерій, можна виокремити інвестування в матеріальні активи (у бюджетний сектор, інфраструктуру, для забезпечення соціального захисту, реальний сектор економіки, фінансовий сектор, інвестиції соціального призначення) та інвестування в нематеріальні активи (патенти, ноу-хау, ліцензії, товарні знаки, людський потенціал тощо). Основними формами бюджетного інвестування, які застосовуються в Україні, є державні програми, державні інвестиційні проекти, інвестиційні проекти, державні трансферти, субвенції на виконання інвестиційних проектів, бюджетні кредити.

6. Не всі суб'єкти бюджетних правовідносин можуть входити до складу суб'єктів бюджетно-інвестиційних правовідносин. До їх суб'єктного складу зараховують індивідуальні та колективні суб'єкти, наділені бюджетними повноваженнями щодо планування, мобілізації, розподілу, перерозподілу і витрачання бюджетних коштів у сфері інвестиційної діяльності та здійсненні відповідно звітності і контролю. Суб'єкти бюджетних правовідносин, дотичних до інвестування, входять до складної комплексної системи економіко-правового вертикального і горизонтального взаємовпливу публічно-правових утворень (держави чи уповноважених нею органів, а також органів місцевого самоврядування), задіяних у регулюванні бюджетних інвестиційних потоків як ресурсів виконання соціально-економічних завдань для побудови ефективнішої моделі бюджетування.

Безпосереднім і водночас ексклюзивним учасником бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності, є колегіальний орган

спеціалізованої компетенції – Міжвідомча комісія з питань державних інвестиційних проектів.

7. Бюджетно-інвестиційні правовідносини є результатом як опосередкування матеріальних бюджетно-правових норм, так і дії процесуальних бюджетно-правових норм. Ці правовідносини мають вкрай динамічний характер, і оскільки бюджетний процес є періодично-циклічним, то й вони здебільшого мають бути періодичними. Відповідно стадійність є природною властивістю бюджетно-інвестиційного процесу, адже саме через стадії проявляється періодичність та циклічність юридичного процесу, забезпечується отримання очікуваного процесуального результату. Особливості бюджетно-інвестиційної діяльності в основному визначаються специфікою і загалом бюджетних правовідносин, і конкретної бюджетної стадії. Інвестиційна діяльність не може існувати поза правом, і бюджетно-інвестиційні правовідносини забезпечують певний суспільний дво- чи багатосторонній зв'язок, який виникає, змінюється або припиняється тільки на підставі відповідного нормативно-правового акта, що регулює суб'єктивні права й обов'язки осіб, задіяних на конкретній стадії бюджетного процесу.

8. Враховуючи особливості оподаткування у сфері інвестиційної діяльності, специфіку податково-інвестиційних правовідносин можна визначити через: 1) їхній особливий сектор «відповідальності» (інвестиційна діяльність) – це діяльність суб'єктів господарювання, держави чи органу місцевого самоврядування щодо інвестування; 2) характер цієї діяльності – це комплексна діяльність, яка складається з різноманітних дій, виконуваних на конкретних стадіях та етапах інвестування; 3) їхній об'єкт «впливу» – інвестиції як майнові цінності й інші активи (внесок інвестора) та інвестування як сукупність операцій, пов'язаних з рухом капіталів.

9. Податкові платежі, що певною мірою дотичні до інвестування, можна класифікувати за такими критеріями: 1) різновид податкового платежу; 2) рівень органу, що вводить податок чи збір у дію (особливе місце посідають загальнодержавні податки і збори); 3) платник; 4) форма

оподаткування інвестицій; 5) об'єкт оподаткування; 6) вид ставки; 7) порядок використання; 8) періодичність сплати; 8) час дії; 9) джерело сплати; 10) спосіб сплати. Тобто до податкових платежів, що справляються у сфері інвестування, можна застосувати практично всі визначені фінансово-правовою доктриною підстави поділу та групування. Специфічну («фахову») групу податків і зборів становлять інвестиційні (за своїм цільовим призначенням) податкові платежі (переважно збори), кошти від справляння яких спрямовуються на інвестування. Ключовими податковими платежами у сфері інвестування, які впливають на прийняття рішення щодо вступу в інвестиційний процес, є податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизний податок, а також мито.

10. Без врахування процедурного забезпечення неможливо отримати належну реалізацію приписів матеріальних податкових норм в інвестиційних відносинах, складно передбачити, як саме розвиватимуться податково-інвестиційні правовідносини, які дії чинитимуть їхні учасники і чи будуть такі дії законними. Специфіка податково-процедурного регулювання у сфері інвестиційної діяльності головно лежить у площині регулятивних податкових процедур (передусім процедур сплати податкових платежів) і найяскравіше проявляється через такі види спеціальних податкових режимів системного характеру у сфері інвестиційної діяльності: 1) спрощена система оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва; 2) спеціальний режим оподаткування діяльності у сфері сільського та лісового господарства, а також рибальства; 3) спеціальний режим оподаткування діяльності щодо виробів мистецтва, предметів колекціонування або антикваріату; 4) оподаткування інститутів спільного інвестування; а також через особливий податковий режим – оподаткування інвестора в межах дії угоди про розподіл продукції.

11. Діяльність суб'єктів фінансово-інвестиційного контролю спрямована на дослідження стану об'єктів інвестиційної діяльності, що виникає під час трансформації (внутрішньої та зовнішньої) і зазвичай має

комплексний характер. Задля цього вони наділяються низкою повноважень, які суттєво відрізняються залежно від того, до якої групи суб'єктів фінансового контролю щодо інвестування належить конкретний суб'єкт: 1) органів загальної чи спеціальної компетенції; 2) загальнодержавних, регіональних чи місцевих органів; 3) органів контролю у сфері прямих чи непрямих (портфельних) інвестицій; 4) органів конституційної, експертно-аналітичної або контрольно-ревізійної компетенції; 5) суб'єктів державного (муніципального) чи незалежного контролю. І права, і обов'язки суб'єктів, котрі здійснюють фінансовий контроль щодо інвестування, закріплені законодавством (переважно законами України), вихід за їхні межі має наслідком притягнення винної особи до відповідальності. Законодавча регламентація повноважень суб'єктів фінансово-інвестиційного контролю побудована відповідно до пріоритету закріплення їхніх прав (тобто зберігається умовно-репресивний формат) і потребує реформування задля досягнення загальноприйнятого балансу.

12. До основних різновидів фінансового контролю у сфері інвестицій належать: а) внутрішній і зовнішній; б) документальний і фактичний; в) стратегічний, тактичний і оперативний; г) державний (муніципальний) і незалежний. Структурування фінансово-інвестиційного контролю за формами передбачає виокремлення залежно від часу здійснення контрольної діяльності: а) попереднього або профілактичного, адже він передусе виконанню операції і спрямований на попередження правопорушення; б) поточного чи повсякденного, що часто збігається з моментом здійснення операцій; в) наступного (зазвичай він має підсумковий характер). Метод фінансово-інвестиційного контролю – це спосіб (чи їх сукупність), який уповноважені суб'єкти застосовують під час реалізації контрольної функції у сфері інвестування. До методів фінансово-інвестиційного контролю варто зарахувати: ревізію фінансово-інвестиційної діяльності; фінансово-інвестиційний аудит (займає найважливіше місце); тематичну фінансово-інвестиційну перевірку; фінансово-інвестиційний аналіз; експертизу

інвестиційних проєктів (їхній фінансовий сегмент), обстеження та фінансовий моніторинг (спостереження). Методи вибирають залежно від сукупності таких чинників: суб'єкта контролю, об'єкта контролю, мети і завдань, що постають перед суб'єктом фінансового контролю, підстав виникнення контрольних правовідносин тощо.

13. Чітка і докладна регламентація фінансово-інвестиційних контрольних процедур, дотримання встановлених правил має істотне значення і для осіб, що контролюють, і для осіб, яких контролюють. При цьому суб'єкта, що здійснює окреслений контроль, визначені процедури дисциплінують, підвищують його організованість і дієвість роботи, а щодо підконтрольного суб'єкта інвестиційної діяльності – покликані позбавити його від свавілля органів, що здійснюють фінансовий контроль, надати результатам цієї контрольної діяльності передбачуваності та створити додаткові юридичні гарантії об'єктивності, доцільності і законності дій органів фінансового контролю й дотримання ними прав інвесторів. Реформування системи фінансово-інвестиційного контролю мусить мати на меті відхід від розуміння та використання контролю як засобу покарання (спрямованого на виявлення правопорушень і притягнення винних осіб до відповідальності) на користь побудови його як засобу забезпечення та сприяння (інструментарію, скерованого на отримання достовірної інформації про стан об'єкта, приведення його у відповідність до встановлених вимог, усунення причин та умов протиправних діянь).

14. За вчинення інвестиційних правопорушень чинне законодавство України передбачає можливість застосування фінансової, кримінальної, адміністративно- та цивільно-правової, дисциплінарної, матеріальної відповідальності, які сукупно становлять систему юридичної відповідальності у сфері інвестиційної діяльності. При цьому її фінансово-правову компоненту формують передусім бюджетно-інвестиційна і податково-інвестиційна відповідальності (специфіка яких визначається не тільки предметом, а й характером застосовуваних санкцій та з уваги на

особливу підставу – вчинення фінансово-інвестиційного правопорушення), а також інші інституційні різновиди фінансової відповідальності.

15. На підставі дослідження фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності доведено необхідність внесення змін і доповнень до:

– Конституції України: у п. 16 ст. 85 та у ст. 98 змінити словосполучення «Рахункова палата» на «Рахункова палата України»;

– Закону України «Про Рахункову палату»: змінити його назву на Закон України «Про Рахункову палату України»;

– Бюджетного кодексу України: ч. 1 ст. 2 доповнити пунктом 10¹, у якому закріпити визначення терміна «бюджетні інвестиції»;

– Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: доповнити ч. 2 ст. 31 пунктом 3 такого змісту: «Вищий суд з питань інвестиційної діяльності»;

– Закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць»: доповнити ч. 1 ст. 4 абзацом другим, який викласти в такій редакції: «Першочергова державна підтримка інвестицій надається тим інвестиційним проектам, які сприяють створенню, зміцненню й розвитку конкурентних переваг країни, сприяють розвитку експорту, підвищують національну конкурентоспроможність»;

– Закону України «Про інвестиційну діяльність»: доповнити статтею 2¹ «Засади створення і функціонування інвестиційного ринку України»; у ч. 1 ст. 5 після слів «а також держави» додати «міждержавні утворення, міжнародні організації та територіальні громади»;

– Переліку пріоритетних галузей економіки (додаток до розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 843-р): доповнити пунктом 7, який викласти в такій редакції: «Будь-якій іншій галузі економіки, за напрямками: виробництво або створення нового та/або імпортозаміщувального високотехнічного чи високотехнологічного обладнання, устаткування, програмного забезпечення, впровадження з цією

метою відкриттів і винаходів, – за умови відповідності інвестиційного проекту критеріям, встановленим у ч. 2 ст. 4 ЗУ «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць»»);

– постанови Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 р. № 650 «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру інвестиційних проектів та проектних (інвестиційних) пропозицій»: змінити словосполучення «частини восьмої статті 12²» на словосполучення «частини п'ятої статті 12¹»; змінити словосполучення «Державного реєстру інвестиційних проектів та проектних (інвестиційних) пропозицій» на словосполучення «Державного реєстру інвестиційних проектів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Финансовое право: учебник / отв. ред. и авт. предисл. С. В. Запольский. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Юрид. фирма «Контракт»: Волтерс Клувер, 2011. 792 с.
2. Кравцов Д. В. Фінансові правовідносини у сфері інвестиційної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. Одеса, 2007. № 35. С. 432–435.
3. Оніщик Ю. В. Конструкція «фінансова діяльність»: співвідношення публічного та приватного інтересу при її здійсненні. *Держава і право*. 2010. Вип. 48, № 48. С. 419–423.
4. Пацурківський П. С. Правові засади фінансової діяльності держави: проблеми методології. Чернівці: Чернів. ун-т, 1997. 244 с.
5. Косаренко Н. Н. Правовое обеспечение публичных интересов в сфере страхования: монография. Москва: Волтерс Клувер, 2010. 186 с.
6. Зюнькін А. Г. Фінансове право: опорний конспект лекцій. 3-тє вид., допов. Київ: МАУП, 2003. 160 с.
7. Запольский С. В. Дискуссионные вопросы теории финансового права: монография. Москва: РАП, Эксмо, 2008. 160 с.
8. Савченко Л. А., Цимбалюк А. В., Шкарупа В. К., Глух М. В. Фінансове право: навч. посіб. Ірпінь: Акад. ДПС України, 2001. 85 с.
9. Лукашев О. Владно-майнова природа фінансово-правових відносин. *Вісник Академії правових наук України*. Харків: Право, 2009. № 3 (58). С. 185–191.
10. Бабич А. М., Павлова Л. Н. Государственные и муниципальные финансы: учеб. для вуз. Москва: ЮНИТИ, 2002. 687 с.
11. Кудряшов Е. М. Стан та перспективи інвестиційного забезпечення розвитку підприємств. *Торгівля і ринок України*: темат. зб. наук. пр. Донецьк: ДонНУЕТ, 2009. Вип. 28, т. 1. С. 363–373.
12. Худяков А. И. Финансовое право Республики Казахстан. Общая часть. Алматы: Норма-К, 2002. 272 с.

13. Эриашвили Н. Д. Финансовое право: учеб. для вуз. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2000. 606 с.
14. Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва: постанова Кабінету Міністрів України від 12.09.2011 № 1130. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1130-2011-п>.
15. Сухарев О. С., Шманев С. В., Курьянов А. М. Синергетика инвестиций: учеб.-метод. пособие / под ред. проф. О. С. Сухарева. Москва: Финансы и статистика ; Инфра-М, 2008. 368 с.
16. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015 № 183-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/183-19>.
17. Алісов Є. О., Воронова Л. К., Кадькаленко С. Т. та ін. Фінансове право: підручник / кер. авт. кол. і відп. ред. Л. К. Воронова. Вид. 2, виправл. та допов. Харків: Консум, 1999. 496 с.
18. Пересада А. А. Інвестування: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2004. 250 с.
19. Нестеренко А. Принципи фінансової системи України. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 41–46.
20. Харитоновна О. І. Поділ права на приватне та публічне: теоретичні питання. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 2. С. 7–9.
21. Грязнова А. Г., Маркина Е. В., Седокова М. Л. и др. Финансы: учебник / под ред. А. Г. Грязновой, Е. В. Маркиной. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Финансы и статистика, 2012. 496 с.
22. Рассолов М. М., Малахов В. П., Иванов А. А. Актуальные проблемы теории государства и права: учеб. пособие для студ. вуз., обучающихся по спец. «Юриспруденция». 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. 447 с.
23. Бліхар М. М. Публічно-правова діяльність держави у фінансово-інвестиційній сфері. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2015. № 825. С. 18–25.

24. Бліхар М. М. Фінансово-правова природа частки відносин, пов'язаних з інвестиційною діяльністю. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 квіт. 2015 р.). Львів: ІНПП, 2015. С. 237–239.

25. Чистов С. М., Никифоров А. Є., Куценко Т. Ф. та ін. Державне регулювання економіки: навч. посіб. Вид. 2, доопрац. і допов. Київ: КНЕУ, 2004. 440 с.

26. Крохина Ю. А. Юридический конфликт в финансовой сфере: причины, сущность и процедуры преодоления. *Журнал российского права*. 2003. Сентябрь (№ 9). С. 68–76.

27. Бережнов А. Г. Права личности: некоторые вопросы теории. Москва: Изд-во МГУ, 1991. 142 с.

28. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України. Київ: Вища шк., 1997. 383 с.

29. Бліхар М. М. Правовий механізм регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2012. № 3 (81), ч. 2, кн. 2. С. 248–252.

30. Касьяненко Т. Г., Маховикова Г. А. Инвестиции: учеб. пособие. Москва: Эксмо, 2009. 240 с.

31. Бліхар М. М. Державно-правові гарантії захисту іноземних інвестицій *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2012. № 4 (82), ч. 2, кн. 2. С. 254–259.

32. Антипова О. М. Правовое регулирование инвестиционной деятельности (анализ теоретических и практических проблем). Москва: Волтерс Клувер, 2007. 179 с.

33. Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. Инвестиции. Москва: Инфра, 2007. 1027 с.

34. Дорошенко Т. В. Сутність інвестицій як економічна категорія. *Фінанси України*. 2000. № 11. С. 114–118.

35. Личенко І. О. Адміністративно-правові основи гарантування захисту законних інтересів громадян України у сфері власності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2016. № 855. С. 410–417.
36. Гитман Л. Дж., Джони М. Д. Основы инвестирования. Москва: Дело, 1999. 1008 с.
37. Розенберг Дж. М. Инвестиции: терминологический словарь. Москва: Инфра-М, 1997. 400 с.
38. Сімсон О. Є. Правові особливості договорів інвестиційного характеру: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2001. 20 с.
39. Шемшученко Ю. С. Іноземні інвестиції і гарантії держави. *Урядовий кур'єр.* 1999. № 18. С. 4.
40. Палатай В. Ю. Правове регулювання інвестиційної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2000. 18 с.
41. Вінник О. М. Інвестиційне право: навч. посіб. / О. М. Вінник. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Правова єдність, 2009. 614 с.
42. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
43. Кузнецова И. А. Государственное и муниципальное управление: конспект лекций. Москва: Эксмо, 2008. 160 с.
44. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>.
45. Большой юридический словарь / уклад.: В. Н. Додонов, В. Д. Ермаков, М. А. Крылова и др. Москва: Инфра-М, 2001. 790 с.
46. Крохина Ю. А. Финансовое право России: учебник. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2011. 720 с.
47. Перепелиця М. О. Поняття та ознаки суб'єкта фінансового права. *Кучерявенко М. П., Білінський Д. О., Головашевич О. О. та ін. Актуальні*

питання науки фінансового права: монографія / за ред. М. П. Кучерявенка. Харків: Право, 2010. 464 с.

48. Финансовое право Российской Федерации: учебник / отв. ред. М. В. Карасева. Москва: Юристъ, 2004. 576 с.

49. Магазинер Я. М. Субъект права. *Правоведение*. 2000. № 3 (230). С. 65–78.

50. Чиркин В. Е. Юридическое лицо публичного права. Москва: Норма, 2007. 352 с.

51. Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. Санкт-Петербург, 1909. Т. 1. 768 с.

52. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права. Москва: Юрид. лит., 1950. 367 с.

53. Архипов С. И. Субъект права: теоретическое исследование. Санкт-Петербург: Юрид. Центр Пресс, 2004. 469 с.

54. Чичерин Б. Н. Избранные труды. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1997. 555 с.

55. Дюги Л. Социальное право, индивидуальное право и преобразование государства. Москва: Изд. Н. Н. Ключкова, 1909. 147 с.

56. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2 т. Москва: Юрид. лит., 1982. Т. 2. 360 с.

57. Теория государства и права: курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. 2-е изд. Москва: Юристъ, 2000. 776 с.

58. Гегель Г. В. Философия права. Москва: Мысль, 1990. 524 с.

59. Матузов Н. И. Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права. Саратов: СГУ, 1972. 292 с.

60. Дювернуа Н. Л. Чтение по гражданскому праву. Т. 1: Введение. Учение о лице. Москва: Зерцало, 2004. 568 с.

61. Ильин И. А. Теория права и государства / под ред. В. А. Томсинова. Москва: Зерцало, 2003. 400 с.

62. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. Москва: Статут, 1998. 353 с.

63. Алексеев Н. Н. Основы философии права. Санкт-Петербург: Юрид. ин-т, 1998. 256 с.
64. Остроумов Г. С. Правовое осознание действительности. Москва, 1969. 173 с.
65. Потопейко Д. А. Правосознание как особое общественное явление. Киев: Наук. думка, 1970. 112 с.
66. Шаукенов А. Т. Некоторые проблемы теории и философии налогового права. Алматы: Print S, 2009. 314 с.
67. Про регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>.
68. Финансовое право: учебник / отв. ред. Н. И. Химичева. 5-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2012. 725 с.
69. Чиркин В. Е. Система государственного и муниципального управления: учеб. Москва: Юристъ, 2005. 379 с.
70. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции / Ю. А. Тихомиров. Москва, 2001. 354 с.
71. Дмитренко Е. С. Фінансове право України. Загальна частина: навч. посіб. Київ: Алерта, КНТ, 2006. 376 с.
72. Фінансове право: підручник / за ред. М. П. Кучерявенка. Харків: Право, 2016. 440 с.
73. Роль В. Ф., Сергієнко В. В., Попова С. М. Фінансове право: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2011. 392 с.
74. Сальникова Л. В., Тимофеева Е. В. Шпаргалка по финансовому праву: ответы на экзамениционные билеты. Москва: Аллель 2000, 2005. 64 с.
75. Блихар М. Финансово-правовое регулирование инвестиционной деятельности в Украине: основы формирования их правосубъектности. *Leges viata*. 2015. № 11/3. С. 20–23.
76. Бліхар М. М. Правовий статус інвестора як суб'єкта інвестиційних відносин. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2013. № 4 (88). С. 296–305.

77. Бліхар М. М. Правові основи суб'єктів інвестиційної діяльності у системі українського фінансового права. *Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин*: зб. тез учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2–3 жовт. 2015 р.). Харків: Східноукр. наук. юрид. орг., 2015. С. 43–47.

78. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2013 № 603-р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80>.

79. Горбунова О. Н. , Грачева Е. Ю. и др. Финансовое право: учебник / отв. ред. Е. Ю. Грачева, Г. П. Толстопятенко. Москва: ТК Велби, Проспект, 2004. 536 с.

80. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII (в ред. від 05.01.2017). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.

81. Вопленко Н. Н. Источники и формы права: учеб. пособие. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2004. 102 с.

82. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 № 389. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-п>.

83. Фінансове право: навч. посіб. / за ред. М. П. Кучерявенка. Харків: Право, 2010. 288 с.

84. Про Положення про Міністерство фінансів України: Указ Президента України від 08.04.2011 № 446/2011. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/446/2011>.

85. Теория государства и права / сост. А. В. Петренко. Москва: АСТ ; Санкт-Петербург: Сова, 2010. 160 с.

86. Ващенко Ю. В. Банківське право: навч. посіб. Київ: Центр навч. л-ри, 2006. 344 с.

87. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-IV. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

88. Гетманцев Д. О., Шукліна Н. Г. Банківське право України: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Київ: Центр учб. л-ри, 2007. 344 с.

89. Пріоритети інвестиційної політики у контексті модернізації економіки України. Київ: Нац. ін-т стратег. дослідж., 2013. 48 с.

90. Про Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України: Указ Президента України від 12.05.2011 № 583/2011 (в ред. від 12.12.2011). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/583/2011>.

91. Фаткуллин Ф. Н., Фаткуллин Ф. Ф. Проблемы теории государства и права: учеб. пособие. Казань: КЮИ МВД России, 2003. 351 с.

92. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посіб. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ: КНЕУ, 2002. 240 с.

93. Бліхар М. М. Суб'єкти фінансового права і фінансово інвестиційних правовідносин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 215–219. URL: http://www.pap.in.ua/4_2015/67.pdf

94. Бліхар М. М. Система інвестиційних відносин як об'єкт фінансово-правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: «Юриспруденція»*. 2015. № 16, т. 1. С. 75–78.

95. Перепелиця М. До питання щодо повноважень учасників фінансових правовідносин. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3 (58). С. 178–184.

96. Герасимович А. М., Алексеєнко М. Д., Парасій-Вергуненко І. М. та ін. Аналіз банківської діяльності: підручник / за ред. А. М. Герасимовича. Київ: КНЕУ, 2004. 600 с.

97. Галлямова Д. Х., Кашин А. И. Развитие инновационной и инвестиционной деятельности на металлообрабатывающих предприятиях: монография. Санкт-Петербург: Изд. С.-Петербур. ун-та управл. и экон., 2011. 138 с.

98. Братусь С. Н. Предмет и система советского гражданского права. Москва: Госюриздат, 1963. 198 с.
99. Нестеренко А. С. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса: НУ «Одес. юрид. акад.», 2014. 40 с.
100. Протасов В. Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства: вопросы и ответы. Москва: Новый Юрист, 1999. 240 с.
101. Туркин Л. П. Сущность, явление, взаимодействие. *Взаимосвязь категорий*: сб. ст. Свердловск: Урал. гос. ун-т им. А. М. Горького, 1970. С. 19–27.
102. Бліхар М. М. Інвестиційні відносини як об'єкт фінансово-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: «Право»*. 2015. Вип. 35, ч. 1, т. 2. С. 97–101.
103. Бліхар М. М. Формування наукових поглядів на сутність і зміст інвестиційної діяльності в історії економіко-правової думки України. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2013. Вип. 2. С. 253–260.
104. Родионова М. А. Шпаргалка по финансовому праву: учеб. пособие. Москва: ТК Велби, 2004. 40 с.
105. Тосунян Г. А., Викулин А. Ю. Финансовое право: конспекты лекций и схемы: учеб. пособие. 2-е изд. Москва: Дело, 2002. 224 с.
106. Ветютнев Ю. Ю. Государственно-правовые закономерности (введение в теорию). Волгоград: Элиста, 2006. 189 с.
107. Грачева Е. Ю., Соколова Э. Д. Финансовое право: учеб. пособие. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Юриспруденция, 2000. 304 с.
108. Учебно-методический комплекс дисциплины «Инвестиционное право»: направление подготовки «Юриспруденция», квалификация «магистр» / разработчик Н. А. Синева. Саратов: Сарат. гос. юрид. акад., 2012. 81 с. URL: <http://news2.ssla.ru/documents/oop/high/030900.68/03090068-34.pdf>.
109. Евстигнеев Е. Н., Викторова Н. Г. Финансовое право: краткий курс. Санкт-Петербург: Питер, 2010. 192 с.

110. Соколова Э. Д. Правовое регулирование финансовой деятельности государства и муниципальных образований. Москва: Юриспруденция, 2009. 162 с.
111. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: підручник. Київ: Кондор, 2006. 477 с.
112. Игонина Л. Л. Инвестиции: учеб. пособие / под ред. д-ра экон. наук, проф. В. А. Слепова. Москва: Экономисть, 2005. 478 с.
113. Пискотин М. И. Советское бюджетное право (Основные проблемы). Москва: Юрид. лит., 1971. 312 с.
114. Косов Н. С., Лютиков С. А. Повышение действенности государственного регулирования инвестиционной сферы: монография. Тамбов: Изд. Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. 124 с.
115. Саак А. Э., Колчина О. А. Инвестиционная политика муниципального образования. Санкт-Петербург: Питер, 2010. 336 с.
116. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування: навч. посіб. Київ: Каравела, 2012. 432 с.
117. Ботош Н. Н., Ботош С. А. Инвестиционный менеджмент: учеб. пособие. / Сыкт. лесн. ин-т. Сыктывкар: СЛИ, 2013. 168 с.
118. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (в ред. від 01.08.2016). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
119. Федоренко В. Г. Инвестознаводство: підручник / В. Г. Федоренко. 3-тє вид., допов. Київ: МАУП, 2004. 480 с.
120. Мальцев В. А. Финансовое право: учеб. для студ. сред. проф. учеб. завед. 3-е изд., испр. и доп. Москва: Изд. центр «Академия», 2008. 256 с.
121. Пацурківський П. С. Чи можуть належати цивільні правовідносини до фінансово-правової юрисдикції. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. пр. Правознавство. Чернівці: Рута, 2003. Вип. 200. 124 с.

122. Васютинська Л. А., Слатвинська М. О., Дубовик О. Ю. та ін. Бюджетна система України: проблемні питання: монографія / за заг. ред. В. Г. Баранової. Одеса: ВОИ СОІУ «Атлант», 2013. 252 с.
123. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 № 1788-ХІІ. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.
124. Положення про пенсійний фонд України, затверджене Указом Президента України від 6 квітня 2011 р. № 384/2011. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/384/2011>.
125. Грачева Е. Ю. Финансовое право: схемы и комментарии: учеб. пособие. 3-е изд., испр. и доп. Москва: Юриспруденция, 1999. 104 с.
126. Правовое регулирование финансов предприятий: учеб.-практ. пособие для студ., обучающихся с применением дистанционных образовательных технологий. Казань: Ин-т экон., управл. и права, 2010. 177 с.
127. Ивасенко А. Г., Никонова Я. И. Инвестиции: источники и методы финансирования. 3-е изд., перераб и доп. Москва: Омега-Л, 2009. 261 с.
128. Мультиан Г. К., Криеева К. Ф., Пузанкевич О. А. и др. Государственные финансы: учеб. пособие / под ред. Г. К. Мультиана. Минск: БГЭУ, 2005. 166 с.
129. Грідчіна М. В., Захожай В. Б., Осіпчук Л. Л. та ін. Фінанси (теоретичні основи): підручник / за кер. і за наук. ред. М. В. Грідчіної, В. Б. Захожая. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: МАУП, 2004. 312 с.
130. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-ІV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
131. Инвестиции: учеб. пособие / кол. авт. ; под ред. М. В. Чиченова. Москва: КНОРУС, 2007. 248 с.
132. Статут Національного банку України, затверджений постановою Президії Верховної Ради України від 7 жовтня 1991 р. № 1605-ХІІ. База даних

«Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1605-12>.

133. Деньги. Кредит. Банки: учебник / под ред. Г. Н. Белоглазовой, Г. Н. Белоглазова. Москва: Высшее образование, 2009. 392 с.

134. Бліхар М. М. Теоретико-правові засади адміністративного регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки*. Херсон, 2014. Т. 2, вип. 5. С. 60–64.

135. Фокша Л. В. Бюджет місцевого самоврядування як фінансово-правова категорія. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. № 40. С. 226–230.

136. Цыпкин С. Д. Финансово-правовые институты, их роль в совершенствовании финансовой деятельности советского государства. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1983. 80 с.

137. Музика-Стефанчук О. А. Органи публічної влади як суб'єкти бюджетних правовідносин: монографія. Хмельницький: Хмельн. ун-т управл. і права, 2011. 284 с.

138. Чернадчук В. Д. Бюджетні правовідносини в Україні: поняття, класифікація та особливості структури: монографія. Суми: Університ. кн., 2011. 172 с.

139. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 808 с.

140. Попадюха Н. Функції, права та обов'язки головних розпорядників коштів як учасників бюджетних правовідносин. *Міжнародний збірник наукових праць. Економічні науки*. 2009. № 3. С. 213–223.

141. Воронова Л. К., Кучерявенко Н. П. Финансовое право Украины: учеб. пособие. Харьков: Одиссей, 2004. 168 с.

142. Бюджетное право: учеб. пособие / под ред. Г. Б. Поляка, А. М. Никитина. Москва: Закон и право, 2001. 436 с.

143. Бандурка О. М., Гетьманець О. П. Бюджетне право України. Харків, 2003. 224 с.

144. Монаєнко А. О. Бюджетне право України: навч. посіб. / Клас. приват. ун-т. Запоріжжя: КПУ, 2009. 400 с.
145. Борбич І. Нормативно-правові відносини між учасниками бюджетного процесу: поняття, перспективи розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 3. С. 72–73.
146. Окрема думка судді Конституційного Суду України Маркуш М. А. стосовно рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/-list?currDir=168063>.
147. Денисенко В. В. Особенности бюджетных правоотношений: взгляд административиста. *Юрист-правовед*. 2005. № 4. С. 3–8.
148. Крохина Ю. А. Бюджетное право России: учебник. Москва: Юрайт, 2010. 447 с.
149. Кучерявенко М. П., Білінський Д. О., Головашевич О. О. та ін. Актуальні питання науки фінансового права: монографія / за ред. М. П. Кучерявенка. Харків: Право, 2010. 464 с.
150. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-ХІІ. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
151. Попель Л. А. Бюджетні інвестиції як складова інвестицій реального сектору економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 2. С. 205–209.

152. Чернадчук В. Д. Бюджетні правовідносини в Україні: теорія, практика та перспективи розвитку: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ: Нац. акад. наук України ін-т держави і права ім. В. М. Корещького, 2010. 36 с.
153. Бюджетна система: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 624 с.
154. Кириленко О. П., Малиняк Б. С. Теорія і практика бюджетних інвестицій: монографія. Тернопіль: Екон. думка, 2007. 286 с.
155. Юрій С. І., Дем'янишин В. Г., Буздуган Я. М. Антологія бюджетного механізму: монографія. Тернопіль: Екон. думка, 2001. 250 с.
156. Родионова В. М. Бюджетные средства как стратегический инвестиционный ресурс. *Финансовые и кредитные проблемы инвестиционной политики: научный альманах фундаментальных и прикладных исследований*. Москва: Финансы и статистика, 2004. С. 38–52.
157. Економічна енциклопедія: у 3 т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: ВЦ «Академія», 2000. Т. 1. 864 с.
158. Бюджетный кодекс Республики Казахстан от 04.12.2008 № 95-IV. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30364477#sub_id=30000.
159. Бюджетный кодекс Российской Федерации от 31.07.1998 № 145-ФЗ (в ред. от 13.07.2015). URL: <http://www.consultant.ru/popular/budget/>.
160. Про затвердження Положення про порядок консервації та розконсервації об'єктів будівництва: наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 21.10.2005 № 2. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1582-05>.
161. Саттарова Н. А. Принуждение у финансовом праве / под ред. И. И. Кучерова. Москва: Юрлитинформ, 2006. 392 с.
162. Бліхар М. М. Об'єкт інвестиційного регулювання під час здійснення бюджетної діяльності. *Форум права*. 2016. № 1. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FR_index.htm_2016_1_5.pdf.

163. Бліхар М. М. Адміністративно-правові режими як форми правового регулювання інвестиційної діяльності. *Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 11–12 квіт. 2014 р.). Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2014. С. 142–145.

164. Малиняк Б. Актуальні проблеми планування бюджетних інвестицій в Україні. *Світ фінансів*. 2006. Вип. 4. С. 25–37.

165. Малиняк Б. Бюджетні інвестиції як інструмент структурного реформування реального сектора економіки України. *Вісник Тернопільського державного економічного університету*. Тернопіль, 2006. Вип. 5/2. С. 94–100.

166. Малиняк Б. С. Удосконалення бюджетних інвестицій як необхідна умова забезпечення сталого розвитку України. *Дем'янишин В. Г., Гуцал І. С., Кириленко О. П., Кізіма Т. О.* Фінансова політика інвестиційно-інноваційного розвитку України: монографія / за ред. В. Г. Дем'янишина. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. С. 87–103.

167. Захарін С. В. Бюджетна політика інвестиційної активності. *Економіка і прогнозування: науково-аналітичний журнал*. 2008. № 1. С. 50–63.

168. Затонацька Т. Г. Сучасні підходи щодо форм та методів бюджетного інвестування в Україні. *Культура народів Причорномор'я*. 2006. № 96. С. 37–41.

169. Мітал О. Г. Інвестиційний потенціал бюджетної політики регіону. *Економіка та держава*. 2010. № 11. С. 56–59.

170. Вікарчук О. І. Інвестиційний фактор у формуванні ресурсного потенціалу. *Економіка. Управління. Інновації*. 2009. № 2. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/eui/index.html>.

171. Гордієнко О. М. Капітальні інвестиції: зміст, роль та місце у державній інвестиційній діяльності. *Державне будівництво*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_33.

172. Малиняк Б. С. Інвестиційні видатки місцевих бюджетів України: теоретична концептуалізація та оцінка практики їх здійснення. *Наукові праці НДФІ*. 2006. № 1 (34). 167 с.

173. Ткачук Н. М., Кравчук В. О. Фінансування бюджетних установ: теоретична сутність, форми і методи. *Наука і економіка*. 2010. № 2 (18). С. 99–105.

174. Малащук Д. В., Муравьов К. В., Салмінська М. Г., Субочев О. В. Економічно-правові аспекти інвестиційної діяльності в Україні: підручник. Київ, 2013. 210 с.

175. Райзберг Б. А. Государственное управление экономическими и социальными процессами: учеб. пособие / Б. А. Райзберг. Москва: Инфра, 2010. 384 с.

176. Кушнір М. О. Правові засади забезпечення функціонування державних цільових програм (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Стратегічні пріоритети*. 2010. № 1. С. 11–15.

177. Павлюк К. В. Оцінка виконання бюджетних програм: результативні показники. *Фінанси України*. 2005. № 2. С. 70–77.

178. Антонова Н. Б., Хорошко О. Б. Государственное регулирование национальной экономики: курс лекций. Минск: Акад. упр. при Президенте Республики Беларусь, 2009. 253 с.

179. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI (в ред. від 05.01.2017). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

180. Про внесення змін до Закону України «Про інвестиційну діяльність»: Закон України від 22.12.2011 № 4218-VI. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4218-17>.

181. Про Стратегію розвитку системи управління державними фінансами: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 № 774-р.

База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/774-2013-p>.

182. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 8.02.2017 № 142-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. 10 берез. № 46.

183. Лещенко Н. Інвестиції за рахунок бюджету: що це таке? *Проект «Популярна економіка: ціна держави»*. 2014. 6 груд. № 25. URL: <http://costua.com/files/report-infrastructure.pdf>.

184. Балан О. С., Філіппова С. В. Прийняття інвестиційних рішень в інвестиційному менеджменті: монографія. Донецьк: Ноулідж, 2013. 371 с.

185. Бортник Н. П., Єсімов С. С. Адміністративно-правові відносини при здійсненні державного фінансового адміністрування Національним банком України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2015. № 827. С. 9–16.

186. Балан О. С. Аналіз нормативно-правового базису інвестування на підприємствах виробничої сфери України. *Фінансовий простір*. 2014. № 4. С. 10–16.

187. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць: Закон України від 06.09.2012 № 5205–VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5205-17>.

188. Про затвердження Порядку відбору, схвалення і реєстрації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки та вимог до таких проектів: постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.2013 № 715. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/715-2013-p/para10#n10>.

189. Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»: Закон України від 21.10.2010 № 2623–VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2623-17>.

190. Про затвердження Порядку відбору проектних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проектів, для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка: постанова Кабінету Міністрів України від 13.11.2013 № 835. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/835-2013-п>.

191. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру інвестиційних проектів та проектних (інвестиційних) проектів та проектних (інвестиційних) пропозицій: постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2012 № 650. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/650-2012-п>.

192. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 9 червня 2011 р. № 701: постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2012 № 683. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/683-2012-п>.

193. Деякі питання управління державними інвестиціями: постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2015 № 571. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/571-2015-п>.

194. Словник іншомовних слів: близько 35 000 іншомовних слів і словосполучень / голов. ред. Н. Є. Фоміна. Харків: Філіо, 2012. 624 с.

195. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22.07.1998 № 810/98 *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/810/98>.

196. Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів: постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2010 № 1132 (в ред. від 19.01.2016). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1132-2010-п>.

197. Про затвердження Порядку та Умов надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на виконання інвестиційних програм (проектів): постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2011 № 520 *База*

даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/520-2011-п>.

198. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>.

199. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28.12.2014 № 80-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.

200. Порядок та Умови надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 № 6. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/6-2015-п>.

201. Деякі питання надання субвенції на підготовку робітничих кадрів з державного бюджету місцевим бюджетам: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 № 7. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/7-2015-п>.

202. Деякі питання надання медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам: постанова Кабінету Міністрів України від 23.01.2015 № 11. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/11-2015-п>.

203. Остапенко О. І. Деякі питання класифікації учасників адміністративного провадження у справах про адміністративні правопорушення, що вчинені у галузі використання природних ресурсів України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 782. С. 20–26.

204. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України: Закон України від 02.03.2015 № 212-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/212-19>.

205. Коваленко Н. Правовий режим фінансово-процесуальних відносин. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2015. Грудень. С. 111–114.
206. Касьяненко Л. М. Процесуальні норми у фінансово-правовому регулюванні. *Фінансове право*. 2011. № 4 (18). С. 4–7.
207. Данілов О. Д., Івашина Г. М., Чумаченко О. Г. Інвестування: навч. посіб. Ірпінь, 2001. 377 с.
208. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент. Киев, 1995. 448 с.
209. Баніт Ю. В. Організаційно-правові засади бюджетного інвестування в Україні. *Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент*. 2012. Вип. 9 (2). С. 23–30.
210. Остапенко О. І. Суб'єкти, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2009. 212 с.
211. Сарахман О. М., Галько О. Р. Розвиток системи державного кредитування інвестиційних проектів. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. пр. / Укр. акад. банків. справи Нацбанку України*. Суми, 2008. Вип. 23. С. 167–176.
212. Пшик Б. І. Інвестування підприємницької діяльності. Регіональний аспект дослідження: монографія. Львів: Львів. банків. ін-т Ун-ту банків. справи НБУ, 2005. 275 с.
213. Малиняк Б. С., Письменний В. В. Проблематика бюджетних видатків на економічну діяльність. *Наукові праці Науково-дослідного фінансового інституту*. 2011. № 3. С. 67–77.
214. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
215. Про затвердження Порядку надання приватним партнером державному партнеру інформації про виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства: постанова Кабінету Міністрів України від

09.02.2011 № 81 (в ред. від 09.10.2015). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/81-2011-п>.

216. Про затвердження Методики виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними: постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.2011 № 232 (в ред. від 16.09.2015). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/232-2011-п>.

217. Про порядок надання державної підтримки здійснення ДПП: постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2011 № 279. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/279-2011-п>.

218. Деякі питання організації здійснення ДПП: постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.2011 № 384 (в ред. від 25.11.2016). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/384-2011-п>.

219. Про концесії: Закон України від 16.07.1999 № 997-XIV (в ред. від 24.05.2016). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997-14>.

220. Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг: Закон України від 14.12.1999 № 1286-XIV (в ред. від 09.12.2015). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1286-14>.

221. Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності: Закон України від 08.07.2011 № 3687-VI (в ред. від 06.08.2014). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-17>.

222. Про особливості здачі в оренду чи концесію об'єктів централізованого водо-, теплопостачання і водовідведення, що перебувають у комунальній власності: Закон України від 21.10.2010 № 2624-VI (в ред. від

01.01.2014). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2624-17>.

223. Нехайчук Д. В., Нехайчук Ю. С. Роль державно-приватного партнерства у механізмі державного регулювання інвестиційного процесу. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2013. № 5. С. 85–93.

224. Костенко Ю. О. Фінансове право України: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2009. 240 с.

225. Бліхар М. М. Суб'єктивний склад бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності. *Історико-правовий часопис: науковий журнал*. 2016. № 1 (7). С. 87–91.

226. Бліхар М. М. Форми і методи адміністративно правового регулювання інвестиційної діяльності. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 12 черв. 2013 р.). Львів: ІНПП, 2013. С. 158–160.

227. Музика-Стефанчук О. А., Мазниця А. А. Сучасні проблеми тлумачення норм фінансового права України. Кам'янець-Подільський: Друкарня «Рута», 2014. 232 с.

228. Бюджетная система Российской Федерации / под ред. Г. Б. Поляка. Москва: ЮНИТИ–ДАНА, 1999. 550 с.

229. Павлюк К. В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: монографія. Київ: НДФІ, 2006. 584 с.

230. Іванова А. Класифікація суб'єктів бюджетного права. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 324–330.

231. Антипов В. І., Воронова Л. К., Воротіна Н. В. та ін. Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України / за заг. ред. П. В. Мельника. Київ, 2003. 416 с.

232. Кучерявенко М. П. Фінансове право України: підручник. Харків: Право, 2013. 400 с.

233. Бліхар М. М. Правовий статус інвестора як суб'єкта інвестиційних відносин. *Митна справа*. 2013. № 4 (2.2). С. 296–305.

234. Музика-Стефанчук О. А., Федоров М. О. Окремі питання правопорушень та вини суб'єктів бюджетних правовідносин. *Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання*. 2013. № 3/1. С. 246–249. URL: http://www.pap.in.ua/3-1_2013/7/Muzyka-Stefanchuk%20O.A..pdf.

235. Советское гражданское право: учебник: в 2 т. / под ред. О. А. Красавчикова. 3-е изд., испр. и доп. Москва: Высшая шк., 1985. Т. 1. 544 с.

236. Солдатенко О. В., Антипов В. І., Музика-Стефанчук О. А. та ін. Правове регулювання місцевих фінансів в Україні / за заг. ред. О. В. Солдатенко. Київ: Алерта, 2011. 244 с.

237. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/576-19>.

238. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 375 (в ред. від 01.01.2017). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-п>.

239. Міжвідомча комісія розглянула пропозиції щодо державних інвестиційних проектів. *Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України*. URL: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=ukUA&id=83b7cbff-c51b-415c-8c3b-e096dbcd9e9f&title=MizhvidomchaKomisiiaRozglianulaPropozitsiiSchodoDerzhavnikhInvestitsiiniikhProektiv>.

240. Міжвідомча комісія відібрала державні інвестпроекти для фінансування з бюджету у 2016–2018 роках. *Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України*. URL: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=9d558a30-1158-47e6-a55a-35470f300891&title=MizhvidomchaKomisiiaVidibralaDerzhavniInvestproektiDliaFiansuvanniaZBiudzhetuU2016-2018-Rokakh>.

241. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 № 215 *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-п>.

242. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за витратами: наказ Міністерства фінансів України від 24.12.2012 № 1407. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0130-13/paran15#n15>.

243. Сілюкова С. М. Державне регулювання умов інвестиційної діяльності в Україні. *Економіка будівництва і міського господарства: журнал*. Макіївка, 2013. Т. 9, № 4. С. 287–297.

244. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.

245. Горохов Е. А. Правовое обеспечение инвестиционной деятельности в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.14 «Административное право; финансовое право; информационное право». Москва, 2005. 167 с.

246. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 6. 768 с.

247. Колодій А. М. Принципи права України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

248. Касьяненко Л. М. Фінансово-правовий процес: монографія. Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2010. 505 с.

249. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2006. 404 с.

250. Ніщимна С. О. Принципи публічної фінансової діяльності в Україні: монографія. Чернігів: ЧДІЕУ, 2013. 375 с.

251. Гурвич М. А. Советское финансовое право. Москва: Госюриздат, 1954. 354 с.

252. Ангелов А. С. Финансовое право на Народна Република България. София: Изд-во БАН, 1960. 440 с.
253. Ющенко І. М. Закон про Державний бюджет України: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 20 с.
254. Воронова Л. К. Бюджетно-правове регулювання в СРСР. Київ: Радян. шк., 1975. 184 с.
255. Сидорова Н. В. Теоретичні основи бюджетного права. Харків: Бізнес Інформ, 1998. 236 с.
256. Химичева Н. И. Субъекты советского бюджетного права / ред. В. М. Манохин. Саратов: СГУ, 1979. 222 с.
257. Бугай Т. В. Сучасні проблеми та вектори розвитку бюджетного процесу в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України*. 2012. № 2. С. 40–49.
258. Чуприна Л. М. Правова характеристика поняття «процесу» в бюджетному праві. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 126–129.
259. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
260. Бліхар М. М. Правова характеристика стадій бюджетного процесу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер.: «Юридичні науки»*. 2016. № 855. С. 323–329.
261. Бліхар М. М. Бюджетна інвестиційна діяльність: об'єкти та напрями бюджетного інвестування. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11–12 берез. 2016 р.). Київ: Центр правових наук. дослідж., 2016. С. 96–98.
262. Ісмаїлов А. Бюджетний процес та напрями його удосконалення. *Фінанси України*. 2002. № 8. С. 26–28.
263. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / ред.: О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

264. Сідор М. І. Правовий статус учасників бюджетного процесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 24 с.
265. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн. Київ: Знання Прес, 2002. 495 с.
266. Воронова Л. К. Финансовое право. Харьков: Консул, 1998. 360 с.
267. Зуев В. М. Бюджетный процесс и его стадии в Российской Федерации. *Вестник Томского государственного университета. Сер.: «Юридические науки»*. 2004. № 283. С. 25–30.
268. Химичева Н. И. Правовые основы бюджетного процесса в СССР. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1966. 43 с.
269. Бесчеревных В. В. Компетенция Союза ССР в области бюджета. Москва, 1976. 176 с.
270. Антоненко В. В. Щодо визначення поняття «стадія бюджетного процесу». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 135–138.
271. Дічкова О. В. Складання проекту Державного бюджету України як стадія бюджетного процесу: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 20 с.
272. Воротіна Н. В. Основи теорії бюджету та бюджетного процесу та деякі проблеми правового регулювання цих питань в Україні. *Правова держава: щорічник наукових праць*. Київ, 2002. Вип. 13. С. 202–210.
273. Сідор М. І. Бюджетний процес як вид юридичного процесу. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* Одеса: Юрид. л-ра, 2007. Вип. 35. С. 120–124.
274. Кучер Г. Бюджетний процес у країнах ЄС. *Вісник КНТЕУ*. 2008. № 3. С. 24–31.
275. Петрушка О., Баніт Ю. Модернізація системи бюджетного інвестування в умовах поглиблення ринкових трансформацій. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. 2014. Вип. 19 (2). С. 166–178.
276. Дегтяр А. О., Гончаренко М. В. Принципи управління бюджетними інвестиціями. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. № 1. С. 14–22.

277. Запатріна І. В. Розвиток системи державного капітального інвестування в Україні. *Фінанси України*. 2009. № 4. С. 53–64.

278. Сергеев Л. И., Ревякин Д. Н. Проблемы оценки эффективности программно-целевого финансирования бюджетных инвестиций. *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта*. 2013. Вып. 3. С. 23–34.

279. Про затвердження Положення про управління ризиками, пов'язаними з наданням державних гарантій, та розподіл таких ризиків між державою, кредиторами і позичальниками: постанова Кабінету Міністрів України від 23.02.2011 № 131. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/131-2011-п>.

280. Про надання державних гарантій за зобов'язаннями Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України»: постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2015 № 540. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/540-2015-п>.

281. Чернадчук В. Д. Стан та перспективи розвитку бюджетних правовідносин в Україні. Суми, 2008. 455 с.

282. Нелюбова И. Ю. Функциональные особенности инвестиций в системе государственного регулирования инвестиционными процессами. *Наука и мир*. 2014. № 9 (13). С. 77–79.

283. Серебрянський Д. М. Оподаткування прибутку підприємств та його вплив на інвестиційну діяльність в ринкових умовах: дис. ... канд. екон. наук. Ірпінь, 2006. 200 с.

284. Кулінченко Г. В. Податкові важелі активізації інвестиційної діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.02.03. Київ, 2006. 21 с.

285. Буткевич О. В. Правове регулювання господарської діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Київ, 2004. 20 с.

286. Ільков В. В. Правове регулювання створення та функціонування вільних економічних зон в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2007. 194 с.
287. Вишемирський М. І. Податкові пільги за податковим законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2015. 205 с.
288. Кучерявенко М. П. Податкове право України: підручник. Харків: Право, 2013. 536 с.
289. Податкове право: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., Заслуженого юриста України В. Л. Ортинського. Львів: ІНПП, 2014. 708 с.
290. Бліхар М. М. Правове регулювання інвестиційної діяльності в податкових правовідносинах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: «Юридичні науки»*. 2016. № 6. С. 38–41.
291. Бліхар М. М. Визначення поняття податкового регулювання інвестиційної діяльності. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 22–23 лип. 2016 р.)*. Запоріжжя: Істина, 2016. С. 75–78.
292. Теремецький В. І. Загальна характеристика елементів структури податкових правовідносин. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 1 (9). С. 175–188.
293. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (в ред. від 01.01.2017). *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
294. Налоговый кодекс Республики Беларусь от 19.12.2002 № 166-3. URL: [chhttp://www.nalog.gov.by/ru/TAX_CODE_RU/view/nalogovyj-kodeks-respubliki-belarus-obschaja-chast-19-dekabrja-2002-g-n-166-z-12910](http://www.nalog.gov.by/ru/TAX_CODE_RU/view/nalogovyj-kodeks-respubliki-belarus-obschaja-chast-19-dekabrja-2002-g-n-166-z-12910).
295. Фоміна Г. В. Деякі питання суб'єктного складу податкових правовідносин. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. Вип. 1. С. 349–354.

296. Горобинський М. О. Реформування податкових правовідносин в Україні на сучасному етапі. *Демократичне врядування*. 2010. № 5 (2). URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/2010_5/fail/Gorobyn.pdf.

297. Про Державну фіскальну службу України: постанова Кабінету Міністрів від 21.05.2014 № 236 (в ред. від 27.08.2016). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-п>.

298. Свириденко В. М. Про конфлікти у сфері оподаткування: теоретико-правовий аспект. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 57. С. 534–543.

299. Гега П. Т., Доля Л. М. Основи податкового права: навч. посіб. 3-тє вид., випр. і допов. Київ: Знання, 2003. 302 с.

300. Литвинов С. В. Особливості визначення податкових правовідносин в Україні. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право: науковий журнал / Укр. держ. ун-т фінансів та міжнар. торгівлі*. 2013. № 5–6 (70–71). С. 205–209.

301. Марченко В. Б., Легкова М. Ф. Податкове право: навч.-метод. посіб. для самот. вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 2004. 225 с.

302. Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.08.2013 № 843-р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/843-2013-p/paran7#n7>.

303. Скільки заробляють ІТ-шники. URL: <http://brainbasket.org/faq-2/>.

304. Про затвердження Цільової програми розвитку ІТ-парку у м. Львові: ухвала 21-ї сесії 6-го скликання Львівської міської ради від 23.04.2015 № 4606. URL: <http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/9315c344519dd559-c2256bb50042bc5c/0763eac3b04aca2ec2257e43003220e6?OpenDocument>.

305. Колесник В. В. Податкове стимулювання розвитку інвестиційної діяльності: автореф. дис. ... канд. екон. наук / Наук.-дослід. центр індустр. проблем розвитку НАН України. Харків, 2008. 21 с.

306. Юридична енциклопедія: у 6 т. Т. 2: Д-Й / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. 744 с.
307. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР (в ред. від 25.06.2016). *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр>.
308. Кот А. Захист прав іноземних інвесторів при здійсненні інвестування в Україні. URL: <http://blog.liga.net/user/jurclub/article/2874.aspx>.
309. Кудрявцева В. В. Кодифікація інвестиційного законодавства України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Харків, 2010. 228 с.
310. Задыхайло Д. В. Инвестиционное право Украины: сборник нормативно-правовых актов с комментариями. Харьков: Эспада, 2002. 752 с.
311. Косянчук Т. О. Розвиток механізму державного управління у сфері іноземного інвестування. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Сер.: Право та державне управління*. 2011. № 4. С. 4–12.
312. Стась Е. П. Господарсько-правове забезпечення страхування інвестиційних ризиків. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С. 477–482. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_58_75.
313. Соколов М. Фантом у теорії оподаткування (про криву Артура Лаффера). *Економіка України*. 2010. № 7. С. 50–59.
314. Вуйцик О. Вплив податкового регулювання на інвестиційну діяльність у рекреаційно-туристичному комплексі України. *Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Сер.: Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 29, ч. 2. С. 35–44.
315. Єрмілова К. В. Прямі іноземні інвестиції в умовах формування глобального економічного простору: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02. Донецьк, 2009. 20 с.
316. Малинина Т. Оценка налоговых льгот и освобождений: зарубежный опыт и российская практика. Москва: Ин-т Гайдара, 2010. 212 с.
317. Андрущенко В. Л., Данілов О. Д. Податкові системи зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Комп'ютер прес, 2004. 300 с.

318. Рудь О. В. Світовий досвід використання податку на прибуток у системі податкового регулювання. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 3. С. 52–57.

319. Соколовська А. М., Єфименко Т. І., Луніна І. О. та ін. Система податкових пільг в Україні у контексті європейського досвіду. Київ: НДФІ, 2006. 320 с.

320. Білий Є. Л., Дударенко М. Л. Амортизаційна політика як підґрунтя інвестиційного оновлення підприємства. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 3 (7). С. 162–165.

321. Серебрянський Д. М., Мельничук Г. С. До питання запровадження інвестиційної податкової знижки в Україні. *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 45–59.

322. Tanzi V., Zee H. Tax Policy for Developing Countries. *Economic*. 2001. March. Iss. 27. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues27/index.htm>.

323. Проект Закону про створення конкурентних умов в оподаткуванні та стимулювання економічної діяльності в Україні від 11.12.2015 № 3630. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57388.

324. Бандурка О. М., Понікаров В. Д., Попова С. М. Податкове право: навч. посіб. Київ, 2012. 312 с.

325. Податкове право України: навч. посіб. / за ред. М. П. Кучерявенка. Харків: Право, 2010. 256 с.

326. Сіваченко І. Ю., Кухарська Н. О., Левицький М. А. Вільні економічні зони: навч. посіб. Київ: Дакор: Алерта, 2002. 476 с.

327. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. Львів: Держ. ун-т «Львівська політехніка», 1996. 384 с.

328. Коноплицький В. А., Філіна Г. І. Економічний словник: тлумачно-термінологічний. Київ: КНТ, 2007. 757 с.

329. Серебрянський Д. М. Оподаткування прибутку підприємств та його вплив на інвестиційну діяльність в ринкових умовах: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01. Ірпінь, 2006. 20 с.
330. Паєнтко Т. В. Шляхи оптимізації пільг у системі оподаткування до ходів з урахуванням світового досвіду. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2004. № 4. С. 18–24.
331. Павлюк К. В. Ефективність надання податкових пільг. *Фінанси України*. 2002. № 1. С. 34–40.
332. Дубовик О. Ю. Пільги як інструмент державного податкового регулювання. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков; Од. держ. екон. ун-т. Одеса, 2011. Вип. 3 (43). С. 61–66.*
333. Лебедзевич Я. В. Податкові пільги та їх соціально-економічна спрямованість. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки*. 2014. № 4. С. 148–154.
334. Липко О. Ю. Правове регулювання механізму податку: зміст та складові: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2013. 207 с.
335. Грушко В. І., Кошембар Л. О. Інструменти податкового регулювання інвестиційної активності. *Фінанси України*. 2008. № 2. С. 89–97.
336. Бліхар М. М. Дефініція поняття податкового регулювання інвестиційної діяльності. *Молодий вчений: науковий журнал*. 2016. № 8(35). С. 66–69.
337. Бліхар М. М. Административно-правовой режим осуществления инвестиционной деятельности. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики: в 2 ч.* 2013. № 10 (36), ч. 1. С. 37–40.
338. Олійник О. В., Філон І. В. Податкова система: навч. посіб. Київ: ЦНЛ, 2006. 456 с.
339. Касьяненко Т. В. Проблеми реформування податкової системи України. *Економічні проблеми сталого розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. Балацького О. Ф.* (м. Суми, 24–26 квіт.

2013 р.): у 4 т. / за заг. ред. О. В. Прокопенко. Суми: Сум. держ. ун-т, 2013. Т. 4. С. 209–211.

340. Глухова В. І., Борисенко О. М., Чиж Ю. В. До питання реформування податкової системи. *Вісник Кременчуцького державного політехнічного університету імені Михайла Остроградського*. 2008. Вип. 1 (48), ч. 1. С. 116–119.

341. Тульчинський Р. В., Змієнко М. О. Податкова система України, її недоліки та шляхи реформування. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*: зб. наук. пр. 2009. № 6. С. 42–47.

342. Музика-Стефанчук О. А., Полянничко О. А. Принципи податкового права України: проблеми визначення та реалізації.. Кам'янець-Подільський: Друкарня «Рута», 2015. 212 с.

343. Василик О. Д. Податкова система України: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ: ВАТ «Поліграф книга», 2004. 478 с.

344. Вишне夫斯基 В. П., Виецкая О. В., Гаркушенко О. Н. и др. Налоговая политика: аспекты методологии, теории и практики / под общ. ред. В. П. Вишневого. Донецк, 2011. 395 с.

345. Майбуров И. А., Ушак Н. В., Косов М. Е. Теория и история налогообложения. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. 422 с.

346. Чистов С. М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2002. 208 с.

347. Данілов О. Д., Фліссак Н. П. Податки в Україні: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ: УкрІНТЕЛ, 2003. 348 с.

348. Соколовська А. М. Податкова система України: теорія та практика становлення: монографія. Київ: НДФІ, 2001. 371 с.

349. Державне регулювання інвестиційної діяльності: навч. посіб. / уклад. М. А. Слатвінський. Умань: ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2014. 198 с.

350. Тарангул Л. Л., Вдовиченко А. М., Галюта А. А. та ін. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України: монографія / за заг. ред. Л. Л. Тарангул. Ірпінь, 2012. 515 с.

351. Мискіна О. О. Оцінка впливу податків на інвестиційну діяльність. *Сучасні виклики для України у сфері політики, економіки та права в умовах глобалізації: зб. тез доп. за матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Ірпінь, 18–19 травня 2010 р.)* / Нац. ун-т ДПС України. Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2010. С. 370–373.

352. Мартиненко В. П. Податкова політика України та її вдосконалення з метою активізації інвестиційної діяльності. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. № 2 (81). С. 46–51.

353. Захожай В. П. Система оподаткування та податкова політика: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ: Центр навч. л-ри, 2006. 468 с.

354. Виецкая О. В., Кошик Ю. В., Мазур Ю. А. Влияние налоговой амортизации и инвестиционной налоговой скидки на деятельность предприятий и налоговые поступления в бюджет. *Стан і проблеми оподаткування в умовах мінливої економіки: матер. XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 23–24 листоп. 2012 р.)*. Донецьк: ДонНУЕТ ім. Михайла Туган-Барановського, 2012. Т. 1. С. 338–341.

355. Іванов Ю. Б. Функції податків та податкове регулювання. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2009. № 19. С. 36–43.

356. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування економіки: монографія / за заг. ред. проф. Ю. Б. Іванова. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2007. 448 с.

357. Іванов Ю. Б., Єськов О. Л. Сучасне оподаткування: мотиваційний аспект: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2007. 328 с.

358. Зянько В. В. Податки як засіб активізації інноваційного підприємництва. *Науковий вісник Національного університету Державної податкової служби України (економіка, право)*. 2008. № 2 (41). С. 107–112.

359. Мартиненко В. Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні: монографія. Київ: Вид-во НАДУ, 2005. 296 с.
360. Анісімова О. А. Законодавчі передумови залучення іноземних інвестицій через банківську систему України. *Науковий вісник Національної академії Державної податкової служби України (економіка, право)*. 2005. № 1 (28). С. 181–188.
361. Скоробагач В. І. Правове регулювання місцевих податків та зборів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2015. 21 с.
362. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495 VI (в ред. від 01.01.2017). *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
363. Налоги и налоговое право: учеб. пособие / под ред. А. В. Брызгалина. Москва, 1997. 600 с.
364. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права: в 6 т. Т. 3: Учение о налоге. Харьков: Легас ; Право, 2005. 600 с.
365. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юрид. думка, 2007. 992 с.
366. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь: Перун, 2001. 1440 с.
367. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2005. 714 с.
368. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 № 71-VIII. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.
369. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 32 «Інвестиційна нерухомість»: наказ Міністерства фінансів України від 02.07.2007 № 779 [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/-laws/show/z0823-07>.

370. Буряк С. В., Мельник П. В., Рубан Н. І. та ін. Податкові спори: виникнення, природа, засоби врегулювання: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 800 с.

371. Кучерявенко М. П. Податкове право України. Академічний курс: підруч. Київ: Всеукр. асоц. видавців «Правова єдність», 2008. 702 с.

372. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 № 5080-VI (в ред. від 09.12.2015). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>.

373. Бех Г. В., Дмитрик О. О., Кобильнік Д. А. та ін. Податкове право: навч. посіб. / за ред. проф. М. П. Кучерявенка. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 400 с.

374. Марцин В. С., Солдатенко О. В. Податкова політика держави та її вплив на ефективність господарської діяльності торгових підприємств. *Фінанси України*. 2009. № 8. С. 29–38.

375. Баранова В. Г., Дубовик О. Ю., Хомутенко В. П. та ін. Податкова система: навч. посіб. / за ред. В. Г. Баранової. Одеса: ВМВ, 2014. 344 с.

376. Черних Д. С. Правове регулювання оподаткування прибутку підприємств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2011. 199 с.

377. Романова Г. С. Правове регулювання обліку об'єкту оподаткування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2015. 202 с.

378. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 № 1039-XIV (в ред. від 01.01.2015). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1039-14>.

379. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році: Закон України від 24.12.2015 № 909-VIII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/909-19>.

380. Щодо документального підтвердження витрат при продажі інвестиційних активів (акцій): лист Головного управління ДФС у м. Києві від

26.11.2015 № 18061/Т/26-15-17-01-10. Офіційний портал ДФС України. URL: <http://kyiv.sfs.gov.ua/baner/podatkovi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-fizichnih-osib/65250.html>.

381. Крисоватий А. І., Десятнюк О. М. Податкова система: навч. посіб. Тернопіль: Карт-Бланш, 2004. 331 с.

382. Барановська І. В., Варварич Т. А. Проблеми реформування податкової системи в умовах кризи. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 8. С. 193–199.

383. Борейко В. Пути повышения эффективности налогового и социального законодательства. *Экономика Украины*. 2007. № 9. С. 30–37.

384. Єфименко Т. І. ПДВ як «гидке каченя» податкової системи. *Урядовий кур'єр*. 2004. № 81. С. 7–9.

385. Луніна І. О., Фролова Н. Б. Ефективність оподаткування споживання в Україні. *Фінанси України*. 2007. № 1. С. 17–27.

386. Матухно М. О. Система адміністрування ПДВ в Україні: стан та перспективи розвитку: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Ірпінь: Нац. ун-т Держ. податк. служби України, 2015. 244 с.

387. Сідельнікова Л. П., Костіна Н. М. Податкова система: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2013. 604 с.

388. Паянок Т. М. Ефективність податку на додану вартість та напрями його реформування в Україні: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Ірпінь: НАДПСУ, 2009. 189 с.

389. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо усунення окремих неузгодженостей норм законодавства: Закон України від 10.04.2014 № 1200-VII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1200-18>.

390. Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру податкових накладних: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2010 № 1246. *База*

даних «Законодавство України» / ВР України URL:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1246-2010-п>.

391. Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін. Теорія фінансів: підручник / за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ: Центр учб. л-ри, 2010. 576 с.

392. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту: Закон України від 22.12.1998 № 330-XIV (в ред. від 11.08.2013). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/330-14>.

393. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: Закон України від 22.12.1998 № 331-XIV (в ред. від 11.08.2013). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/331-14>.

394. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну: Закон України від 22.12.1998 № 332-XIV (в ред. від 11.08.2013). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/332-14>.

395. Жернаков М. В. Податкові спори: реформування механізмів вирішення: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2015. 396 с.

396. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

397. Кучерявенко М. П. Правова природа процедурного регулювання оподаткування. *Юрист України*. 2011. № 2 (15). С. 26–29.

398. Усенко Є. А. Правове регулювання процедур вирішення податкових спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2010. 199 с.

399. Мінаєва О. М. Завершеність податкових процедур. *Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання / ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т»*. 2015. № 5. С. 207–209. URL: <http://www.pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja>.

400. Бліхар М. М. Правова природа податку з огляду на його юридичні ознаки та елементи. *The scientific heritage*. 2016. № 2 (2). С. 64–68.

401. Blikhar M. Financial and legal nature of investment activity. *European political and law discourse*. 2015. Vol. 2, iss. 6. P. 59–65.
402. Теремецький В. І. Податкові правовідносини в Україні: монографія. Харків: Диска плюс, 2012. 648 с.
403. Кучерявенко М. П. Налоговые процедуры: правовая природа и классификация: монография. Киев: Правова єдність, 2009. 496 с.
404. Методичні рекомендації щодо особливостей уточнення податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість у разі застосування податкового компромісу, затверджені наказом ДФС України від 17.01.2015 № 13. Офіційний портал ДФС України. URL: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/nakazi/63517.html>.
405. Андрієвський К. В. Спеціальні податкові режими: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2009. 206 с.
406. Жданова В. Ю. Специальные налоговые режимы: место в системе правовых явлений и юридическая конструкция: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2006. 251 с.
407. Белевцева В. В. Податковий режим як складова забезпечення державної безпеки. *Фінансове право*. 2011. № 1 (15). С. 6–9.
408. Андрієвський К. В. Спеціальні податкові режими: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2009. 29 с.
409. Коломієць П. В. Правове регулювання спеціальних податкових режимів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Нац. ун-т Держ. податк. служби України, 2013. 19 с.
410. Теремецький В. І. Поняття та види податково-правового режиму. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4 (55). С. 295–304.
411. Сарана С. В. Загальний податковий режим: співвідношення з іншими податковими режимами. *Право і суспільство. Фінансове право*. 2016. № 1, ч. 2. С. 106–111.

412. Білоус В. В., Воронова Л. К., Головашевич О. О. та ін. Податковий кодекс України: постатейний коментар: у 2 ч. / за ред. М. П. Кучерявенка. Харків: Право, 2011. Ч. 1. 704 с.

413. Сарана С. В. Стосовно питання складу процесуально-процедурного податкового режиму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 10-2, т. 1. С. 75–77.

414. Фоміна Г. В. Правовий статус юридичних осіб платників податків: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 189 с.

415. Деркач Ю. А., Чубай В. М. Спрощені системи оподаткування: переваги, недоліки та шляхи їх усунення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. № 6. С. 155–162.

416. Білецька Г. М. До питання функціонування спрощеної моделі оподаткування. *Реформування системи сплати податків та зборів з урахуванням міжнародного досвіду*: зб. наук. пр. за матер. наук.-практ. круглого столу, 5 жовтня 2012 р. Київ: Алерта, 2012. 161 с.

417. Костицький В. В., Новицький А. М. Податкове право (податкова система України): навч. посіб. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. 400 с.

418. Мельник Т., Шолудько О. Основні напрямки державної підтримки розвитку сільського господарства в умовах СОТ. *Вісник Львівського державного аграрного університету: економіка АПК*: зб. наук. пр. / редкол.: Г. В. Черевко (відп. ред.) та ін. Львів: ЛДАУ, 2011. № 18 (1). С. 112–124.

419. Фінансове посередництво: конспект лекцій / уклад. І. М. Кобушко. Суми: Вид-во СумДУ, 2010. 194 с.

420. Сітшаєва Л. З. Податки в системі державного регулювання підприємницької діяльності. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2010. № 2. С. 47–51.

421. Єгорова О. О. Удосконалення територіально-організаційних інструментів стимулювання інвестиційної діяльності в Україні. Проблеми

інноваційно-інвестиційного розвитку. 2013. № 5. С. 100–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2013_5_15.

422. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: Закон України від 13.10.1992 № 2673-ХІІ (в ред. від 17.02.2006). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2673-12>.

423. Рижун Н. А. Про основні проблеми та заходи щодо активізації вільних економічних зон в Україні. *Економіст*. 2007. № 6. С. 78–81.

424. Морозюк І. Б. Створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон в Україні. *Економічний простір*. 2010. № 34. С. 81–89.

425. Гавура В. О. Вільні економічні зони як засіб підвищення конкурентоспроможності регіону: особливості функціонування на шляху вдосконалення. *Економіка та держава*. 2012. № 8. С. 66–69.

426. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16.07.1999 № 991-ХІV (в ред. від 05.12.2012). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/991-14>.

427. Про затвердження Порядку зарахування сум ввізного мита на спеціальні рахунки технологічного парку, його учасників та спільних підприємств, використання зазначених коштів і здійснення контролю за їх витрачанням: постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 № 118 (в ред. від 16.10.2015). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/118-2011-п>.

428. Про наукові парки: Закон України від 25.06.2009 № 1563-VI (в ред. від 05.12.2012). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1563-17>.

429. Прокопенко Н. С., Дворянінов А. В., Фененко П. О. Податкові механізми детінізації економіки України: монографія. Київ: Атопол, 2014. 222 с.

430. Фененко П. О., Дворянінов А. В. Податкова складова детінізації економіки України. *Наукові записки Національного університету «Острозька*

академія». Сер.: Економіка: зб. наук. пр. Острого: Вид-во Нац. ун-ту «Остроз. акад.», 2013. № 24. С. 137–141.

431. Тимченко О. М., Медведцький І. А. Податки як інструмент протидії приховуванню доходів в офшорних юрисдикціях. *Ринок цінних паперів України*. 2014. № 1–2. С. 3–10.

432. Коссе Д. Д. Місце правового режиму оподаткування офшорної території у сфері регулювання економічних відносин. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 1. С. 86–89.

433. Новицький В. А. Методологічні підходи щодо визначення поняття офшор. *Малий і середній бізнес (право, держава, економіка)*. 2012. № 3–4. С. 180–186.

434. Пешко А. В. Офшорний бізнес як складова світової економіки. *Держава і регіони*. 2006. № 3. С. 233–236.

435. Мірошніченко О. В. Використання офшорних механізмів ухилення від сплати податків серед загроз економічній безпеці України. *Вісник економічної науки України*. 2011. № 1. С. 88–94.

436. Кахович О. О. Функціонування офшорного бізнесу та необхідність його законодавчого регулювання. *Економічний простір*. 2011. № 46. С. 13–20.

437. Крикуненко К. В. Основні офшорні юрисдикції світу: критерії оптимального вибору. *Вісник Донецького національного університету. Сер.: Економіка і право*. 2009. Вип. 2. С. 347–351.

438. Wikipedia Web site. URL: <http://www.wikipedia.org>.

439. Корнієнко П. С. Офшори в законодавстві України. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 121–123.

440. Железняк В. Ю., Остропольська Є. В. Тенденції розвитку інвестиційних відносин України з офшорними зонами. *Вісник МНТУ. Сер.: Економіка*. 2011. № 2 (5). С. 5–57.

441. Кобушко І. М. Офшорні зони як засіб зростання інвестиційного потенціалу. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 1. С. 182–187.

442. Бозуленко О. К. Роль офшорної фінансової діяльності у світовій фінансовій системі. *Економіст*. 2010. № 1. С. 51–53.
443. Воронина М. А. Место и роль офшорного бизнеса в современной мировой экономике: дис. ... канд. экон. наук. Москва, 2008. 220 с.
444. Про затвердження переліку держав (територій), які відповідають критеріям, установленим підпунктом 39.2.1.2 підпункту 39.2.1 пункту 39.2 статті 39 Податкового кодексу України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2015 № 977-р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/977-2015-p/para6#n6>.
445. Koninklijk besluit tot uitvoering. *Kruispuntbank Wetgeving*. URL: <http://goo.gl/gprJJ4>.
446. Світ потребує глобальної податкової системи міністр фінансів Німеччини/ *Finance.ua*. 2014. Листопад. URL: <http://news.finance.ua/ua/news/-/337526/svit-potrebuye-globalnoyi-podatkovoyi-systemy-ministr-finansiv-nimechchynu>.
447. Коломієць П. В. Окремі недоліки законодавчого визначення спеціального податкового режиму. *Актуальні питання сучасної юридичної науки: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11–12 черв. 2011 р.): у 2 т.* Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2011. Т. 1. С. 78–80.
448. Костенко О. О. Правове регулювання альтернативних систем оподаткування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Донецьк, 2008. 235 с.
449. Сарана В. С. Стосовно можливості віднесення угод про розподіл продукції до спеціальних податкових режимів. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 1 (14). С. 1–6.
450. Кодекс України про надра від 27.07.1994 (в ред. від 01.01.2016). *База даних «Законодавство України»* / ВР України URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/132/94-вр>.
451. Про трубопровідний транспорт: Закон України від 15.05.1996 № 192/96-ВР (в ред. від 28.12.2015). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/192/96-вр>.

452. Бліхар М. М. Публічність як критерій виокремлення частки відносин інвестиційної діяльності. *Право і суспільство*. 2015. № 6, ч. 2. С. 112–117.
453. Бліхар М. М. Адміністративно-правові форми та методи регулювання інвестиційної діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. юридична* / голов. ред. М. М. Цимбалюк. Львів: ЛьвДУВС, 2013. Вип. 3. С. 171–183.
454. Федорчук О. М. Управлінська діяльність як об'єкт контролю в державі. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Сер.: Право*. 2010. № 1. С. 2–11.
455. Загальна теорія держави і права / за ред. В. В. Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 317 с.
456. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. Київ: Вид-во Київ. нац. торг.-екон. ун-ту, 2004. 759 с.
457. Тихомиров Ю. А. Административное право и процесс: полный курс. Москва: Юридинформцентр, 2001. 440 с.
458. Ортинський В. Л. Новітні методи дослідження адміністративно-правових явищ. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер.: «Юридичні науки»*. 2014. № 782. С. 5–9.
459. Іванова І. Державний фінансовий контроль: парадигми розвитку: монографія. Київ: Академвидав, 2010. 168 с.
460. Ніцимна С. О. Фінансовий контроль як складова фінансової діяльності держави та місцевих органів влади. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. Т. 12. С. 110–120.
461. Шавров А. Финансовое право Российской Федерации: учеб.-метод. комплекс. Москва: ЕАОИ, 2008. 318 с.
462. Павлов Д. Розвиток законодавства про фінансовий контроль як напрям фінансово-правового забезпечення адміністративної реформи в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 10. С. 54–56.

463. Добровольська В. В. Деякі питання валютного контролю у сфері господарювання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 51. С. 445–453.
464. Добровольська В. В. Деякі питання валютного контролю у сфері господарювання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 51. С. 445–453.
465. Максимова В. Ф. Організація державного фінансового контролю: навч. посіб. Одеса: ОНЕУ, 2012. 276 с.
466. Стефанюк І. Б. Державний фінансовий контроль: проблеми ідентифікації й визначення системи. *Фінанси України*. 2009. № 11. С. 12–19.
467. Ніщимна С. О. Принципи публічної фінансової діяльності в бюджетній сфері: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 39 с.
468. Савченко Л. А. Правові основи фінансового контролю: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 504 с.
469. Бліхар М. М. Правові засади фінансового контролю при здійсненні інвестиційної діяльності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1. С. 17–22.
470. Лімська декларація керівних принципів контролю: декларація ІХ Лімського (Перу) Конгресу вищих органів контролю державних фінансів (INTOSAI) від 01.10.1977. URL: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/140217>.
471. Дрозд І. К., Шевчук В. О. Державний фінансовий контроль: навч. посіб. Київ: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2007. 304 с.
472. Бортник Н. П., Єсімов С. С. Принципи фінансового контролю в системі інвестиційно-правової політики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки»: зб. наук. пр. 2015. № 824. С. 14–20.
473. Роговенко Д. С. Система державного фінансового контролю гарантія стабільної фінансової діяльності держави. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. Вип. 31. С. 343–349.

474. Про Стратегію сталого розвитку «Україна 2020»: указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

475. Бліхар М. М. Правовий статус органів фінансового контролю при здійсненні інвестиційної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 161–165.

476. Дорош Н. Державний фінансовий контроль: зарубіжний досвід і шляхи вдосконалення. *Фінанси України*. 1998. № 1. С. 47–55.

477. Мельничук В. Фінансовий контроль у системі державного управління. *Банківська справа*. 2002. № 2. С. 26–31.

478. Хомутенко В. П., Хомутенко А. В. Рахункова палата як орган парламентського фінансового контролю України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2009. № 35. С. 466–471.

479. Бондаренко А. І. Напрями вдосконалення координаційної діяльності органів державного фінансового контролю. *Державне будівництво*. 2011. № 1. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/5/05.pdf>.

480. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» (справа про Рахункову палату) від 23.12.1997. *Офіційний вісник України*. 1998. № 1. С. 151.

481. Про внесення змін до Положення про Міністерство фінансів України: постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 № 90. *База даних «Законодавство України» / ВР України* URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/90-2016-%D0%BF>.

482. Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 459 (в ред. від 04.01.2017). *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-п>.

483. Про внесення зміни до пункту 4 Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 225. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/225-2016-п>.

484. Про затвердження Порядку складання, затвердження та контролю виконання фінансового плану суб'єкта господарювання державного сектору економіки: наказ Міністерства економічного розвитку України від 02.03.2015 № 205 (в ред. від 27.11.2015). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0300-15#n14>.

485. Про утворення Державної аудиторської служби України: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 868. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/868-2015-п>.

486. Положення про Державну аудиторську службу України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 № 43. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-п>.

487. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 16.10.2012 № 5463-VI (в ред. від 27.12.2015). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>.

488. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. Київ: Знання, 2007. 1072 с.

489. Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник. 4-те вид., допов. Київ: НІОС, 2003. 416 с.

490. Хмельков А. В. Формування цілісної системи державного фінансового контролю в Україні: монографія. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 292 с.

491. Дмитренко Г. В. Організація і здійснення державного контролю в Україні (фінансово-економічні аспекти): автореф. дис. ... д-ра наук з держ. управл. Київ, 2011. 38 с.

492. Піхоцький В. Ф. Зовнішній державний фінансовий контроль за діяльністю виконавчої влади важливий чинник захисту суспільства. *Бізнес Інформ*. 2016. № 2. С. 300–305.
493. Шевчук О. А. Ідентифікація сутності державного фінансового контролю. *Економіка розвитку*. 2013. № 1 (65). С. 27–33.
494. Ващенко І. В. Державний фінансовий контроль та його вдосконалення у трансформаційній економіці України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит». Київ, 2005. 22 с.
495. Дрозд І. К. Класифікація економічного контролю та шляхи її вдосконалення. *Вісник Київського національного університету*. 2005. № 75/76. С. 103–108.
496. Чернадчук В. Д. До питання видів та форм бюджетного контролю. *Фінансове право*. 2011. № 3 (17). С. 23–26.
497. Калюга Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління: монографія. Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2002. 360 с.
498. Слободяник Ю. Б. Державний аудит в Україні: теорія, методологія, організація: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)». Одеса: Одес. нац. екон. ун-т, 2014. 43 с.
499. Стефанюк І. Метод і форма державного фінансового контролю: сутність і методологічні відмінності. *Фінансовий контроль*. 2009. № 1. С. 12–19.
500. Стефанюк І. Б. Державний фінансовий контроль: класифікаційні характеристики. *Вісник КНЕУ*. 2011. № 4. С. 42–51.
501. Германчук П. К., Стефанюк І. Б., Рубан Н. І. та ін. Державний фінансовий контроль: ревізія і аудит. Київ: НВП «АВТ», 2004. 424 с.
502. Андрійко О. Ф. Державний контроль: теорія і практика. Київ, 1999. 23 с.
503. Дудко В. П. Державний фінансовий контроль: підручник. 2-ге вид., переробл. та допов. Чернівці: Прут, 2008. 624 с.

504. Гупаловська М. Б. Бюджетний контроль в умовах ринкової економіки України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси, кредит». Тернопіль, 2012. 246 с.
505. Монаєнко А. О. Правові основи державного фінансового контролю: навч. посіб. Запоріжжя: КПУ, 2008. 152 с.
506. Бутинець Ф. Ф., Бондар В. П., Виговська Н. Г., Петренко Н. І. Контроль і ревізія: підручник / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. 4-те вид., допов. і переробл. Житомир: ПП Рута, 2006. 560 с.
507. Івахненко С. В. Методологія фінансово-господарського контролю. *Наукові записки*. 2007. Т. 68: Економічні науки. С. 30–34.
508. Жук Л. А., Жук І. Л., Неживець О. М. Господарське право: навч. посіб. Київ: Кондор, 2003. 400 с.
509. Піхоцький В. Ф. Система державного фінансового контролю в Україні: концептуальні засади теорії та практики: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси, кредит». Львів, 2015. 517 с.
510. Орлюк О. П., Воронова Л. К., Заверуха І. Б. та ін. Фінансова енциклопедія / за заг. ред. О. П. Орлюк. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 472 с.
511. Задоя А. О., Ткаченко І. П. Фінансовий моніторинг: перспективи впровадження та проблеми реалізації. *Економічний вісник НГУ*. 2005. № 2. С. 59–65.
512. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22.04.1993 № 3125-ХІІ (в ред. від 01.05.2016). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>.
513. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 № 185-V (в ред. від 01.01.2017). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/185-16>.
514. Про затвердження Порядку проведення Державною аудиторською інспекцією, її територіальними органами державного фінансового аудиту виконання: постанова Кабінету Міністрів України від 10.08.2004 № 1017 (в ред.

від 17.12.2016). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1017-2004-п>.

515. Про затвердження Порядку проведення органами Державної аудиторської служби, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту виконання місцевих бюджетів: постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2007 № 698 (в ред. від 17.12.2016). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-2007-п>.

516. Питання проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту: постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2006 № 361 (в ред. від 17.12.2016). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/361-2006-п>.

517. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики / пер. з англ. Київ: ІАМЦ АУ «СТАТУС», 2006. 1152 с.

518. Білуха М. Т. Курс аудиту. Київ: Вища шк.; Знання, 1998. 574 с.

519. Скорба О. А. Виникнення та розвиток державного фінансово-господарського аудиту. *Економіка: проблеми теорії і практики*: зб. наук. пр.: в 7 т. Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. Т. 5, вип. 261. С. 1299–1306.

520. Гончарук Я. А., Рудницький В. С. Аудит: навч. посіб. Львів: Світ, 2001. 296 с.

521. Кулаковська Л. П., Піча Ю. В. Основи аудиту: навч. посіб. Київ: Каравела; Львів: Новий світ 2000, 2002. 504 с.

522. Чорна А. М. Місце та значення аудиту в системі фінансового контролю в Україні. *Форум права*. 2013. № 1. С. 1154–1159.

523. Аудит (Основи державного, незалежного професійного та внутрішнього аудиту): підручник / за ред. проф. В. В. Немченко, О. Ю. Редько. Київ: Центр учб. л-ри, 2012. 540 с.

524. Слободяник Ю. Б. Предмет і об'єкти державного аудиту. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2013. Т. 18, вип. 2 (1). С. 154–158.

525. Стандарти Міжнародної організації вищих аудиторів (INTOSAI). *Офіційний сайт Рахункової палати України*. URL: <http://www.as-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/1140201>.

526. Методичні рекомендації з проведення Рахунковою палатою фінансового аудиту, затверджені рішенням Рахункової палати від 22.09.2015 № 5-5. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/vr5-5150-15>.

527. Про затвердження Методики проведення Державною фінансовою інспекцією України, її територіальними органами державного фінансового аудиту діяльності суб'єктів господарювання: наказ Міністерства фінансів України від 26.06.2014 № 728. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0826-14>.

528. Рубан Н. І. Аудит ефективності виконання бюджетних програм в системі державного фінансового контролю України: дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01. Київ, 2006. 260 с.

529. Степашин С. Аудит эффективности основной инструмент госконтроля. *Финансовый контроль*. 2010. № 7 (104). С. 66–68.

530. Леонтович С. П. Розвиток фінансового контролю за використанням бюджетних коштів в аграрному секторі економіки: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ, 2012. 257 с.

531. Щирба І. М. Облік оплати праці та аудит її ефективності: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09. Тернопіль: ТНЕУ, 2012. 341 с.

532. Гуцаленко Л. В., Дерій В. А., Коцупатрій М. М. Державний фінансовий контроль: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учб. л-ри, 2009. 424 с.

533. Грицюк І. В. Фінансовий контроль формування та використання коштів місцевих бюджетів: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Львів, 2010. 20 с.

534. Петрик О. А. Стан та перспективи розвитку аудиту в Україні: методологічні та організаційні аспекти: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Київ, 2004. 34 с.
535. Приходченко Л. Аудит адміністративної діяльності: форма чи метод контролю. *Державне будівництво: електронне видання ХарPI НАДУ*. 2007. № 1. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/3/02.pdf>.
536. Черепанова В. О. Аудит адміністративної діяльності: концептуальні підходи. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр.* Харків: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2003. Вип. 3 (18). С. 136–142.
537. Мамишев А. В. Захід розпочав півстоліття тому (Зарубіжний досвід організації державного фінансового контролю виконання бюджетних програм). *Фінансовий контроль*. 2004. № 3. С. 60–63.
538. Бережницька У. Ефективність бюджетних програм фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва. *Вісник КНТЕУ*. 2010. № 1. С. 44–58.
539. Ляпіна К. М., Ляпін Д. В., Береславський С. М. Національна програма розвитку малого підприємництва: очікування проблеми перспективи: аналітичний доклад для прийняття політичних рішень. Київ, 2001. 60 с.
540. Бодюк А. В. Методи фінансового контролю. *Фінансовий контроль*. 2005. № 1. С. 50–53.
541. Бариніна-Закірова М. В. Нотатки про методи урядового фінансового контролю. *Фінансовий контроль*. 2005. № 1. С. 53–60.
542. Георгіца А. З., Марчук В. П., Никифорак М. В., Пацурківський П. С. Юридичний факультет Чернівецького університету (історичний нарис). *Ерліхівський збірник*. Чернівці, 1995. Вип. 2. С. 3–20.
543. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів: Закон

України від 16.10.2012 № 5463-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 4. Ст. 61.

544. Пожар Т. О. Роль фінансово-економічних методів державного фінансового контролю у забезпеченні бюджетної дисципліни. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 8 (122). С. 327–333.

545. Грабчук О. М. Фінансові інструменти впливу на державний сектор економіки. *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 216. С. 40–43.

546. Финансовое право: учеб. / под ред. проф. О. Н. Горбуновой. Москва: Юристъ, 1996. 400 с.

547. Воронова Л. К., Кучерявенко М. П. Финансовое право: учеб. пособие. Харьков: Легас, 2003. 360 с.

548. Устинова І. П. Правовий статус органів фінансового контролю в системі органів державної виконавчої влади в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 1997. 206 с.

549. Алисов А. Е. Финансовое право: учеб. пособие. Харьков: Эспада, 1999. 233 с.

550. Капаєва Л. М., Лях М. С. Фінансове право: навч. посіб. Київ: Центр навч. л-ри, 2004. 248 с.

551. Берлач А. І. Фінансове право України: навч. посіб. для дистанц. навч. Київ: Ун-т «Україна», 2006. 336 с.

552. Кузьменко О. В., Гуржій Т. О. Адміністративно-процесуальне право України: підручник / за ред. О. В. Кузьменко. Київ: Атіка, 2007. 416 с.

553. Махина С. Н. Управленческий и административный процессы: проблемы теории и перспективы правового регулирования: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Воронеж, 1998. 220 с.

554. Білуха М. Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту: навч. посіб. Київ: Вища шк., 1994. 364 с.

555. Пащенко О. П. Правове регулювання процесу фінансового контролю (за законодавством України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2005. 19 с.

556. Червінко К. В. Структура контрольного провадження в діяльності органів Державної митної служби України. *Право та управління*. 2011. № 11. С. 375–380.

557. Новікова М. Р. Економічні чинники функціонування державної служби у процесі інтеграції до Європейського Союзу. *Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз*: матер. наук.-практ. конф. / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. Київ: УАДУ, 2002. С. 220–224.

558. Присяжнюк А. Стадії контрольного провадження, що здійснюється суб'єктами державного контролю у сфері виконавчої влади. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 90. С. 21–24.

559. Орехова І. С. Особливості контрольних проваджень у сфері господарської діяльності. *Наше право*. 2013. № 7. С. 175–180.

560. Горшенев В. М., Шахов И. Б. Контроль как правовая форма деятельности. Москва: Юрид. лит., 1987. 176 с.

561. Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2002. 16 с.

562. Білуха М. Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту: підруч. Київ: ПП «Влад і Влада», 1996. 320 с.

563. Гаращук В. М. Контроль та нагляд в державному управлінні: монографія. Харків: Фоліо, 2002. 176 с.

564. Савченко Л. А., Мельник О. П. Правові проблеми процесу фінансового контролю: монографія. Київ: КиМУ, 2009. 236 с.

565. Хомутенко В. П., Хомутенко А. В. Державний аудит як форма фінансового контролю: сутність та інституційні особливості. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2011. № 2 (42). С. 124–130.

566. Арнс А., Лоббек Дж. Аудит / пер. с англ.; гл. ред. сериї проф. Я. В. Соколов. Москва: Финансы и статистика, 1995. 560 с.

567. Робертсон Дж. Аудит / пер. с англ. Москва: КРМС и Контакт, 1993. 496 с.

568. Петрик О. А., Фенченко М. Т. Аудит у зарубіжних країнах: навч.-метод. посіб. для самот. вивч. дисц. / за заг. ред. О. А. Петрик. Київ: КНЕУ, 2002. 168 с.

569. Редченко К. І. Аудит стратегічних управлінських рішень, прогнозів та проектів: монографія. Львів: Вид-во ЛКА, 2001. 402 с.

570. Бычкова С. М., Скобара В. В., Юлдашев З. З. Инвестиционный контроль и аудит в экономических субъектах (монография). Москва: Изд. дом «Науч. библиотека», 2014. 172 с.

571. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 (в ред. від 18.03.2014) *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

572. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2014 року). *Офіційний сайт Аудиторської палати України*. URL: <http://www.apu.com.ua/msa>.

573. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту в редакції 2013 р. *Офіційний сайт Інституту внутрішніх аудиторів України*. URL: https://www.iiia.org.ua/?page_id=189.

574. Про затвердження Стандартів внутрішнього аудиту: наказ Міністерства фінансів України від 04.10.2011 № 1247 (в ред. від 23.01.2015). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1219-11>.

575. Рядська В. В., Петраков Я. В. Аудит: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2008. 416 с.

576. Орлов І. В. Бухгалтерський облік і контроль зобов'язань суб'єктів господарювання: теорія і методологія: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2010. 400 с.

577. Проскуріна Н. М. Процедурне забезпечення аудиту. Теорія та практика: монографія. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. 739 с.
578. Грицай Т. Л. Аналіз та аудит інвестиційних проектів: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09. Київ, 2012. 198 с.
579. Мултанівська Т. В., Воїнова Т. С., Вороніна О. О. Аудит: навч. посіб. Харків: Вид. ХНЕУ, 2010. 336 с.
580. Ківалов С. В., Біла-Тіунова Л. Р. Адміністративне право України: навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2011. 400 с.
581. Костилев В. В. Організаційно-правові засади контрольної діяльності державних інспекцій в соціальній сфері: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Харків, 2003. 20 с.
582. Крамаровский Л. М. Ревизия и контроль: учебник. Москва: Финансы и статистика, 1988. 320 с.
583. Деякі питання виконання інвестиційних програм у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення: постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 552. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/552-2014-п>.
584. Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України: наказ Головного контрольно-ревізійного управління, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19.10.2006 № 346/1025/685/53. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1166-06>.
585. Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною аудиторською інспекцією, її територіальними органами: постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2006 № 550 (в ред. від 17.12.2016). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/550-2006-п>.

586. Аристотель. Никомахова етика. *Аристотель. Етика* / пер. Н. В. Брагинская. Москва: АСТ: АСТ МОСКВА, 2006. С. 146–148.
587. Хомутенко А. В. Методологічні засади державного аудиту у сфері фінансів із позиції синергетичного підходу. *Фінанси України*. 2014. № 8. С. 47–56.
588. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
589. Максимюк О. Д. Принцип невідворотності юридичної відповідальності: гносеологічний підхід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2011. 19 с.
590. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. 4-е изд. Москва: Политиздат, 1981. 322 с.
591. Задорожня Г. В. Щодо конституційно-правової відповідальності. *Право України*. 2007. № 9. С. 107–109.
592. Білодід І. К., Бурячок А. А. та ін. Академічний тлумачний словник: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970. Т. 1. 799 с.
593. Лейст О. Э. Сущность права. Проблемы теории и философии права. Москва: Зерцало-М, 2002. 288 с.
594. Грищук В. К. Негативна (ретроспективна) юридична відповідальність та її підстави. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4. С. 5–13.
595. Бортник Н. П., Білінська Л. В. Адміністративна відповідальність за правопорушення пов'язані з корупцією. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2016. № 845. С. 28–33.
596. Шабуров А. С. Юридическая ответственность. Теория государства и права / под ред. В. Д. Первалова. Москва: Норма – Инфра-М, 1998. 418 с.
597. Копейчиков В. В., Демський С. Е., Ковальський В. С., Колодій А. М. та ін. Правознавство: підручник / за ред. В. В. Копейчикова. 5-те вид., переробл. та допов. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 736 с.

598. Пиголкин А. С., Головистикова А. Н., Дмитриев Ю. А., Саидов А. Х. Теория государства и права: учебник / под ред. А. С. Пиголкина. Москва: Юрайт-Издат, 2005. 613 с.
599. Теория государства и права: учебник / под ред. М. Н. Марченко. Москва: Зерцало, 2004. 376 с.
600. Большой юридический словарь / под ред. А. В. Малько. Москва: Проспект, 2011. 704 с.
601. Заяць Н. В. Особливості прояву позитивної конституційно-правової відповідальності в діяльності інститутів народного представництва. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 79–88.
602. Топорович Г. В. До сутності поняття «юридична відповідальність державних службовців». *Держава та регіони. Сер.: «Право»*. 2011. № 2. С. 158–161.
603. Про українське право. Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київського національного університету імені Тараса Шевченка / за ред. проф. І. Безклубого. Київ, 2010. Число V. 367 с.
604. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 1: А–Г / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. 672 с.
605. Іваненко О. В. Сутність юридичної відповідальності та роль правоохоронних органів у її забезпеченні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 20 с.
606. Бліхар М. М. Фінансово-правова відповідальність при здійсненні інвестиційної діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2017. № 865. С. 169–176.
607. Про приватизацію державного майна: Закон України від 04.03.1992 № 2163-ХІІ (в ред. від 06.03.2016). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2163-12>.

608. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (в ред. від 02.11.2016). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

609. Хачатуров Р. Л., Липинский Д. А. *Общая теория юридической ответственности: монографія*. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2007. 950 с.

610. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

611. Лук'янець Д. М. *Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання: монографія*. Суми: ВТД Університ. кн., 2006. 367 с.

612. Ящук О. *Поняття адміністративної відповідальності та її особливості*. *Право України*. 2009. № 12. С. 242–246.

613. Рішення Конституційного суду України від 31.03.2015 № 2-рп/2015 у справі за конституційним зверненням громадянина Третяка А. В. щодо офіційного тлумачення положень ч. 2 ст. 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення у взаємозв'язку з положеннями п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 3. С. 16.

614. Усенко Р. А. *Фінансові санкції за адміністративним законодавством: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07*. Київ, 2007. 19 с.

615. Бавико О. Є. *Позитивна складова фінансової відповідальності*. *Форум права*. 2010. № 1. С. 13–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

616. Іванський А. Й. *Фінансово-правова відповідальність: теоретичний аналіз: монографія*. Одеса: Юрид. л-ра, 2008. 504 с.

617. Якимчук Н. *Питання існування бюджетно-правової відповідальності*. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 2. С. 79–84.

618. Рішення Конституційного Суду України від 30.05.2001 № 7-рп/2001 у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства

«Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

619. Керівні принципи з аудиту державних фінансів: збірник базових документів INTOSAI. Київ, 2003. 123 с.

620. Занфіров М. В. До питання щодо співвідношення фінансово-правової відповідальності та фінансових санкцій. *Принципы финансового права*: матер. Междунар. науч.-практ. конф. (г. Харків, 19–20 апр. 2012 г.) / редкол.: В. Я. Таций, Ю. П. Битяк, Л. К. Воронова и др. Харків, 2012. С. 95–98.

621. Кобильнік Д. А. Щодо особливостей санкції фінансово-правової норми. *Принципы финансового права*: матер. Междунар. науч.-практ. конф. (г. Харків, 19–20 апр. 2012 г.) / редкол.: В. Я. Таций, Ю. П. Битяк, Л. К. Воронова и др. Харків, 2012. С. 110–112.

622. Ровинський Ю. Санкції як міра фінансово-правового примусу й їх співвідношення з юридичною відповідальністю. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 1. С. 15–18.

623. Запара С. І. Юридична відповідальність за порушення законодавства про трудові спори. *Право і суспільство*. 2014. № 3. С. 112–128.

624. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (в ред. від 05.12.2012). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

625. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2000 № 950 (в ред. від 29.05.2015). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/950-2000-п>.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бліхар М. М. Фінансово-правова природа інвестиційних відносин: монографія. Львів: Ліга-прес, 2017. 792 с.

Бисага Ю. М. Рецензія на монографію Бліхар Марії Миронівни // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: «Право». – 2017. – Вип. 44, т. 1. – С. 165–166;

Чернадчук В. Д. Рецензія на монографію Бліхар М. М. «Фінансово-правова природа інвестиційних відносин» // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 7. – С. 166–167.

2. Бліхар М. М. Державно-правові гарантії захисту іноземних інвестицій. *Митна справа: науково-аналітичний журнал.* 2012. № 4 (82). С. 254–259.

3. Бліхар М. М. Правовий механізм регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Митна справа: науково-аналітичний журнал.* 2012. № 3 (81). С. 248–252.

4. Бліхар М. М. Адміністративно-правові форми та методи регулювання інвестиційної діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. юридична.* 2013. Вип. 3. С. 171–183.

5. Бліхар М. М. Адміністративно-правовий режим здійснення інвестиційної діяльності. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики:* в 2 ч. 2013. № 10 (36), ч. 1. С. 37–40.

6. Бліхар М. М. Правовий статус інвестора як суб'єкта інвестиційних відносин. *Митна справа: науково-аналітичний журнал.* 2013. № 4 (88). С. 296–305.

7. Бліхар М. М. Правовое обоснование инвестиционной деятельности и необходимость ее активизации в Украине. *Теория и практика общественного развития.* 2013. № 9. С. 334–338.

8. Бліхар М. М. Формування наукових поглядів на сутність і зміст інвестиційної діяльності в історії економіко-правової думки України. *Митна справа: науково-аналітичний журнал.* 2013. Вип. 2. С. 253–260.

9. Бліхар М. М. Засади законодавчого забезпечення адміністративно-правових режимів в інвестиційній діяльності. *Митна справа: науково-аналітичний журнал*. 2014. № 5. С. 143–150.

10. Бліхар М. М. Інвестиційна діяльність як об'єкт правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: «Юриспруденція»*. 2014. № 10/1. С. 174–178.

11. Бліхар М. М. Методи адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. юридична. 2014. № 807. С. 16–21.

12. Бліхар М. М. Правова природа договорів, які опосередковують здійснення іноземних інвестицій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. юридична. 2014. № 782. С. 204–208.

13. Бліхар М. М. Теоретико-правові засади адміністративного регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: «Юридичні науки»*. 2014. № 5. С. 60–65.

14. Бліхар М. М. Інвестиційні відносини як об'єкт фінансово-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: «Право»*. 2015. Вип. 35, ч. 1, т. 2. С. 97–101.

15. Бліхар М. М. Правова природа інвестиційної діяльності: адміністративно-правове дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: «Право»*. 2015. Вип. 31, т. 2. С. 105–110.

16. Бліхар М. М. Публічність як критерій виокремлення частки відносин інвестиційної діяльності. *Право і суспільство*. 2015. № 6, ч. 2. С. 112–117.

17. Бліхар М. М. Публічно-правова діяльність держави в фінансово-інвестиційній сфері. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2015. № 825. С. 18–26.

18. Бліхар М. М. Система інвестиційних відносин, що складають предмет фінансово-правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного*

гуманітарного університету. Сер.: «Юриспруденція». 2015. № 16, т. 1. С. 75–78.

19. Бліхар М. М. Суб'єкти фінансового права і фінансово інвестиційних правовідносин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 215–219. URL: http://www.pap.in.ua/4_2015/67.pdf.

20. Бліхар М. Финансово-правовое регулирование инвестиционной деятельности в Украине: основы формирования их правосубъектности. *Leges si Viata*. 2015. № 11. С. 20–23.

21. Blikhar M. Financial and legal nature of investment activity. *European political and law discourse*. 2015. Vol. 2, iss. 6. P. 59–65.

22. Бліхар М. М. Дефініція поняття податкового регулювання інвестиційної діяльності. *Молодий вчений: науковий журнал*. 2016. № 8(35). С. 66–69.

23. Бліхар М. М. Об'єкт інвестиційного регулювання під час здійснення бюджетної діяльності. *Форум права*. 2016. № 1. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FR_index.htm_2016_1_5.pdf.

24. Бліхар М. М. Правова природа податку з огляду на його юридичні ознаки та елементи. *The scientific heritage*. 2016. № 2 (2). С. 64–68.

25. Бліхар М. М. Правова характеристика стадій бюджетного процесу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2016. № 855. С. 323–329.

26. Бліхар М. М. Правове регулювання інвестиційної діяльності в податкових правовідносинах. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: «Юридичні науки». 2016. № 6. С. 38–41.

27. Бліхар М. М. Суб'єктивний склад бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності. *Історико-правовий часопис: науковий журнал*. 2016. № 1 (7). С. 87–91.

28. Blikhar M. Regulation of investment relations as a legal factor of investment security of state. *Zbiór artykułów naukowych: Bezpieczeństwo prawne państw demokratycznych w procesie integracji europejskiej*. 2016. S. 127–132.

29. Бліхар М. М. Правовий статус органів фінансового контролю при здійсненні інвестиційної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 161–165.

30. Бліхар М. М. Правові засади фінансового контролю при здійсненні інвестиційної діяльності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1. P. 17–22.

31. Бліхар М. М. Фінансово-правова відповідальність при здійсненні інвестиційної діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: «Юридичні науки». 2017. № 865. С. 169–176.

32. Бліхар М. М. Вплив міжнародного правопорядку на державотворчі процеси. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 25 квіт. 2012 р.). Львів: ІНПП, 2012. Ч. I. С. 269–272.

33. Бліхар М. М. Проблеми правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку*: матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 19–20 трав. 2012 р.). Суми: Папірус, 2012. Ч. I. С. 313–316.

34. Бліхар М. М. Інвестиційний договір як засіб регулювання інвестиційної діяльності. *Правове регулювання суспільства та проблеми юридичної техніки*: матер. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, листоп.–груд. 2012 р.). Івано-Франківськ: ЛАДПРІЮТ, 2012. С. 35–39.

35. Бліхар М. М. Захист іноземних інвестицій: державно-правові гарантії. *Гуманітарний всесвіт: люди, ідеї, події*: матер. II Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Львів, 25–31 берез. 2013 р.). URL: <http://ubgd.lviv.ua/moodle/mod/folder/view.php?id=5818>.

36. Бліхар М. М. Сучасний міжнародний правопорядок та його роль у функціонуванні правової держави. *Державотворення та правотворення в*

Україні: проблеми та перспективи розвитку: тези I Регіон. наук.-практ. конф. (м. Львів, 11 квіт. 2013 р.). Львів: ІНПП, 2013. С. 23–26.

37. Бліхар М. М. *Форми і методи адміністративно правового регулювання інвестиційної діяльності. Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: зб. тез учасн. II Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 12 черв. 2013 р.). Львів: ІНПП, 2013. С. 158–160.

38. Бліхар М. М. *Адміністративно-правова обумовленість інвестиційної діяльності в Україні. Litteris et Atribus: матер. IV Міжнар. молодіж. фестивалю науки LPS – 2013* (м. Львів, 21–23 листоп. 2013 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. С. 18–20.

39. Бліхар М. М. *Теоретико-правові обґрунтування інвестиційної діяльності в Україні. Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи розвитку: матер. учасн. I заоч. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 10 квіт. 2014 р.). Львів: ІНПП, 2014. С. 151–155.

40. Бліхар М. М. *Адміністративно-правові режими як форми правового регулювання інвестиційної діяльності. Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Херсон, 11–12 квіт. 2014 р.). Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2014. С. 142–145.

41. Бліхар М. М. *Правова інтерпретація інвестиційних договорів. Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: зб. матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Суми, 17–18 трав. 2014 р.). Суми: Сум. держ. ун-т, 2014. С. 163–166.

42. Бліхар М. М. *Особливості адміністративно-правових засад регулювання інвестиційної діяльності в Україні. Правова система в умовах розвитку сучасної державно-правової реальності: генезис та напрями вдосконалення: матер. XVI Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Тернопіль, 11 квіт. 2014 р.). Тернопіль: Терно-граф, 2014. С. 99–104.

43. Бліхар М. М. Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21 трав. 2014 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2014. С. 107–109.

44. Бліхар М. М. Конституційно-правові гарантії забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*: матер. учасн. Першої наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 квіт. 2015 р.). Львів: Ліга-прес, 2015. С. 61–65.

45. Бліхар М. М. Фінансово-правова природа частки відносин, пов'язаних з інвестиційною діяльністю. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 квіт. 2015 р.). Львів: ІНПП, 2015. С. 237–239.

46. Бліхар М. М. Правові основи суб'єктів інвестиційної діяльності у системі українського фінансового права. *Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин*: зб. тез учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2–3 жовт. 2015 р.). Харків: Східноукр. наук. юрид. орг., 2015. С. 43–47.

47. Бліхар М. М. Правове регулювання інвестиційної діяльності у системі фінансового права України. *Людина і закон: публічно-правовий вимір*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 2–3 жовт. 2015 р.). Дніпропетровськ: Правовий вимір, 2015. С. 49–53.

48. Бліхар М. М. Фінансові інститути та органи як суб'єкти фінансово-інвестиційних правовідносин у сфері державного інвестування. *Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні*: зб. тез учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 9–10 жовт. 2015 р.). Херсон: Гельветика, 2015. С. 114–117.

49. Бліхар М. М. Аналіз та шляхи удосконалення фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 30–31 жовт. 2015 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2015. С. 89–93.

50. Бліхар М. М. Класифікація суб'єктів бюджетних правовідносин, що стосуються інвестиційної діяльності. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*: матер. учасн. Другої наук.-практ. конф. (м. Львів, 29 квіт. 2016 р.). Львів: ІНПП, 2016. С. 94–100.

51. Бліхар М. М. Визначення поняття податкового регулювання інвестиційної діяльності. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 22–23 лип. 2016 р.). Запоріжжя: Істина, 2016. С. 75–78.

52. Бліхар М. М. Генезис і сутність інвестиційної діяльності: фінансово-правовий вимір. *Evropska tradicia v medzinarodnom prave: uplatnovanie Ľudskych prav*: Medzinarodna vedencka konferencia, 6–7 maj 2016. Bratislava, 2016. S. 149–152.

53. Бліхар М. М. Бюджетна інвестиційна діяльність: об'єкти та напрями бюджетного інвестування. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11–12 берез. 2016 р.). Київ: Центр правових наук. дослідж., 2016. С. 96–98.

54. Бліхар М. М. Баланс інтересів як мета ефективного фінансово-правового регулювання інвестиційної діяльності в умовах євроінтеграції. *Inovacia pravne veda v procese europskej integracie: zbornik prispevkov z medzinarodna vedecko-prakticka konferencia* (Sladkovicovo, 10–11 marca 2017 r.). Slovenska republika: Vysoka skola Danubius, 2017. S. 195–198.

55. Бліхар М. М. Фінансовий контроль при здійсненні інвестиційної діяльності. *Теорія і практика конституціоналізму: український та*

зарубіжний досвід: матер. учасн. Третьої наук.-практ. конф. (м. Львів, 19 трав. 2017 р.). Львів: ІНПП, 2017. С. 46–50.

56. Бліхар М. М. Юридична відповідальність за порушення встановленого порядку при здійсненні інвестиційної діяльності. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез учасн. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 трав. 2017 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017. С. 81–83.

15.03. 2017

м. Львів

№ 27

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Бліхар Марії Миронівни «Правова природа інвестиційних відносин:
 фінансово-правове регулювання» поданого
 на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
 за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес;
 фінансове право; інформаційне право в освітній процес

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
 позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації наукової роботи, кандидата юридичних наук Павлик Л.В.;
- начальника навчально-методичного відділу, кандидата юридичних наук, доцента Строцького Р.Є.;
- начальника факультету № 3, кандидата юридичних наук, доцента Гнатюка С.С.;
- завідувача кафедри адміністративного права та адміністративного процесу, кандидата юридичних наук, доцента Йосифовича Д.І.

Комісія відповідно до наказу по університету від 24 вересня 2012 р. № 431 розглянула й узагальнила результати дисертаційного дослідження Бліхар Марії Миронівни «Правова природа інвестиційних відносин: фінансово-правове регулювання» поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право зробила висновок, що результати дисертаційного дослідження були впроваджені в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ, факультету № 3, кафедри адміністративного права та адміністративного процесу при викладання

навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Фінансове право», «Адміністративний процес» та ін. Наукові праці Бліхар М.М. (50 публікацій, з яких – 27 у фахових виданнях, в тому числі у періодичних виданнях інших держав і тих, що індексуються в наукометричних базах даних, а також у тезах 23 доповідей на науково-практичних заходах) містять науково-обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації для запровадження в освітній процес.

Отримані результати дисертаційного дослідження Бліхар М.М. «Правова природа інвестиційних відносин: фінансово-правове регулювання» дозволяють усунути чимало прогалин у правовому регулюванні інвестиційної діяльності та фінансовому контролі під час її здійснення, особливо у сфері оподаткування, які потребують доктринального аналізу й нормативного врегулювання. Окрім того, обґрунтована авторська позиція дисертанта, що містить наукову новизну, щодо соціальної спрямованості діяльності держави як публічного інституту у фінансово-інвестиційних правовідносинах, яка ґрунтується на тому, що держава є соціальним інститутом, а інвестування «в людину» як найвищу соціальну цінність, якою володіє держава, має відповідні правові передумови, закріплені в Основному законі України та інших нормативно-правових актах дозволяють рекомендувати результати дисертаційного дослідження Бліхар Марії Миронівни «Правова природа інвестиційних відносин: фінансово-правове регулювання» поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право для їхнього впровадження в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ.

Члени комісії:

Л.В. Павлик

Р.Є Строцький

С.С. Гнатюк

Д.І. Йосифович

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор Хмельницького
університету управління та права
Омельчук О.М.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження доцента кафедри конституційного та міжнародного права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» Бліхар Марії Миронівни на тему: «Правова природа інвестиційних відносин: фінансово-правове регулювання» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук – за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право
Комісія у складі:

Голови – декана юридичного факультету Хмельницького університету управління та права, к.ю.н Крушинського Сергія Антоновича;

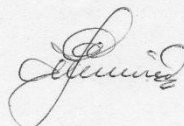
Членів комісії – заступника декана – керівника відділення заочної форми навчання юридичного факультету Хмельницького університету управління та права, к.ю.н., доцента Литвиненко Ірини Леонідівни;
– доцента кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права, к.ю.н, доцента Сторожук Ірина Петрівни;

цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Бліхар М.М. на тему: «Правова природа інвестиційних відносин: фінансово-

правове регулювання» використані співробітниками кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права при підготовці і викладанні навчальних дисциплін фінансове право, податкове право, бюджетне право.

Голова комісії

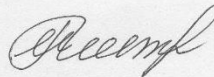
Декан юридичного факультету
Хмельницького університету
управління та права, к.ю.н

С.А. Крушинський

Члени комісії

Заступник декана – керівник відділення
заочної форми навчання юридичного
факультету Хмельницького університету
управління та права, к.ю.н., доцент

І.Л. Литвиненко

Доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління
та права, к.ю.н, доцент

І.П. Сторожук

04357

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, тел. (380-32) 237-49-93, 258-27-58, факс: (380-32) 258-26-80
ел. пошта: coffice@lp.edu.ua, інтернет: www.lp.edu.ua

22.10.2017 № 67-01-1702

на № _____

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційного дослідження
Бліхар Марії Миронівни у викладанні навчальних дисциплін

Основні положення та результати дисертаційного дослідження Бліхар Марії Миронівни на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Правова природа інвестиційних відносин: фінансово-правове регулювання» впроваджені в освітній процес Національного університету «Львівська політехніка» та застосовуються при підготовці бакалаврських, магістерських кваліфікаційних робіт студентами спеціальностей 081 «Право», викладанні дисциплін «Фінансове право», «Бюджетне право» та «Податкове право» для студентів спеціальності 6.030401 «Правознавство», 081 «Право», при підготовці навчальних та робочих програм, планів семінарських робіт і практичних занять, питань для контролю успішності студентів зазначених спеціальностей. Зокрема в освітньому процесі впроваджено запропоновані Бліхар М.М.:

– обґрунтування фінансово-правової природи відносин, пов'язаних з інвестиційною діяльністю (розділ 1, підрозділ 1.2. «Фінансово-правова компетенція суб'єктів інвестиційної діяльності»);

– авторські розробки стосовно системи правового регулювання інвестиційної діяльності в бюджетних і податкових правовідносинах (розділ 2, підрозділ 2.3 «Особливості регламентації інвестиційної діяльності на окремих стадіях бюджетного процесу»; розділ 3, підрозділ 3.3 «Специфіка податково-інвестиційних правовідносин; процедурного регулювання податкових відносин у сфері інвестиційної діяльності»);

– нові підходи щодо забезпечення фінансового контролю при здійсненні інвестиційної діяльності (розділ 4, підрозділ 4.1 «Повноваження органів фінансового контролю стосовно інвестування», підрозділ 4.4 «Фінансово-правова компонента в системі юридичної відповідальності в сфері інвестиційної діяльності»).

Проректор
з науково-педагогічної роботи

О.Р. Давидчак

виконавець:
Бортник Н.П.
(0322) 258-30-19

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань бюджету

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел. 255-49-39, 255-43-61, факс: 255-41-23

№ 04-13/12-2622(286369)

" 13 " 12 2017 р.

ДОВІДКА

про практичне впровадження результатів дисертаційного дослідження за темою «Правова природа інвестиційних відносин: фінансово-правове регулювання» кандидата економічних наук

БЛІХАР МАРІЇ МИРОНІВНИ

За наслідками опрацювання у Комітеті Верховної Ради України з питань бюджету результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, проведеного кандидатом економічних наук, доцентом кафедри конституційного та міжнародного права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» Бліхар Марією Миронівною, за темою «Правова природа інвестиційних відносин: фінансово-правове регулювання», відмічається, що низка теоретико-методологічних і прикладних висновків щодо підвищення ефективності інвестиційної діяльності може бути застосованою у законотворчій діяльності Комітету.

Так, при опрацюванні законопроектів та підготовці відповідних пропозицій до законодавчих документів у бюджетному процесі можуть бути використані науково-практичні висновки щодо вдосконалення стратегічних напрямів розвитку інвестиційних відносин як одного з основних напрямів зміцнення соціально - економічного розвитку країни. Зокрема, досліджуючи регулювання інвестиційної діяльності у бюджетній сфері, надається визначення поняття бюджетних інвестицій як вкладень бюджетних коштів у відтворення основного капіталу з метою зростання державних (муніципальних) активів та реалізації державних (муніципальних) завдань, водночас пропонуються умови розширення напрямів державної підтримки інвестиційних проектів у інших галузях економіки.

Перший заступник
Голови Комітету

В.В.АМЕЛЬЧЕНКО

УКРАЇНА
 ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
 ЄДРПОУ 38557560, 79008, м. Львів, вул. В. Винниченка, 18 тел. 261- 21-55, факс 235-60-80
 E-mail: guc@loda.gov.ua

03.10.2017 № 1-11-3729 На № _____ від _____

ДОВІДКА

*про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Бліхар Марії Миронівни*

Основні положення та результати дисертаційного дослідження доцента кафедри конституційного та міжнародного права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» Бліхар Марії Миронівни на тему: «Правова природа інвестиційних відносин: фінансово-правове регулювання» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право впроваджено у практичну діяльність органів самоврядування. Зокрема, розділ 2 «Правове регулювання бюджетно-інвестиційної діяльності» і розділ 4 «Фінансовий контроль в сфері інвестиційної діяльності» впроваджені у діяльність Управління інвестиційної політики Департаменту економічної політики Львівської облдержадміністрації.

Директор департаменту

Р. С. Филипів